

НУБ 'Св. Климент Охридски'

PC

III 8/1929/1930

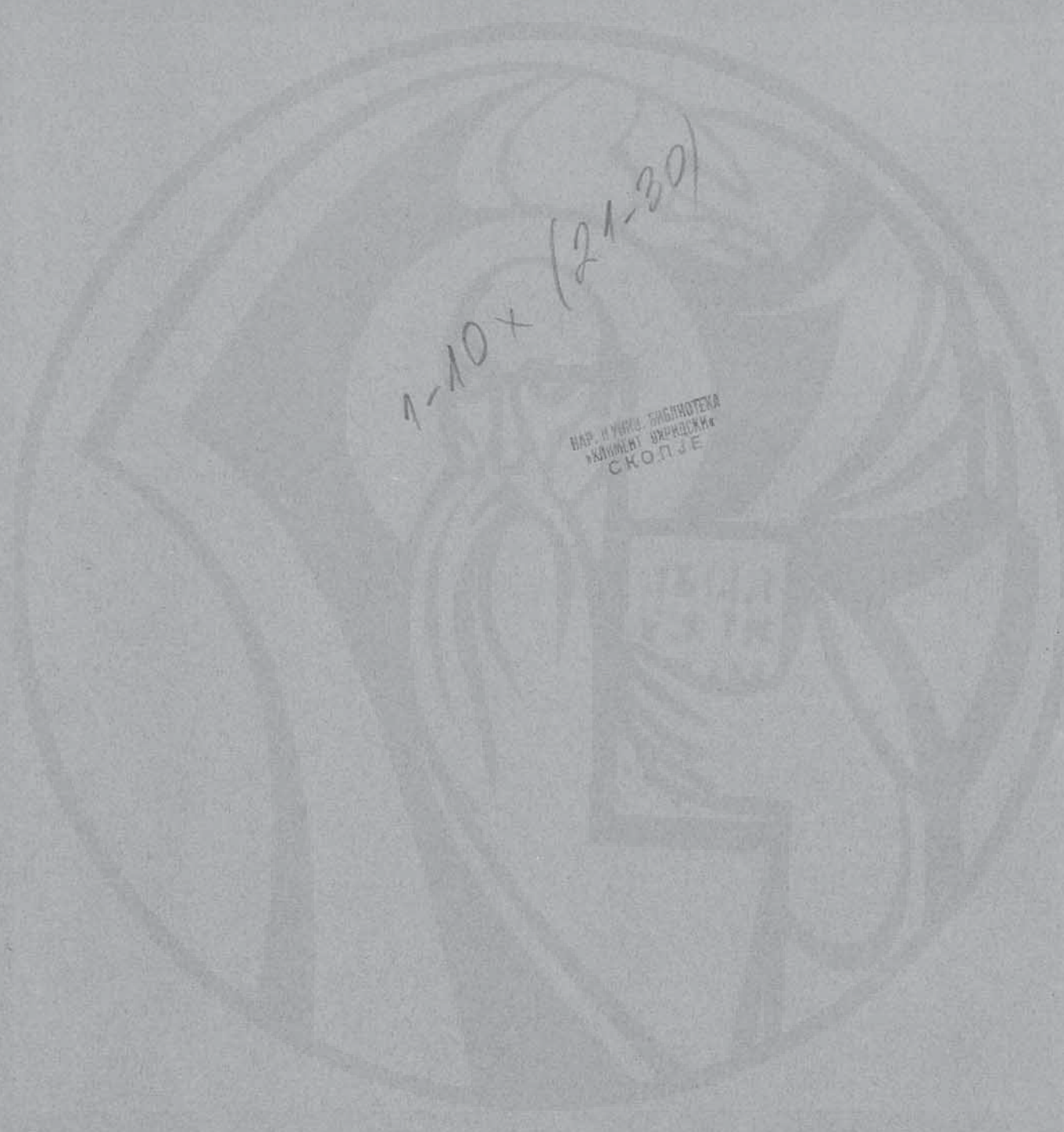
93/94

12010000149

COBISS

СКОПЈЕ

1-10 x (21-30)

НАР. И УЧБН. БИБЛИОТЕКА
УНИВЕРЗИТЕТ
СКОПЈЕ

ИЛЮСТРАЦИЯ ИЛИИДЕНЬ

Редакторъ: ПЕТЪРЪ МЪРМЕВЪ

РС III 8/1929/1930

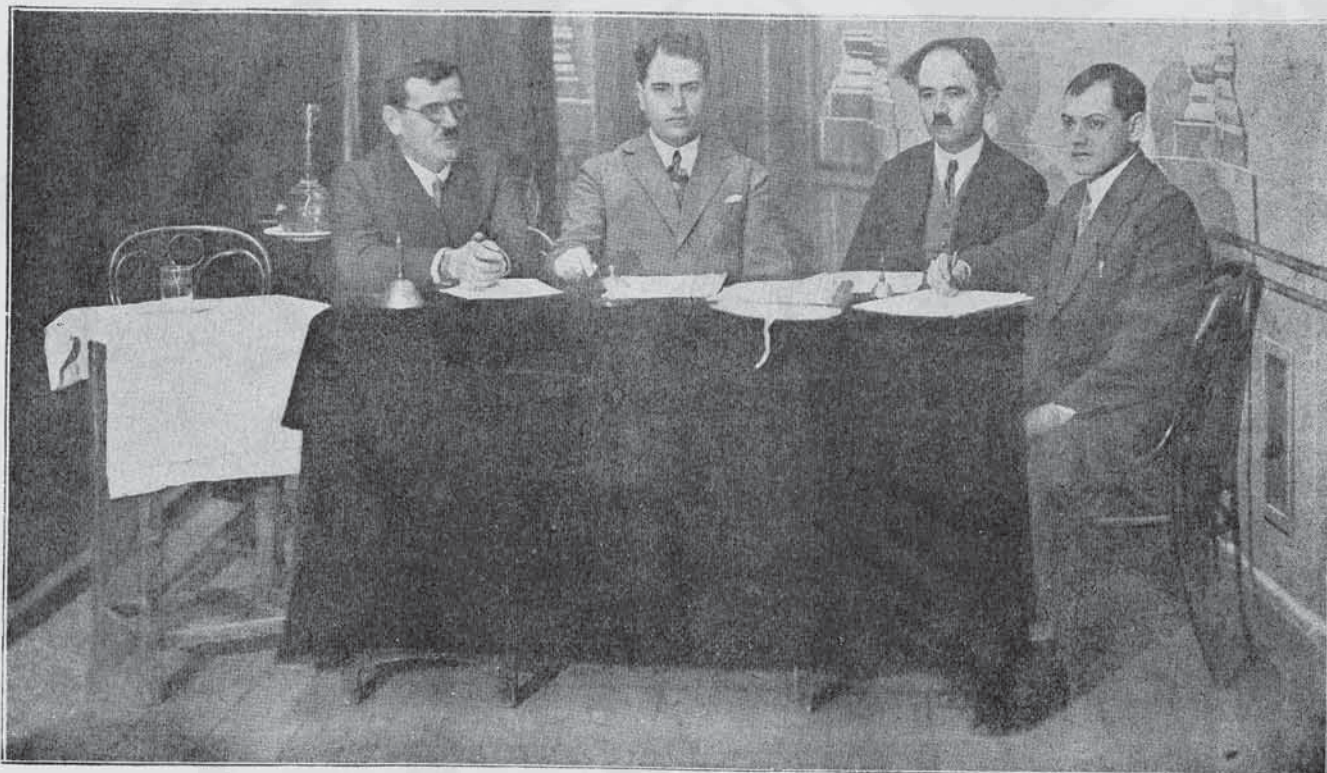
Редакция и Администрация: София, улица Алабинъ, 30. — Телефонъ 19-32.

Осмиятъ конгресъ на Съюза на македонскитѣ емигрантски организации въ България

449/010

Той се състоя въ София на 24, 25, 26 и 27 минали месецъ октомври отъ тази година. По устава на Съюза, той трѣбваше да бѣде свиканъ презъ

низираниѣ емигранти и причиниха едно размърдане въ стегнатитѣ дотогава емигрантски редове. Конгресътъ само можеше да се справи съ така

Бюрото на конгреса:

Въ срѣдата: председателъ г. ПАНЧО ТОШЕВЪ, адвокатъ—делегатъ отъ Кюстендилъ; въ дѣсно: първиятъ подпредседателъ г. КОЗМА ГЕОРГИЕВЪ, гимназиаленъ директоръ — делегатъ отъ гр. Анхиало; въ лѣво: вториятъ подпредседателъ г. МИХАИЛЪ ПЕТРОВЪ, инженеръ — делегатъ отъ гр. Видинъ. Крайниятъ въ дѣсно е секретарьтъ на бюрото, г. СПИРО НАСТЕВЪ — делегатъ отъ Софийското Велешко братство.

последнитѣ дни на м. януарий идната 1930 година. Преждевременното му свикване се дължи на сътресенията, които се развиха, презъ течението на годината, всрѣдъ редоветѣ на емиграцията. При развоая на тия сътресения, нѣколцина отъ членоветѣ на Националния комитетъ бѣха си подали оставкитѣ, а политическиятъ секретарь на Комитета, г. Василь Ив Василевъ, биде тежко раненъ всрѣдъ софийскитѣ улици отъ злодейски куршуми. Отъ сжщитѣ злодейски куршуми биде убитъ, пакъ всрѣдъ софийскитѣ улици, и членътъ на Варненското македонско братство, Пандилъ Шишковъ — нѣкогашенъ легендаренъ Лерински войвода.

Всички тия сътресения, колкото нежелани, толкова и пакостни, внесоха смутъ въ душитѣ на орга-

създадената криза и затова той биде свиканъ преждевременно. Съ своитѣ решения, конгресътъ съумѣ да парира по-нататъшното разнищване на организационния строй и да успокои смутенитѣ. Смутелитѣ, обаче, останаха необуздани и тѣ продължаватъ да вършатъ пакостното си дѣло...

Почти всички македонски братства, съ които е посѣяна България, се отзоваха на поканата на Националния комитетъ и изпратиха своитѣ делегати въ конгреса. Делегатитѣ, на брой около 470, представляваха елита на многобройната македонска емиграция въ България. Всичко чисто, честно, интелигентно и мисляще, което се числи въ редоветѣ на емиграцията, бѣше дошло въ конгреса. Тукъ видѣхме професори, учители, магистрати, финан-

систа, запасни офицери, лѣкари, техници, земледѣлци, занаятчии и пр. Въ конгреса видѣхме очертанъ образа на утрешното Учредително Македонско Народно Събрание. Отъ откриването на конгреса до закриването му, въ него царѣше пълно единодушие и единномислие; делегатитѣ свещенодействуваха.

Конгресътъ се откри съ речъ, колкото смислена, толкова и съдържателна, отъ председателя на Националния комитетъ, г. Д-ръ Константинъ Станишевъ. Следъ това той изслуша съ внимание

стантинъ Станишевъ, родомъ отъ гр. Кукушъ; подпредседатели: г. *Велко Думевъ*, родомъ отъ гр. Воденъ и г. *Георги Кондовъ*, родомъ отъ гр. Прилепъ; политически секретаръ: г. *Василь Ив. Василевъ*, родомъ отъ с. Емборе, Кайлярско; организационенъ секретаръ: г. *Козма Георгиевъ*, родомъ отъ с. Смилево, Битолско; финансовъ секретаръ: г. *Никола Габровски*, запасенъ полковникъ, родомъ отъ гр. Крушово. Съветници: г. *Манчо Димитровъ*, родомъ отъ с. Емборе, Кайлярско; г. *Иванъ Трифунувъ*, родомъ отъ с. Бабчоръ, Костурско;

Делегатитѣ на конгреса,
снети предъ Софийския Кооперативенъ Театръ, гдето конгресътъ заседаваше.

и похвална търпеливостъ отчетитѣ по политическата, организационната и финансова дейностъ на Комитета. Цѣлата тая обширна дейностъ, следъ станалитѣ дебати по нея, конгресътъ напълно я одобри и освободи Комитета отъ всякаква отговорностъ.

Конгресътъ преизбра съ пълно единодушие досегашния съставъ на Комитета, като на мѣстата на подалитѣ оставка комитетски членове избра тѣхни замѣстници.

Новоизбраниятъ Националенъ комитетъ има сега следния съставъ: председателъ: г. *Д-ръ Кон-*

г. *Сотиръ Наневъ*, родомъ отъ гр. Прилепъ; г. *Георги попъ Апостоловъ*, родомъ отъ гр. Криворѣчна-Паланка; г. *Спиро Гайдарџиевъ*, родомъ отъ гр. Скопје и г. *Тодоръ хаџѣ Стояновъ*, родомъ отъ гр. Велесъ.

Презъ четиридневната си работа, конгресътъ, следъ като изслуша многобройнитѣ си оратори — едни отъ други по-слабодумни и по-съдържателни, гласува, при пълно единодушие и единномислие, деветъ резолюции. По нѣмане на мѣсто, ние помѣстваме само следнитѣ шестъ

РЕЗОЛЮЦИИ:

1. По отчета.

Осмиятъ редовенъ конгресъ на македонската емиграция въ България, състоялъ се на 24, 25, 26 и 27 ноември 1929 год., следъ като изслуша отчета за дейността на Националния комитетъ и развилитѣ се всестранни разисквания по тази дейностъ, взима следнитѣ решения:

1. Одобрява политическата, организационната и финансова дейностъ на Националния комитетъ презъ отчетното време и като му благодарни за ценнитѣ и непрекъснати усилия въ защита на народното ни дѣло, освобождава го отъ всякаква отговорностъ;

2. Констатира съ дълбоко съжаление, че при изпълнение на своитѣ прѣки задачи, и въ тия толкова сѣбноосни за македонското освободително дѣло дни, Националниятъ комитетъ е билъ систематически спѣванъ отъ разрушителната акция на лица съ бивша принадлежностъ къмъ македонската революционна организация, които следъ несполучливитѣ си опити да използватъ легалнитѣ организации като орѣдия въ борбата си срещу ВМРО, прибѣгнаха до най-безогледни сръдства, за да узаятъ престижа както на Македонския Националенъ комитетъ, така и на представяваното отъ него македонско легално движение. По пѣтя на тая открита борба срещу македонската емиграция и нейното

дѣло, сжиганѣ лица, следъ като залѣха обществото съ една *клевветническа* литература, достигнаха до едно безумие, недопускано отъ никого: пратиha убийци срещу членове на Националния комитетъ, нараниха тежко единъ отъ секретаритѣ му и убиха члена на Варненското македонско братство Пандилъ Шишковъ.

Конгресътъ констатира, сждо съ дълбоко възмущение, че въ пълно съгласие съ разрушителната дейность на тѣзи лица работи и друга около вестникъ „Вардаръ“, чиято роль досега е била — явно или прикрито, съ недостойни лъжи и клевети — да създаватъ смутъ въ редоветѣ на македонската емиграция, да я обезвѣрватъ и да разпалватъ вражди и нови борби.

Имайки предвидъ всичко това, конгресътъ осжда разколническата дейность на поменатитѣ лица и заявява предъ обществото, че тѣ не говорятъ отъ ничие име и не представяватъ никого — освенъ себе си.

2. До правителствата на Великитѣ сили

Осмиятъ редовенъ годишенъ конгресъ на Съюза на македонскитѣ емигрантски организации въ България, състоялъ се на 24, 25, 26 и 27 ноемврий 1929 год. въ София, следъ като се занима обстойно съ положението на Балканитѣ и по-специално съ положението на разпокжсана и поробена Македония, си позволява да привлече вниманието на правителствата на Великитѣ сили върху тревожния фактъ, че мирътъ въ тази частъ на Европа е сериозно застрашенъ и всѣки день е поставенъ на голѣмо изпитание.

Следъ като прогласиха принципа на самоопредѣлението на народитѣ, силитѣ — победителки наложиха парижкитѣ договори за миръ. Сждбата, която тѣзи договори отредиха на Балканитѣ, не само че не е въ никаква хармония съ началото на този принципъ, но тя не хармонира и съ най-елементарнитѣ предпоставки, които биха могли да гарантиратъ мирно и сносно съжителство между балканскитѣ държави. Това се дължи на обстоятелството, че съ Ньойския договоръ за миръ силитѣ-победителки дадоха възможность на Сърбия и Гърция да обсебятъ чужди земи, да поробятъ чужди враждебни тѣмъ населенія и по този начинъ да създаватъ непрекъснати и опасни за балканския миръ огнища на потисничество и тероръ които държатъ въ настрѣхнало положение и въ пълна несигурность всички балкански народи.

И ако балканскитѣ отношения сж оровени поради всичко това, тѣ ставатъ още по-невъзможни и настойчиво опасни за утрешния день отъ факта, че нашето отечество — Македония, което е разпокжсано и хвърлено въ ново робство помнмо желанието на населението и на добре разбранитѣ общи балкански интереси, се намира въ положение на пълно отчаяние, вследствие на жестокиятъ потиснически методи за управление и асимилация, които прилагатъ въ него управницитѣ отъ Бѣлградъ и Атина.

И може би, за да не оставатъ съвсемъ развѣрзани рждетѣ на малкитѣ си съюзници, защото сж подозирали манталитета и намѣреніята имъ, силитѣ-победителки сж вмъкнали въ договоритѣ за миръ и известнитѣ клаузи за защита на малцинствата. Но и до днесъ тѣзи клаузи оставатъ мртва буква и по отношение на Македония, кждето вмѣсто права за потиснатитѣ населенія сж опредѣлени затворъ и насилствена смъртъ.

Естествено, че при това положение въ Македония и на Балканитѣ изобщо продължава да крепне духътъ на бунта и на неосокоствието, които сж неизмѣнни съпътници на всѣко насилие и неправда.

Поради това конгресътъ на Съюза на македонскитѣ емигрантски организации въ България дължи да подчертае предъ правителствата на великитѣ сили, че единствениятъ полезенъ и сигуренъ начинъ за омиротворението на Балканитѣ, за сближението на балканскитѣ народи и за тѣхното щастливо развитие лежи въ спасението на Македония, както е посочено отъ великия Гладстонъ — „Македония за македонцитѣ“, т. е. македонцитѣ да бждатъ господари въ земята си и сами да редятъ народнитѣ си сждбини.

3. До Обществото на народитѣ — за положението въ Македония подъ сръбска власть.

Осмиятъ редовенъ конгресъ на македонската емиграция въ България, състоялъ се на 24, 25, 26 и 27 ноемврий 1929 год., се вижда принуденъ отново да привлече вниманието на Обществото на народитѣ върху крайно непоносимото и постоянно влошаваще се положение въ Македония подъ сръбска власть, което доведе българското население тамъ, както и другитѣ, потиснати народи въ Югославия, до истинско мъченичество.

Сърбия, присъединявайки въ 1913 г. и въ 1919 г. владѣ-

Пандилъ Шишковъ

родомъ отъ Леринското село Върбени (Екши-су), бившъ именитъ Лерински войвода. На 7. ноемврий отъ настоящата 1929 година, той падна убитъ всрѣдъ Софийскитѣ улици отъ злодейски куршуми. Македонската междуособица глътна още единъ сжпъ и свиденъ македонски синъ. Миръ на праха му!

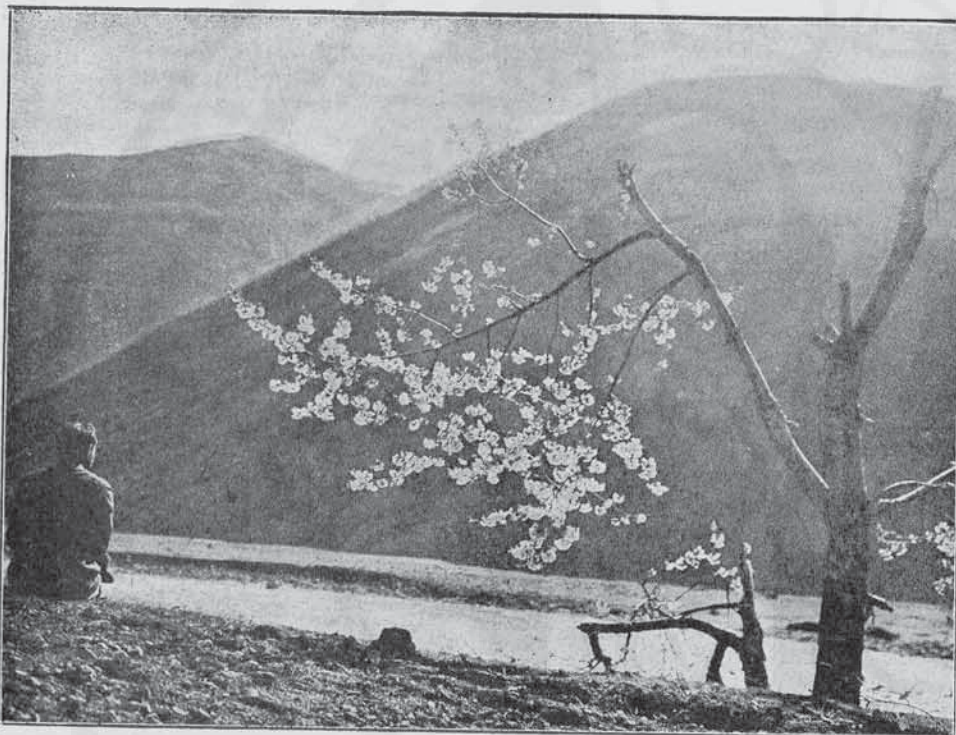
ната сега отъ нея частъ на Македония, завари тамъ едно население въ огромното си мнозинство българско — съ своя стара култура, съ многобройни училища, черкви, съ свои вестници, читалища, библиотеки. Веднага цѣлата тая духовна култура биде задушена и обсебена, а рждоводителитѣ и — учители, митрополити и свещеници — малтретирани, избити и прогонени, като на тѣхното мѣсто бѣха настанени сръбски владии, свещеници и учители — чужди и крайно нежелани за българското население.

Отгогава и до днесъ Сърбия, въпрѣки изричното задължение съ договора за малцинствата, не само нищо не е направила, за да възстанови похитенитѣ национални права на

българитѣ въ Македония подѣ нейна властѣ, но, упражнявайки единѣ нечуванѣ, непознатѣ никжде въ свѣта физически и мораленѣ терорѣ, унищожава систематически всички българѣ, които, макарѣ и въ най-невинна форма, сѣ проявили своето българско национално съзнание.

Тази насилствена асимилационна политика се провежда ето вече 10 години съ все по-брутални и жестоки срѣдства. Инсценирани политически процеси, хвърляне въ затвора и избиване безѣ присѣда на невинни българѣ, насилствено разтрогване бракове и най-после пълно икономическо разорение на поробеното население — ето постоянниятѣ режимѣ въ Македония подѣ сръбска властѣ.

При това, трѣбва да се подчертае, че този терорѣ, упражняванѣ отѣ редица години, е още повече засиленѣ при диктатурата и е обхваналѣ всички краища на тѣй наречената Югославия — съ сѣщата бруталностѣ той се упражнява върху братския намѣ хѣ ватски народѣ, а така сѣщо върху черногорци и други потиснати народѣ въ Югославия.

Пиринска пролѣтъ.

Отѣ това крайно тежко положение тѣзи народѣ не само че не могатѣ да бѣдатѣ избавени чрезѣ новата административна реформа, предприета отѣ Бѣлградската диктатура, но явно е, че тази реформа, предназначена да заблуди свѣта, въ сѣщината си е само последна проява на сръбската тиранична политика и на стремѣжа да се асимилиратѣ отѣ малобройното сръбско племе всички потиснати народѣ въ Югославия.

Имайки предвидѣ всичко това, ние си позволяваме да посочимѣ на почитаемото Общество на народитѣ, че крайно натегнатото положение въ нашата родина и въ цѣла Югославия, при абсолютната невъзможностѣ за поробеното население да се бори по легални пѣтища за своитѣ права и при факта, че престѣпленията на сръбскитѣ власти въ Македония и въ другитѣ области на Югославия и досега не сѣ станали предметѣ на разглеждане отѣ най-висшето учреждение въ Европа за правда и мирѣ — че при тѣя условия, положението въ Македония подѣ сръбска властѣ и въ цѣла Югославия открива все пореални заплахи за спокойствието и желаниа отѣ всички мирѣ на Балканитѣ.

Основавайки се на всичко това, осмиятѣ конгресѣ на македонскитѣ емигрантски организации отново моли Обществото на народитѣ да вземе бързи и действителни мѣрки за прекратяване терора надѣ българското население въ Македония подѣ сръбска властѣ и за възстановяване културнитѣ права на поробеното население. Конгресѣтъ смѣта, че такива реални мѣрки ще бѣдатѣ:

1. Учредяване на единѣ специаленѣ органѣ на Обществото на народитѣ, който на самото мѣсто да следи изпълнението на договора за малцинствата;

2. Отваряне училищата и черквитѣ, създадени на времето отѣ мѣстното население съ много усилия и жертви;

3. Завръщане на многобройнитѣ изгнаници, при гарантирана лична сигурностѣ и ползуване отѣ граждански и политически права.

4. До Обществото на народитѣ — за положението въ Македония подѣ грѣцка властѣ.

Осмиятѣ редовенѣ конгресѣ на македонскитѣ емигрантски организации въ България, състоялѣ се на 24, 25, 26 и 27 ноември 1929 год. въ София, намира за необходимо отново да привлече вниманието на Обществото на народитѣ върху следнитѣ факти, които разкриватѣ крайно тежкото положение на българитѣ въ Македония подѣ грѣцка властѣ:

1. Гърция, която завари тамѣ едно население, въ мнозинството си българско, следѣ като изгони голѣма частѣ отѣ него съ крайно груби мѣрки и насилия, унищожѣ всички културни учреждения — училища, черкви, читалища, библиотеки и на останалото тамѣ българско население;

2. Оттогава и до днесѣ грѣцкитѣ правителства не сѣ направили абсолютно нищо, за да възстановятѣ на това население похитенитѣ народностни и културни права, които сѣ му гарантирани съ договора за малцинствата, подписанѣ отѣ Гърция; и това става, върѣки факта, че Гърция призна предѣ Обществото на народитѣ (въ 1924 год.) българската национална принадлежностѣ на това население;

3. Къмѣ непрекъснатия физически и мораленѣ гнетѣ, който продължава да прогонва българското население отѣ родната му земя, напоследѣкъ се прибавя и новѣ ударѣ върху жизнитѣ интересѣ на това население: грѣцкитѣ власти съзнателно, чрезѣ непоносими данѣци и глоби, чрезѣ създаване привидетирвано положение на мѣстнитѣ и пришелци гърци, докараха пълното икономическо разорение на българското население.

Имайки предвидѣ всичко това, конгресѣтъ моли Обществото на народитѣ да вземе следнитѣ мѣрки, които, по мнението на конгреса, биха гарантирали правата на българското малцинство въ Гърция:

1. Учредяване на единѣ специаленѣ органѣ на Обществото на народитѣ, който на самото мѣсто да следи за изпълнението на договора за малцинствата;

2. Отваряне на училищата и черквитѣ, създадени на времето отѣ мѣстното население съ много усилия и жертви;

3. Завръщане на многобройнитѣ изгнаници при гарантирана лична сигурностѣ и ползуване отѣ граждански и политически права.

5. До населението въ поробена Македония, до осжденитѣ синове на Македония, до разнитѣ македонски организации и институти и до доблестнитѣ защитници на македонската свещена права кауза.

Осмиятѣ редовенѣ конгресѣ на македонскитѣ емигрантски организации въ България, единенѣ по духѣ и воля да води борбата на своята сѣжа Татковина до край, счита за свой свещенѣ дълѣ да изпрати братскитѣ си поздравѣ и адмирации на борческото поробено население въ Македония, което, макарѣ и подложено на най-страшния режимѣ на насилия, потисничество и денационализация, продължава величавата борба за свобода и национално самопазване.

Конгресѣтъ колѣнично и смирено се покланя предѣ свѣтлата паметѣ на всички знайни и незнайни покойници, които погълна свещената освободителна борба на робска Македония.

Конгресѣтъ цѣлува челата, изпраца своитѣ възторжени симпатии и отѣ сърдце приветствува несправедливо осжденитѣ и жестоко малтретирани студенти въ Скопје, както и всички невинни жертви, които гинатѣ въ вражески зандани. Конгресѣтъ приветствува най-горещо борцитѣ въ поробена Македония, като имѣ пожелава високѣ духѣ и успѣхи въ великото народно дѣло.

Сѣщитѣ чувства на братство и единнодушие конгресѣтъ изказва и къмѣ всички македонски организации въ България,

Америка и другитѣ части на свѣта, които работят неуморно за достигане на народнитѣ ѝ идеали.

Конгресът си спомнува съ особена признателност благороднитѣ усилия и подкрепа на всички чужденци, които, водени изключително от чувството на хуманност и справедливост, се застъпват предъ факторитѣ на Европа, за да се гарантират на македонското поробено население елементарнитѣ културни, национални и човѣшки права, които предвиждат мирнитѣ договори и които така жестоко сж отказани на нашитѣ сънародници въ Македония отъ сръбското и гръцкото правителства. Представителитѣ на организираната македонска емиграция въ България хранят искрена надежда, имайки предвид и чувствата на хуманност, миролюбие и справедливост, отъ които сж се ржководили благороднитѣ приятели на Македония, че указаната отъ тѣхъ досегашна подкрепа на македонската права кауза, ще продължи и за въ бъдеще, за да се създадат условия за истинско и трайно разбирателство между балканскитѣ народи и за осигуряване на общъ и траенъ миръ въ Европа.

6. До братския хърватски народъ и до другитѣ поробени народи въ „Югославия“.

Осмият редовенъ годишенъ конгресъ на Съюза на македонскитѣ емигрантски организации въ България, състоялъ се въ София на 24, 25, 26 и 27 ноемврий 1929 г., ставайки изразителъ на чувствата, които възбудватъ цѣлокупната македонска емиграция въ България по отношение на братския хърватски народъ и на неговата емиграция, се счита щастливъ да имъ отправи най-сърдечнитѣ братски поздравни и най-искренитѣ си благопожелания за скорошното освобождение отъ непоносимото иго на хегемонистичния Бѣлградъ.

Изминатитѣ десетъ години отъ създаването на кралството на сърби, хървати и словенци, на които бѣ дадено това име за прикриване на асимилаторскитѣ и хегемонистични замисли на Бѣлградъ и чието преименуване въ „Югославия“ гони заблудителни цели отъ сжщия характеръ, бѣха достатъчно дълги, за да дадатъ богата възможност и на най-предубеденитѣ да виикнатъ напълно въ агресивнитѣ великосръбски планове на Бѣлградъ, било по отношение на несръбскитѣ народи въ самата държава, било по отношение на нейнитѣ съседи.

Потиснатитѣ отъ Бѣлградъ народи — на първо мѣсто Хърватско и Македония — имаха голѣмото нещастие презъ този десетгодишенъ периодъ да изпитатъ върху си ужаса на безогледния и безпримѣренъ великосръбски тероръ, който съ всички възможни сръдства на насилието и унищожението се стараете да превежда своя планъ за обща сърбизация.

Съ обявяването на диктатурата, Бѣлградъ свали маската, която бѣ си поставилъ първоначално по отношение на хърватитѣ и словенцитѣ, като носителъ на идеята за обединението на южнитѣ славяни. И съ свадена оттогава маска, понеже тя не можеше вече да заблуждава никого, особено следъ избиването на хърватскитѣ народни водители въ сръбската скупщина, Бѣлградъ върви открито къмъ поставената си целъ — насилническо господство.

Войната, която се води между потиснати и потисници — особено въ Хърватско и въ Македония — въпрѣки терора, който продължава да се засилва всѣки день и да взима многобройни жертви измежду най-добритѣ синове на борящитѣ се хървати, македонци и пр., не носи нищо утешително за Бѣлградската тирания, принудена вече да постави въ ходъ и последнитѣ си сръдства противъ напора, който ще я унищожи много по-скоро, отколкото се върва.

Новото административно дѣление на държавата на банства е едно отъ тѣзи сръдства, което чрезъ изкуствено разпоксване на исторически обособени области не ще сполучи да

омаломощи борбата на потиснатитѣ, нито пъкъ ще може да унищожи народния духъ, на солидарност, който проявяватъ хървати, македонци и пр.

Имайки всичко това предвидъ, Осмият редовенъ годишенъ конгресъ на Съюза на македонскитѣ емигрантски организации въ България, подчертавайки на свой редъ историческото значение и спасителността на хърватско-македонския съюзъ за освобождение отъ игото на хегемонистичния Бѣлградъ, намира:

Че щастливото начало на братско единение и сътрудничество между хърватскитѣ и македонски родолюбци трѣбва да се засилва все повече, като се има предвидъ, че, колкото усиления на поробенитѣ сж по-дружни и по-съгласувани, толкова и краятъ на тиранията и на робството ще бѣде по-близъкъ и по-сигуренъ че въ името на това мъдро начало, къмъ свещенитѣ задружни усилия на хървати и македонци трѣбва да присъеди-

Четници отъ четата на Леринския войвода Марко Шишковъ.

Отъ лѣво на дѣсно: Ташко Костовъ-Салашки, родомъ отъ Леринското село Върбени (Екши-су), Александъръ Пърнаровъ, родомъ отъ гр. Велесъ и Симо Димитровъ, родомъ отъ Кајлярското село Ракита.

нятъ своитѣ усилия и останалитѣ потиснати народи въ държавата — въ това число и сръбскитѣ народъ, който сжщо страда отъ безумната империалистична политика на Бѣлградскитѣ потисници — на базата: всѣки народъ да бѣде свободенъ, равноправенъ съ другитѣ и пленъ господаръ на земята си.

Конгресътъ се покланя предъ свѣтлата паметъ на Степана Радичъ, на загиналитѣ му другари въ сръбската Скупщина и всички паднали напоследъкъ за свободата на народа си хърватски родолюбци и поздравлява горещо всички живи хърватски борци въ името на общата свещена целъ — свободата и независимостта на Хърватско и Македония.

Конгресътъ биде закритъ при неописуемъ ентузиазъмъ и при пожелание за скорошно видждане въ свободна и независима Македония.

Любомиръ Бобевски

М а р а Б у н е в а

На брата ѝ Борисъ Бунево

Живота целенъ, смисленъ, що води къмъ дѣла,
Кои окичатъ съ лаври геройскитѣ чела,
Е пжтя свѣтль — слънчевъ, що вий се къмъ възтокъ,
Кумиръ е той и храмъ е на истинния Богъ!

Живота — туй е изворъ на земнитѣ блага,
Сърдцето е въ юнака и ударъ на врага,
Живота лабиринтъ е, загадка и въпросъ,
На който отговаря и учени и простъ!

Живота е жената, що ражда го съ любовъ,
Жената — жертва що е, коя при първи зовъ
Откликва съ радостъ свѣтла и литва въ бой свещенъ,
Де свята я дългъ насочва и роденъ свиденъ блѣнъ!

Жена! Жена светица, жена герой, юнакъ,
На робството вѣковно си вѣченъ зълъ ти врагъ,
Ти раждашъ великани, ти Тодора роди,
И Даме, Гоце . . . , които оставиха следи!

Жената даде гений . . . Жена роди Христа.
На майкитѣ ни родни се падна пакъ честта
Съ царе да ни прославятъ, съ народнитѣ светци,
Съ Паний, съ Ботевъ, съ Левски и съ хиляди борци . . .

Ноемврий, 1929 година.

Извадки отъ „РЕВОЛЮЦИОННИ БОРБИ ВЪ АЗОТЪ (ВЕЛЕШКО) И ПОРЪЧИЕТО“ отъ Стефанъ Аврамовъ, издание на Македонския Наученъ институтъ — книга X. отъ „Материали за историята на македонското освободително движение“.

А з о т ъ

[Продължение отъ книга 10 (20)].

Основателтъ на с. Орѣше — дѣдо Дамянъ, е родомъ отъ с. Росоки, Дебърско. На млади години той е билъ кехая на единъ бегъ въ Цариградъ. Веднажъ бегътъ се похвалилъ на една отъ ханѣмитѣ си, че притежавалъ тапия отъ султана за нѣкакъвъ голѣмъ имотъ и че тоя имотъ ще го направи много богатъ, като показалъ и тапията. Кехаята проследилъ бега где скрилъ тапията и, за да му отмъсти за лошото третиране, открадналъ му тапията и избѣгалъ. Дълго време се скиталъ безъ да смѣе да се вести въ родния си край — отъ страхъ да го не улови бегътъ, докато, скитайки отъ село на село, пристига въ село Кжпиново — Велешко. Въ това село той завързалъ приятелство съ кжпиновчанина Стефанъ и останалъ да живѣе въ неговата кжца.

Следъ престояване около две години въ Кжпиново, отъ мжка за родния си край, дѣдо Дамянъ тежко заболѣлъ. За да излѣкува своята болестъ, трѣбвало е непременно да замине за родното си село. Той стигналъ въ Росоки, поживѣлъ между родителитѣ си малко и се сгодилъ за една селска девойка. Но и родниятъ му край не го свѣртѣлъ, понеже той почувствувалъ тжга за Бабуна планина и пакъ не намиралъ покой. Той съобщилъ на годеницата си, че иска да се вѣнчелятъ и да заминатъ за единъ много хубавъ край, далечъ отъ тѣхното село. Щомъ се научили домашнитѣ на девойката, тѣ ѝ забранили вече да се срѣща съ годеника си и той се отчаялъ и самъ заминалъ за Кжпиново.

Цѣли три години той хайдутува, докато въ едно сражение съ арнаути-харамии той е билъ тежко раненъ и едва сполучилъ да стигне до с. Кжпиново. Благодарение на приятелскитѣ грижи на Стефана, той билъ спасенъ. Чистиятъ балкански въздухъ благотворно повлиялъ на Дамяна и той благославялъ Бога за дадения му подслонъ.

Щомъ напълно оздравѣлъ, Дамянъ окончателно замислилъ да се засели въ околността на

А Бунева Мария жена роди я робъ,
Въ несрети и неволи, предъ зиналия гробъ
Не трепна отъ уплаха, възправи се тя въ мигъ
И грабна пистолета — създа моментъ великъ!

Уби го тя — злодея, уби го съ вистрелъ смѣлъ,
Катъ гонѣше успѣшно заветна, чиста цель; —
Девиза тя следѣше: свобода или смъртъ —
Животъ да грѣйне воленъ въ изстрадалъ роденъ кжтъ!

Уби го тя открито! Уби тирана лютъ
И жива се не вдаде, че бѣсенъ е и лудъ
Злосторника вработилъ и смртния куршумъ
Тегли си тя самичка съ съзнание, свастъ и умъ!

Предъ името и знайно прекланя всѣки вратъ,
То вдѣхва уважение и устремъ къмъ ратъ,
То буди почитъ дивна, прикача ни крила
И води въ бранъ епична, въ безсмртни — чаръ, дѣла! . . .

О, жено, ти загина, изчезна твойта тлѣнъ,
Но твоя духъ живѣе, о, живѣе е твоя блѣнъ,
Той нашъ заветъ е, съ него не ще се раздѣлимъ,
Доде врага не смажемъ, доде не победимъ!

Кжпиново. Макарь, че неговиятъ приятелъ Стефанъ го молѣлъ да остане да работи въ неговия имотъ, той решилъ да намѣри свое собствено уютно кжтче, близо до нѣкоя рѣка и тамъ да построи своя колибка и заработи върху собственъ имотъ. У него заседнала мисълта да засели ново селище — характерна черта у българския народъ да има свой подслонъ за семейството си. Заедно съ приятеля си той почналъ да дири обегованата земя. Ходили въ околността на Стровие, но не харесали мѣстото, ходили къмъ Маргари — и тамъ не харесали. На връщане, минавайки презъ планината Даутица, почнали да слизатъ по течението на Орѣшката рѣка и стигнали на мѣстото, гдето днесъ е заселено село Орѣше. Тамъ имало само едно бачило, на което кехаята билъ нѣкой си Орѣшко.

Щомъ застанали тамъ, на Дамяна се харесали хубавиятъ балканъ, щедро напояванъ отъ изобилната бистра вода на Орѣшката рѣка и решилъ тукъ да се посели и съгради свой домъ. Харесалъ му се тоя кжтъ, защото тая малка котловинка е заобиколена отъ всички страни съ голѣми балкани, покрити съ букови и джбови гори, напоявана отъ множество буйни балкански ручеи, които прѣскаатъ водитѣ си низъ селскитѣ тучни балкански ливади. Въ тая котловинка, съ помощта на Стефана и кехаята Орѣшко, Дамянъ съградилъ своя кжшурка. Обаче, когато мислѣлъ, се е изпълнилъ заветната си мечта, видѣлъ се осамотенъ и радостта му изчезнала. Мисълта му почнала да лети къмъ село Росоки — по неговото първо либе. Домашнитѣ на годеницата му, като се научили за хайдушкитѣ му подвизи, дума не давали да се издума за Дамяна. Следъ като му отказали да му дадатъ невѣста, Дамянъ съ нѣколцина свои другари-хайдуги влиза въ Росоки, грабналъ годеницата си и я отвелъ въ своето ново отечество и се вѣнчалъ за нея въ с. Кжпиново.

Така хайдутъ Дамянъ построилъ свой домъ

и си грабналъ домакиня отъ своя роденъ край, защото, като миякъ, той на всѣка цена искалъ да запази старата племенна традиция, да се ожени за мома отъ миячко потекло.

Следъ настаняването си въ новото село, той, за да не живѣе осамотено, почва да придумва своитѣ близки роднини да се заселятъ въ новото село. Следъ дълги увещания, въ селото се заселилъ Китанъ отъ с. Могорче — Дебърско. Следъ 1—2 години нѣколко семейства отъ дебърскитѣ села Лазарополе, Гаре и Галичникъ, поради золумитѣ на арнаутскитѣ банди, избѣгали отъ роднитѣ си села и се заселили въ с. Орѣше.

Въ знакъ на благодарностъ къмъ кехаята Орѣшко, който билъ въ пълна услуга съ селянитѣ-пришелци, последнитѣ нарекли своето село Орѣше.

Наскоро следъ това, поради золумитѣ на арнаутитѣ, отъ Лазарополе пристига съ семейството си дѣдо Чупче (родоначалникътъ на семейството Чупарови). Следъ малко престояване въ с. Орѣше, той харесалъ друго мѣсто за селище, отстоящо на 4—5 километра отъ с. Орѣше, гдето се и заселва; отъ с. Могорче, Дебърско, пристигналъ дѣдо Митре (бащата на попъ Илия — отпосле свещеникъ въ село Папрадище) и се заселва съ семейството си. Въ разстояние на една година и новото село вече брояло десетина къщи, което, поради изобилието на папратъ въ и около селото, селянитѣ го нарекли Папрадище.

Заселването на селата Орѣше и Папрадище е станало къмъ края на XVII. и началото на XVIII. вѣкове. Тия две селца, следъ нѣколко поколѣния, станали доста голѣми села и съ своята особеностъ въ носията и дебърскитѣ нрави и обичаи ярко се отличаватъ отъ другитѣ Велешки села.

Орѣшани и Папрадищени се гордѣятъ съ своето миячко потекло, като считатъ, че старото племе мияци въ всѣко отношение е стояло по-високо отъ останалитѣ славяно-български племена. Тѣ слѣпо се придържатъ ъ своята миячка носия, особено женитѣ; при това тѣ сж запазили нравитѣ, обичаитѣ, преданията и наречието на своитѣ прадѣди дебрани; но най-важното, тѣ сж голѣми сепаратисти и не се сватуватъ съ населението отъ околнитѣ села, тѣй като другитѣ села сж отъ племето бързаци (бърсяци). Въ своя сепаратизъмъ мияцитѣ отъ Орѣше и Папрадище стигатъ дотамъ, че, ако въ селата имъ влѣзе селянинъ отъ околнитѣ села, децата прибѣгватъ до майка си или баща си, за да имъ съобщатъ неприятната вестъ: „Леле майко, бърсякъ дойде!“

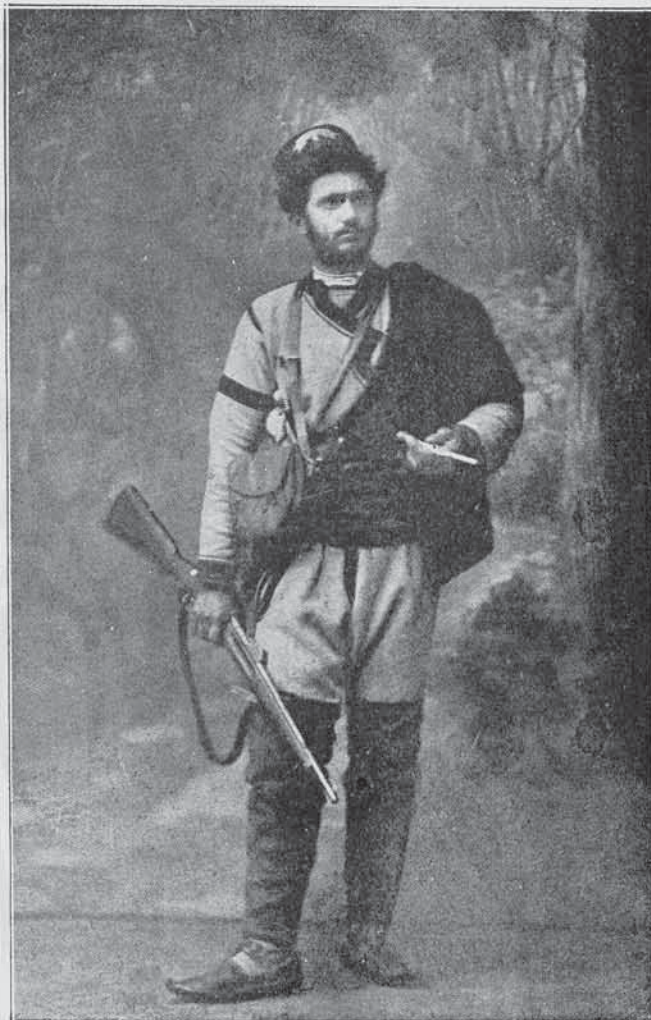
Поради особената планинска почва на Бабуна, почти въ всички села се засѣватъ малко земледѣлски култури. Населението, не можейки да се изхранва съ своята жътва, купува храни отъ други крайща на околията, а именно отъ Клепата и полето, въ които райони има богати села, които се занимаватъ съ земледѣлие и лозарство.

По Бабуна и Даутица мандруватъ каракачански стада, гдето въ напойванитѣ отъ балканскитѣ ручей буйни ливади се намира изобилна паша.

Надъ село Орѣше, въ мѣстността „Склопчарницитѣ“, се изработватъ разни видове склопци (гаванки), бѣклици, дървени лѣжици, тепсии, софри и други подобни, които се разпродаватъ въ Велесъ и Прилепъ. Отъ тоя занаятъ се изхранватъ само нѣколко семейства отъ село Орѣше.

При все че тоя край е залесенъ, обаче, поради липсата на удобни пѣтища и несигурността на

търговскитѣ сношения, населението не може да използва горитѣ и тѣне въ непоносима сиромашия. Тази е и една отъ най-главнитѣ причини, щото населението почти отъ всички села отъ Азотъ да ходи на гурбетъ въ България и други държави. Почти отъ всички села мжжетѣ отиватъ на гурбетъ, гдето се занимаватъ съ тухларство, зидарство и разни други занаяти. Но най-голѣма емиграция даватъ селата Орѣше и Папрадище, отъ които

Ангелко Аврамовъ Чупаровъ

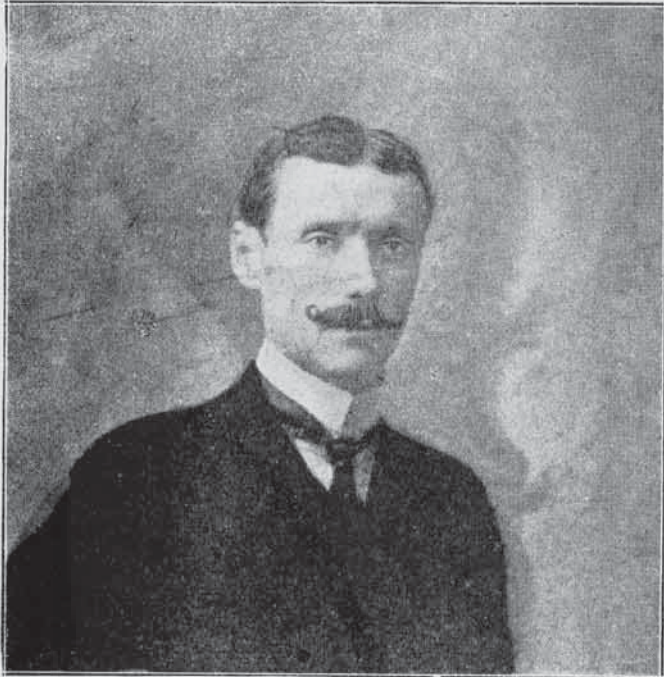
е роденъ въ с. Папрадище, Азотъ, Велешко, презъ 1878 година. Той бѣше единъ отъ най-преданитѣ мѣстни организационни деятели. Презъ есенъта на 1907 година, натоваренъ отъ районния войвода Михалъ Змията да отнесе едно писмо въ Велесъ и го предаде на градското Ржководно тѣло, трѣгва отъ с. Бистрица за гр. Велесъ. Обаче, агенти на сръбската пропаганда съобщаватъ на деврието да настигне Ангелко и го обискира. Деврието (група турски войници) настигатъ Ангелко между селата Чашка и Еловецъ и поискватъ да го обискиратъ. За да не падне писмото въ ржцетѣ на властѣта и последватъ масови арести, Ангелко поглѣща писмото и се застрелва. Така умрѣ Ангелко на поста си, за да запази родъ и честъ на твърдия си миячки родъ.

почти цѣлото мжжко население, годно за тежка физическа работа, дохожда въ България и се занимава изключително съ строителство на здания. Тѣ сж извънредно способни строители, на които този занаятъ е останалъ по наследство отъ тѣхнитѣ прадѣди — дебрани.

Освенъ това, пѣкъ цѣли семейства отъ Орѣше и Папрадище, подгонени и заплашвани отъ сръбската пропаганда, напуснаха за винаги своитѣ бащини огнища и емигрираха въ България на

постоянно мѣстожителство. Тѣхната колония въ София се обособи въ отдѣлно „Папрадишко—Орѣшко Миячко благотворително братство“, което функционира отдѣлно отъ Велешкото братство.

Почти въ всички села на Азотъ и останалитѣ села на Велешката околия имаше основни училища и черкви, издържани отъ населението и подпомагани отъ екзархията. Тия черкви и училища — преди и следъ Илинденското въстание — бѣха и си останаха будители и крепители на народа въ борбата му срещу домогванията на сръбската пропаганда. Мнозина учители и свещеници, въ борбата съ пропагандата за запазване народа отъ по-

Георги Пешковъ, родомъ отъ гр. Прилепъ. Единъ отъ основателитѣ на Вътрешната македонска революционна организация

сърбяване, паднаха убити отъ агенти на пропагандата. Следъ войната, щомъ сърбитѣ се настаниха и станаха пълновластни господари на Македония, въ всички български училища и черкви се настаниха сръбски учители и свещеници и почнаха насилствено да учатъ и стари и млади да говорятъ и се черкуватъ на сръбски езикъ.

Азотъ, гледанъ отъ планинитѣ Даутица, Якупица и Мокровъ, представлява великолепно картина: навредъ високи балкани, залесени съ хубави гори; навредъ тучни ливади и високи зелени папратища, напоявани отъ стремглаво спускащитѣ се балкански ручеи; навредъ пещери и високи канари които, вкупомъ взети, красятъ този скритъ балкански кѣтъ.

Азотъ презъ периода отъ IX. до XIV. вѣкове е билъ люлката на богомилското учение, отъ което си носи името и днешното село Богомила. Край последното, споредъ народнитѣ предания, се намира гробътъ на патриарха на тая нова религија, попъ, Богомилъ. Планината Бабуна и рѣка Бабуна сѣщо така получили имената си отъ времето на богомилитѣ, понеже последнитѣ въ тоя край носѣли името бабуни.

Азотъ е най-непристъпенъ откъмъ Порѣчието, отъ което го дѣли планината Даутица, и планината Якупица къмъ с. Ябълчица. Въ тоя непристъпенъ и изолиранъ край сѣ разположени, отстоящи едно отъ друго по на 5 километра въ права линия, тритѣ селца: Орѣше, Папрадище и Нежилово. Тия селца ще останатъ паметни въ бѣдещата история на Македония, поради развитиѣ се въ и около тѣхъ ожесточени сражения между четитѣ на ВМРО и четитѣ на сръбската пропаганда. Точно срещу тѣхъ, на една висота, е разположено малкото селце Кжпиново, състояще се отъ 8 кѣщи, което всецѣло бѣше въ рѣцетѣ на пропагандата. Оттамъ се следѣше движението въ първитѣ три села и впоследствие пропагандата имаше постояненъ постъ, за да следи движението на мѣстната чета въ тоя край.

Следъ Илинденското въстание, особено въ 1904 г., когато въ тоя край се загнизи нелегалната сила на пропагандата, Азотъ стана символъ на смъртта и гробница на стотици буйни ентузиазирани младежи, придошли отъ всички краища, гдето се чува българска речъ, да се борятъ срещу домогванията на пропагандата, която се силѣше, чрезъ злато и куршумъ, да прави населението „прави сърби“. Въ борбата съ четитѣ на пропагандата и нейния естественъ съюзникъ, турската войска, Бабунията стана Голгота за стотици беззаветно предани борци, които се изкачваха по стръмния ѝ пѣтъ и намираха своя жизненъ край. Едни падаха, други прииждаха, но всички умираха съ една единствена мисль, какъ по-скоро да се унищожи сръбската пропаганда. (Следва)

Страници отъ моя дневникъ за 1901 година

(Продълженіе отъ книга 10 (20) и край).

— Сръбскиятъ езикъ е много близкъ до нашия, който се говори тукъ, въ западна Македония; Македония е била нѣкога сръбска и ние сме запазили много обичаи отъ сърбитѣ — каза войводата Наки.

— Да, Македония е била много пѣти плячка на други завоеватели, но най-малко на сърбитѣ, а турцитѣ я владѣятъ най-много. Ако се гледа справедливо, споредъ историята, никой не е владѣялъ Македония повече отъ турцитѣ. Единъ справедливъ сѣдия, ако опредѣля, чия е Македония, не би далъ право на владение никому, освенъ на турцитѣ, защото само тѣ я владѣятъ непрекъснато повече отъ 500 години. Но, въпрѣки всичко, спо-

редъ мене, Македония не е нито сръбска, нито грѣцка, нито българска, нито турска. Тя е на населяващитѣ я народи, които сѣ населили македонскиятъ малки, но плодородни поля и красиви планински мѣстности. Въ Македония живѣятъ помаци и чисти турци. Помацитѣ сѣ запазили своя расовъ произходъ и ония, чийто произходъ е български, понеже сѣ били и сѣ въ постоянно съприкосновение съ сънародницитѣ си непотурчени българи, сѣ запазили своя езикъ, нрави и обичаи. Помацитѣ въ Босна, като сърби отъ Босна, сѣ запазили сръбскиятъ нрави и обичаи, а така сѣщо и езика си. Ще ви приведа единъ примѣръ отъ моитѣ найнови впечатления: въ Мъгленията азъ плакахъ отъ

възхищение, когато слушахъ да се пѣятъ по нивитѣ, кждето жънѣха помакинитѣ, старонароднитѣ пѣсни на чисто български езикъ—Самоковско наречие. Сж-що, и само преди нѣколко дена, тукъ чухъ помацитѣ отъ с. Пластница и отъ Дѣдино какъ пѣеха български пѣсни на Тиквешко българско наречие. Защо тия помаци не пѣятъ на сръбски, а на чисто български езикъ? Това се дължи на богомилското учение, което се бори, преди нѣколко вѣка, на смъртъ и животь, за да запази езика и народността, като е оставило дълбоки следи въ народния битъ въ Македония; но това ще ви обясна другъ пжтъ, а сега на въпроса. Македония отъ Шаръ планина до Югъ е населена съ турци, албанци, българи, власи, гърци,

При такова едно положение само всѣка народностъ ще може да прояви своитѣ културни способности и ще се самоопредѣли къмъ коя отъ съюзнитѣ народности да принадлежи. Разбрахте ли моята мисль по нашето народно освободително дѣло?

— Разбрахъ — отговори Наки.

— Тукъ имамъ на свое разположение, като организаторъ на народа и като войвода, четири чети. За да бждемъ на чисто и ви приемемъ съ отворени обятия, като истински македонски деятели, съгласни ли сте да бждете по единъ двама прѣснати между нашитѣ чети? Това за васъ е по-изгодно и по такъвъ начинъ отъ васъ ще изчезне съмнението,

Четата на войводата Наки.

евреи, цигани, но не и съ сърби, които живѣятъ на северъ и североизтокъ отъ Шаръ до Прешово. Разноцвѣтността на населението въ Македония само ни дава да разберемъ, че не трѣбва да се работи въ полза само на една отъ населяващитѣ Македония народности, понеже тя е общо отечество на всички тия, които я населяватъ. Ние трѣбва да сближимъ всички, да имъ дадемъ да разбератъ, че никоя народностъ не трѣбва да мечтае да използва свободата лично за своитѣ цели и да господствува надъ другитѣ. Такава опасна за дѣлото илюзия може да си правятъ само ония, които живѣятъ внѣ отъ нейнитѣ граници — въ Сърбия, Гърция и България. Ние трѣбва да се боримъ противъ тѣхното вмѣшателство въ нашитѣ вжтрешни работи въ Македония и Одринско. Македонскитѣ населения живѣятъ съ стотини години заедно подъ турския режимъ, който ги е сближилъ по участь.

Идеята, която внасяме ние: Македония за македонцитѣ и федерация на балканскитѣ държави, може да ни гарантира живота въ предѣлитѣ на една силна балканска федеративна държава.

че вие сте агенти на сръбската пропаганда, която иска да ви използва като македонци противъ ВМРО.

— За това ние ще помислимъ малко — каза Наки.

— Нѣма що да мислите, бай Наки. Всичкитѣ ми чети сж тукъ наблизко и действуватъ съ райони Демиръ-Хисарско, Крушовско, Кичевско и Охридско. Ако вие не приемете предложението ми, то оттукъ нито крачка неможете да мрѣднете, за хлѣбъ ще измрете, макаръ и въ вашитѣ родни села да отидете, защото нито единъ човѣкъ на ВМРО нѣма да ви даде приемъ. Трѣбва да разберете, че силата на ВМРО е по-голѣма отъ силата на която и да било балканска държава. Организацията ви следи още отъ преминаването ви отъ Сърбия въ границитѣ на Македония; трѣбва да разберете, че вие сте пленени отъ ВМРО. Скоро ще сме заедно дветѣ чети: моята и вашата. Съгласни ли сте да дамъ сигналъ на мойтѣ хора да дойдатъ тукъ?

— Да — каза Наки.

Подадохъ сигналъ и четницитѣ съ група въоржжени селени (милиция) съ бързи крачки почнаха да шумятъ и се явиха при насъ, като ни окрж-

жиха, и въ нѣколко минути се построиха въ походна редица отъ 23 човѣка. Поканихъ и Наки съ своитѣ хора да застане начело на редицата. Моментътъ бѣше тържественъ и трогателенъ. Ние нѣмахме вече пленници на чужда кауза, а борци, революционери, другари, които ще мратъ за насъ и ние за тѣхъ, а всички за дѣлото. Подложихъ ги на клетва, която запечатахме помежду си съ братска цѣлувка, поздравихъ всички и извадихъ отъ редицата селската милиция, като оставихъ двама за обслужване куриерската ни и разузнавателна служба презъ деня.

Моитѣ четници тогава бѣха: 1. Илия Колевъ отъ с. Куфалово, Гевгелийско, после учителъ въ Петрич-

Вършитба въ Овче-поле.

кия окржгъ, 2. Йорданъ Пиперката, 3. Веле Марковъ, 4. Гюрчинъ Наумовъ, 5. Ванчо Сърбака, 6. Георги Сугаревъ, който по-късно стана окрженъ Битолски войвода и падна убитъ, заедно съ цѣлата си чета, надъ Мориховското село Паралово. Тамъ азъ, на 6. юлий 1903 година, сразихъ въ едно кърваво сражение турцитѣ и съ това осветихъ лобното мѣсто на тоя мой другаръ и знаменитъ революционеръ, 7. Христо отъ с. Вранещица, 8. Христо отъ с. Желѣзнецъ, Демиръ-Хисарско, 9. Найдо отъ с. Ракитница, 10 Мирчо отъ с. Сопотница, 11. Никола Стояновъ — Секирата, 12. Георги отъ с. Беранци и 13. Стоянь Йошевъ отъ с. Джванъ.

Отправихме се къмъ бивака. Следъ половинъ часово патуване изъ диплитѣ на Бѣличката планина, спрѣхме въ гората между селата Бѣлица и Спростране. Разположихме се на бивакъ — караулитѣ бѣха опредѣлени още презъ деня; тѣ си заеха мѣстата. Изморенитѣ четници се отдадоха на сънъ и почивка. Ние продължихме разговора съ Наки, който напълно остана въ мое разпореждане.

Бѣхъ разпредѣлилъ хората си на четири чети по следния начинъ: Ванчо Сърбака да се движи съ 4 четника въ Рабетинъ колъ, Кичевско; Йорданъ Пиперката съ 4 четника въ Демиръ-Хисарско,

Веле Марковъ въ Крушевско съ 6 четника. Споменатитѣ райони имъ предадохъ напълно организирани, а за себе си оставихъ 12 четници, между които Георги Сугаревъ и Илия Колевъ. Оставихъ съ себе си по-голяма чета, за да мога да изпълнявамъ поетата ми служба като организаторъ, защото по това време, 1901 год., нѣмаше въ Битолския виляетъ (освенъ Леринско и Костурско) организатори и [школувани чети. Въ този си планъ бѣхъ подкрепенъ отъ ржководствата на градскитѣ организации въ Крушово и Битоля.

Предварително ми бѣше дадена пълна свобода на действие. Всичкитѣ ми четници и азъ бѣхме въоржжени съ грѣцки пушки „Гра“, само Йорданъ Пиперката бѣше въоржженъ съ кѣса манлихерова пушка и револверъ Нагантъ, дадени му въ София отъ върховиститѣ. Наки и другаритѣ му бѣха въоржжени съ сръбскитѣ пушки „Кокинки“. Обаче, поради липса на патрони, скоро ги бракувахме и замѣнихме съ „Гра“. И така мисията на Наки и Арсо, да създадатъ две чети въ служба на сръбската пропаганда за Кичевско и Дебърско, окончателно пропадна.

На 26. юний 1901 г. съ рпортъ съобщихъ на Окржжния революционенъ комитетъ, че въоржжената въ Сърбия чета, за която ми бѣше съобщилъ, че е минала границата на пѣтъ за Кичево, е вече пленена отъ четата ми. Писахъ, че четницитѣ сж мѣстни хора отъ Кичевско и молѣхъ да се отмѣни решението за екзекутирането имъ, като добавихъ, че тѣ сж вече въ мое разпореждане. Йорданъ Пиперката бѣше се отлжчилъ отъ четата отъ преди 5—6 дена и съ още единъ четникъ се натъртяше около село Бабино, Демиръ-Хисарско. Куриерътъ, когото изпратихъ съ писмото за Битоля, отнесе писмото до с. Бабино, а отъ това село другъ куриеръ трѣбваше да продължи пѣтя за Битоля. Йорданъ Пиперката спрѣлъ куриера и заповѣдалъ на попъ Кузо да му прочете писмото. Щомъ узналъ, че е заловена сръбската чета и че се намира въ Бѣличката планина, веднага отива и се присъединява къмъ Накевата чета. Въ момента, когато изпратихъ писмото до Окржжния комитетъ, получихъ писмо отъ Цѣрското ржководно тѣло, съ което ме молѣше да му пратя бърза помощъ, понеже харамията Ислямъ Чаушъ отвлекълъ двама селяни за пари. Азъ оставихъ Наки съ четета му въ Бѣличката планина съ строго нареждане на Бѣличката селска чета да не остава сама Накевата чета, докато се получи отговоръ отъ Битоля. Азъ заминахъ съ цѣлата си чета за с. Цѣръ и влѣзохъ въ селото само съ 6 четници; другитѣ оставихъ за охрана вънъ отъ селото.

Турскиятъ аскеръ въ селото, който бѣше на постояненъ постъ, само потрулираше по 5—6 души вътре въ селото, та можяхме лесно да го отбѣг-

немъ. Направихме събранието си съ 25 човѣка, набързо разгледахме редъ въпроси, като на първо мѣсто се осведомихме по залавянето на двамата селяни, както и дали разбойниците сж взели хлѣбъ, пари и други нѣща. Хората, отъ които се оплакваха селянитѣ, че сж шпиони, не бѣха поканени въ събранието. Следъ взетитѣ сведения, захрихме събранието и напуснахме селото.

Въ селото Цѣръ, освенъ квартируващата турска войска отъ 100—150 души и тримата поляци турци (двама отъ с. Сълбъ и единъ албанецъ), други мѣстни турци нѣмаше. Селото Цѣръ броеше около 150 къщи съ доста заможни жители. Въ него

люционна организация. Сега настояваха да бждатъ убити и другитѣ двама. Азъ, обаче, щадѣхъ живота на хората, толкозъ повече, че съ убийствата често пѣти се постигатъ обратни резултати. Убитиятъ убитъ — добъръ или лошъ. Обаче, най-малко двадесетъ души ще тжгуватъ за него, ще носятъ омразата въ душата си противъ убийцитѣ и дѣлото и въ удобенъ за тѣхъ случай ще отмѣстятъ или лично, или на дѣлото. Така обяснявахъ азъ на селенитѣ. Ние понесохме кръста на апостолитѣ — да създаваме отъ тѣлпата хора, граждани и революционери, да слагаме своя животъ за тѣхъ, а не да ги избиваме и съ това да обслужваме само

Четнишки упражнения.

всѣка седмица ставаше малъкъ пазаръ. Населението бѣше чисто българско, признаваше Екзархията и се занимаваше съ земледѣлие и скотовѣдство. Голѣма частъ отъ мъжетѣ странствуваха въ Ромъния и България, а нѣкои отиваха и въ Сърбия, затова въ селото имаше малко сърбомани. Присѣтствието въ селото на турския воененъ гарнизонъ и тримата поляци бѣше всѣло въ селенитѣ голѣмъ страхъ, а главно въ ржководното тѣло на селската революционна организация. Залегнало бѣше убеждението въ тѣхъ, че въ селото има шпиони, които били главна прѣчка за слабото проявление на организацията. Посочени бѣха трима такива. На одного отъ тѣхъ, нѣкой си Стоянъ, Йорданъ Пиперката бѣше взелъ, въ края на 1900 година, 47 турски лири, а презъ февруарий 1901 г. бѣше го убилъ, по желанието на Цѣрската рево-

на потисницитѣ. Възпротивихъ се на Цѣрското ржководно тѣло и отмѣнихъ решението му. Убитиятъ Стоянъ и другитѣ двама бедняци не бѣха посветени въ революционната тайна и нѣмаше какво да предаватъ. Малката селска революционна организация въ лицето на ржководството си, за да оправдае бездействието си и страха си, търсѣше шпиони въ сѣселенитѣ си, които бѣха неприятни на нѣкого отъ ржководството. Азъ искахъ да се срещна съ тия „опасни“ хора, да говоря съ тѣхъ и да ги посветя въ дѣлото, като имъ дамъ да разбератъ, че тайната ще се запази само между мене и тѣхъ за всичко говорено. И въ последното ни събрание, обаче, не бѣха поканени нито единъ отъ двамата. Научихме отъ нѣкой въ събранието, че единъ отъ двамата работѣлъ въ гората — правѣлъ корита. Гюрчинъ Наумовъ, мой четникъ, познаваше

лично набедения шпионинъ. Следъ събранието, въ което се осведомихъ за всичко, излѣзохме надъ селото на 7—800 крачки въ гората до една пжтеки и току що влѣзнахме въ гората, близо до селската рѣка, оставихъ Гюрчинъ съ двама четници да следи движението на войската, дали е взела мѣрки за преследването на Ислямъ Чаушъ или насъ, или дали сж ни видѣли на излизане отъ селото. Край рѣката, по посока къмъ Гюрчина и четниците, бѣха се насочили 5—6 души аскерлии, единъ отъ които даде, случайно или отъ „кефъ“, единъ изтрелъ. Селенинътъ, когото чакахме, нарамилъ едно корито, бѣше на 50—60 крачки предъ Гюрчина. Като чу

Селска носия отъ с. Баничанъ, Неврокопско

гърмежа, той захвърли коритото и хукна да бѣга, викайки; хайдуту, хайдуту... Войниците, които идѣха насреща му, изгърмѣха още по единъ пжт и избѣгаха въ казармата. Едва що бѣха спрѣли до казармата, една вълча глутница отъ около десетина вълци близо до насъ, на около 200 крачки, ни създаде весела музика, виейки хорово. Азъ често имитирахъ воя на старъ вълкъ; това правѣхъ, когато имахъ изгубенъ четникъ, за да чуе и се

прибере въ четата. Това направихъ и сега. Виехъ, по подържане на стария вълкъ, и следъ 10—15 минути четниците ми се прибраха. Създадохъ се различни тълкувания по поводъ вълчия вой отъ суевѣрнитѣ ми другари. Въ Зашленската гора работѣха трима варджии отъ с. Зашле. Искахме отъ тѣхъ да научимъ за Ислямъ Чауша, обаче, заловихме само единия, а другитѣ двама избѣгаха, отидоха въ Зашле и съобщиха на селския ржководителъ Константинъ, че Ислямъ Чаушъ е заловилъ другаря имъ за пари. Константинъ изпраща писмо до мене, безъ да знае къде съмъ съ четата и сжщевременно съ друго писмо съобщава за случилото се въ Крушово на Петъръ Ацева. Ацевъ ми пише, че Ислямъ Чаушъ е взелъ заложници за пари и отъ Зашле и ми предписа да взема мѣрки за унищожението на разбойническата му банда. Дветѣ писма: отъ Петъръ Ацева и отъ Константина, получихъ едновременно. И безъ тѣхното нареждане азъ бѣхъ взелъ всички необходими мѣрки, като мобилизирахъ всички въоржжени сили, макаръ и малко на брой и макаръ това да ставаше въ началото на усилената полска работа. Тая мобилизация, впрочемъ, бѣше и единъ предварителенъ изпитъ на бойнитѣ сили за предстоящитѣ борби. Азъ набързо обиколихъ селата, за да окуража селянитѣ и да видя какъ се изпълняватъ организационнитѣ служби.

Отъ издирването, които извършихъ, се установи, че двамата цѣрчани, които бѣха ужъ взети въ пленъ отъ Ислямъ Чаушъ, сж били убити отъ поляцитѣ сълбјани въ гората, а за Зашленеца варджия обяснихъ, че моята чета го залови за нѣкои сведения. И падна всѣко убеждение и страхъ, че Ислямъ Чаушъ е влѣзналъ въ моя районъ. Следъ една седмица двамата поляци сълбјани бѣха начекани и убити на „Сухо поле“. Отъ убиването имъ не последва нищо опасно за района. Подиръ нѣколко дни бѣха намѣрени въ гората труповетѣ и на двамата убити цѣрчани.

Йорданъ Пиперката, подъ давлениемъ на Наки и Арсо, прибра се заедно съ тѣхъ въ четата ми. Следъ прибирането имъ започнахме отново нашитѣ военни обучения, винаги предшествувани съ назидателни беседи изъ революционнитѣ борби на потиснатитѣ народи.

Наки и Арсо, следъ тримесечно стажуване, станаха отлични организационни работници, скжсали всѣкакви връзки съ сръбската пропаганда, която бѣше ги изпратила. Първоначално Наки, а следъ него и Арсо станаха войводи въ района Горно-Капачка и до деня на своята героична смъртъ служиха вѣрно, честно и предано на революционната македонска кауза.

Моята дълбока почитъ къмъ светлата имъ паметъ.

Никола Петровъ

Единъ подвигъ на Дебърския войвода Максимъ Неновъ

(С по м е н ъ)

Това бѣ презъ месецъ мартъ 1902 година.

Мраченъ день е. Черни облаци покриватъ небосвода. Ситенъ дъждъ ромоли върху оголѣлата земя, каточели тѣзи дъждовни капчици сж сълзи по изгубенитѣ чаровни дни, както и самиятъ робъ плаче за свободни бжднини. Сегизъ-тогизъ остъръ планински вѣтъръ извива своята тжжна пѣсенъ, стене и свири той между оголѣлитѣ вѣйки

на дърветата и бѣга бърже, замирайки нейде далечъ.

Цѣла нощъ ходене подъ единъ непрестаненъ дъждъ, който до кости ни бѣ измокрилъ, но ние сега си отпочивахме въ топлата и уютна стая на дѣдо Ильовата кжща, при този добъръ старецъ и преданъ всецѣло човѣкъ на освободителното дѣло. Той често даваше подслонъ на „народнитѣ хора“

и сега не за пръв път ние бѣхме гости въ неговата кѣща.

Максимъ и азъ седѣхме мълчаливо, сгушени покрай разжареното огнище и сушихме измокренитѣ си дрехи. Всѣки отъ насъ бѣше потъналъ въ свои собствени мисли. Дѣдо Ильо още отъ ранна утринъ бѣ излѣзналъ, за да отиде до близкитѣ овчарски кошари. Времето течеше много бавно. Тишината, която ни бѣ окръжила, а така сѣщо и умората, указаха своето влияние и азъ бѣхъ задрѣмалъ, разпусналъ се близо до благотворната излъчваща се отъ огнището топлина. Не зная колко време съмъ спалъ, но ненадейно тръгнахъ. Дветѣ голѣми овчарски кучета на дѣдо Ильо лаеха съ яростъ. Скочихъ като ужиленъ и видѣхъ Максимъ застаналъ и подпрѣлъ чело на малкото прозорче, устремилъ погледъ къмъ горичката, откъдето се чуваше лаенето. Той бѣше бледенъ, но спокоенъ.

— Какво има, Максиме?

— Незная. Но... — и той отърча до малкия и тъменъ келеръ, отдето извади една пушка ведно съ единъ патрондашъ. Разбрахъ всичко: или той се страхуваше преждевременно, или пъкъ бѣ забелязвалъ нѣщо.

Така въоръженъ, той на зърна отново презъ прозореца, но веднага се отдрѣпна, казвайки:

— Още това ни трѣбваше сега, Стефо; турцитѣ сж ни подушили и кой знае какъ ще можемъ да се отървемъ отъ този устроенъ ни капанъ; но не губи куражъ, трѣбва да докажемъ на тия кучета, какъ знае „раята“ да мре.

Ние седѣхме безмълвни, всѣки притискайки оръжието къмъ себе си, готови всѣки моментъ да дадемъ отпоръ на многобройната сганъ. Последната изглеждаше, че още не се решава да ни нападне.

— Ще мълчимъ и ще се притайваме, докато тѣ сами ни откриятъ огънь — каза Максимъ. Не се мина много време и неприятелътъ не закъснѣ да земе по-важнитѣ изходни пунктове, като едновременно образува единъ силенъ кордонъ около кѣщата. Ние виждахме да прибѣгватъ покрай оголѣлитѣ дървета тъмни сѣнки, злокобни сѣнки, очакващи скоро своитѣ жертви.

Всѣки очакваше съ трепетъ започването на боя, който и не закъснѣ. Минаваше вече петъ часа, когато първитѣ пушечни истрели процепиха въздуха. Куршумитѣ затракаха като градъ по каменната стена на кѣщата и стѣклата на прозореца съ

трѣсъкъ се раздробиха на парчета. Съ това неприятелътъ, изглежда, целѣше да покаже своята мощъ или, по-право, се страхуваше да не би падащата нощъ бѣде благоприятна за нашето спасение.

Утихна всичко. Тѣ каточели чакаха какъвъ резултатъ ще произведатъ тѣхнитѣ гърмежи, които показаха многочисленостъта имъ. Максимъ извади

Дебърскиятъ войвода Максимъ Неновъ съ двама свои другари.

отъ вътрешнитѣ си джобове купъ книжа, прегледа ги набърже, задържа тѣзи, които бѣха шифровани, а другитѣ ги хвърли въ разжареното огнище. Следъ това ние прегледахме нашия боенъ запасъ, който се състоеше отъ четири бомби, два револвера съ тридесетъ и три патрони и една пушка. Съ тѣзи бойни запаси, споредъ Максима, ние можехме преспойно да се задържимъ до полунощъ.

Време бѣше и ние да се обадимъ. Кордонътъ се бѣ значително стѣснилъ и турцитѣ, виждайки нашето мълчание, бѣха се окуражили, даже се забе-

лязваха вече чалмитѣ на по-смѣлитѣ между първия редѣ на дърветата. Максимѣ, приклекналѣ задѣ прозореца, даде два изстрела. Чу се предсмъртенѣ викѣ, на който турцитѣ отговориха съ хиляди проклетия, а многото гърмежи, които последваха, показаха, че куршумитѣ на Максима попаднаха намѣсто. И наистина, Максимѣ бѣше действително отѣ добритѣ стрелци; рѣдко ударѣтъ му биваше празенѣ — отѣ петдесетѣ крачки, той пречупваше бастонѣ съ револверенѣ изстрелѣ.

Сражението бѣше въ своя разгарѣ. Ударитѣ следваха единѣ следѣ другѣ. Неприятелѣтъ, разяренѣ, се излагаше изцѣло на нашитѣ смъртоносни удари. Голѣмитѣ поражения, които той понесе, станаха причина, той да стане по-предпазливѣ, но съ това стрелбата не спрѣ; напротивѣ, тя продължи пакѣ така усилено.

Свечеряваше се. Дѣждѣтъ все още непреставаше и вечерниятѣ студѣ, който се усили, превърщаше дѣждовнитѣ ситни капчици на кристални звездички, които болезнено шибаша лицата ни и ржцетѣ ни. Вѣтѣрѣтъ се усили, пригласявайки на непрестанната стрелба.

Време бѣше вече да мислимѣ за нашето спасение. Самата нощѣ, тѣмна и злокобна, ни идваше на помощѣ.

— Стефо, каза ми Максимѣ, време е вече да се изплѣземѣ изѣ ноктитѣ на тѣзи звѣрове... Прощавай, брате; живи да се не даваме, а да умремѣ, ако това се наложи, най-славно.

Сѣ единѣ замахѣ той строши празната вече пушка, изстреляла повече отѣ осемдесетѣ патрони, захвърли я въ единѣ жгѣлъ, взе ми ржката, стисна я силно и се цѣлунахме по челата. Сѣ приготвени бомби въ ржце, азѣ се упжтихѣ къмѣ вратата, когато Максимѣ ми извика: стой!... Следѣ това отиде къмѣ огнището, изтегли две разгорѣли се главни, върна се отново до прозореца и сѣ всичката си сила ги запрати една по една къмѣ съседната малка горичка. Горещитѣ главни описаха една джга, минавайки като малки метеори надѣ тъмния дворѣ и паднаха между дърветата, освѣтлявайки за моментѣ една частѣ отѣ горичката. Викове на уплаха и „Алахѣ, Алахѣ“ последваха. Турцитѣ сѣ очудване и уплаха гледаха тѣзи хвърчащи свѣтила. Схванахѣ стратегическия планѣ на Максима, който сѣ всичката си сила ми извика:

— Хвърли една бомба!

Това стана сѣ една мѣлнноподобна бѣрзина. Отѣ прѣскането на бомбата паднаха две дървета сѣ голѣмѣ трѣсѣкъ, който се придружи отѣ гърмежа на втората хвърлена презѣ прозореца отѣ Максима бомба. Настѣпи голѣма самотоха всрѣдѣ неприятеля и въ този моментѣ стремглаво ние се втурнахме презѣ вратата, като хвърлихме почти едновременно и останалитѣ още две бомби върху заобикалящия ни врагѣ. Последнитѣ две бомби експлодираха сѣ страшна сила всрѣдѣ самата срѣда на озвѣрѣлитѣ се турци, разкжсаха имѣ кордона и много врагове намѣриха смъртта си всрѣдѣ този хаосѣ. Пжтѣтъ ни стана свободенѣ, благодарение на уплахата, която всѣхме и на тѣмната нощѣ, която настѣпи и която скриваше следитѣ ни. Изкубнати тѣй сполучливо отѣ ржцетѣ имѣ, ние сѣ бѣрзи крачки, почти бѣгомѣ, се изкачихме по стрѣмната пжтека, стремейки се да навлѣземѣ по-бѣрже навжтре въ планината.

Дѣждѣтъ продължаваше да вали, а вѣтѣрѣтъ пѣше своята пѣсенѣ. Ние вървѣхме сѣ бѣрзи

крачка къмѣ тѣмнитѣ усои на майката-планина, която разтвори обятията си и ни прикри въ своитѣ скривалища.

А. Я. Крайниковски.

Александъръ Соколовѣ

(1882—1903 год.)

Илинденската епопея, проявила се въ масово и спонтанно революционно движение въ западна Македония, изненада цѣла Европа. ВМРО очуди

свѣта сѣ своята бойкостѣ и издрѣжливостѣ, а особено сѣ геройскитѣ подвизи на нейнитѣ „терористи“, които направиха редица атентати въ Солунѣ и другаде, заявявайки, че тя се бори за свободата на македонския робѣ, гарантираща неговата националност, която свобода, ако миромѣ не се даде, ще се вземе сѣ оржжие въ ржка.

Очудени отѣ бойката издрѣжливостѣ на шепата борци изѣ македонскитѣ планини, стотици ентузназирани младежи, между които по-голѣмата частѣ интеллигентни, съзнавайки, че въ такѣвъ тежѣкъ моментѣ сѣ необходими въ кървавата борба на брата-робѣ, напуснаха гимназии и университетѣ и навлѣзоха въ предѣлитѣ на бойна Македония сѣ пушка на рамо да отстояватѣ каузата на роба, който бѣше грабналѣ оржжието да извоюва своята свобода.

Вѣ интеллигенцията заговори обществената сѣвъѣстѣ и нейниятѣ гласѣ озари лицата на мла-

дежбата и я изправи предъ олтаря на саможертвата. Въ такива съблилни моменти народътъ излъчва своитѣ най-добри синове, които, въ стремежа си да бждатъ полезни на отечеството, литнаха на полебрани да премѣрятъ силитѣ си съ грамаднитѣ пълчища турски аскеръ и башибозукъ. И съ тази си саможертва тия идеалисти записаха редица свѣтли страници въ историята на македонското бранно поле.

Измежду стотицитѣ интеллигентни синове на Родината, мина като метеоръ и бързо угасна *Александър Соколовъ* отъ София, студентъ-математикъ, буенъ и ентузиазиранъ младежъ, синъ на единъ отъ най-виднитѣ български войводи отъ Легията и сръбско-турската война *Сима Соколовъ*, отъ с. Грознатовци, Трънско. Синътъ на стария войвода искаше да изненада своя старъ баща и му докаже, че кръвта вода не става и че не напраздно носи неговото неопятнено име. Съ голѣми надежди и

топли пориви да бжде полезенъ на брата-робъ⁹ младиятъ Соколовъ се измъкна тихо отъ бащинъ покривъ и, заедно съ група студенти, заминава съ четата на Велешкия войвода Николай Дечевъ за Македония. На пътъ за Велешко, между селата Витоша и Лески, Кочанско, на 5. септемврий 1903 г., четата на Николай Дечевъ бѣ ударена отъ многобройна турска потеря, гдето младиятъ и жизнерадостенъ *Александър Соколовъ*, въ вихъра на мечтаната отъ него кървава разплата съ вѣковния потисникъ, намѣри своя жизненъ край, заедно съ своитѣ другари: *Миланъ Стоиловъ* — студентъ-медику и *Марко Марковъ* — студентъ-математикъ, а наскоро следъ това, въ сражението при с. Луково, Кратовско, загина и близкиятъ имъ другаръ *Юлий Цезаръ Розенталъ* — студентъ-юристу.

Поклонъ предъ паметта на тия борци-идеалисти!

Б ъ ж а н ц и

(Споменъ)

28. августъ 1903 година. Рано, преди изгрѣвъ слънце, нашиятъ лагеръ при „Пиринската ливада“, западно отъ с. Пиринъ, бѣ събуденъ и оживѣнъ отъ неочакваната глъч на новодошли селяни бѣжанци отъ с. Враня. Скоро голѣми огньове освѣтиха ливадата и околнитѣ канари. Войводи, четници и бѣжанци сме насѣдали въ разни пози около огньоветѣ, пушимъ, приемъ чай, кафе и приказваме.

Споредъ разказа на бѣжанцитѣ-вранчани, предниятъ день, по заповѣдъ на мѣстния революционенъ комитетъ, всѣка къща отъ селото е приготвила и пекла сухари за четитѣ. На мръкване, обаче, когато сухаритѣ били още въ нажеженитѣ пещи, поставенитѣ извънъ селото часови дотърчали въ селото и съобщили, какво многобройна турска войска настѣпва къмъ селото. Това страшно известие, дошло въ такова време, изплашило твърде много всички. Въ селото настанала голѣма паника. Всички се шурѣли като замаяни и не знаели какво да правятъ. Да угасятъ пещитѣ си и да укриятъ недопеченитѣ сухари било вече късно. Най-сетне, предъ близостта на въстанието въ Пиринската област, решили: всичко годно да носи оружие да напусне веднага селото и да дойде при насъ, при „Пиринската ливада“.

Решено и свършено.

52-ма селяни, начело съ свещеника и учителя, осланяйки се на това, че турската войска не посѣга на старци, жени и деца, оставятъ къщи и семейства, напуцатъ вкупомъ селото и се отзоваватъ при насъ — да чакатъ резултата отъ неочакваното посещение на опаснитѣ гости въ селото.

— Дали пъкъ нѣмаше въ селото нѣкоя черна душа, която занаса на турцитѣ всичко що става у васъ? — запита войводата, Дѣдо Дончо.

— О, не! — отговори учительтъ-ръководителъ. Селото е чисто. Но откакъ е обявено въстанието отататкъ Вардара, аскеръ често броди изъ нашитѣ български села, съ цель да държи населението въ страхъ, за да не въстава. Увѣренъ съмъ, че това е така и сега. И ако забъгнахме при васъ, това е повече отъ предпазливостъ, колкото отъ страхъ.

— Е-е-хъ! Де това така да е! Но страхъ ма е, че селото е разтарашувано, запалено и унищожено — пропѣшка единъ вранчанинъ.

— Бжди, братко, спокоенъ! Турската войска нѣма да направи това, ако не е предизвикана и нападната отъ насъ. Заповѣдъ е дадена отъ всички

Дебърскитъ войвода Ташко съ двама отъ своитѣ другари.

турски гарнизони да не нападнатъ мирното население и да не предизвикватъ населението къмъ бунтъ. За тая заповѣдъ зная положително — отговори Яне Сандански.

— Дай Боже, така да е! — отговориха бѣжанцитѣ и дълбоко въздъхнаха.

И тѣ станаха сега по-весели, по словоохотливи.

Както на всѣкѣде, така и тукъ, селянитѣ провяха голѣмъ интересъ къмъ насъ — доброволцитѣ, дошли отъ България.

И често ни питаха:

— Ами въ Пиринъ, въ Македония, има ли много доброволци като васъ?

— О, да, има ги на всѣкѣде въ Македония и много повече отколкото ние сме тукъ сега. Нѣма македонецъ въ България, способенъ да носи орѣжие, да не е напусналъ работата си и да не е сега въ Македония съ пушка въ рѣка.

— Ами България ще ли воюва съ Турция, ще ли помогне на насъ?

— Не ще съмнение! — отговаряме ние. България ще помогне и ще воюва съ Турция. Пъкъ и де по-удобенъ моментъ отъ сегашния? Една въстана, пламнала Македония, една изплашена, деморализирана и ангажирана въ въстанието турска армия, едно общо въстание, единъ общъ походъ на българитѣ, де по-удобенъ моментъ за България да изпълни тя своя свещенъ дългъ къмъ братаробъ, да свърши веднажъ за винаги съ трънливия македонски въпросъ, който толкова много спъва нейното мирно и нормално развитие, нейния всестраненъ напредѣкъ!

— Да, само съ единъ друженъ ударъ върху „Болния човѣкъ“, ние отвѣтре и България отвѣнъ, и нашата победа и свобода на Македония сж осигурени — обади се селскиятъ свещеникъ.

— И въ тоя общъ ударъ — каза учителтъ, азъ виждамъ сгромолясането, смъртта на „Болния човѣкъ“ — Турция, свѣтлото бждеще на България, на Македония, на българското племе. Всѣко колебание, всѣко закъснение отъ страна на България е еднакво гибелно за насъ поробенитѣ и за тѣхъ — освободенитѣ българи.

— Ехъ, да знаете колко сж изплашени турцитѣ отъ една война съ България — додадоха нѣколко селяни. — Войницитѣ сж готови да захвърлятъ пушкитѣ и да се предаватъ масово, а турското население си е прибрало парцалитѣ и е готово всѣки моментъ да бѣга въ Анадола, щомъ пукне първата пушка на границата.

— Е, ами вие готови ли сте да подкрепите дѣлото на братята ни отатѣкъ Вардаръ, които отъ Илинденъ насамъ воюватъ съ турцитѣ съ голѣмъ успѣхъ и кжсатъ робскитѣ верига на Македония?

— О, какъ не, какъ не! — отговориха вкупомъ селянитѣ. — Всѣки българинъ тукъ клетва е далъ да помага и ще помага съ каквото може за извоюване свободата на Македония: едни съ орѣжие въ рѣка, други съ друго. Старци, жени, деца, всички ние поагаме и ще поагаме на великото освободително дѣло; всѣки споредъ силитѣ си...

Скоро следъ тия разговори, оставихме бѣжанцитѣ да си починатъ и поспятъ.

А ние, тритѣ отряда: на Йорданъ Стоянова, Петъръ Дървингова и Яне Сандански, взимайки подъ внимание чутото отъ вранчани, допълнихме си плана по близкото въстание отсамъ Вардаръ.

Г. Ив. Бѣлевъ

Протоиерей Иванъ Антоновъ

На 31. октомври 1928 година, въ гр. Луковитѣ се е поминалъ на 46 годишна възраст Протоиерей Иванъ Антоновъ, родомъ отъ гр. Петричъ.

Още на младини, като учителъ въ Сърското педагогическо училище и пѣвецъ въ черквата, той

е вземалъ активно участие въ нашето освободително движение. Проявилъ организаторски способности, той става рѣководител на полскитѣ села въ Сърския революционенъ районъ. Години наредъ той работи срѣдъ населенето, готвейки го за борба съ вѣковния поробител. Поради залавянето на революционната архива при едно сражение на мѣстната чета съ турски аскеръ, той бива арестуванъ и осъденъ на 10 години строгъ тъмниченъ затворъ и изпратенъ на заточение въ островъ Родосъ. Следъ

една амнистия той бива освободенъ и се отзовава въ София, кждето следъ едногодишно престояване се рѣкополага въ дяконски чинъ, а следъ известно време отива въ Цариградъ, дето се рѣкополага за свещеникъ и бива изпратенъ въ родния си градъ.

Презъ 1908 г. той става председател на Петричката църковна община, а презъ 1910 год. биде изпратенъ за архиерейски намѣстникъ въ гр. Прилепъ, гдето го заварва балканската война.

Презъ междусъюзническата война, сѣрбитѣ, виждайки въ неговото лице единъ здравъ стълбъ на българщината въ Македония, го арестуватъ и следъ единъ месеченъ затворъ го изгонватъ презъ Солунъ за България. Гърцитѣ, използвайки удобния случай, веднага го залавятъ и го задържатъ. Следъ единъ месеченъ затворъ въ Солунъ, той бива освободенъ и веднага се отзовава презъ Бургазъ въ България.

Следъ голѣмата война, Протоиерей Иванъ Антоновъ се настанява като енорийски свещеникъ въ гр. Луковитѣ. Далечъ отъ Родината си, и тукъ той не остана безучастенъ къмъ мжкитѣ и страданията на своитѣ съотечественици, причинени отъ новитѣ поробители. Съ всички сили той е работилъ за преуспѣването на нашето освободително дѣло. Миръ на праха му!

ИЛЮСТРАЦИЯ ИЗ ИЗДАНИЕ

Редакторъ: ПЕТЪРЪ МЪРМЕВЪ

Редакция и Администрация: София, улица Алабинъ, 30. — Телефонъ 19-32.

Учителитѣ и ученицитѣ въ Солунската гимназия презъ 1888—1889 учебна година

Учителитѣ сж (отлѣво надѣсно седналитѣ): Буфети, Благой Димитровъ, Григоръ Пърличевъ, Димитъръ Матовъ, Никола А. Начовъ, Димитъръ х. Ивановъ, Василь Кънчевъ и Етхемъ ефенди.
Ученицитѣ (горния редъ отлѣво надѣсно): Янаки Гелевъ, Георги Трайчевъ, Антонъ Димитровъ, Георги Николовъ, Лазаръ Димитровъ; (втория редъ отлѣво надѣсно): Никола Зарзевъ, Константинъ Робевъ, Никола Апостоловъ, Панче Васковъ, Димитъръ п. Томовъ, Якимъ Игнатиевъ, Иванъ х. Мишевъ и Манаси Димитровъ.

Единъ споменъ за Солунската българска мжжка гимназия „Св. Кирилъ и Методи“

Още отъ преди 45 години учебното дѣло въ Македония бѣ въ своя разцвѣтъ. Класни училища имаше въ всѣки почти градъ. А столицата на Македония — Солунъ, се гордѣеше, че има вече между многото учебни заведения и две български гимназии: мжжка и девическа. По-късно, следъ година—две, когато солунскитѣ възпитаници се връщаха презъ лѣтото въ роднитѣ си мѣста, облѣчени въ красива ученическа униформа, и бѣха сочени съ прѣстъ отъ населението, мнозина родители, безъ огледъ на своето материално положение, почнаха

да пращатъ децата си въ Солунъ. Не бѣха рѣдки случаи, когато родителитѣ ни, еснафъ-хора, взимаха пари подъ лихва, за да издържатъ сина или дъщерята въ Солунъ.

Бѣше къмъ края на м. августъ 1885 г., когато ние, свършилитѣ прилепскитѣ прогимназии (мжжката и девическата), на брой около 20 момчета и толкова момичета, трѣбваше да потеглимъ за Солунъ. Пътуването ни до ж.-п. станция *Градско* бѣ съ *кочи* — коли покрити и теглени отъ два коня. По това време тѣ бѣха най-модернитѣ и най-бър-

зитѣ коли въ страната. Файтонитѣ по-късно се явиха. Научили търговцитѣ за нашето заминаване, бързатъ да стѣкмятъ нѣкое *групо* (торбичка съ 50—100—200—300 турски лири) за предаване на нѣкой солунски търговецъ. Винаги търговцитѣ предпочитаха насъ ученицитѣ да ни възлагатъ такива тежки и пълни съ отговорностъ грижи. Не бѣха рѣдки случаетѣ, когато на ученикъ се падаха по 2—3 *група* да пази и крие изъ детскитѣ джобове и пазви. При все туй пакъ се случиха 2—3 обира по пѣтя за Градско отъ комити. Такъвъ единъ обиръ стана презъ 1883 г. Прилепскитѣ

Мончевъ, съдържателъ на „*Бошнакъ ханъ*“ — важенъ центъръ на българщината въ Солунъ. Тукъ често бѣха срещитѣ между видни български дейци и революционери. А внушителната фигура на исполнина Василь Мончевъ, съ кралимарковскитѣ си мустаци, съ любезнитѣ си обноски спрямо всѣки посетителъ, съ вѣчния кредитъ къмъ всѣкиго, съ прословутото негово поржчителство предъ турскитѣ власти за честностъ и благонадежностъ на всѣки посетителъ на „*Бошнакъ ханъ*“, привлечаше като съ магнитъ всѣко македонско сърдце.

Първитѣ ни впечатления, макаръ и детски,

Кочанската чета на войводата Кръстьо Българията.

ученици: *Пере Тошовъ, Иорданъ х. Йовковъ, Йоско Кушевъ* и други на пѣтя за Солунъ биватъ посрещнати отъ четата на *Димо Дьдото* при „*Троячкитѣ варници*“ и обрани, като имъ взиматъ 900 лири турски. Обирътъ, обаче, станалъ по предварително уговоренъ и подготвенъ планъ между самитѣ ученици и войводата, като прибранитѣ отъ четата пари се използватъ за революционното дѣло.

* * *

По онова време до Градско се пѣтуваше цѣлъ день. Потегляхме отъ града обикновено около обѣдъ, за да стигнемъ вечеръта нѣкой конакъ: Топлица, Ракле, Фаришъ; а на другия день втѣмно отивахме за да чакаме влака за Градско, идещъ отъ Скопие. Въ Солунъ се пристигаше вечерно време. Докато постѣпимъ въ пансиона, на квартира бѣхме при известния родолюбецъ-патриотъ Василь

отъ тоя голѣмъ градъ бѣха нерадостни. Обикаляме широката солунска чаршия — открита и покрита, скитаме изъ тѣснитѣ сокаци, зяпаме по голѣмитѣ сгради, спираме се отъ любопитство предъ голѣмитѣ витрини и магазини, но никжде не съзрѣхме българска фирма и български надписи. Не че лисваха български търговци и комисионери по онова време, но, види се, забранено имъ бѣ или страхуваха се да поставятъ български фирми. Едничкитѣ надписъ, що личеше на това време на български въ цѣлия Солунъ, бѣ следния: *Българска книжарница на К. Г. Самарджиевъ*. Като че ли напукъ на гърци и турци прилепчаненътъ Коне Гьорчевъ Самарджиевъ бѣ поставилъ горния надписъ съ 25 см. едри букви, за да могатъ да се четатъ отдалече — безъ очила! Следъ не много, обаче, години, когато Солунъ привлече изъ вѣт-

решността на Македония маса български капитали търговци, комисионери и интелигенция, виждаха се на всъка крачка български фирми и надписи. Такива имаха и голъмитъ гръцки, еврейски и турски фирми, като: Ерера, Щайнъ, Голденбергъ, Ороздибакъ и много други. Нѣщо даже повече, въ сжжитъ голъми фирми трѣбваше да има по нѣколко души български чиновници, за да разчитаме на успѣхъ отъ българската интелигенция. Така българскиятъ елементъ въ едно кратко време прояви небивалъ успѣхъ въ столицата на Македония и стана господарь на всички почти търговски браншове.

* * *

Приеха ни въ пансиона. Пансионската пълна такса тогава бѣ 15 л. т., срещу която имахме: храна, квартира, облѣкло (горно и долно), обуца. Постѣпихме въ IV кл. на гимназията. Животътъ ни вървѣше много славно. Токущо бѣхме смѣнили домашнитъ горни дрехи съ форменото облѣкло, обяви се сръбско-българската война. Това се случи презъ м. ноемврий 1885 год., когато по небосвода падаха безкрай падащи звезди (болити). Учителскиятъ персоналъ тогава се състоеше отъ: Георги Кандиларовъ (директоръ), Г. Поповъ, Сплитекъ (чехъ), Григоръ Пърличевъ, Дойкиновъ, К. Стателовъ, Статниковъ, Драгановъ, Б. Миндовъ, Буфети и Етхемъ ефенди. И въ V кл. бѣхме две паралелки. Между учителитъ имахме и: Г. Станишевъ, Ив. х. Николовъ, Кулевъ, Г. Кабакчиевъ. Въ VI кл. имахме само една паралелка. За директоръ дойде Н. А. Начовъ. Въ VII кл. бѣхме 32 души, а между преподавателитъ личеха: Бл. Димитровъ (кл. наставникъ), Андрей Тошевъ, Дим. Матовъ, Василъ Кънчевъ, Дим. х. Ивановъ, Лам. Поповъ др. Следъ великденската ваканция нѣкои отъ VII-класницитъ отказаха да държатъ матура. Такъва издържахме

само 13 души. Годишниятъ актъ стана на 26 юний 1889 год. Ние бѣхме IV випускъ на Солунската гимназия. Ето имената на матуриститъ: Янаки Гелевъ, Георги Трайчевъ, Антонъ Димитровъ, Георги Николовъ, Лазаръ Димитровъ (горния редъ отъ лѣво къмъ дѣсно), Никола Зарзевъ, Конст. Робевъ, Ник. Апостоловъ, Панче Васковъ, Дим. п. Томовъ, Якимъ Игнатиевъ, Ив. х. Мишевъ и Манаси Димитровъ (втория редъ отъ лѣво къмъ дѣсно). Учителитъ сж: Буфети, Бл. Димитровъ, Гр. Пърличевъ, Д. Матовъ, Н. А. Начовъ, Д. х. Ивановъ и Етхемъ ефенди (отъ лѣво на дѣсно).

Пиринско стадо.

Скроменъ 40-годишенъ споменъ имаме ние, випусницитъ отъ 1889 год. на 7 юлий т. г., кждето следъ размѣна на мисли взе се инициатива за тържественото отпразнуване на *50-годишния юбилей на Солунската блг. м. гимназия „Св. Кирилъ и Методий“*. Който ще се падне презъ 1931 година.

Георги Трайчевъ

Б а б а К р ъ с т а

(Картини и видения въ робската страна)

Групата, следъ като напусна Бабуна планина, преживѣ много несгоди. Четницитъ, голи и боси, едва можаха да се приютятъ въ диплитъ на Бигла планина. Прикрити въ гората, едни пушатъ замечтано, други тихо разговарятъ, а трети си изкърпватъ дрехитъ. Между високитъ буки, клонитъ на които закриваха небосклона, между двама младежи се водѣше оживенъ споръ, който ту утихваше, ту съ по-голѣмъ жаръ се засиляше.

— Да, Бояне, голѣмъ смуть настѣпи въ нашитъ хора. Коварниятъ пришълецъ иска да унищожи всичко по-будно. Лѣчезарнитъ Самуилови твърдини Охридъ и Преспа стенатъ подъ ударитъ на шайкача. Единъ отъ насъ трѣбва да се отзове на тревожния имъ викъ. Въпросътъ е кой отъ двама

ни да отиде. Не би било зле азъ да замина — тревожно говори Смиле.

— Бездруго азъ — възторжено отговаря Боянъ.

— Зная, че ти нѣма да отстѣпишъ. Азъ те много обичамъ и вѣрвай ме, Бояне, само на тебе отстѣпвамъ.

— Много ти благодаря, Смиле.

— Азъ съмъ сигуренъ, че ще изпълнишъ дълга си и ти пожелавамъ по-скорошно завръщане. Не забравяй да съобщишъ на Климе, че Илю не е вече между живитъ.

— Кой Илю? За убития въ Бабуна планина ли?

— Да, Бояне. Той бѣше единъ отъ най-

добрите терористи въ Битоля. Преди войната той бѣше битолски полски войвода. По време на албанското въстание той организира 15-членна чета, за да удари въ тилъ сърбитѣ, но малодушнитѣ му другари Тале Айдари и Вангелъ го издадоха. Той и братъ му Владо бѣха заловени въ Битоля. Буенъ младежъ бѣше той, окоето му не трепваше отъ врага, макаръ че бѣше въ неговитѣ рѣце. Сждиха го и осждиха на една година затворъ. Следъ като му прочитатъ присждата, той въ лицето на сжда изруга и краљ и правосж-

Пѣю Радевъ Гарваловъ

дие. Сърбитѣ, озлобени отъ неговото хладнокрѣвно държане, го оковаха въ вериги, за да го откаратъ въ Скопския затворъ, но, както знаешъ, въ Бабунското ханче около „Зъръ попе“, следъ тежки изтезания, го убиватъ.

— Азъ още въ Бабуна искахъ да узная нѣкои работи за твоя другаръ Илю, но ти на два пѣти се смути и азъ нѣмахъ смѣлостта повече да запитвамъ. Сега разбрахъ защо толкова тѣжишъ за него. Да, Смиле, такава е сждбата на борцитѣ за родъ и родина.

— Такава е, Бояне, но кажи на Климе да пази въ тайна отъ баба Кръста — неговата стара майка, защото тя мжно ще понесе смъртта на Иля.

*

Всрѣдъ диплитѣ на Бигла планина Боянъ се прости съ своитѣ другари и трѣгна на пѣтъ. Привечеръ той пристигна на Илинска Църква, край стария римски друмъ, причаканъ отъ единъ селянинъ. Безъ почивка, Боянъ, воденъ отъ куриера, продължи своя маршрутъ. Въ късна доба, той

пристигна предъ една схлупена хижа, изъ която изскочи единъ младежъ и се хвърли въ неговитѣ прегрѣдки.

— Азъ не се съмнявахъ, Бояне, че ти ще се отзовешъ на поканата ни и съ нетѣрпение те очаквахъ — каза Климе, цѣлувайки Бояна.

— Колко ми е драго, че ти ме посрѣщашъ!

— Сега полегни да си починешъ! Тукъ е безопасно. Пѣкъ довчера ще потеглимъ на пѣтъ — отговори съ възторгъ Климе.

— Планината е обхваната отъ потери и мжно ще може нощешъ да се пѣтува — съобщава влизациятъ дѣдо Йонче.

— Довчера трѣбва да влѣземъ въ града. Вземи мѣрки. Чакамъ бързото ти завръщане — дава нарежданията си Климе.

— Бждете спокойни, соколи мои, само слнцето да се скрие — смѣшкомъ каза дѣдо Йонче, нахлуи кечето си на главата и излѣзе.

— У васъ е опасно да останемъ на квартира, нали? Ти сигурно си уредилъ въпроса съ квартирата?

— Че кжде другаде, ако не у баба Кръста?

— Коя баба Кръста?

— Баба Кръста — майката на Илю Йосифовъ?

— Тѣй ли?

— Да... да... Нейната кжца отъ години е

била най-добъръ нашъ приютъ. Па кой ли не знае баба Кръста? Може ли да дойде нашъ другаръ въ града и да не споходи тая жена, която е дала всичко, що има, само за народа. Синове изхрани... единъ въ чужбина, другъ въ гората и двама въ затвора... Око ѝ не трепва! Шомъ ѝ се възложи работа — веднага вирне главата нагоре и трѣгва... доколкото силитѣ ѝ позволяватъ... Но горката... скоро зетя ѝ Ламби Блазовъ убиха, та мъсть гори въ нейната душа. Цѣли двайсетъ години вече тя не е заспала спокоенъ сънь. Кой откжде пристигне — било куриеръ, било четникъ, боленъ или раненъ — баба Кръста ще се грижи за него. Та ти казвамъ, Бояне, макаръ че е дребна женица, но е съ яка душица. Отъ нищо не се бои. Много пѣти е влизала въ затвора, но око ѝ не мигва. Тя много тѣжи за сина си Наума, който е въ Балкана, но сърцето ѝ се свива за сждбата на Иля, когото препратиха въ Скопския затворъ. Дано дойде по-скоро деньтъ, когато и баба Кръста ще види своитѣ соколи и се почувствува свободна между тѣхъ!... Дано, Бояне, дойде по-скоро деньтъ на великата разплата!...

— Климе!... Климе!...

— Що има, Бояне?

— Какъ ми е болно на душата, но нѣма що. Трѣбва да ти съобща, че тежка участъ сполетѣ баба Кръста.

— Що думашъ, Бояне? Какво е станало? Да не би Иля?...

— Изядоха го, Климе! Изядоха го. Влацили го до Бабуна окованъ въ тежки синджири и тамъ го убихи. Намѣрихме трупа му и го погребяхме.

— Горката баба Кръста!... Тя не ще преживе загубата на Иля... Какъ ще скриемъ отъ нея истината? Какъ ще я лѣжемъ въ очитѣ — каза разплаканъ Климе.

— Ставайте, соколи мои, не губете време! Потерата приближава, време е да прибѣгнемъ до насрещната горичка, пѣкъ щомъ се свечери, нѣмайте гайле — говори запѣхтѣно влизациятъ дѣдо Йонче.

*

Нощта, пръснала черъ саванъ надъ дивния балканъ, бавно настила своята мрачна плащеница. Тихо ромоли ситенъ дъждецъ, наподобяващъ сълзитъ на старинна гора, плачеща за своитъ посърнали листи.

Дѣдо Йонче, Климе и Боянъ, подпирайки се на пушкитъ, съ бърза крачка слизатъ по стръмна пжтека, проточила се като пепелянка всрѣдъ повехналитъ буки и лещаци. Стариятъ планинецъ, познаващъ най-малкитъ гънки и опасни завои на планината, на три пжти благополучно провежда гру-

— Да ни е живъ дѣдо Йонче, че на три мѣста сполучи да избѣгне устроенитъ засади.

— Много се безпокояхъ, знаейки, че потерата е обхванала цѣлия балканъ.

— Благо, подай своята братска ржка на Бояна, за когото постоянно сме говорили. Той е много изморенъ, но трѣбва веднага да трѣгнемъ. Страхъ ме е да не осъмнемъ вѣнъ отъ града — съ топли и сърдечни думи обяснява Климе.

— Тукъ отсреща, въ лозята, ще ни посрещнатъ наши хора, които съ нетърпение чакатъ — отговори Благо, крепейки Боянъ подъ ржка.

Тиквешката чета на войводата Никола Пеневъ.

пата току надъ самитъ засади на дебнеция неприятель. Групата, провирайки се изъ шубрацитъ, къмъ полунощъ пристигна въ единъ сипей, скрита отъ окото на неприятеля. Старецътъ, свикналь на тия несгоди, се поослуша встрани, като че ли иска да проумѣ тихия напѣвъ на гората. Голитъ клоне и гранки на гората се превиваха отъ северняка и надаваха болезнени стонове: фиу... фиу... фиу... — стенѣше гората. Той вдига нагоре глава и дава сигналъ съ подсвирване. Отговорътъ бързо последва. Изъ лешака изскочи пѣргавъ младежъ, съ едва наболи мустаци.

— Климе!... Климе!... Отъ шесть часа ви чакамъ съ затаенъ дѣхъ. Едва пропжждахъ мрачитъ си мисли! Колко се радвамъ, че можахте да се промъкнете презъ потерата и дойдохте тукъ — благодушно и съ чувство говори Благо, вглеждайки се въ непознатия младежъ.

Групата, съ тихи стѣпки, премина шосето и навлѣзе въ една колибка, посрещната отъ петима младежи. Последнитъ съ радостъ посрещнаха пжтниците и ги заставиха да починатъ. Групата потегли на пжтъ и скоро навлѣзе въ една отъ крайнитъ махали. Туку-таме се обадиха нѣколко псета, но изведнѣжъ замлъкнаха, като че ли нѣкой ги стисна за гърлото. Предъ една двуетажна паянтова кжщурка се откrexна една вратичка. Климе и Боянъ се покачиха по дѣсчената стѣлба на горния етажъ, посрещнати отъ една възстара жена, която ги въведе въ една доста голѣма стая, обградена съ миндердѣци.

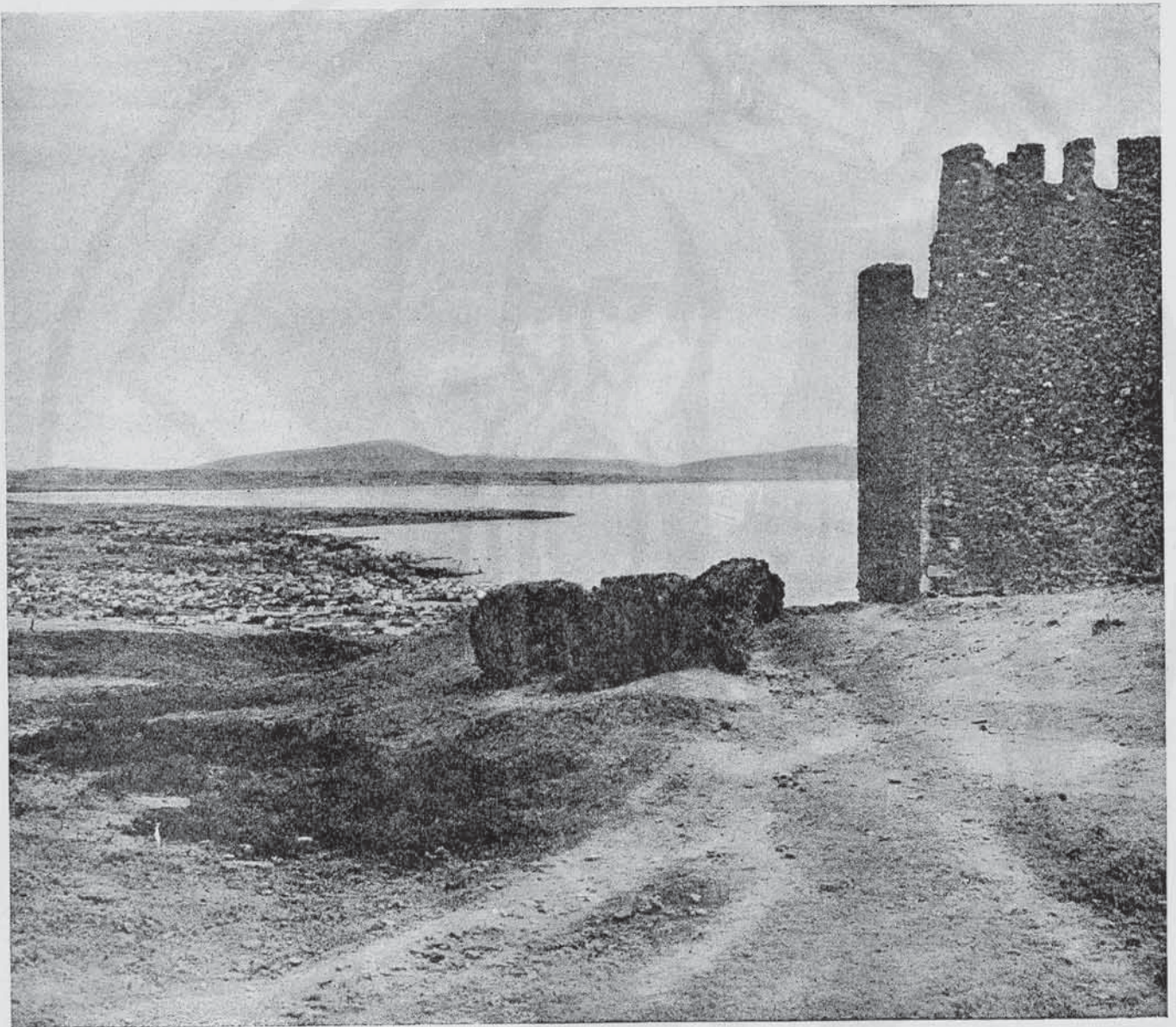
— Добъръ вечеръ, майко Кръсто, въ късна доба гости ти вода — съ синовни чувства говори Климе.

Съ майчини чувства старата погледна непознатия младежъ и го цѣлуна по челото. Тя скрѣсти

ржце на гърди и съ силно вълнение заговори: „Да ми си здравъ, сине!... Дано си по-късметлия отъ моя Иля!... Свети Климентъ и Св. Наумъ да ти сж на помощъ!... Моитѣ соколи: едина въ чужбина, другия въ балкана, а другитѣ двама гниятъ въ тюрмето... Вие да сте здрави, на васъ да се нагледамъ и нарадвамъ. Откато Иля и Владо затвориха, бѣлъ день не съмъ видѣла... съвсемъ остарѣхъ. Тежка мъжа, деца, като че водениченъ камъкъ тежи на душата ми. Пъкъ какво съмъ се

— Шомъ е така, побързайте — каза баба Кръста и изпрати младежитѣ презъ двора, като на очитѣ ѝ се очертаха две едри сълзи.

Въ непробуденъ сънъ почива старопрестолниятъ градъ, обвитъ въ ефирната плащеница на мъгливата есенна нощъ. Призори неусѣтно мъглата почва да се разрѣдва и губи въ низинитѣ на езернитѣ дълбини, просмукващи съ вихренъ танцъ на шеметна превара неканения гостъ, за да го прикриятъ въ своитѣ хладни обятия.

Градъ Солунъ — Еди-куле.

разбърала — вие сте изморени, полегнете и спете спокойно... Азъ съмъ си отспала и ще си поплета чорапъ, докато се разсъмне“ — презъ сълзи говори баба Кръста.

— Бабо Кръсто, ще ти взема и отведа гоститѣ другадѣ — съ голѣма настойчивостъ каза влизащия въ стаята Ефтимъ.

— Не ги пушъ мѣ, синко, добре сж у мене!...

— Она песоглавецъ отъ снощи обикаля и нѣщо душка... Още сега презъ задната врата ще преминемъ... Утре на връщане отъ църква ще ни видишъ у вуйко Львови.

Боянъ и Климе, приютени въ една къща надъ езерния брѣгъ, наблюдаватъ грохота на вълнитѣ. Една следъ друга картинитѣ се мѣнятъ... Неуморими витязи безспирно пришпорватъ златоковани чунове. Веслата имъ съ страшна сила блѣската буйнитѣ вълни; тѣ пъплятъ къмъ брѣга и се удрятъ въ крайбрѣжнитѣ камънаци-гиганти, върху които лежатъ основитѣ на старинни домове.

Бумъ-бумъ-плясъ, бумъ-бумъ-плясъ реве съ грохотъ водниятъ гигантъ, обливайки съ хладнитѣ си води гранитнитѣ зидове. Вълнитѣ съ бързъ темпъ се оттеглятъ въ втрешността, за да се

повтори и потрети съ още по-голѣма яростъ мощното и безспирно бумъ-бумъ-плясъ, бумъ-бумъ-плясъ.

Призори ечна камбаненъ звънъ, последванъ и пригласянь отъ нѣколко камбани. Остритѣ и равномерни звуци на камбанитѣ съ леки прибѣжки, като сури елени, прелитатъ влажнитѣ мухлясали зидове на черковния дворъ, разливатъ се вълнообразно и замиратъ въ водната стихия. Звънливото ехо се понася като дивна пѣсенъ на бродящи ветязи и се жмурка въ дълбинитѣ, за да се продължи следъ малко монотонното бимъ-бамъ-бумъ, бимъ-бамъ-бумъ.

И въ борбата за надмощие, развихрила се между мрака и свѣтлината, остъръ мечъ прорѣзва тъмната завеса и отъ изтокъ се роди румениятъ зракъ. Той се разлѣ въ широка линия и бледоматова свѣтлина, мека като кадифе, гали погледа. На небосклона се появи първиятъ лѣчезаръ, който хвърли буенъ снопъ лѣчи въ синевината на вълшебнитѣ езерни чертози... Златокованитѣ чунове въ мигъ потъватъ. Игриви водоскоци поематъ съ тайнственъ шепотъ симфонията на витязитѣ, плющятъ съ високи скокове и излѣчватъ бисерни струи. Тѣ се прѣскаатъ въ ширъ и оросяватъ челата на замечанитѣ младежи.

Боянъ остана изуменъ отъ царствената осанка на утрото и величествената картина, напоена отъ благовонието на майката-земя. — Погледни стрѣмнитѣ склонове на величествена Галичица и Петрина планини, какъ се оглеждатъ чаровно въ езернитѣ синевини; ето тамъ е пѣкъ Мокра планина — обрасла съ вѣковни букови, джбови и кестеняви гори! Колко прелестенъ е моя роденъ кѣтъ! Но... жестоката сѣдба ни прогони: да чезнемъ отъ тѣга; да вехне нашата младостъ; да копнѣемъ за мигъ да го зарнемъ, па ако ще да намѣримъ голитѣ стени на затвора или пѣкъ своя жизненъ край — говори съ вълнение Климе.

— Климе!... Климе!... Остави ме да се нарадвамъ на величието на тоя безцененъ даръ — умолително говори Боянъ, плененъ отъ водната стихия.

Тихо на прѣсти влиза въ стаята благодушната баба Кръста, страхувайки се да не събуди изморенитѣ юноши.

— Бре, деца, зло да ви не види!... Пѣкъ азъ мисля, че ще спите. Виждате ли какъ водата се бунтува. И тя не иска да бѣде рая покорна, та ние ли ще стоимъ съ скръстени рѣце — говори баба Кръста и присѣда до прозореца.

— Много си ранила, бабо Кръсто!

— Дръпни се, Боянчо, навжтре; чужди хора гледатъ отсреща — каза добродушно старата и дръпна замечания младежъ встрани.

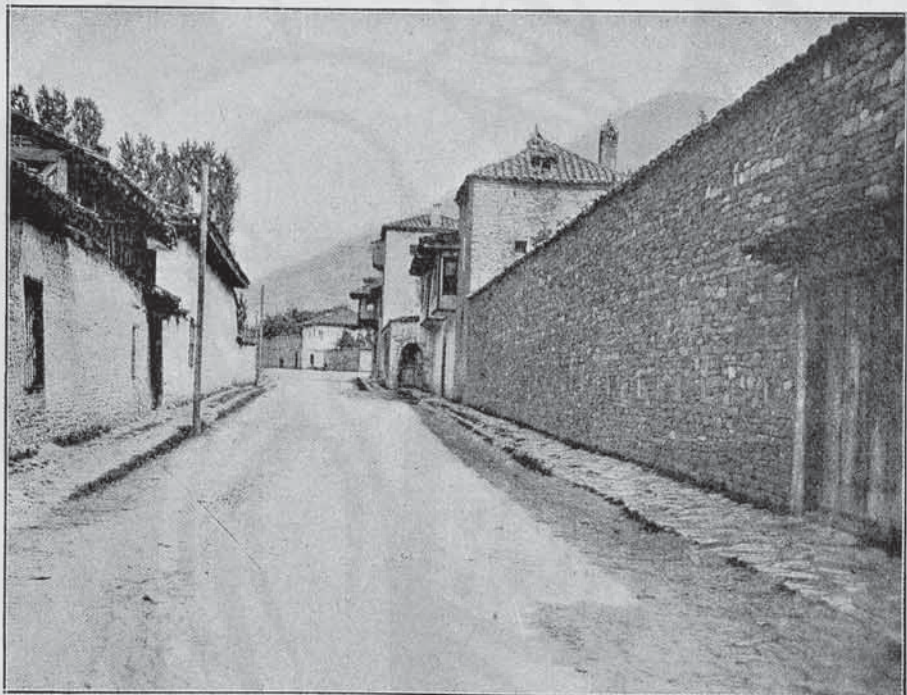
— Отдавна гледамъ въ захласъ неуспокоенитѣ духове на древнитѣ витязи, бродещи съ своитѣ вихрогони буйнитѣ талази.

— Бояне, остави шегитѣ настрана. Нека баба Кръста ни каже що я е принудило да дойде толкова рано.

— Наскоро ще дойдатъ даскалчетата Наумъ и Огнянъ, да си поговорите по нашитѣ работи. Азъ скоро ще се върна, за да ви се нарадвамъ и ме утешите — каза баба Кръста и излѣзе изъ стаята.

— Елате, ранобудници, да видите Боянчо, когото познавате отъ постояннитѣ ни разговори — каза Климе на влизащитѣ Огнянъ и Наумъ.

— Да ни е жива майка Кръста! Нали я знаешъ каква е припрата, рано-рано ни вдигна да

Улица въ гр. Тетово.

ви видимъ. Тя се радва на Бояна, като че ли вижда своя Илю!

— Богъ да ѝ е на помощ! — каза Климе.

— Какво има? И Илия ли убиха тия звѣрове?

— Да, Огняне, снощи Боянъ ми съобщи, че, минавайки презъ Бабуна планина, намѣрили трупа на Илия. Пандуритѣ, отвеждайки го за Скопския затворъ, убили Иля.

Климе!... Климе! Ти ми даде дума да мълчишь!...

— Отъ Огняна и Наума ли ще крия, Бояне!

— Горката майка Кръста!... Трѣбва да я подготвимъ и по-късно да узнае за смъртта на най-малкия си синъ, когото тя тѣй много обича. Тя е толкова преживѣла, че тая вестъ окончателно ще я съсипе! Чу ли, Огняне? Вземете мѣрки съ Наума да се запази пълна тайна — каза презъ съзлы Климе.

Изведнѣжъ вратата се отвори съ трѣсъкъ и на прага застана съ вирнато чело баба Кръста, бледа като мъртвецъ, мѣтайки погледъ отъ единъ на други.

— Отъ мене ли криете, синчета?... И Иля ли изядоха?... Говорете!... Кажете ми исти-

ната!... Азъ искамъ да чуя отъ вашитѣ уста още веднѣжъ неговото име... името на вашия другарь!...

— Опасяваме се за Иля — смутено отговаря Огнянъ.

— Истината, истината ми кажете!...

— Свършено е, майко!... Илю стана достойна жертва за родината. Много си, майко, видѣла и преживѣла — съ горестъ на душата ѝ съобщава Климе.

Отъ измченитѣ гърди на баба Кръста се изтрѣгна и проточи страненъ викъ, безмълвенъ, подобенъ на воя на зимния севернякъ, съскащъ съ бѣсна стрѣвъ и ожесточение надъ облечената съ бѣла снѣжна премѣна родна земя.

— Илю!... синко!... свидно дете — съ тежка мѣка продума баба Кръста и се струполои на дѣсчения подъ, облѣна отъ собствената си кръвъ...

Стеф. Аврамовъ

Съединенитѣ кратовски чети на войводитѣ Йорданъ Спасовъ и Петъръ Юруковъ.

Гоце Дѣлчевъ въ Костурско

Това бѣше презъ м. декемврий 1901 година въ с. Черешница. Планината Вичъ отдавна бѣше наметнала своята бѣла покривка, която съ напредването на зимата ставаше все по-дебела.

Снѣгътъ, който по висинитѣ стигаше метра, бѣше огладилъ грапинитѣ на повърхнината.

Доле полето се губѣше въ гъста и непроницаема мъгла, а горе бѣше хубавъ юженъ зименъ день, каквито тукъ не сж рѣдкостъ. Падащитѣ подъ голѣмъ жгълъ слнчеви лъчи се пречупваха въ безбройнитѣ снѣжни кристалчета и надалечъ пращаха своята ослѣпителна свѣтлина. По него време цѣлия животъ въ планинскитѣ селища се ограничаваше въ кѣшитѣ, кѣдето женитѣ покрай домашнитѣ си работи стѣгаха се за посрѣщането на Божикъ, а мжетѣ въ бездействие се наливаха съ всевъзможни ракии и вина.

На 21 декемврий, къмъ обѣдъ, отъ с. Вишини пристигна куриеръ, който донесе на рѣководителя

писмо (пусулка) отъ районния войвода Кузо Стефовъ, съ което съобщаваше, че вечерта ще бжде на гости, заедно съ много свои другари, поради което повеляваше да се приготвятъ много квартири и хвана и да се вземѣли строги охранителни мѣрки, понеже водили съ себе си голѣмъ човѣкъ.

Отъ куриера не можа да се разбере кой е голѣмецътъ, който е трѣгналъ по това зимно време да обикаля низъ снѣговетѣ, а гаданията и предположенията не помогнаха. Допусна се това да е нѣкой отъ битолското началство, което презъ лѣтото не намѣри време да посети района и да види въ каквъ халъ бѣше изпадналъ поради така наречената „Иванчова афера“. — Сто двадесетъ души въ затвора и двесте изъ горитѣ.

За храна и квартири тукъ нѣмаше защо се се грижатъ. Хората бѣха имотни и гостоприемни. Когато и да дойдѣха и колкото и да бѣха четитѣ, безъ предизвестие можеха да се настанатъ и нахранятъ.

Отъ охрана селянитѣ казаха, че нѣмаме нужда, понеже мѣстнитѣ (турцитѣ) били много зиморничави и само като погледнали къмъ Вичо почвали да треперятъ отъ студъ, а камо ли да трѣгнатъ по обиколка. Па и да дойдатъ. Единъ пѣтъ ли е било, дето чети и аскеръ или жандармерия да гостуватъ въ едно и сѣщо село, даже въ една и сѣща кѣща, както е билъ случая съ отдѣлението на Асимъ-чаушъ въ с. Бабчаръ на день Св. Никола.

Привечеръ отъ с. Олища пристигна другъ куриеръ. Той донесе известието, че грѣцкия владика, придруженъ отъ десетина заптиета, се настанилъ въ манастира Св. Врачъ, който е разположенъ насрѣдъ пѣтя между Черешница и Олища.

Тази новина развали настроението на ржководителя, но селскитѣ книжници го успокоиха, като му обясниха, че всѣка година по това време светиня му дохождалъ въ манастира, кждето прекарвалъ по 3—4 дена въ молитва и се отправялъ по обиколка изъ епархията си.

Къмъ полунощъ царящата гробна тишина около селото биде нарушена отъ скърцащи стѣпки върху помръзналата кора на снѣга. Фигуритѣ на завититѣ съ сиви гуни костурски четници не се виждаха, но тукъ-таме по пѣтя се забелязваха черни движещи се точки върху снѣжната повърхнина, което даваше да се разбере, че има и чужди хора.

Край селото, при Шамовата чешма, стана срецата между селяни и четници. Имѣ ржкуване, прегрѣщане и цѣлувки. Като че ли всички гледаха съ котешки очи, та се познаха въ тъмнината и почнаха да се назоваватъ по имена.

Когато поздравленията свършиха, войводата Стефовъ, обръщайки се къмъ стоящитѣ настрана завити съ черни завивки хора, препорѣча ги: Гоце Дѣлчевъ, Марко Лерински, Арсовъ и др.

За Марко всички знаеха. Та аслж, той първоначално беше опредѣленъ за войвода въ Костурско, но за Гоце Дѣлчевъ никой нищо не знаеше.

Следъ обичайнитѣ ржкостискания и прегрѣщания, четницитѣ, на групи отъ по 4—5 души, се настаниха на квартири, а войводитѣ начело съ Дѣлчева се прибраха въ една кѣща. При свѣтлината на буйния огънь и ламбитѣ стана ново опознаване. Около огъня насѣдаха Дѣлчевъ, Марко Лерински, Кузо Стефовъ, Лазаръ Московъ, Пандо Кляшевъ и др.

Презъ време на вечерята, докладва се за положението на организацията въ селото и въ пополе изобщо.

На размѣване, обикновеното време за спане на четницитѣ, посетителитѣ си отидоха.

На другия день се изпратиха куриерки за Олища, понеже беше рисковано да минаватъ мже покрай манастира, гдето бѣше отседналъ грѣцкиятъ владика.

На свиканото публично събрание прѣвъ говори Дѣлчевъ. Селянитѣ, които бѣха навикнали да слушатъ съвсемъ други приказки отъ войводи и ржководители, схващайки голѣмата разлика, съ внимание слушаха и усвояваха всѣка негова дума. Дълго време следъ заминаването на Дѣлчева, селянитѣ разсѣждаваха върху това, което бѣха чули.

Следъ като свърши речта си, Дѣлчевъ покани Пандо Кляшевъ да говори за революционното знаме. Той бѣше вече школуванъ орагоръ и, макаръ темата да бѣше мжчна, сполучливо я разви.

Шомъ Кляшевъ свърши, Дѣлчевъ покани сел-

ския ржководителъ да говори за революционната клетва и нейното значение.

Ако се сѣди по брѣчкитѣ, които ту се увеличаваха, ту се намаляваха по челото на Марко, и той добре я изкара. Следъ речта Дѣлчевъ заповѣда да положатъ клетва онѣзи, които не бѣха сторили това до сега. За мигъ револвертѣ и камата се кръстосаха надъ Евангелието, но се оказа, че нѣмаше кой да се кълне, понеже селянитѣ отдавна бѣха сторили това.

По този поводъ Дѣлчевъ, смѣйки се, каза:— Добре сте вие, костурчани! Затова ходите по селата като сватбари.

Леринскиятъ войвода Диме Абдурахмановъ, отъ с. Пжтеле, убитъ на 7 юлий 1902 година въ селото си въ сражение съ турцитѣ.

Въ отсѣствието на войводата и ржководителя, Дѣлчевъ запита селянитѣ дали нѣматъ отъ нѣщо да се оплачатъ. Нѣмаше ли отъ какво да се оплакватъ или се побояха, но тѣ не казаха нищо.

Куриеритѣ отъ Олища бѣха вече тукъ. Следъ вечерята пристигнаха Лазаръ п. Трайковъ и Чакаларовъ съ останалитѣ да ношуватъ въ с. Бѣлг. Блаца четници.

На рида при селскитѣ гробища стана раздѣлата между селяни и четници съ сѣрдечни поздравии и благопожелания за скорошно и щастливо виждане.

Дѣлчевъ, следъ като се осведоми за далечината на с. Загоричани, закждето отиваха, каза на ржководителя: До виждане въ Загоричани!

Една верига отъ 50 души четници, на разни разстояния единъ отъ други, се проточи надъ спускащитѣ се къмъ с. Олища урви, добре замаскирани отъ дебелия снѣгъ.

* * *

Втория ден на Божикъ въ Загоричани, голѣмо и многолюдно село. Никакъвъ инороденъ елементъ, главната улица между черквата и голѣмата чешма е оживена. Срѣщатъ се хора и отъ околнитѣ села. Тукъ сж членовѣтъ отъ организационнитѣ комисии въ Мокрени, Бобища, Комаличево, Горенци, Бачибоаи и Олища. Има хора и отъ леринска околия, а се очакватъ и отъ Битоля.

Всички знаятъ, че селото е пълно съ комити, но това никого не тревожи. Всѣки ще ти посочи кжщитѣ, въ които сж настанени четницитѣ.

Докато първия, имайки предвидъ празника, въ който се е родилъ Спасителя, поддържа всеопрошението, втория иска безмилостно наказание за провинилитѣ се.

Благодарение голѣмата морална сила, която представляваше председателятъ, въ това заседание, колкото грѣшници се опоменаха, бидоха оправдани. Даже нѣкой си Никола Д. Филевъ, който минавалъ за опасенъ шпионинъ, смъртъта на когото се искаше отъ всички, следъ като се осжди, биде помилванъ, съ уговорка да му се съобщи решението и да се посъветва за покаяние. Единъ отъ при-

Четата на войводата Бончо Василевъ.

Въ извънредно голѣма стая, въ кжщата на стария Колешка, е настаненъ Дѣлчевъ съ войводитѣ. На лѣвата страна на огнището сж насѣдали по турски (крѣстнозе) Марко Лерински, съ своитѣ окжсани дрехи, наподобяващъ индийски факиръ, и костурскитѣ млади войводи, съ малко изключение все гимназисти, спретнати като кукли.

Настрана стърчатъ като колове опрѣни на стената 7—8 пушки, а до тѣхъ патрондаши и ремѣци, а на другия край наредени сж опинцитѣ.

На дѣсния башъ, опрѣнъ на боарето (камината) въ черни потури, червенъ поясъ, чепкенъ отъ синя чуха, изпѣстренъ съ черни гайтани, черна чалма, подъ която се подава бѣлъ кирливъ фесъ, стои правъ Гоце. Заседава революционенъ сждъ, който се председателствува отъ Дѣлчевъ, а обвинителната властъ се представлява отъ войводата Кузо Стефовъ.

сжтвуващитѣ веднага биде изпратенъ въ кжщата на осждения. Намѣренъ скритъ въ хамбара, той треперейки изслуша присждата и съ сълзи на очи даде клетва, че ще бжде добъръ българинъ. Представенъ на голѣма частъ отъ селянитѣ, искрено и чистосърдечно му се радваха и го поздравляваха за разкаянието.

До новата година всичко вървѣше добре. На 1 януарий, Василевденъ, една необмислена шега отъ страна на една отъ учителкитѣ и несъобразителността на войводата Атанасъ Петровъ, съ единъ подозрителенъ селянинъ, стана причина за едно предателство, което на друго мѣсто би докарало неизброими нещастия.

Шомъ се разбра за предателството, всичкитѣ чети вечеръта излѣзнаха отъ селото и се настаниха въ близката до селото гора „Дива Череша“.

На другия денъ, 2 януарий, черковната камбана,

съ своитѣ тревожни мелодии, извести на селянитѣ, че аскерътъ пристига. Каймакаминътъ придруженъ отъ аскеръ и башибозукъ влѣзе въ селото.

Начинътъ, по който се извърши предателството, не оставаше съмнение въ това, че въ селото е имало много комити, но селскитѣ първенци, начело съ кмета, респектираха турцитѣ.

Следъ претърсването въ нѣколко къщи, ас-

керътъ опразни селото отнасяйки съ себе си 7 души, между които учителката Малина Грънчарова.

Веднага следъ излизането на турцитѣ отъ селото, гоститѣ наново се настаниха въ него и стояха още два-три дни, следъ което, предъ Водици, Дѣлчевъ и Марко презъ село Върбица се отправиха за село Зелениче, а костурскитѣ чети се прѣснаха изъ районитѣ си.

А. Дамяновъ

Смъртта и предсмъртниятъ подвигъ на войводата Йорданъ Пиперката

Като войвода на голѣма чета, Йорданъ Пиперката ималъ задача да даде голѣмо сражение съ гарнизона, квартируващъ въ с. Прибилци. Това сражение трѣбваше да бѣде етапъ на оперативно движение по приготвенъ отъ по-рано въстанически планъ. Трѣбвало да се атакува и плени гарнизона, който би представлявалъ важна спѣнка въ терена на въстаническитѣ действия. Но тукъ планътъ, сигурно, е билъ издаденъ.

На 19. срещу 20. юлий 1903 год., войската „предугадила“ намѣренията на комититѣ и се окопала вънъ отъ селото по височинитѣ, като само по тоя начинъ тя е могла да изненада въстаницитѣ, които ѝ кроили изненада, и да спре тѣхното настѣпление.

Като схваналъ безполезното по-нататъшно съпротивление, Йорданъ далъ нареждане да се прекрати боя съ гарнизона отъ Прибилци и да се потегли за с. Цѣръ, където тоже е квартиривала войска, за пленяването на която е билъ натоваренъ Димитъръ Матлиевъ, водачъ на една голѣма въстаническа чета. Но и тукъ войската „предугадила“ намѣренията на комититѣ и още при заникъ слѣнце напуснала с. Цѣръ.

Понеже телеграфнитѣ жици били още презъ деня изпокъсани, то цѣрската войска изгубила спокойствие и въ страха си не е посмѣла да излѣзе на позиция и се окопае, подобно на дрибилската, а е побѣгнала къмъ с. Сълбъ, едно голѣмо арнаутско село — змийско гнѣздо за раята въ Демир-хисарско.

Тогавъ Матлиевъ я последвалъ. А Йорданъ Пиперката, който идвалъ въ помощ на Матлиева, като не намѣрилъ никого въ с. Цѣръ, потеглилъ по стѣпкитѣ на Матлиева.

Въ сѣщата нощъ Божинъ, братътъ на Йорданъ Пиперката, обсадилъ с. Сълбъ и водилъ бой съ селянитѣ.

Призори, на 21. юлий, за голѣма изненада на въстаницитѣ, отстѣпващата цѣрска войска пристигнала на мѣстосражението въ Сълбъ и, вмѣсто да образува вторъ обрѣжъ срещу обсадителитѣ на селото, тя се впуснала въ взводна колона, атакувала обсадата само на единъ пунктъ и навлѣзла въ селото.

Боятъ изново се ожесточилъ. Въстаницитѣ се радвали, загдето войската, въ страха си, сама е влѣзла въ клопката.

Войницитѣ скоро схванали грѣшката си и този пѣтъ съ дружитѣ усилия на селянитѣ решили на всѣка цена да пробиятъ обрѣжъ. Чула се турската войнишка трѣба за атака. Но на нея отговорилъ въстаническиятъ трѣбачъ Ангелъ Сияновски съ контра-атака. Победата клонѣла на страната на четницитѣ и турцитѣ почти сѣ били разколебани. Въ това време пристигналъ и Матлиевъ, който, за голѣмо очудване на всички сражаващи се тамъ,

вмѣсто да усилитѣ позицитѣ имъ, далъ заповѣдъ за отстѣпление.

Съ скръбъ и негодувание въстаницитѣ напуснали Сълбъ. „Когато се оттеглихме и достатъчно се отдалечихме, разправя Ангелъ Сияновски—единъ отъ останалитѣ живи въстаници отъ четата на Йордана—турцитѣ отъ Сълбъ още не се решаваха да напуснатъ селото и завзематъ позицитѣ, които ние бѣхме изоставили“.

Презъ това време Йорданъ е билъ на пѣтъ за Сълбъ и по пѣтя срещналъ въстаницитѣ начело съ Матлиева и Божина да се връщатъ. Като се научилъ за станалото, той се разгнѣвилъ дотолкова, че публично порицалъ Матлиева за станалото. Явно станало, че Матлиевъ е сторилъ грѣшка, като е заповѣдалъ отстѣплението.

А той, отъ своя страна, се оправдавалъ съ това, че билъ се научилъ какво въ Кичево атаката на тримата воеводи тамъ — Наке, Диме и Арсо — била излѣзла несполучлива и че имало опасност, кичев-

скиятъ гарнизонъ да настѣпи и да ги обсади въ Сълбъ. Следъ тая свада, тритѣ чети потеглили за с. Горно-Църско на съвѣщание при Дечевъ, единъ отъ инструкторитѣ по въстанието въ Демиръ-хисарско.

На другия день, 21. юлий, къмъ 11 ч. преди пладне, получило се писмо отъ Арсо Мицковъ, съ което се съобщавало, че една голѣма частъ отъ башибозукъ и войска, начело съ известния главорѣзъ Сеферъ-ага, го е обсадила въ с. Карбуница и го ранила въ лѣвия кракъ.

който много спокойно насочилъ пушката си срещу него и съ сполучливъ изстрелъ го е повалилъ мъртавъ. Съ него заедно били покосени и много войници и башибозукъ. Отъ четниците паднали 16 души убити и 8 ранени. Убититѣ били погребани до олтара на черквата въ с. Кладникъ. Следъ това голѣмо сражение четитѣ взели решение да се разотидатъ по районитѣ си. Йорданъ се завърналъ въ своето любимо Демиръ-хисарско и тамъ господарувалъ до края на м. августъ.

Къмъ края на този месецъ тамъ пристигналъ

Последниятъ годишенъ актъ въ село Църъ презъ 1916 учебна година.

Годишниятъ актъ въ края на учебната 1916 година при българското първоначално народно училище „Св. Климентъ“ въ село Църъ, (Демиръ-хисарско — Битолско), произведенъ насрѣдъ селото въ присѣдството на цѣлото население отъ селото, на 12 юний 1916 г. при гласа отъ гърмежитѣ на топоветѣ по бойнитѣ полета на Битолския фронтъ.

Като прочелъ писмото, Йорданъ далъ нареждане веднага за походъ. Нѣкои се накачили на коне за по-бързо да пристигнатъ, но, докато да пристигнатъ на мѣстосражението, Арсо успѣлъ да си пробие пѣтъ и потеглилъ къмъ планинската мѣстностъ „Гюргейца“.

Между селата Карбуница и Кладникъ дветѣ чети се срещнали. Но докато да се видятъ и разбератъ, ето че и войската, която вървѣла по диритѣ на Арсо, ги настигнала. Тукъ се завързалъ отново бой. Този пѣтъ лично Дечевъ давалъ нареждания. Съединенитѣ чети въ разгнатиъ строй посрещнали настѣплението, спрѣли го и го отбили. Това настѣпление се ржководило отъ безстрашния Сеферъ-ага, който, изправенъ всрѣдъ градъ отъ куршуми, викалъ: юрушъ! юрушъ! Но тъкмо когато е давалъ така безстрашно тая команда, Сеферъ-ага е билъ забелязанъ отъ още по-безстрашния Дечевъ,

Бахтаръ-паша съ 14-хилядна редовна войска. Тая войска, следъ като превзела Крушево, на пѣтъ за Кичево, изгорила с. Църъ. Когато горѣло това село, Йорданъ съ четата си е билъ въ мѣстността „Голѣмо Църско“, надъ шосето Битоля—Кичево. Изгарянето на Църъ за Йордана било непоносимъ ударъ. Горѣло е най-богатото българско село. Умирали сж най-културнитѣ селяни въ Демиръ-хисарско. Йорданъ удрялъ съ приклада на пушката си о земята и, задавенъ отъ мжки, говорилъ: „Азъ се гордѣехъ съ това село. За него завиждаше ми и началството отъ Битоля“... Но всичко е било напраздно. Противникътъ билъ и силенъ, и немилостивъ. Безполезно е било и всѣко по-нататъшно съпротивление. Но Йорданъ внезапно измѣнилъ пасивното си поведение и далъ нареждане на четниците си да се приготвятъ за бой. Всички го молили и настоявали да се не отива срещу Църъ,

срещу многобройната сила. Въ него моментъ Дечевъ не е билъ при него. А Дечевъ бѣше единствениятъ човѣкъ, който можеше да му повлияе и да го запази живъ.

Йорданъ далъ нареждане, часть отъ четниците да тръгнатъ съ него, а останалитѣ да вардятъ шосето откъмъ полето. Но когато Йорданъ потеглилъ съ решение да атакува и прогони войската отъ Цѣръ, друга еднавойскова часть, идеща откъмъ с. Сълбъ, го забелязала и го нападнала въ флангъ. Почнало се е люто сражение, въ което Йорданъ и часть отъ четниците му паднали убити. Загубитѣ

въ вражескитѣ редове въ убити и ранени сж били голѣми.

Привечеръ войската сама прекратила боя. Тя, обаче, не е знаела, че Йорданъ е билъ убитъ.

Презъ нощта, възползувани отъ нощния мракъ, другаритѣ на Йордана натоварили на коне неговия трупъ и труповетѣ на другитѣ избити свои другари и ги отнесли въ с. Велмевци, Демиръ-хисарско, гдето и ги погребали.

Така, всрѣдъ крвавия вихъръ на борбата, загина легендарниятъ борецъ за свободата на Македония, Йорданъ Пиперката.

Диме Стояновъ - Берберчето

Единъ скромень, измежду най-скромнитѣ работници въ македонското освободително дѣло бѣше той. Никога отъ него не съмъ слушалъ самохвалства; никога отъ него не съмъ чувалъ думи за подвизи и заслуги къмъ дѣлото. Той бѣше единъ отъ онова грамадно мнозинство, което смѣташе всѣки подвигъ за *длъжностъ* и трѣбва да се хвърли въ забвеностъ, безъ да се прави капиталъ отъ него.

Че малко ли работници имахме ние, въ миналото на които ако надникнемъ, бихме се слисали, като предъ нескончаема книга съ страници една отъ друга по-страшни и по-дивни?!... Скромността и мълчанието — това бѣше безценната девственостъ на революционеритѣ въ първитѣ години.

Диме Стояновъ е роденъ въ Велесъ презъ 1875 год. Още малко момченце той остава сиракъ. Бръснарството училъ при брата си въ Скопие. Тукъ го сварятъ революционнитѣ движения, въ които взема най-голѣмо участие, и следъ убийството на Тонче Султанчевъ — сръбски пропагандаторъ, той се обявява за нелегалень.

Следъ революцията, той е действувалъ като кратовски войвода, дето е далъ нѣколко сражения. Тамъ е падналъ единъ отъ братята му — *Андрей*.

Почувствувалъ се боленъ, Диме се връща въ България и умира отъ туберкулоза въ Рилския манастиръ. Измежду четиримата братя, той е единствениятъ, който умира отъ естествена смъртъ. Другитѣ трима сж паднали въ сражение съ потисницитѣ на македонския робъ.

Двайсетъ години вече минаватъ откакъ Диме е легналъ въ земята, но неговиятъ милъ образъ живъ стои предъ мене — виждамъ сладката му усмивка, която пленява и вдъхва вѣра въ бъдещето — че още много, много има като него.

Ал. Кипровъ

К. Георгиевъ.

Чакревици

(Разказъ)

Какъ пустъ е днесъ широкиятъ дворъ на прилепската черква и училище. Нѣма ни дрѣвче да мръдне съ вейкитѣ си, нито птица да чуруликне по тѣхъ. Само стариятъ клонъ съ дебелилото си изпопукано стѣбло и огромна корона още стои на единъ край задъ черквата, отпусналъ стари клони — повечето изпосѣхнали и изпочупени. Всѣка пролѣтъ все по-малко и по-малко се явява зеленъ листецъ по него, все по-малко и по-малко го навѣстватъ веселитѣ птички. Пъкъ и ония, които случайно кацнатъ на него, едвамъ чуруликать, гласътъ имъ прозвучи нѣкакъ самотно, и мигомъ мълкнатъ, па една следъ друга пърнатъ нѣкжде и

изчезнатъ безследно. Стои самотень старецътъ клонъ... Напраздно той издига костеливото си тѣло, дано види нѣкого отъ старитѣ си другари, чийто гласъ по-рано постоянно слушаше отблизо и далечъ, и чийто глави виждаше какъ му климатъ отъ другитѣ мѣста на черковния дворъ. Сега е всичко пусто, тихо, занѣмѣло или изчезнало безвъзвратно въ миналото. Навежда той отчаяно глава, отпуска костеливи ржце и чака последния си день, — преживѣлъ смъртъта на всичко по-младо, което пълнѣше околността съ животъ и пѣсень, и прегорѣлъ въ буритѣ на миналитѣ дни! Очаква немилостива ржка и него да подкоси, и да рухне, както

рухнаха и буйнитѣ върби, голѣмитѣ кестени, гордитѣ редици на тополитѣ и ясикитѣ, които той видѣ за сетенъ пѣтъ въ сетния имъ часъ. Тогава тѣ потреперваха въ необикновенъ предсмъртенъ трепетъ, и падаха съ грозно, отчаяно бучене...

Мина тѣхната пѣсенъ, както минаха всички времена, на които той бѣ свидетелъ. Стърчи сега като самотенъ паметникъ на миналото!... И колчемъ погледна огромното му старческо тѣло, подмладено малко отъ пролѣтна зеленина и хвърлило все още широка сѣнка, както нѣвга въ детинскитѣ ми дни, азъ си спомнямъ за цѣлия оня кипещъ нѣкога около него животъ, за гората отъ тополи,

Езерото подъ Пиринския връхъ Бъндерица.

които вѣчно шумѣха, запѣли дружна пѣсенъ при всѣко полѣхване на вѣтъра, слушамъ и буйната глъч на орляцитѣ скворчета, които оглушаваха околността съ своитѣ пискливи боричкания...

Сънь сякашъ бѣ то! И въ сънь ги виждамъ ясно! Загледанъ въ детинскитѣ си дни, азъ слушамъ като наяве дивния шепотъ на тополитѣ — пѣсенъта на детинството ми!... Ето ги, тѣ плѣскаатъ весело съ листа, навеждатъ мили глави, извиватъ стройна снага и се приближаватъ гальовно една къмъ друга, въ чудни безспирни приказки съ неясни думи за оня, който прѣвъ пѣтъ ги слуша, пълни съ легенди за оня, който ги разбира; легенди за стари времена, възкрѣсващи все по-ясно и по-ясно, колкото повече настѣпва вечерниятъ мракъ и затихне пискливиятъ хоръ на скворцитѣ... А почне ли буря, тѣ зафучатъ диво, сякашъ морската бездна реве страхотно въ нощта. Вихритѣ засвирватъ въ кумина, затриватъ по керемидитѣ, заблъскаатъ се въ врати и прозорци... събуждатъ ме отъ сънь... И дълго, дълго азъ слушамъ какъ вѣнъ плиска дъждѣтъ, какъ бучатъ тѣ, и какъ мощниятъ имъ ревъ се разнася по цѣлата околностъ...

Да забродя тамъ, гдето ме носи тозъ далеченъ гласъ на миналитѣ дни, да се върна назадъ, за да видя рождението на великитѣ легенди на народ-

ната душа, тѣй чудно припомнювани отъ черковнитѣ тополи... Споменътъ за тѣхъ събужда и спомена за приказкитѣ, чути нѣвга! И азъ ги виждамъ ясно, така, както ги виждахъ тогава, когато ми ги разказваше драгийтъ нашъ съседъ бай Гога. Кжшитѣ ни бѣха до самия черковенъ дворъ, и азъ често го виждахъ да седи тамъ на тревата и да се вглежда въ дългата редица на неуморимитѣ пѣвици съ стройнитѣ извишени тѣла, или пѣкъ да се вслушва въ гласа имъ, гадаейки за промѣнитѣ на ъремето. И какъ ли ги отгатваше!... Потайни знаци виждаше той и въ шума на листата, и въ тѣхния трепетъ, и въ цвѣта имъ.

Като че ли и сега слушамъ неговия гласъ: „Зимата ще бѣде назадъ, съ голѣмъ студъ ще е! — и втречено гледаше въ оголенитѣ отъ есенъта клонки. — „Вижъ листата имъ сж навсѣкъде окапали, а на върховетѣ все още стоятъ! За сиромаси лошо“ — прибавяше той, несваляйки очи отъ върховетѣ на тополитѣ, на които наистина имаше изостанали пожълтѣли листа, и които се люшкаха единъ къмъ другъ въ права редица, шумейки едва доловимо. Другъ пѣтъ по цвѣта на листата отгатваше ранна есенъ; въ особения имъ трепетъ виждаше знакъ за дѣждъ или хубаво време. Като че ли и сега го виждамъ: повдигналъ глава нагоре, устремилъ погледъ къмъ небето, напрегналъ слухъ, внимателно следещъ какъ вититѣ стѣбла протѣгатъ едно къмъ друго многото си ржчички...

О, сънь ли бѣше то? Тогава бай Гога си спомняше най-хубавитѣ си разкази за минали дни. Унесенъ въ плѣска на листата, той сякашъ превеждаше отъ тѣхния чуденъ, непознатъ на мене езикъ... И предъ мене възкрѣсваха отъ мртвило стари времена, левентъ-юнаци, тръгнали за народна мѣстъ въ горда, величава борба.

А какъ сладко приказваше той...

Но най-сладка бѣ приказката му веднѣжъ на втория день на Великденъ. Тогава слънцето се откриваше на западъ въ тъмното було на облацитѣ, които виснѣха тежко на хоризонта, окървавени изцѣло, или пламнали само по ивицитѣ.

Седналъ на единъ пѣнь отъ старо отсѣчено дърво, точно предъ старото училище, а азъ до него на тревата, той гледаше по обикновеному на тополитѣ и наведнѣжъ продума:

—Времето ще се промѣни! Вечеръ или утре ще има дѣждъ... Тополитѣ шумятъ на пресѣкулки... Точно така шумѣха тѣ — не, по-силно — преди тридесетъ и толкова години! Точно на днешенъ день — кончината на Чакревци.

Азъ погледнахъ на тополитѣ. Тѣ бѣха обвити отъ буйна зеленина и дружно шумѣха, не шумѣха, а фучеха, преставайки отъ време на време, и една следъ друга отново почвайки равномеренъ плѣскъ като отъ стотици малки ржчички, изти-

хомъ подели радостно оживление, и пакъ зафучахъ като далеченъ шумъ на морски вълни.

— Тъй шумѣха тѣ тогава, и на зло бѣ — започна бай Гога — младѣ бѣхъ азъ тогава, като тебе, но зная ги добре... тѣхъ — братята Чакревици и дружината имъ. Сербезъ момци, юнашки чеда!... Отдавна тѣ бродѣха по нашитѣ мѣста. По това време селата бѣха пропищѣли отъ зулуми на разни кападаи и янкеседжии плъпнали за плячка.

И никой майчинъ синъ не се решаваше да вдигне ржка на тѣхъ — разбѣснѣлитѣ поганци. Мълчи и градско и селско, и учено и просто... Но единъ день не изтърпѣ сърдцето на по-стария Чакре — буйния Диме и дигна той ржка на единъ катилъ, спрѣлъ пжтя за Тиквешъ къмъ Дрѣновскитѣ тѣснини, обирайки и убивайки кираджиитѣ. Съ гнѣвъ, набиранъ отъ години, съскълъ го на парчета. Отгатнали мжжка ржка въ всичко това, потрепериха другитѣ катили и отихнаха малко. Страшенъ бѣше Диме Чакре, и безстрашенъ... Клалъ се бѣше той отдавна съ турцитѣ и нѣмаше имъ страхъ. На Шипка ги е клалъ заедно съ други наши харамии! Самъ московскитъ царъ му е далъ, следъ голѣмитѣ битки, орденъ отъ сребро! Но и следъ това не миряса буйниятъ Диме. Дома си дошелъ — турчинъ не може да гледа. Предъ катили глава не навежда, предъ катили око му не трепва! Скрилъ остра кама въ пояса, затъкналъ пищовъ отстриани, той гледаше катила въ очи! А веднѣжъ вече извадилъ кама, той не я върна назадъ въ ножницата. Съсѣче псето, грабна пушка, ятаганъ и хвана гората.

Следъ него по-назадъ не остана ни братъ му Мицо, когото ние наричахме Пърцанчето, и тръгнаха по планини и гори двамата харамии — двамата вѣрни братя. Не мина много, станаха тѣ дружинка. Лютото като пиперъ Тодѣ Бочварчето тръгна съ тѣхъ; последва го — назадъ да не остане — и Радобилецътъ Илия, сжщо така безстрашенъ човѣкъ. Заскита дружината надлъжъ и ширѣ по Прилепско, катилитѣ навредъ да гони. На чело ѝ вървѣше Диме — високъ, красивъ, застрелялъ изподъ вежди съ погледъ, който лѣщѣше като ножъ въ чернитѣ му като вжгленъ очи. Накривилъ малко фесъ, съ дълъгъ пискюлъ, той стѣпваше малко по-превигъ, но съ сербезъ походка. Подиръ му Мицо, сжщо така калешъ съ юначенъ погледъ подъ гжсти вежди; бѣше срѣденъ ръстъ, пѣленъ и изправилъ глава, спокоенъ, възгордъ. Следъ него лютата змия Бочварчето, готово въ огънь да се хвърли при първа дума на Диме,

Така бродиха тѣ по гори и планини, отъ свои крити, отъ турцитѣ неоткрити — днесъ тукъ, утре тамъ, какво ли не сториха пуститѣ му поганци съ потеритѣ! Селата пребродиха дирята имъ да намѣрятъ, убѣжищата имъ да откриятъ. Тамъ, кждето скривалището имъ не ще ги прикрие достатъчно, куршумътъ имъ заличаваше следитѣ, подъ сѣнката на куршума биваха още по-сигурни. А тѣрси ли ги нѣкой кападахия, на пжтъ ще го срещ-

Четата на Кръсто Кобапчията

натъ, предъ очитѣ му ще минатъ, сърдце ще изгуби той, и сякашъ тѣхъ не тѣрси, сякашъ тѣхъ не познава, съ поздравъ ще ги отмине, а следъ това дълго ще гледа следъ тѣхъ, докле ги виждатъ очитѣ му, и си отмине, махайки съ глава. Кога ги тѣрсятъ, не ги намиратъ; кога ги не тѣрсятъ, на среща имъ идатъ, или отдалечъ ще имъ изпратятъ съ куршумъ хаберъ и много селямъ.

И прочу се името имъ надалечъ отъ Прилепъ, наоколо по Битолско и Порѣче, та чакъ и Тиквешъ знаеше; най-вѣрлитѣ тиквешки катили говорѣха за тѣхъ и стѣгаха ятагани съ люти закани.

Но най-много се заканваше единъ — отъ Крушовско. По това време бѣснѣше въ с. Църноецъ голѣмиятъ разбойникъ Чакре, презименякъ на братята Чакревици. Отъ него бѣше пропищѣло малко и голѣмо по цѣлата крушовска околия. Колко

майки бѣше разплакалъ тоя страшенъ турчинъ, който не знаеше за милостъ, щомъ трѣгнише да граби всичко християнско! Па единъ день, когато зулумътъ му разплака и дете въ майка, трѣгнаха крушовчани да дирятъ Чакревцитѣ — съ дарове за цѣлата имъ дружина и съ молба до войводата: да прехвъркне съ юнацитѣ си малко и при тѣхъ, та да ги спаси отъ цѣрночекото куче. И тукъ питай, тамъ питай, тихо, потайно — намѣриха пребивалището имъ.

Застаналъ предъ вѣрна дружина, Диме Чакре изслуша разказитѣ и тѣжбитѣ за християнскитѣ мжки и пламна погледътъ му въ огънь, а челото му двойно се набра. Съ навжсени вежди той се загледа къмъ Крушовскитѣ планини и гнѣвно удари съ пушката си по земята, па, стискайки съ дѣсната си рѣка дрѣжката на ятагана, рече:

— Азъ дарове християнски не приемамъ ни за себе си, нито за моята дружина, докато живо турско куче носи името Чакре. Идете си и носете много здраве въ Крушовско... Докато е живъ поне единъ Чакре отъ насъ, все ще има кой да откъсне главата на турчето!

И наистина, не мина много време, навредъ по черквитѣ въ Крушовско се отправяха молитви къмъ Всевишния да благослови чакревската рѣка-отмѣстителка... Турчинътъ Чекре не газѣше вече земята.

Отдѣхна Крушовско. Трепнаха катили, позамислиха се... Кауринъ глава дигналъ! И зѣбѣха се много! Но мнозина мирясаха, а другитѣ, до зѣби въоръжени, не отиваха сами по чифлицитѣ си. Поуспокоиха се друмове отъ турски разбойници, които по това време бѣха поникнали като гѣби и затворили пѣтищата.

Но не мирясваше страшниятъ арнаутинъ Яшаръ, който бѣше истински царъ на с. Рувци, държейки въ трепетъ и цѣлата му околия. Лошъ турчинъ, грозенъ арнаутинъ! А билъ е по-рано пѣдаринъ по нашитѣ мѣста, грабилъ селата, клалъ и плячкосвалъ пѣтници по друмищата, натрупалъ голѣмо богатство, станалъ бѣ и чифликъ-сайбия. Цѣлото село робуваше на него. Той бѣ станалъ най-страшниятъ бегъ! Въ самото село Рувци бѣ издигналъ висока кула, съ дебели и непристѣпни зидове, като кале. Въ нея се криеше голѣмото му богатство, довлечано отъ християнскитѣ села. А голѣма лисица бѣше; пазѣше се така хитро, щото не можеше и да се мисли да го тури подъ рѣка нѣкой по-силенъ отъ него. При това Яшаръ бѣ и грозенъ лихваринъ. И съ това не само селянитѣ бѣ заробилъ, но и въ Прилепъ държеше толкова първи хора, бидейки далъ и на тѣхъ пари подъ скѣпа лихва и отъ всички взелъ сенети, съ които ги държеше въ рѣцетѣ си. Въ тия рѣце се превиваха и Конде, и Червенко, и тогавашниятъ нашъ съседъ Нико, и толкова още прилепски домакини. Задавилъ ги бѣше — глава да не могатъ да дигнатъ. — Аманъ! — викнали бѣха всички, а най-много стариятъ Нико. Той именно и бѣше, който прати хаберъ на Чакревцитѣ по Тоде Бочварчето; на гости ги вика, приготвилъ имъ гощавка, па и нѣкоя приказка да размѣнятъ.

Слѣзнаха отъ гората двамата Чакревци, гостуваха му до късни ноци. Тогаво Нико закършилъ предъ тѣхъ отчаяно рѣце, молейки ги да го спасятъ отъ вѣрлия арнаутинъ, който вади душата на толкова християни. Уплашилъ е въ Прилепъ толкова домакински къщи! — Аманъ! — моли той —

вземете сенетитѣ ми отъ кучето, па искайте каквото щете отъ мене!

Хитъръ бѣше стариятъ Нико, придума ги най-после. Яшаръ бѣше тежъкъ камъкъ, не дигаше се леко. Хайдутинъ не можеше да се приближи до него; по-голѣмъ хайдутинъ бѣше той отъ всички. Но когато проклетиятъ Яшаръ викна на баба Аца — старата майка на Чакревцитѣ — както викаше на всички бащи и майки християнски: — „Ще ти носамъ това главитѣ на синоветѣ во торбата, мари кучко гявурко!“ — запали се кръвта на двамата братя.

— Кучето арнаутско... Ще види на чия майка се хвали, ще види чия глава въ торба ще се носи!...

Нарамиха пушки, отидоха при дружината си и взеха двамата сербези другари — Бочварчето и Радобилецъ. Всички обличатъ арнаутски дрехи и трѣгватъ. Дружината замръква при Рувци, а дѣлбоко въ ноцта спира предъ Яшаровата кула. Тогаво връзватъ Бочварчето съ рѣце наопако, намазватъ го съ овча кръвъ по лицето и заставатъ предъ дебелитѣ порти на кулата, па вика Диме Чакре по арнаутски — понеже знаеше езика като сѣщински арнаутинъ:

— Оръ, Яшаре бре!... Отвори порти, носимъ ти вѣрзанъ комита!...

Отваря прозорець Яшаръ и гледа — арнаути мѣкнатъ вѣрзанъ човѣкъ въ каурски дрехи. Слиза радостенъ долу, отваря широки порти и ги кани въ кулата си на гощавка.

— Що, комита ли? — радва се той, гледайки кървавото лице на Бочварчето. — Да не би да е нѣкой отъ Чакревцитѣ?

— Отъ тѣхната дружина е... скоро ще уловимъ и тѣхъ, гледай си кефа, Яшаре! — дума му Диме.

— Отъ тѣхната дружина ли? Анасанѣ кѣлекъ!... — възкликва Яшаръ и плесна Бочварчето силно по лицето — Аферимъ, аферимъ! Какъ можахте да го хванете?...

И ги поведе горе въ одаитѣ. Но неседналъ още както трѣбва, и нѣщо сякашъ му ужили сърдцето... Необикновени лица вижда, чудни погледи го гледатъ и пронизватъ като съ ножъ. Трепва каменното сърдце на Яшара, измжчено отъ страшно подозрение. Става побледнѣлъ и иска да слѣзе долу, ужъ да заповѣда да се изпече гѣска за гоститѣ.

— Стой! — скочи Диме, а следъ него братъ му и Радобилецътъ. — Стой, Яшаре бре! Позна ли ни, бре!... — и лѣсва въ рѣката му голъ ятаганъ.

— Аманъ! — простенва Яшаръ и вледенява се цѣлъ, когато вижда страшното лице на Бочварчето, което се криви въ страшна усмивка, по-страшна поради кръвта на лицето.

— Сенетитѣ! Всичкитѣ сенети на християнитѣ! — викаватъ Чакревцитѣ, па, виждайки мълчанието на Яшара, заповѣдватъ да се разгори огъня въ огнището, и не следъ много Яшаръ вижда какъ върху жаравата почва да се червенѣе желѣзниятъ връщникъ.

— Сенетитѣ! — кресва му отново Диме и надига връщника надъ главата му. И не издържалъ Яшаръ, казалъ си всичко кѣде му е скрито — подъ нѣкакви каменни плочи.

— Ей, Яшаре! Да видимъ чия майка ще плашишъ и чия глава въ торба ще се носи, куче арнаутско бре!... (Следва).

ИЛЮСТРАЦИЯ ИЗ ИЗДАНИЕ

Реданторъ: ПЕТЪРЪ МЪРМЕВЪ

Редакция и Администрация: София, улица Алабинъ, 30. — Телефонъ 19-32.

Двадесетъ и петъ годишниятъ юбилей на Негово Блаженство българския Екзархъ Йосифъ I-и

(Споменъ)

ОТН () ЛЮСТЕКА
„СВ. СВ. КЛ. КЛИМЕНТЪ ОХРИДСКИ“
ССС ИЯ

Въ срѣдата на снимката е Негово Блаженство Екзархъ Йосифъ I. Въ дѣсно отъ него сж: представителъ на българската армия, генералъ Николаевъ, Софийскитъ митрополитъ Партений, българскитъ пълномощенъ министъръ въ Цариградъ Иванъ Ст. Гешовъ, Скопскитъ митрополитъ Максимъ, Велешкитъ митрополитъ Авксентий, Архимандритъ Иоаникий, юристъ-консултътъ на българското Външно министерство Славейко Матовъ и други. Въ лѣво отъ него сж: българскитъ министъръ на Вътрешнитъ работи Александъръ Люцкановъ, Пелагонийскитъ митрополитъ Григорий, народниятъ поетъ Иванъ Вазовъ, професоръ Любомиръ Милетичъ, професорътъ отъ Робертъ-колежъ Стефанъ Панаретовъ, бившиятъ български министъръ Панайотъ Славковъ, пълномощниятъ министъръ Живко Добревъ и други.

На 23. априлъ (Гергьовденъ) 1902 г., българскитъ Екзархъ Йосифъ I навършваше своята 25 годишна непрекъсната служба, като Екзархъ. По тоя случай оповестено бѣ отъ по-рано, че ще стане тържественъ юбилейно чествуване на тая историческа 25 годишнина, която говори много нѣщо за българското племе, а особено за насъ македонцитъ. Ето защо, правѣха се приготовления изъ провинцията, като се готвѣха подарѣци, адреси, избираха се делегати и пр. Такива приготовления правѣхме и ние въ г. Дойранъ, откъдето, въ качеството ми директоръ на българското училище, бѣхъ опредѣленъ за делегатъ заедно съ председателя на общината. На опредѣленото време потеглихме съ влака за Цариградъ, за де стигнемъ тамъ день преди празника. Съ насъ пътуваха много още делегати изъ разнитъ краища на Македония. На Цариградската гара бѣхме задържани всички делегати отъ дирекцията на полицията цѣли 3 — 4 часа, безъ

да знаемъ защо. Трѣбваше да пристигне екзархийскитъ Капу-Кехая, Начо А. Начовъ, за да бждемъ пуснати по екзархийско застъпничество. Отъ сетне се разбра, че нѣкой отъ делегатитъ изъ западна Македония се билъ провинилъ съ нѣщо по пжтя, та, дирейки именно тоя делегатъ, задържаха насъ.

На другия день, 23. априлъ (Гергьовденъ) сме всички делегати въ историческата желѣзна черква „Свети Стефанъ“ на Фенеръ. А такива делегати имаше отъ Македония, Тракия и България. Най-много бѣха делегатитъ отъ Македония. Почти всѣки македонски градъ — голѣмъ и малкъ — бѣше представенъ на юбилея съ единъ, два, или повече делегати. Черквата бѣ богато украсена. Подътъ бѣ постланъ съ килни. Разпоредители бѣха висшитъ екзархийски чиновници, които поименно извикваха делегатитъ и имъ посочваха мѣстата. Службата извърши лично Негово Блаженство въ съслужение съ всички владици: Софийскитъ Партений; Скопскитъ Максимъ,

Пелагонийския Григорий, Велешкия Авксентий, Неврокопския Иларионъ, Струмишкия Герасимъ и множество архимандрити, иеромонаси, икономи и други духовници, всички облечени въ скъпи и златошити одежди. Въ сщия денъ стана чествуването на юбиляра, по предварително изработена програма. Всъка делегация поднасяше адресъ и скъпи подаръци, предимно икони. Адреситъ се четъха и предаваха лично на Екзарха, който цѣлуваше четеца по челото. Тази церемония трая много време. Пода-

нитъ на българската болница „Евлогий Георгиевъ“. Тогава се поднесоха и голѣмитъ декорации за Екзарха и се чете Султанското ираде, което заповѣдаше, издържката на болницата да става за въ бждеще на държавни разноски. Изобщо, достойно се отсрами Султанътъ въ случая. На третия денъ делегатитъ дадоха банкетъ въ честь на юбиляра на островъ Принкипо, за кждето се отиде съ параходъ. Почна се разотиването на делегатитъ. На тръгване, азъ взехъ единъ екземпляръ отъ юбилейната книга

Партизанскиятъ отрядъ на Пѣйо К. Яворовъ презъ Балканската война. Върѣдъ другаритъ си (седналъ) е самиятъ Яворовъ. На предния редъ отъ лѣво къмъ дѣсно сж: Коста Митевъ, родомъ отъ Деде-Агачкото село Доганъ-Хисаръ и Иванъ Цървенковъ, родомъ отъ гр. Прилепъ. На задния редъ отъ лѣво къмъ дѣсно сж: Любенъ Казаски, родомъ отъ гр. Велико-Търново; Григоръ Бѣлокаповъ, родомъ отъ гр. Кюстендилъ; бай Тодоръ Вѣтренски, родомъ отъ Татаръ-Пазарджиското село Вѣтренъ; Георги Венедиковъ, родомъ отъ гр. Самоковъ и Христо Ивановъ, родомъ отъ Разложкото село Долно-Драглище.

рѣцитъ бѣха изложени въ единъ отъ голѣмитъ екзархийски салони. За да се издължи юбиларътъ на делегатитъ, се сложи обща трапеза (обѣдъ) въ единъ отъ разкошнитъ салони на ресторантъ „Пера Паласъ“. Тукъ бѣхме 102 сътрапезници, дете, следъ разкошния обѣдъ, направи се настоящата фотографическа снимка на всички делегати.

Понеже по това време бѣше на сцената Фирмилиановиятъ въпросъ, екзархията и руската дипломация бѣха въ остъръ конфликтъ, та официална Турция не взе участие въ тържеството, по настояването на Русия, разбира се. За да не се остави безъ внимание, обаче, праздненството, за което смѣтка държатъ и други, Султанъ Абдулъ Хамидъ даде дворцовъ банкетъ въ честь на юбиляра и делегатитъ. Банкетътъ се даде въ единъ отъ сало-

съ инициалитъ М. Б. Т. (Македония, България и Тракия) и съ вензелъ: три ржце здрависватъ се, забранена отъ цензурата и се върнахъ обратно за Дойранъ.

По пѣтя въ влака бѣхме придружени отъ детективи. А на Дойранската гара полицейскиятъ началникъ искаше да ме обискира. Сигурно такива нареждания имаше отъ Цариградъ, боейки се да не носимъ нѣщо забранено, понеже имамхе срещи съ видни лица отъ България (генерали, министри, професори, поети и други личности). Въместо да чакаме обиска, седнахме въ една лодка съ посрещачитъ-колеги и избѣгахме къмъ града. Приставътъ ни подгони, но не можа да ни стигне. Така спасихме юбилейната и други книги, що носѣхъ.

Георги Трайчевъ

Аведисъ Ахаронянъ — Харипъ

(По случай четиридесетъ годишния му юбилей отъ неговата литературна и обществено-политическа дейность).

Презъ м. априль миналата 1929 година се навършиха 40 години отъ неговата дейность на даровитъ арменски поетъ и писателъ. На македонския свѣтъ той е известенъ по часть отъ неговитѣ революционни картини и разкази, които въ разни времена бѣха помѣстени въ колонитѣ на вестницитѣ „Илинденъ“, „Пиринъ“, „Македония“, „Свобода или смъртъ“ и въ нашето списание „Илюстрация Илинденъ“.

На 6. идещия м. априль т. г. ще се чествува въ Парижъ, гдето той по настоящемъ живѣе, неговиятъ почти полувѣковенъ юбилей. Въ това чествуване ще участвува цѣлиятъ арменски народъ, гдето и да се намира той. Въ него ще участвува и македонскиятъ народъ, тъй като Харипъ съ своята лира и писалка еднакво възпѣ и описа скърбитѣ, радоститѣ и борбитѣ на двата народа.

По тоя случай, считаме за нужно да очертаемъ въ едри шрихи литературния силуетъ на именития юбиляръ.

Той е роденъ презъ 1866 година въ с. Иктирь, Руска Армения, Кавказъ. Родното му село е почти до политѣ на величествената планина Арарадъ, която е била нѣмъ свидетелъ на библейски легенди, на свѣтовни събития и чието чело е покрито вѣчно съ снѣгъ и е намръщено отъ тежкитѣ и гжсти мъгли — тѣзъ потайни гнѣзда на страшни бури и урагани...

Наблюдателното око на даровития поетъ видѣ по-страшни и по-могъщи бури и урагани въ човѣшката душа, когато тя се стреми да счули веригитѣ на робството и се освободи... Не е малкъ писателъ оня, който нагласява лирата си, за да възпѣе скърбитѣ, радоститѣ и освободителната борба на единъ поробенъ народъ.

Синъ на скроменъ работникъ, получилъ първоначалното си образование въ родното си село, Харипъ довършва арменската гимназия въ Ечмиязинъ и впоследствие се приобщава съ европейската култура, като получава и академическо образование. По тоя начинъ той се подготви да стане най-великия синъ на своя народъ, неговъ даровитъ ржководителъ и най-културната фигура въ съвременната арменска литература.

По сжщество той е народенъ писателъ и е великъ пѣвецъ на арменската болка и надежда презъ течение на половина вѣкъ.

Литературната си кариера той започва презъ 1890 год. и за пръвъ пѣтъ на книжовното поприще се явява съ разказа си „Капка млько“ (пре-

веденъ въ в. „Илинденъ“ и в. „Тракия“). Отъ този моментъ и досега, когато пише „Моята книга“, Аведисъ Ахаронянъ, и като повествователъ, и като романистъ, и като драматургъ, и като поетъ, и като социологъ, и като публицистъ, и като ораторъ е отразявалъ въ художественитѣ си произведения страданията, мжкитѣ, теглата и радостнитѣ изгледи на освободителната борба на поробената си народъ.

Отъ 1895 година започватъ невиднитѣ и нечути дотогава въ историята на народитѣ кланета надъ невиния и миренъ арменски народъ, предъ очитѣ на „хуманнитѣ и културни“ велики държави, отъ варварскитѣ правителства на султани тѣ Хамидъ и Мехмедъ и на Мустафа Кемалъ. Ужаснитѣ „отломки нищожни отъ храбъръ и славенъ народъ мжченикъ“, като подгонени отъ диви звѣрове жерави, напушатъ роднитѣ си огнища, преобърнати на пепелища, и бѣгатъ, за да търсятъ спасителенъ подслонъ при своитѣ кървави братя въ Кавказъ. И пристигатъ тамъ стотици хиляди изгнаници клетки съ дѣлоки рани по морнитѣ си снаги и по мрачнитѣ си души... Такива изгнаници прелетѣха тогава и тукъ, въ нашата България, дѣто намѣриха най-задушевенъ приемъ. Отзивчивата лира на талантливия и мо-

гжщъ поетъ възпѣва въ картинни образи и звучни напѣви воплитѣ и стененията на тоя героиченъ и мжченически народъ. И оттогава поетътъ за всегда свързва своята щастлива дарба съ благороднитѣ стремежи и великитѣ и освободителни идеали на арменския народъ.

По това време той, следъ като дава редъ блѣскави творения, като „Трошица хлѣбъ“, „Бури-фъртуни“, „Черни дни“, „Пѣтелтъ“ (преведени въ вестникъ „Илинденъ“) и други, става директоръ на арменската гимназия въ Тифлисъ. Царската власть, обаче, слага ржка върху голѣмя пѣвецъ и го хвърля въ затвора, заедно съ маса други интеллигентни сили въ Кавказъ презъ 1899 год. Тукъ той пише прекрасната си книга „Победнитѣ“, кждето въ редъ художествени разкази, съ майсторска ржка описва какъ още свѣтътъ търпи тюрмата и бесилката, палача и тѣмницата и защо дрѣмещиятъ въ душата на човѣка дременъ звѣръ е още снабденъ съ остри нокти, чрезъ които ржкжва справедливостъта и правдата... Книгата е насочена срещу тиранията, въ която се описватъ животътъ, теглата и безчовѣчнитѣ страдания на

политическите затворници... Нѣкои отъ тия разкази сж преведени на български.

Следната година, следъ като напуца затвора, той се отзовава въ Белгия и Парижъ. Тукъ той попада подъ благотворното влияние на модерните европейски писатели и поети, а най-вече подъ влиянието на Метерлинга.

Макаръ и въ чужбина, той за моментъ не забравя своята Родина и живѣе и възпроизвежда болките, теглата, борбитѣ и надеждитѣ, патриархалнитѣ нрави и светостъта на народното чувство.

Общоевропейската война го заварва изгнаникъ въ Женева, дето той прекарва кървави кошмарни нощи при всѣко масово клане на възлюбления народъ.

Плодъ на тия ношни бдения е неговата страшна книга „За Отецеството“, нѣкои работи отъ която, като: „*Прося ти прошка*“, „*Тревожниятъ сигналъ бучи*“, сж преведени въ в. „Свобода или смъртъ“.

Следъ примирието презъ 1918 г. той заминава за Отецеството си, дето го избиратъ за председателъ на Арменския Националенъ съветъ. Той присъствува

Охридският отрядъ подъ началството на Полковникъ Стефанъ Николовъ. (Въ снимката на предния редъ отъ дѣсно къмъ лѣво сж: Полковникъ Стефанъ Николовъ, кореспондентъ на английския в. „Дейли Нюзъ“, А. Г. Хейлсъ, Генералъ Иванъ Цончевъ, Поручикъ Илия Балтовъ, кореспондентъ на руски вестници, князь Борисъ Тагѣвъ и Поручикъ Любомиръ Стоенчевъ. (Всрѣдъ четниците е и Поручикъ Христо Саракиновъ).

Плодъ на това изгнаничество и копнежъ по Родината сж едни отъ най-хубавитѣ негови творения. Такава е книгата му „*По пѣтя на свободата*“, която е посветена на ония, що съ смѣлъ животъ суровата смъртъ презрѣха и съ гордата си смъртъ черния ни животъ освѣтлиха.

Часть отъ тия революционни картини сж преведени въ „Илюстрация Илинденъ“ и въ в. „Свобода или смъртъ“. Нашитѣ читатели познаватъ „*Чаво*“, „*Въ затвора*“, „*Честъта*“, „*Призори*“, „*Революционерката*“, „*Нивата*“ и други.

Тукъ той написва и блѣскавата драма „*Долината на сълзитѣ*“, дето синоветѣ на поробената страна, презрѣли смъртъта, влизатъ въ нея като хайдуты и четници и се борятъ за свободата на отечеството си съ хилядоглавата хидра.

Тукъ той написа и прочутитѣ си повести: „*Майката*“, „*Маро*“, „*Клетитѣ*“, „*Картини*“, „*Тѣмнината*“, „*Щѣркелтъ*“ и други.

и взима участие при обявяването независимостъта на Армения. Избиратъ го за председателъ на Народното Събрание на независимата Арменска Република. Най-после, великиятъ поетъ на арменския народъ е генералния пълномощникъ на Арменската Република, който подписа презъ 1920 г. Севърския договоръ, съ който републиканска Армения се признаваше като държава въ международнитѣ отношения съ нуждитѣ права и прерогативи. Когато презъ м. февруарий 1921 г. болшевикитѣ нахлуха въ Армения и я завладѣха, народниятъ пѣвецъ пакъ нарами изгнаническото си рухо и остана въ Парижъ, дето и по настоящемъ се намира, като председателъ на представителитѣ на Арменската Република въ Парижъ.

Поетътъ-писателъ съ завидна енергия продължава да работи непрекъснато, като твори нови произведения и като дава многобройни ценни сту-

дии по европейските и американските списания и вестници.

Напоследък той е написал важните си съчинения; „Копнеж за Родината“ — величествена епопея, и „Моята книга“ — колосален паметник на освободителните борби.

Аведисъ-Ахаронянъ е голѣмъ поетъ и писателъ. У него мѣстото на въображението заема кървавата и кошмарна действителностъ съ страшния животъ на бѣжанцитѣ. Той е и голѣмъ стилистъ. Езикътъ му е разкошенъ, плавенъ, гѣвкавъ, богатъ и изященъ. Цвѣтоветѣ на неговитѣ разкошни картини сж много ярки или страшно мрачни, а обработката имъ е дълбоко психологична. Изобщо художественитѣ произведения на Аведисъ Ахароняна правятъ впечатление на дълбока болка и неу-

тешима тѣга—поетична рефлексия на трагичната сѣдба на народа-мѣченикъ. Въ всичкитѣ му произведения се описватъ съ майсторска рѣка злощастията, злополукитѣ, безпомощността, преследванията на гниещи въ страдания и умиращи въ бедствия и нужди силни, поривисти индивидуалности, социални групи и трудящъ се народъ, но сѣщо така тамъ намирате и ония, които по търнения пѣтъ и по кървавата мѣгла на свободата изплитатъ най-красивитѣ и най-смѣлитѣ блѣнове, ония, които вихрено се хвърлятъ отъ високитѣ скали на вѣстанието въ бурното и свирепо кипящото море на народното страдание; ония, които съ блѣсъка на пламналитѣ си очи, посрѣдъ задушващата тъмнина на тиранията, освѣтляватъ пѣтищата на свободата. . .

Андрей Кожуховъ.

Аведисъ Ахаронянъ
(Харипъ)

М а л к и я т ъ к у р и е р ъ

Страшна и неравна бѣше борбата въ Ванъ. Ние бѣхме принудени да се раздѣлимъ. Васкенъ и неговитѣ другари останаха въ Арарадския участъкъ, а азъ и моитѣ другари се оттеглихме въ мѣстността Лозята.

Налагаше ни се, за известно време поне, да заличимъ следитѣ си и затова отъ тричетири дни бѣхме се скрили въ една малка кѣща, която се гущеше въ дѣното на широка градина.

Бѣше късна есенъ; навѣнъ бѣше студено. Стаята ни бѣше постлана съ рогозка, а въ срѣдата и стърчеше голѣма печка; тамъ бѣше топло и уютно.

Край печката бѣше седналъ прегърбенъ старецъ, по чийто широки гърди падаше дългата му и бѣла брада. Навелъ глава, той безспирно бросеше чернитѣ зърна на броеницитѣ си и мърморѣше нѣщо. До него седѣше шесть-седемъ годишно дете — бледо и болнаво, и милваше една малка и рунтава котка.

Стопанката на кѣщата бѣше млада вдовица. Нейниятъ мжжъ бѣше нашъ другаръ и преди нѣколко дни падна убитъ въ едно сражение съ врага. Тя това знаеше. Макаръ разнебитена и опечалена, тя отъ сутринъ до вечеръ кракъ не подгѣваше, за да се грижи за насъ и за кѣщата си.

Следъ тихитѣ и студени есенни ноци, листата на дърветата бѣха вече окапали и бѣха покрили градината съ жълтъ пластъ. Тукъ-таме по оголѣлитѣ вѣйки се виждаха още нѣколко листа, но и тѣ бавно, единъ следъ другъ, се отронваха и падаха. Нѣщо унило и безнадеждно се четѣше въ тия оголѣли дървета и пожълтѣли листа. И единитѣ и другитѣ, сякашъ безмѣлвно оплакваха предивременната си смъртъ.

А истинската смъртъ бѣше наблизо — по улицитѣ и кѣщата на града. Тамъ тя косѣше безразборно. Блуждаещи куршуми пишѣха по всички посоки. Когато пукотътъ на нѣкоя пушка се разна-

сяше ясно, старецътъ повдигаше влажнитѣ си очи къмъ небето и казваше:

Пиринскиятъ върхъ „Елъ-тепе“.

— Да бѣде волята Твоя! . . . Тебе призовавамъ и на Тебе се надѣвамъ и уповавамъ, Господи!..

Едновременно се чуваше кучешки вой — тѣженъ и монотоненъ, а стопанката и детето ѝ се гледаха безмѣлвно.

Движението по улицитѣ бѣше напълно преустановено. Отвреме-навреме само нѣкоя по-смѣла жена се решаваше, съ рискъ на живота си, да отиде отъ една кѣща въ друга.

Нашиятъ куриеръ бѣше жена, но и тя отъ два дена насамъ не севести. Врѣзкитѣ ни съ Васкена бѣха прекъснати. Ние не знаехме, где той се нахожда, а ние сами, безъ негово знание и съгласие, не се решавахме да предприемемъ нищо.

Страшна тревога ни измѣчваше и азъ не откъсвахъ очитѣ си отъ вратата. Никой, обаче, не идваше. Нощта приближаваше и азъ бѣхъ решенъ

да напуснемъ вече къщата, неможайки да понасяме повече неизвестността.

По едно време вратата скръцна и прекъсна тревожнитъ ми мисли. На прага се показа осем-деветъ годишно дете.

— Вазригъ! Вазригъ! — извика детето на стопанката, което седеше до печката, изпускайки отъ ржцетъ си котката.

— Ти ли си Вазригъ? — запита го, отъ своя страна, и стопанката. — Ела, мойто момче, при печката да се постоплишъ.

Йорданъ Варналиевъ, родомъ отъ гр. Велесъ, убитъ въ сражение съ турцитъ презъ 1903 година въ Щипското село Карбинци.

Появяването на неочаквания хлапакъ, вмѣсто толкоочакваната куриерка, за мене бѣше една неприятна изненада и азъ изгледахъ съ досада хлапака. Той, обаче, отъ това не се смути, спрѣ се за моментъ на вратата, изгледа внимателно всички ни и съ смѣли крачки се приближи и седна до печката.

И азъ познавахъ Вазрига. По и кой не го познаваше! . . . Той бѣше известенъ въ цѣлата околностъ на Лозята. Лицето му бѣше бледо, а устнитъ му бѣха дебели. Тѣхъ той прехапваше, когато биваше ядосанъ или когато нѣкоя дяволска мисль се въртѣше въ главата му. Подъ надвисналитъ му вежди, неговитъ ярко черни очи гледаха съ хитъръ и отмъстителенъ погледъ. Горната му устна бѣше винаги влажна и той често я бършеше съ края на ржкава си, или подсмърчаше. Азъ често пжти го срѣщахъ по пжтекитъ на Лозята запхтѣлъ, изпо-

тенъ, съ одраскано лице, съ изпокъсани дрехи, гологлавъ и босъ. Въ такъвъ случай, всѣки съ увѣреностъ казваше, че Вазригъ или бѣга, подгоненъ отъ нѣкой по-възрастенъ отъ него, или е попадналъ въ диритъ на нѣкого и го гони. Вазригъ бѣше въ непрекъснато движение и борба. На всички караници и гонитби причинителтъ бѣше той. Никой като него не можеше да замѣрва така сполучливо коткитъ, кучетата, кокошкитъ и надвислитъ се надъ стенитъ по улицитъ ябълки. Всѣки хвърленъ отъ него камъкъ пораждаше караница, преследвание, бой. И Вазригъ винаги, или бѣгаше, за да се спаси отъ преследвачи, или тичаше, за да настигне нѣкого и му отмъсти за нанесени оскръбления. Биеше и го биеха. Лицето му бѣше нашарено съ следи отъ заздравѣли рани, но при все това той продължаваше да върви по своя безпжтенъ животъ. Вазригъ не прощаваше никому. На по-силнитъ и по-възрастнитъ отъ него той отмъщаваше като набиваше децата имъ или братчетата имъ. Съ дни и седмици той дебнѣше жертвитъ си и имъ се наплащаше както му е реда: за една плесница — нѣкококо плесница, за единъ юмрукъ — нѣколко юмрука. Той познаваше всички скривалища и ями въ Лозята; тѣ, въ случай на нужда, му служеха въ прибѣжище. Той бѣше изучилъ подробно всички оградни стени и презъ тѣхъ много ловко се промъкваше въ чуждитъ градини, безъ да си счури ржката или крака. Най-добре той познаваше в сички ония глухи и тъмни пжтеки на Лозята, по който той можеше да избѣга, безъ да го види нѣкой. Еднакво добре познаваше и всички мостове, подъ които той прекарваше незабелязанъ по цѣли дни.

Такъвъ бѣше момъкътъ, който се промъкна при насъ, въ нашето скривалище. Моето убеждение бѣше, че, въпрѣки адското положение, което царѣше навънъ, той е набилъ нѣкого и че е дошелъ въ нашата къща да се скрие, докато настѣпи нощъта.

— Вазригъ, ти пакъ ще да си набилъ нѣкого — казахъ му азъ, за да влѣзна въ разговоръ съ него. Той ме погледна намърщено и силно подсмъркна. Скоро дветъ деца се сборичкаха и се смѣеха съ високъ гласъ. Старецътъ продължаваше да чатка броеницитъ си и да си мърмори. Отвънъ долитаха пушечни гърмежи, ту глухи, ту ясни. Децата, забравили ужаса, които ги заобикаляше, продължаваха да си играятъ. А азъ, за да разсѣя мрачнитъ мисли, които бѣше ме нападнали, наблюдавахъ играта имъ.

Презъ време на играта, детето на хазайката случайно допрѣ ржката си до гърдитъ на Вазрига.

— Недей, недей! — изрева разяренъ Вазригъ. Гласътъ му бѣше гнѣвенъ и застрашителенъ. Другарчето му дрѣпна уплашено ржката си, каточели змия бѣше го ухапало, а Вазригъ продължаваше да го гледа враждебно. Сякашъ на гърдитъ му имаше люта рана, о която другарчето му неволно, по невнимание, бѣше се докоснало.

Децата скоро забравиха станалото и отново започнаха играта си, боричкайки се и смѣйки се.

— Недей, недей! казахъ ти — чу се отново гласътъ на Вазрига.

Тоя пжтъ Вазригъ бѣше още по-страшенъ. Стисналъ юмруцитъ си, той свирепо скърцаше жби, а очитъ му искрѣха. Изплашеното му другарче отдрѣпна се бързо и се спотаи на другия жгълъ на стаята. То, горкото, дори въ наше присжтствие се плашеше отъ Вазрига.

Децата прекратиха играта си. Старецът бѣше задрѣмалъ, а стопанката, наведена надъ купъ дрехи, кърпѣше нѣщо. Азъ забелязахъ, какъ Вазригъ на нѣколко пжти погледна презъ прозореца и имаше спокоенъ видъ.

Стаята бавно потъваше въ мракъ. Стопанката стана, запали ламбата и излѣзна. Детето ѝ я последва. Въ тоя моментъ, Вазригъ, подобенъ на крадлива котка, хвърли бързъ погледъ наоколо и изгледа хъркащия старецъ. Следъ това скочи отъ мѣстото си, дотърча при мене и се отпусна на колѣне.

— Отивашъ си си Вазригъ? — запита го тя. Той нищо не ѝ отговори, отвори вратата и изчезна въ тъмнината. А навънъ бѣше студено, мрачно и страшно. Вазригъ не се боеше отъ нищо. По нареждане на Васкена, азъ не трѣбваше да напускамъ скривалището си. Той и азъ си писвахме редовно, почти всѣки день. Преносвачътъ на писмата ни бѣше Вазригъ, който въ опредѣлени часове и по установенъ редъ сновѣше между скривалищата ни. Въпрѣки, че тайната стана известна на всички въ кѣщи, Вазригъ продължаваше да бѣде внимателенъ, сериозенъ и предпазливъ и никога не

Четата на Петричкия войвода Аце Ивановъ презъ 1906 година.

— Разкопчи; тука има нѣщо — пришепна ми той, следъ като изпѣчи гърдитѣ си.

Разбрахъ и трепнахъ. Съ трепереща рѣка азъ разкопчахъ копчетата на горната му дреха и извадихъ оттамъ писма, вестници и други революционни книжа.

— Даде ми ги Васкенъ — отново ми пришепна Вазригъ съ устременъ къмъ мене погледъ.

Вазригъ бѣше новия куриеръ на Васкена. Азъ прегърнахъ малката му и безпокойна главичка и го притиснахъ до гърдитѣ си.

Заржчано му било да предаде книжата лично на мене и въ отсъствие на чужди хора. Ето защо, това живо и пѣргаво момче, въпрѣки нрава си, трѣбваше да играе въ продължение на цѣли часове съ едно болно момче, за да скрие мисията си отъ „чуждитѣ хора“, които бѣха около мене, и ето защо, то ставаше така свирепо, когато болнамото му другарче се допираше неволно до гърдитѣ му, кѣдето бѣ скрита една частица отъ опасната революционна архива.

Когато стопанката се върна въ стаята, Вазригъ бѣше вече на вратата.

се оставяше на бѣде разкопчана дрехата му, въ която бѣха скрити писмата, въ присѣтствието на други хора. По моя молба, щомъ се появяваше Вазригъ, стопанката и детето ѝ излизаха навънъ. Старецътъ недвижидаше. Когато Вазригъ се чувствуваше напълно сигуренъ, той бързо се приближаваше до мене и тихичко повтаряше сѣжитѣ слова:

— Разкопчи; има нѣщо тукъ. . . .

Азъ изваждахъ писмата отъ пазвата му и той бързо изчезваше, отнасяйки моитѣ писма за Васкена.

Една вечеръ Вазригъ закѣснѣ. Стъмни се, запалихме ламбата, а него още го нѣмаше. Моето сърдце почна да се изпѣлва съ тревожно предчувствие. И тая вечеръ изъ улицитѣ се чуваха изтрели. Струваше ми се, че нѣкаква тъмна и грозна опасност стѣпка по стѣпка се доближаваше до насъ.

Внезапно се разнесе силенъ гърмежъ въ нашата улица. Ние всички скочихме и грабнахме пушкитѣ. Въ тоя моментъ вратата се блѣсна и въ стаята ни се втурна Вазригъ бледенъ, съ влажни очи, съ изкривено отъ болки лице и съ стиснати устни — каточели искаше му се да изписка. Забравилъ свойствената си предпазливостъ, той се спусна

Общ изглед

направо към мене, падна на колѣне и съ прегракналь гласъ ми пришегна:

— Разкопчи . . . тукъ . . . има . . . нѣщо . . .

Не бѣхъ още успѣлъ да протегна ржка и детето падна на гърба си съ полуотворени очи и съ мрътвешко бледо лице.

Азъ предпазливо извадихъ отъ пазвата му книжата, които сега бѣха продупчени и окървавени,

а подъ тухъ зѣеше широка рана, отъ която течеше кръвъ. Гърдитѣ на Вазрига бѣха пронизани отъ куршумъ. Малкото тѣло на чудното дете трепна, чу се леко хъркане и сърдцето на малкия войникъ на революцията спрѣ.

Стопанката на кжщата прегърна своето дете, каточели искаше да го запази отъ нѣкаква надвиснала се опасностъ и зараза.

К. Георгиевъ.

Ч а к р е в ц и

(Разказъ)

[Продължение отъ книга 2 (22)].

И го съсичатъ на парчета, напускатъ кулата му и следъ това тайно раздаватъ сенетитѣ на тѣхнитѣ подписници. Най-много ималъ Нико, па после другитѣ. Отдѣхнаха си всички — въ града и по селата. Уплашиха се турци! Но дирята имъ не хванаха. Търсятъ ги по села и колиби, а тѣ въ самия Прилепъ — сенетитѣ раздаватъ. Гошава ги Нико и се раздѣлятъ. Пита ги за награда.

— Не искаме нищо — казватъ и двамата братя. — Но едно: ние имаме майка. Не сме си при нея, хаиръ отъ насъ да види. . . ще ѝ давашъ отъ Божикъ на Великденъ по нѣщо — да не бжде поне при добри дни въ оскждица.

И тръгватъ пакъ къмъ гората.

Ехъ, мина време. . . Приказваше се много за Чакревцитѣ, за Яшага, па се забрави всичко. Така е то! А заедно съ това и доброто се забрави. . . Нали сме ние лоши хора! Благодарностъ день до

пладне! Утре пакъ съ обикновени очи ще погледнатъ хората на тебе! . . .

Така и стариятъ Нико забрави всичко, щомъ видѣ спасена кесията си и почна повече да трепери надъ нея.

И ето, дойде Великденъ, готвятъ се християни да го посрещнатъ по-весело. Решаватъ и Чакревцитѣ да слѣзнатъ тайно въ града, съ майка да прекаратъ свѣтлитѣ дни, майка да ги не кълне, че челядь я е напуснала и въ дни, когато всичко свое се прибира по кжщитѣ си. На майка си сторватъ хаберъ да ги чака — на празника дома ще си дойдатъ. Хайдутинъ майка не храни — гошавка нѣматъ какво да ѝ пратятъ, ами да отиде при стария Нико, за сторени добрини съ добро да имъ се отплати; той ще ѝ даде съ какво да посрещне празникъ и синове. Получила поржката, тетка Аца отива при Нико два дни предъ

Града Велесъ.

Надъ гърдитъ на безстрашния мъченикъ ние сложихме кръстообразно две пушки, а старецътъ, за да бжде по-близо до Бога, се изправи съ цѣлия си ръстъ, дигна дветѣ си рѣце къмъ небето и съ треперещъ гласъ изрече:

— Господи, приеми кръвта на твоя робъ. . . , кръвта на спасението Вижъ, Господи, колко е тя червена и чиста. . .

Въ тоя моментъ отвънъ се чуваха нови, чести и силни гърмежи; ние бѣхме обсадени. Безъ да чакаме нареждане отъ Васкена, ние грабнахме оржжието си, напуснахме къщата и излѣзохме на улицитѣ. . .

И се бихме за навинната кръвъ на Вазрига и на всички като него.

Великденъ. Намира го намусенъ, сякашъ не познава старата Чаковска майка. Още не чулъ добре думитѣ ѝ, кипва стариятъ сербезъ, какъвто си бѣше:

— Що си ми дошла като просекиня? — викна ѝ той.

— За синови добрини азъ, майка имъ, искамъ малка отплата, която ти си имъ обещалъ, когато добро ти сториха. . . за тѣзи свети дни да има съ какво да ги гостя, така, както заслужаватъ! Отъ тѣхъ ти нося живо-здраво! — отговаря огорчена старата Чаковска.

Ала нищо не помага. Чиѣ очи се гледатъ, тѣ се и обичатъ! Сила има думата, докато синоветѣ сж покрай нея.

— Върви си, върви си, циганке, кучке н'една! Синоветѣ ти харамии, не знаятъ друго, освенъ на чуждъ грѣбъ да живѣятъ! — кипва стариятъ Нико и изпѣжда уядената майка.

А следъ два дни слизатъ двамата братя, незнаейки нищо за това, преобличатъ се и отиватъ рано-рано на причестъ въ черква, както всички християни — Богъ погледа си отъ тѣхъ да не от-

върне, че все кръвъ сж лѣли, въ грѣхъ сж влизали! И следъ като приемятъ светото причастие, тѣ отиватъ при майка си, но какво виждатъ. Разплакана майка въ ядъ кърши прѣсти и на думитѣ „Христосъ възкресе“ отвръща съ роптания:

— Какво доживѣхъ. Синоветѣ ми излѣзнаха комити, отъ турцитѣ народъ да пазятъ, а мене циганка, просекиня и кучка да нарекатъ. . . Ето отплатата за добринитѣ ви — майка ви да пѣди единъ Нико като просекиня! . . .

Като планина натегна мъжа въ душата на двамата братя хайдути. Прѣвъ пѣтъ, откато забродили по гори и планини, страшна обида имъ изгаряше сърдцето! Майчинитѣ думи като грѣмъ ги поразиха, сълзитѣ ѝ като живъ огънь имъ горѣха сърдцето! Пламнаха въ страшенъ гнѣвъ, който имъ помрачи душата до дълбини. И погледнаха се двамата братя — страшни имъ бѣха лицата, пострашни думитѣ имъ:

— Защо сме живи, защо сме живи съ тозъ срамъ на челото отъ поганото старо куче! . . . — блѣвна огнена речъ изъ устата на Мицо Пърчанчето — по-малкия братъ на Диме.

— Защо сме живи... Живи да не сме, ако бжде живъ той, стариятъ песъ! — ревно и Диме, стисналъ здраво дрѣжката на ятагана си, измѣквайки го до половина въ яда си и връщайки го гнѣвно пакъ въ ножницата. Страшни бѣха гласовѣтѣ имъ, че даже пресекнаха и майчинитѣ роптания.

Като въ тъмница измина тоя день, докато душата имъ съвсемъ се сгърчи, а виното, изпито отъ мѣка, още повече ги помрачи. И на другия день тѣ трѣгнаха да търсятъ стария вѣлкъ, но у дома му не го намѣриха — трѣгналъ по роднини, празника да честитява. Тогава решаватъ да го дирятъ при Конде, неговиятъ близъкъ роднина Кждето и да отиде Нико, при тѣхъ непремѣнно ще дойде. И трѣгватъ решително натамъ, безъ нѣкой да може да ги спре. Но по пѣтя свръщатъ при огненитѣ си другари — Бочварчето и Радобилецъ, които сѣщо така бѣха слѣзнали при своитѣ.

— Такъвъ Великдень да се не върне никога вече! — така поздравиха тѣ своитѣ другари, вмѣсто „Христосъ възкресе“. — Господъ грѣхъ нека ни пише, ала Христосъ не дойде въ нашата кѣща.

— Тежки думи рекохте, братя! — отвръщатъ вѣрнитѣ имъ другари. — Никога Чакревци така не сѣ думали! И не току така! Да чуемъ каква ли мѣка ва мѣчи!

И седнаха двамата Чакревци — дума по дума изредиха имъ всичко. Па като свършиха, Бочварчето скочи веднага.

— Дайте на мене, братя, азъ на части ще ви донеса неблагодарника. За тетка Аца азъ самъ ще отмѣстя! — викна то пламнало въ огънь.

— Не! — продума отсечено Диме. — Чия е майка тя?!... Ние синове ли сме?! Да не си думалъ повече! Живи да не сме, ако живъ не го изрежемъ. Който иска нека трѣгва съ насъ! . . .

Той трѣгна, следъ него братъ му, а подиръ тѣхъ, безъ колебание, огненитѣ имъ другари. Облекли нови кюркове, прикрили пушкитѣ си подъ тѣхъ, тѣ се запѣтиха, кждето решиха отъ начало — при Конде. . . А тамъ се бѣха събрали доста гости, все роднини и приятели. Голѣмъ празникъ! Кога ли, ако не тогава, ще отиде роднина при роднина?! . . .

Влизатъ Чакревцитѣ. Напредъ вѣрвѣше Диме съ бавната си походка, сключилъ вежди надъ тъменъ погледъ, съ засукани буйни мустаци, изправилъ аленъ фесъ съ тежъкъ пискюль разтуренъ отъ страни, загърналъ новъ кюркъ съ лисича кожа около врата и по двата рѣба на политѣ, подъ които се криеше вѣрната му пушка отъ дѣсно и лютиятъ му ятаганъ отъ лѣво — протегналъ се между диплитѣ на широкитѣ му потури. Хубавецъ бѣ тоя Диме, по-хубавъ бѣ той сега въ новото си рухо съ хайдушката си обруга подъ него. Следъ него братъ му Мицо Пърцанчето, съ дигната глава и сигурна стѣпка, подъ която болно скърцаха стѣлбитѣ и подѣтъ, загърналъ сѣщо така кюркъ надъ скритото си оржие. Пълната му фигура, изправена и горда, съ свѣтълъ, нетрепващъ погледъ, внушително спираше погледа на гоститѣ. Бочварчето стѣпваше следъ него съ накривенъ малко фесъ. Радобилецътъ Илия последенъ се изправи на вратата предъ мълчаливитѣ погледи на присѣтствувашитѣ. . .

— Христосъ възкресе, християни братя! — поздравя ги пръвъ Диме, а следъ него и другитѣ. . .

— Во истина възкресе! . . . — отговориха слисанитѣ домакини и гости, не очаквайки такива гости.

— Не ни очаквахте, може би... Ето, решихме да споходимъ на тозъ день поне приятелитѣ, за да не се забравимъ съвсемъ, а да се помнимъ и утре! — дума Диме и търси съ очи нѣкого между гоститѣ, но не го намира.

— Всички гости днесъ сѣ добре-дошли, а камо ли вие! — отвръща хитро старата Кондевица. — А защо и старата не дойде съ васъ?

— Старата! . . . Закъснѣла тя да готви гостба за синовѣтѣ си. . . Синовѣтѣ ѣ харамии, не могли за празника да ѣ занесатъ нужното за гостбата. . .

— А приятели. . .

— Да, приятели. . . — пресече я Диме съ студень като ледъ гласъ и се усмихна, безъ да му се смѣе.

Всички се спогледнаха и настана мѣчително мълчание. Тежко вѣрвѣха приказкитѣ, съ усилие... Всички нѣщо вледенъ. А Нико го нѣмаше! . . . Узна се, че още не е идвалъ, а времето доста мина. Нѣкой отъ гоститѣ вече ставатъ да си вѣрвятъ, почувствуваха, че не е всичко въ редъ.

— Поседете, не бързайте! — махвватъ имъ съ рѣчка Чакревцитѣ.

— Трѣбва и другаде да се отива! — отговарятъ смутени гоститѣ.

— Не, не, седете! . . . Нека домакинята прощава, че ние канимъ гоститѣ да поостанатъ още!

Прехапаха си езика всички. Туй не е вече шега! А идватъ нови гости, влизатъ вѣтре, виждатъ смутенитѣ лица на всички, сѣдатъ зачудени и се вглеждатъ въ всѣкиго, за да се смутатъ и тѣ самитѣ. Когато единъ отъ гоститѣ — Иоанъ Сарджо — отново се опитва да си трѣгне за дома, Диме Чакре отново му махва да седне.

— Защо ни спирате, бре хора! Днесъ Великдень. . . Правятъ ли се такива работи! Ето вече и обѣдъ иде. . . Какво правите съ насъ! Кой съ какво ви е сгрѣшилъ? — издига вече гласъ Сарджо. И той бѣше сербесъ човѣкъ. Сключилъ гѣсти вежди, отпусналъ голѣми мустаци, които се протѣгаха съ краищата си подъ пълнитѣ му бузи, спрѣлъ мраченъ и пълненъ съ негодувание погледъ върху Чакревцитѣ, той клатѣше глава и тракаше безспирно съ броеницитѣ си.

— Великдень е, братя християни — грѣмва гласътъ на Диме. — Но за всички трѣбва да е Великдень. А защо за насъ да не е? Заради нашия народъ и заради всички християни не хванахме ли ние това? . . . — и отпусна той политѣ отъ кюрка си, изподъ който блесна оржието му, па сложи пушката си на колѣне, а съ лѣвата си рѣчка хвана ятагана. — А кой некълнатъ християнинъ ще приготви за другъ християнинъ псувни и ругатни, вмѣсто гошавка? Проклетъ да е той! Не вие, братя, а другъ ни сгрѣши. Нико ни сгрѣши! Предъ васъ искаме смѣтка да ни даде той, ей тукъ! У дома си щѣше да ни даде смѣтка, но тука се е запѣтилъ, тукъ ще го дочакаме. Седете, казвамъ ви, сѣдни ще бждете. Никой да не излиза, никому хаберъ да не праща.

Страшно свѣтѣха очитѣ на Чакревцитѣ и никой не мрѣдна вече.

Но мрѣднала бѣше старата Кондевица, вино ужъ да донесе отъ зимника. Късно се досѣтиха Чакревцитѣ. Изпратиха Бочварчето да ѣ доведе, но тя вече бѣ успѣла чрезъ сѣседитѣ да изпрати хаберъ на Нико да не идва никакъ при тѣхъ, защото Чакревцитѣ живъ ще го одератъ, чакатъ го. . .

Протекоха се мѣчителни часове. Който гостъ

дойде, не излѣзна вече отъ кѣщата. Нашитѣ комити повеждатъ разговоръ, приказва се, ала мѣка гризе всички — думитѣ не излизатъ отъ сърдце.

А въ това време Нико, узналъ за намѣрението на Чакревцитѣ, трѣгва къмъ хюкюмата.

— Ще видятъ тѣ, кого ще убиватъ и кого ще режатъ! — кипи той отъ ядъ и вѣрви натамъ. Упоритѣ и зѣлъ човѣкъ бѣше той. Отива право при каймакамина и всичко му разправа. Но турчинътъ пакъ ималъ повече инсафъ и по-добъръ се показалъ.

— Бракъ, бре Нико — дума му той. — Бу шей япма шинди. Голѣмъ празникъ ви е, не струва ни за васъ, ни за насъ. Юнаци хора сѣ тѣ, голѣма гюрюлтия ще бѣде!

— Не! — скача Нико. Или унищожи тия харамии, или на валията хаберъ ще сторя, чакъ въ Битоля!

И не би, каймакаминътъ изпрати юзбашията да сардеса и улови комититѣ. Но преди да реши това, изпраща на Чакревцитѣ хаберъ по свой вѣренъ човѣкъ да станатъ и да напуснатъ града, ще имъ даде пѣтъ, а другъ пѣтъ нека заповѣдатъ. Знаеше каймакаминътъ какво ще бѣде, та за това се боеше.

— Ха, братя християни, турчинътъ узналъ вече! Кѣлна се, че проклета душа е направилъ това. . . — викна Диме Чакре, когато пратеникътъ го извика на страна и му събщи предложението на каймакамина. — Нека по-добре каймакаминътъ си седи мирно! — отвърща той на него. Но вече не мина много, юзбашията се показа на близкия мостъ на конь, съ аскеръ и заптии.

— Ще бѣде моарабе, момчета! — възкликна Мицо Чакре; стариятъ песъ се изскубва, ама. . .

И насочи пушката си презъ прозореца точно къмъ юзбашията и грѣмна. Юзбашията се тѣркулна мъртавъ отъ коня. Настана олелия въ кѣщата и ревъ на улицата. Момчетата затвориха здраво всички врати, турнаха желѣзата на пѣтнитѣ врати и взеха метерици. Въ кѣщата запищѣха жени и деца — коситѣ да се дигнатъ на човѣка.

— Вие хора ли сте или звѣрове, та ще оставите турцитѣ да ни избиятъ заедно съ женитѣ и децата! . . . — извика Сарджо.

— Не, кабулъ не чинимъ! — извикаха двамата Чакревци. — Вѣрвете си сега! Сѣдии не можатъ да бѣдете тукъ предъ насъ, бѣдете безъ насъ сѣдии на стария проклетникъ на думата си и на доброто, що изневѣри!

Но поглеждатъ навънъ — аскеръ и башибозукъ сѣ обсадили цѣлата кѣща отъ всички страни. Накачили се даже и по-дуваря и току да прехвър-

лятъ единъ-двама въ двора. Бочварчето и Радобилецътъ имъ свирнаха по единъ куршумъ и не имъ дадоха да мрѣднатъ вече. Два трупа се струполиха на улицата съ разперени рѣце. Тогава запукаха пушкитѣ отъ разни страни, затрещѣха прозорци и стѣкла. Народътъ въ кѣщата, обезумѣлъ, налѣга по пода или се разбѣга по вѣтрешнитѣ стаи. Писъкъ, плачъ, олелия! . . .

Току наведнажъ гърмежитѣ спрѣха отъ тур-

Димитъръ Толевъ и Тасе Сребренски, и двамата родомъ отъ Леринското село Сребрено, и двамата четници отъ четата на Полковникъ Анастасъ Янковъ.

ска страна и нѣкой оттамъ извика на разваленъ български езикъ, да се предадатъ комититѣ, за да не става язъкъ за всички, защото ще палятъ кѣщата. Турцитѣ наистина бѣха донесли тенекета съ газъ и заплашваха, че ще запалятъ всичко. Затова и предупреждаваха.

Но преди Чакревцитѣ да отговорятъ съ псувни, старата Кондевица исписка на единия прозорець:

— Сакънъ, бре турци, тука има деца и жени. На тѣхъ ли ще стреляте, бре. . . Инсафъ малко. . . Да види Господъ! . . . Гости ми дошли въ кѣщата. И тѣхъ ли ще трепате и горите живи — невинни-недѣлѣжни? . . .

Следъ нея и другитѣ нададоха страшенъ викъ

предъ ужасната смъртъ въ пламъци, която ги заплашваше.

Сепнаха се турцитѣ, особено отъ продрания гласъ на старата и ужасеното ѝ старческо лице, съ разтурена шамия на главата и разчорлени коси. Тогава тѣ се закълнаха въ вѣрата си, че ще дадатъ пжтъ на всички гости: деца и жени, за да напуснатъ кжщата. Ала никой не дръзна да отвори пжтнитѣ врата. Турската глутница стоеше задъ тѣхъ и щѣше да нахълта.

— Търсете изимъ презъ прозорцитѣ да излѣзнете — посъветваха ги Чакревцитѣ. Съгласиха

Илия Иосифовъ, родомъ отъ гр. Охридъ, бившъ Битолски войвода и убитъ презъ 1914 година.

се турцитѣ и донесоха стълби. Ония отвътре изкъртиха черчетата, извадиха желѣзнитѣ прѣчки и единъ по единъ народътъ почна да слиза по стълбитѣ съ страхъ и трепетъ: найнапредъ старитѣ жени, па младитѣ, па после нѣкой мжжъ между тѣхъ съ детенце въ ржка — разпискало се отъ уплаха. Чакревцитѣ, прикрити край прозорцитѣ, стоеха съ готови пушки, съ кървясали очи и зацапани отъ черния барутъ лица.

Слизатъ всички бледи, потресени, ужасени. По едно време дойде редъ и на Сарджо. Той пристигна къмъ прозореца, съ все така строго, потъмнѣло лице, съ склочени вежди като облакъ надъ очитѣ, надулъ бузи, съ голѣми отпуснати мустаци подъ тѣхъ, загърналь кюрка си. Съ една дума — буйна фигура. Едвамъ прекрачилъ презъ прозореца и протегналь кракъ къмъ стълбата, екнаха нѣколко гърмежи и той се струполяса на улицата съ пронизани гърди. Турцитѣ, ужъ по янлѣшъ, го взели за нѣкого отъ комититѣ и го пречукаха! Ядъ ги бѣше, че нѣколцина отъ тѣхния аскеръ лежеха

вече мрѣтви на улицата, на първо мѣсто юзбашията — всички изедени отъ куршумитѣ на Чакревцитѣ и тѣхнитѣ другари, които не хвърляха куршумъ напраздно. Дълго време ржката имъ е целѣла все въ турски глави и никога не ги елъгала.

А когато Сарджо падна мрѣтавъ, ужасъ обхвана останалитѣ. Мицо Пърцанчето не издържа и свирна единъ куршумъ въ ганята. Но олелията отъ страна на останалитѣ въ кжщата гости и на тѣхнитѣ близки, които плачеха на улицата, възпрѣ турцитѣ, и тѣ не гръмнаха въ отговоръ; иначе щѣха да изпотрепатъ още много невинни. Едвамъ се решиха останалитѣ гости да почнатъ отново да слизатъ по стълбата. Измежду последнитѣ бѣше и Кибаръ-Алекса отъ нашата махала, добре докараля се, както всѣкога, макаръ и да бѣше въ години човѣкъ; затова го наричаха „Кибаръ“. Той помислилъ, че по-лесно ще слѣзне отъ друго мѣсто, скачайки отъ единъ другъ прозорецъ на по-низкитѣ керемиди, но, току-що се подаде, сруши се надолу съ разперени ржце. И него изеде турски куршумъ, както и Сарджо. И вече започна отново борбата отвътре и отвънъ. Турцитѣ заеха и околнитѣ кжщи и стреляха отъ прозорцитѣ. Покачиха се даже и на скелята на недоправената кжща на гърка Гиро, за да стрелятъ по-добре въ Кондевата кжща. Но змия ги ядѣше и тамъ. Тоде Бочварчето, скрито задъ единъ прозорецъ до чардака, бѣше зърнало темето на едно турче, скрито задъ дебелитъ греди на Гировата кжща.

— Гледайте сега какъ ще го перна — провикнало се то радостно къмъ другаритѣ си и му свирнало единъ куршумъ право въ оня крайцецъ отъ главата, който се виждалъ ясно, и му прѣснало мозъка.

Страшна борба бѣше. Турцитѣ бѣха вече хептенъ побѣснѣли. Всичко християнско наоколо се бѣше изпозатворило по кжшитѣ си. Азъ само не мирувахъ; лудо момче бѣхъ. Искахъ да гледамъ, какъ турцитѣ падатъ, какъ се води борбата. . . Турцитѣ носѣха раненитѣ и убититѣ на дѣсчени носилки, тезгерета, съ които обикновено се хвърлятъ гюбрищата. Единъ забитинъ ме върна, завтече се име удари, както бѣгахъ, съ едно дърво по ржката и ми засегна малкия прѣстъ. Умрѣхъ отъ болки! Не би следъ малко, Чакревцитѣ го пречукаха. Отнесоха го мрѣтавъ на две дѣски.

И все така, до вечерята, цѣль Прилепъ бѣше въ трепетъ и чудо.

Настана нощъ, стрелбата спрѣ, но турцитѣ не мрѣднаха отъ мѣстата си. Почна да вали ситенъ дъждъ, навсѣкжде бѣ мракъ, всичко се бѣ при-таило и млѣкнало. Духна и вѣгъръ, зачукаха дъждовни капки по прозорчетата на нашата кжща, а тополитѣ въ черковния дворъ зашумѣха, забучеха! Прилепилъ лице върху стѣклата на прозореца, азъ гледахъ въ нощта и слушахъ, ще се чуватъ ли нови гърмежи. Всичко бѣ замлѣкнало, дъждътъ рѣмѣше, а тополитѣ постоянно бучеха въ нощта, щото страхъ ме хвана — така бѣ дивъ тѣхниятъ гласъ! Той остана за винаги въ паметята ми заедно съ оная знаменита тъмна нощъ, когато цѣль Прилепъ се надѣваше, че Чакревцитѣ ще успѣятъ да се промѣкнатъ и да се спасятъ — толкова тъмна бѣше тая нощъ, пѣкъ и дъждътъ бѣше разгонилъ турцитѣ на разни страни подъ стрѣхитѣ и подслонитѣ.

Но писано било друго. Казва се, че, когато нѣкой отъ дружината е предложилъ да се измѣк-

натъ отъ обсадата и леко да се спасатъ, Димо Чакре решително се възпротивилъ.

— Кой е жена, нека бѣга; азъ ще се бия до край съ поганцитѣ!

По-назадъ отъ брата си не останалъ и Мицо, а другаритѣ имъ не се дѣлѣха отъ тѣхъ!

Видѣ се ясно, че Чакревци бѣха дошли въ града, за да умратъ. Да, тѣ искаха да умратъ... Страшна болка трѣбва да ги е карала на това... А смъртта, както всѣкога, не ги плашеше. Юнашки чеда! Турцитѣ съ удивление приказваха за тѣхъ.

Настана третия денъ на Великденъ. Изгрѣ слънцето, разшава се народътъ, съ нетърпение очакващъ вестта за бѣгството на Чакревцитѣ. Събиратъ се комшиитѣ по дворищата, шепнатъ си, питатъ се какво е станало, преразказватъ чутото отъ други страни...

Но ненадейно пакъ загърмѣха пушки, разтича се аскеръ, запустѣха всички улици, замрѣ всичко живо.

Напраздно турцитѣ канѣха Чакревци да се предадатъ, обещавайки имъ царска милостъ заради юнащината имъ. На всѣка дума нашитѣ комити имъ пращаха куршумъ като отговоръ.

Тогава турцитѣ донесоха отъ хюкюмата нѣкакви алати, почнаха да прѣскаатъ съ газъ кѣщата отъ всички страни и следъ малко цѣлата сграда пламна въ страшенъ огънь. Започна грозна стрелба отвътре и отвънъ. Търкулна се още нѣкой турски трупъ. Чакревцитѣ и огненитѣ имъ другари още се целѣха задъ всѣка дупка, кждето пламъцитѣ още не сж достигнали. Едва когато горниятъ етажъ съ покрива се сруши срѣдъ буйния огънь, тѣ слѣзоха долу въ зимницитѣ и двора. Огънятъ ги бѣше опърлилъ нѣколко пѣти, но тѣ не изпусаха пушкитѣ си, а стреляха върху всѣко турче, което се подаде отъ нѣкжде. Но страшенъ огънь ги бѣше обкръжилъ. Пѣтнитѣ врата сжщо така пламтѣха и само желѣзата ги крепѣха да не паднатъ. Ази доветѣ се рушеха срѣдъ пожарището съ страшно бучене. Турцитѣ пѣкъ, покрай задушващия димъ и огънь, хвърляха и запалени люти пиперки, които съ лютивия си димъ заслѣпваха очитѣ на борцитѣ и не имъ даваха възможностъ да погледнатъ наоколо си, а камо ли да се целятъ.

— Ще се мре вече! — виква Диме.

— Ще се мре! — отговарятъ всички и се хвърлятъ единъ другиму въ прегръдки. Цѣлунали сж се и се простили.

— Никой живъ да се не дава! — виква пакъ Диме, прегърщайки по редъ другаритѣ си всрѣдъ пламъцитѣ и дима.

— Никой!... — билъ е общиятъ възгласъ.

— Ще се мре! — вика Мицо. — Но въ огъня не искаме да изгоря... Хайде напредъ... който иска отъ куршумъ...

Той грабна пушката си, удари съ приклада ѝ върху директитъ на пламтящитѣ врата и като наблегна съ цевта върху дебелитъ желѣза, изтрѣгна ги отъ полуразрушения зидъ и вратата се срушва цѣлата. До него бѣше Тоде Бочварчето. Шомъ вратата се сруши, то хвърли навънъ една голѣма възглавница и турцитѣ тутакси загърмѣха. Следъ това хвърли още една, върху която турцитѣ пакъ изпраздниха пушкитѣ си, смѣтайки, че това е човѣкъ, и като се прекръсти, полетѣ навънъ като вихъръ, съ насочена пушка. Но едва успѣлъ единъ пѣтъ да гръмне и не изминалъ още петъ-шестъ крачки, той се сруши по очи и не мрѣдна вече.

— Ахъ, псета погани!... — изрева Мицо Чакре, стискайки съ зѣби голата си дълга кама — цѣлиятъ почернѣлъ отъ димъ и обгаръ. Така той изглеждаше страшенъ, подаль се изъ червенитѣ пламъци на горящитѣ врата. Съ единъ скокъ той излѣзна изъ пламъцитѣ, полетѣ напредъ, дигна бердана си и търкулна първото турче, което му се мѣрна предъ очи, па после се хвърли съ голъ ятаганъ напредъ, но следъ две-три крачки подскочи като ужиленъ и се прострѣ върху трупа

Крушовска девойка, облечена въ миячки невѣстински дрехи.

на Тоде Бочварчето, пронизанъ отъ нѣколко куршума.

Другъ никой не ги последва... Кѣщата се срути цѣлата въ пламъци, надъ двамата останали другари. Чуха се още два-три гърмежа и всичко затихна. Само пожарището още изпускаше последни пламъци...

Когато следъ нѣкой денъ разровиха това мѣсто, извадиха два страшно обгорѣли трупа, на мѣста запазени отъ виното, което Диме и Радобилецътъ бѣха изпуснали отъ бѣчвитѣ, за да се потопятъ въ него, навѣрно, измѣчвани отъ огъня даже и въ зимника, кждето бѣха слѣзнали, следъ като горниятъ етажъ се бѣ срутилъ. Виното се бѣ разлѣло по плочитѣ на зимника, изпарено почти. Но по дупкитѣ, които се виждали върху полуизгорѣлитѣ имъ черепи, станало ясно, че Диме Чакре и Радобилецътъ сж свѣршили въ огъня отъ свой куршумъ.

Така умрѣха четиритѣ юнашки сина. Дошли бѣха да умратъ и умрѣха срѣдъ пламъцитѣ на своето последно пребивалище. Никога дотогава не бѣше

станало подобно нѣщо въ нашия градъ и далечъ по околията. Когато погребваха тѣхнитѣ тѣла, цѣлиятъ градъ бѣше се стекълъ въ едно грамадно шествие къмъ тѣхнитѣ гробове. То бѣше небивало нѣщо! Турцитѣ не дрѣзваха да сторятъ нищо спрѣмо мртвѣнитѣ. Мъртавцитѣ тѣ не закачаха и поне спрѣмо тѣхъ показваха човѣщина, не отнимайки ги отъ ония, на които принадлежатъ. Поне въ тоя случай, тѣ се боеха отъ Бога и навеждаха глава.

Всичко християнско отиде да се поклони на тѣхнитѣ гробове. Народътъ запѣ пѣсенъ за юнашката имъ смъртъ и я разнесе надалечъ... Защото тѣ, буйнитѣ Чакревци, бѣха първата искра, която свѣтна за борба въ нашия край. Тя запали после народа!... Следъ тѣхъ вече, не мина много, заработѣ комитетътъ, заработѣ цѣлъ народъ и пламна цѣлата наша земя...

— Но тѣ бѣха искрата, първата искра!... — повтаряше бай Гога съ дълбока въздишка. — Пър-

вата и благословена искра!... За нея и днесъ се пѣе пѣсенъ, а набожнитѣ пѣкъ хора сж виждали ношно време и кандило да слиза отъ небето на гроба на четиритѣ юнашки чеда. И може би... , защото гробътъ имъ бѣше светъ.

— А Нико, стариятъ Нико? — запитахъ азъ.

Бай Гога млъкна и не продума вече, унесень нѣкъде, съ замъгленъ погледъ и сякашъ слухтѣше. Тополитѣ шумѣха все така и плѣскаха на пресекулки, па после зафучаха сърдито. Слънцето бѣ изгаснало отдавна, вечерниятъ мракъ настѣпваше, по небето бѣгаха голѣми, черни облаци. Дългитѣ редици тополи кършеха вита снага дружно и живо и почнаха вече да бучатъ по-диво... Сякашъ морска бездна бучеше наблизу...

Шумѣха, бучеха... То бѣше нѣвга... А сега?... Какъ пусти сж сега дворищата на черквата и училището!...

П О Х О Д Ъ

На 8. августъ 1903 година, рано сутринта, нашиятъ доброволчески отрядъ, следъ дългъ нощенъ походъ, спрѣ за дневна почивка край единъ бистъръ потокъ, при малка красива полянка, отворедъ обградена съ пространна гѣста борова гора.

Обикновено нѣщо е македонскитѣ чети да пжтуватъ ношемъ. И когато цѣлата природа почива, спи, когато всичко е унесено въ сладкъ сънъ, тогава именно четитѣ бодърствуватъ и намиратъ сгоденъ моментъ незабелязано да минатъ и най-опаснитѣ, най-укрепенитѣ, най-добре пазенитѣ отъ турцитѣ мѣстности.

Проточени въ дълга верига, тихо и безмълвно тѣ прехвърлятъ поля и планини и осъмватъ тамъ горе — при върховетѣ на планинитѣ, въ свѣрталѣщата на дивитѣ кози и сѣрнитѣ, тамъ де само орлитѣ живѣятъ и почиватъ. Рѣдко, много рѣдко се случва, комитската чета да пжтува денемъ.

Така бѣ тогава: нощта наша, а денътъ — на турцитѣ.

Кацнали на върховетѣ на планинитѣ между скалитѣ, или пѣкъ скрити всрѣдъ нѣкоя гѣста гора, де турски кракъ нивга не стѣпва, въ таква мѣста, обикновено, четитѣ спиратъ за дневна почивка.

Нощта срещу 8. бѣ първата прекарана отъ насъ въ походъ. Въ нея нощъ пжтувахме повече отъ 12 часа. За куриеръ ни служеше Иванчо, едно дребно, низичко, късаво човѣче. Родено и порасло като овчарче въ тия мѣста, Иванчо ги познаваше прекрасно. Споредъ него, и съ вързани очи пакъ би ни изкаралъ на желязото мѣсто. Завитъ и загубенъ въ дългата и широка черна гуна, начело на отряда, Иванчо се движеше, или по-добре хвърчеше въ тъмнината като нѣкой призракъ. Той стѣпваше самоувѣрено, лекъ като сѣрна и не искаше да знае отъ никаква стрѣмнина и урва, отъ никаква умора. Всички му се очудвахме и завиждахме. Никой не предполагаше, че у това нагледъ гѣй пребито и сухо човѣче, ще има такава сила, такава енергия. Той ни водѣше безъ пжтека, презъ едни страшни урви и долини; но за туй пѣкъ ние бѣхме сигурни, че никой нѣма да ни види и издаде.

Нощта бѣ облачна, вѣтровита, тъмна като рогъ. Несвикнали още съ тежестта на товара (всѣки четникъ носи около 30 кгр), ненавикнали на ношната тъмнина и дългъ походъ, всички четници усѣцахме голѣма умора. Въ началото на похода вървѣхме

бърже, горно, безъ много и дълги почивки, но следъ полунощъ, когато сънътъ и почивката взеха настоятелно да претендиратъ за своето, походътъ стана мжченъ и отекчителенъ. Изморенитѣ крака мжчно можеха вече да издържатъ отпуснатото и полузаспало тѣло. Паданията и търкалянията изъ стрѣмнитѣ, псувнитѣ и проклятията се усилваха сега все повече и повече. Само идеята, че ние вършимъ единъ свещенъ и великъ дългъ, пѣкъ и егоизмътъ и честолюбието ни даваха куражъ и ни тласкаха все напредъ.

И блаженство чувствуваше всѣки, когато водата даваше заповѣдъ за почивка. О! такива сладки минути никога не съмъ изживѣлъ презъ живота. Легналъ на грѣбъ, азъ жадно тукъ гълтахъ лекия, чистия, кристалния планински въздухъ. Следъ дългъ пжтъ и страшна умора, азъ се чувствувахъ въ време на почивка извънредно щастливъ. При тия почивки, въ такава нощна доба, отъ престола на облацитѣ, бѣхъ щастливъ да съзерцавамъ величието на природата. Оттукъ, отъ тѣзи височини, вселената изглеждаше много по-величава, звездитѣ се виждаха по-многобройни, по-ясни, по-сияйни, по-омайни...

Когато пѣкъ при тия почивки, или при походъ, нѣкоя нощна птица прехвъркне надъ насъ и издаде своя нощенъ прокобенъ гласъ, тогава студени трѣпки пронизватъ тѣлото на суевѣрнитѣ четници и прокоби разни се пускатъ въ ходъ...

Около полунощъ, съ голѣма мжка, се спуснахме предпазливо по грѣбъ изъ едни страшни и опасни стрѣмнини; минахме боязливо една опасна грамада отъ едри камъни и следъ малка почивка при политѣ на планината, озовахме се най-сетне край голѣма рѣка. Тукъ, кацналъ на единъ голѣмъ камѣкъ всрѣдъ рѣката, азъ изпитвахъ въ ношната тъмнина по-друго блаженство отъ онова, що изпитвахъ при почивкитѣ тамъ горе — въ планината. Сега, всрѣдъ ношната тишина, при чуднитѣ скали отъ една страна и при гѣститѣ гори — отъ друга и всрѣдъ сѣнкитѣ на бродещитѣ изъ рѣката тайнствени фигури — мои другари, азъ се любувахъ и се унасяхъ отъ приятния лѣхъ на тихия вѣтрецъ, отъ шума на буйната рѣка, отъ вида на пѣнеститѣ вълни, отъ цѣлата тая тайнствена, вълшебна и чудно величава нощна картина на дивната тукъ природа.

Най-сетне, следъ малка почивка, потеглихме край брѣга на рѣката по източна посока.

Сега, при една малка полянка, особено един сигнал ни спрѣ и изплаши. Сърцата на всички заиграха неспокойно, дъхът се спираше въ гърлото. Съгласно даденитѣ наставления, сега всички залегнахме, напълнихме пушкитѣ и ги насочихме по оная посока, отдето се чу сигналът, чакайки нетърпеливо заповѣдъ отъ началника на отряда — капитанъ Юрданъ Стояновъ.

За моментъ, мрътва тишина зацари навредѣ. Войводата, гордъ и правъ, излѣзе напредъ и смѣло извика: „Македония!“. „Рила“ — отекна отъ политѣ

Следъ дълго и мъчително пътуване изъ гжстата и страшно тъмна гора, дето на нѣколко пѣти стана прекъсване и съединяване на четата, найсетне, призори, спрѣхме за дневна почивка при малка красива полянка, край бистъръ планински потокъ.

Капнали отъ упора, всѣки бърже се освободи отъ товара, легна на зелената морава и заспа.

Пладне. Едни отъ четниците още спятъ, други чистятъ пушкитѣ си, а трети правятъ упражнения съ тѣхъ.

Презъ време на Илинденското въстание въ 1903 година.

Генералъ Иванъ Цончевъ и другаритѣ му: Йорданъ Стояновъ, Михаилъ Атанасовъ-Думбалаковъ, Петъръ Дървинговъ, Борисъ Стрезовъ, Асенъ Партениевъ, П. Подуяковъ и трима четници.

на планината. Паролата биде установена. Следъ това казаха се гласно нѣколко имена и изъ единъ трапъ се показаха двама непознати и дойдоха при насъ.

Указа се, че това сж били братята Мечкарски, хора на Организацията отъ близко едно село, на които е било поръчано да изнесатъ въ нея ноцъ на пѣтя за насъ: хлѣбъ, сланина и сирене.

Въ четвъртъ часъ провизиитѣ бѣха разпредѣлени и раздадени. Дадохме поръчки и за другия денъ и се раздѣлихме съ селянитѣ.

Най-после, пристигнаха и поръчанитѣ презъ миналата ноцъ провизии: хлѣбъ, сирене, сланина, грозде, тютюнъ, вино и ракия.

И когато всичко това се разпредѣли и раздаде, когато всѣки се нахрани до насита и напълни раницата си съ съестни продукти, направиха се нѣколко фотографически снимки и къмъ 4 часа следъ обѣдъ, наредени въ стройни редици, следъ обикновената провѣрка, тръгнахме изъ гжстата гора, часъ по-скоро да стигнемъ тамъ, де братътъ робъ чупѣше въковни робски вериги.

Г. Ив. Бѣлевъ.

Презъ м. декември миналата 1929 година, биде поднесена на секретаря на Обществото на народитѣ въ Женева, отъ името на поробеното отъ сърбитѣ българско население въ Македония, една петиция, съ която се иска да се застави Бѣлградското правителство да даде предвидѣнитѣ въ мирнитѣ договори права на малцинствата. Петицията е подписана и поднесена отъ тримата наши видни сънародници: Димитъръ Шалевъ, родомъ отъ гр. Скопје, Димитъръ Илиевъ, родомъ отъ гр. Велесъ и Григоръ Анастасовъ, родомъ отъ гр. Кавадарци. И тримата сж адвокати по професия. Първиятъ отъ тѣхъ е билъ кметъ на гр. Скопје, вториятъ е билъ сѣдня, а третиятъ е билъ депутатъ въ Скупщината.

Солунският Централен комитет на Вжтрешната македонска революционна организация

Миналото на македонското революционно движение е една още много жива въ душитѣ ни епическа поема, осветена съ толкова беззаветен идеализъмъ, съ толкова рѣдко себеотрицание, съ толкова кръвъ на неизброимо число борци.

Спомнямъ си, ние бѣхме една група буйни младежи, които съвсемъ не искахме да се подчиняваме на решенията нито на Вжтрешната македонска революционна организация, нито на Върховния македонски комитетъ въ София. Но еднитѣ и другитѣ ни много обичаха, защото виждаха въ нашето лице идеалисти до болезненостъ — готови всѣка минута да дадатъ живота си за своитѣ идеи. А нашитѣ идеи рѣзко се различаваха отъ тия на дветѣ организации: докато Вжтрешната организация стоеше на становището, бавно да се организира народътъ за едно повсемѣстно въстание, а Върховниятъ комитетъ — да се бърза съ по-скорошни действия, ние не бѣхме нито за едното, нито за другото. Ние бѣхме за терористическитѣ акции — да удариме чуждия капиталъ, който ще докара свободата на народа ни. Ние искаме съ малко човѣшки жертви, огромни резултати. И нашата група приложи своитѣ идеи, първо, при Свиленградъ съ атентата върху желѣзно-пътния мостъ, съ атентата върху петролния складъ вжтре въ самия градъ Свиленградъ и, второ, съ страшния и нечуванъ Солунски атентатъ, гдето почти всички мои другари намѣриха за една нощъ смъртта си.

Презъ 1900 год., месецъ септемврий, Борисъ Сарафовъ ме извика отъ Ахж-Челебийско, гдето бѣхъ натоваренъ да организирамъ този край, та да бжде пѣтътъ ни отворенъ до Сърската желѣзнопътна линия. Азъ дойдохъ въ София и Борисъ горчиво ми се оплака, че неможело да се постигне никакво съгласие между него, като председател на Върховния комитетъ, и Гьорче Петровъ, като представител на Централния комитетъ на Вжтрешната организация. Той ми направи предложение, азъ лично да замина за Солунъ и заедно съ моитѣ другари да въздействуваме на Централния комитетъ за изглаждане на конфликтитѣ и да се достигне едно споразумение за общи действия. (Една частъ отъ моитѣ другари бѣха вече въ Солунъ, гдето работѣха канала подъ Отоманската банка за бждещия атентатъ).

Разбрахъ идеитѣ на Борисъ Сарафова и следъ нѣколко дни бѣхъ въ Солунъ подъ името *Антимъ Чакаловъ*.

За моето идване въ Солунъ никой не знаеше. освенъ Борисъ. Това твърди и Гьорче Петровъ въ своитѣ спомени на стр. 107.

Въ Солунъ никого не познавахъ лично. Само знаехъ имената на членоветѣ на Централния комитетъ и знаехъ още, че тѣ се хранятъ въ гостилницата на Бошнякъ ханъ, гдето дождаха българи за преношуване отъ всички краища на Македония и тамъ ставаха срещитѣ. Азъ, обаче, намѣрихъ за благоразумно да отседна въ голѣмия хотелъ „Англетеръ“. Тамъ слизаха изключително чужденци. Два дни съ никого не се видѣхъ. На третия день срещнахъ на ул. „Хамидие“ *Орцето*, мой приятел и единъ отъ най-голѣмитѣ деятели отъ нашата „терористическа група“. Съ него отидохме къмъ „Пиргитъ“ и се отбихме въ една осамотена градина, гдето той ми разказа подробно състоянието на канала подъ банката. Каза ми още, че членоветѣ на Цен-

тралния комитетъ нищо не знаятъ за това. И решихме да влѣзнемъ въ контактъ съ Централния комитетъ, като запазимъ до известно време тайната. Това решение вземахме по молбата и по-голѣмото настояване на Борисъ Сарафова, който ни бѣше и на двамата много добъръ приятел и който финансираше нашитѣ крупни начинания — бждещатѣ страшни атентати.

На другия день по обѣдъ отидохъ въ Бошнякъ ханъ. Тамъ зърнахъ позната личностъ — *Михаилъ Гирджиковъ*, който бѣше дошелъ преди нѣколко дни тукъ. Той веднага дойде на масата ми, поздравя ма и ми пошепна:

— Тукъ се казвамъ *Тодоръ Лукановъ*.

Азъ му отговорихъ:

— Пъкъ азъ се казвамъ *Антимъ Чакаловъ*.

Следъ туй ме запозна съ Василъ Пасковъ, който, чини ми се, скоро бѣше излѣзълъ отъ затвора.

На другия день, пакъ Гирджиковъ ме запозна съ съдържателя на хотела, *Василь Мончевъ*, комуто поръча да ме постави въ връзка съ членоветѣ на Централния комитетъ.

Следъ нѣколко дена азъ вече познавахъ: *Дръ Христо Татарчевъ*, *Пере Тошевъ*, *Христо Матовъ* и *Иванъ хаджи Никоковъ*, книжаръ.

Отъ всички тия господа въ първитѣ дни най-много ми се хареса Пере Тошевъ, като човѣкъ откровенъ и съ истинска смѣлостъ на революционеръ. Христо Матовъ бѣше човѣкъ мѣлчаливъ и отъ началото много мнителенъ къмъ мене. Но отпосле станахме нераздѣлни приятели. Дръ Христо Татарчевъ нагледъ повече си гледаше работата — тичаше по ханищата да „преглежа болни“, дошли отъ разни градове и села на Македония. А Иванъ хаджи Николовъ си гледаше книжарницата — пращаше учебници и книги по цѣла Македония и се приструваше, че нищо не знае.

Въ сжщото време азъ станахъ любимецъ и на четирмата, спечелихъ тѣхното безгранично довѣрие, повѣриха ми голѣми тайни, а Пере Тошевъ ми откри шифъра на всички организации.

При това положение ние вече можахме да си откриемъ картитѣ — да поставимъ направо въ връзка Борисъ Сарафовъ съ Централния комитетъ.

И една вечеръ, заедно съ Орцето, отидохме въ къщата на Пере, гдето, по предварително одумване, намѣрихме Христо Матовъ. Пръвъ взе думата Орцето и съ една решителностъ откри нашето дѣло — канала подъ банката. Тѣ останаха като смаяни. Открихме имъ още, че досега само Борисъ Сарафовъ е посетенъ въ тая тайна. И при това положение не може да има обтегнатостъ между него и Централния комитетъ.

Тая вечеръ азъ смѣтамъ за една велика дата въ историята на македонската революция. Защото оттогава до голѣмото Илинденско въстание съществуваше пълно единодушие между Борисъ Сарафова и хората му и Централния комитетъ на Вжтрешната македонска революционна организация.

Така завършилъ мисията си, налагаше ми се да замина за Цариградъ, защото и тамъ се копаше каналъ подъ Отоманската банка, а авторитѣ му *Слави Мерджановъ*, *Петъръ Соколовъ*, *Павелъ Поцевъ* и *Петъръ Манджуковъ* бѣха екстернирани отъ Турция и азъ трѣбваше да продължа тѣхното дѣло.

Александъръ Кипровъ

ИЛЮСТРАЦИЯ ИЯИИДЕНЪ

Редакторъ: ПЕТЪРЪ МЪРМЕВЪ

Редакция и Администрация: София, улица Алабинъ. 30. — Телефонъ 19-32.

Отпразднуването празника на Св. Св. Кирилъ и Методий въ гр. Съръ

Съръ е единъ отъ доста известнитъ градове въ Македония. Спомина се въ историята отъ най-древни времена. Той билъ единъ градъ съ голъмо търговско-икономическо значение на Балканския полуостровъ. И днесъ още стари хора съ възхищение си спомнуватъ ония богати и блажени времена, когато въ Съръ се събиралъ голъмъ панаиръ, посещаванъ отъ търговци изъ близки и далечни мѣста. Това именно славно минало въ търговско отношение е създадо силното гръцко общество, въ чиито ржце се намираше търговията. А че дотогава градътъ е ималъ чисто български колоритъ, сведочатъ наименованията на нѣкои градски квартали. Така: имаме махалата *Горна-Каменица*, *Долна-Каменица*, рѣката *Клокотница*, която минава посрѣдъ града, и други. Владѣйки града

икономически, гърцитъ замислюватъ и за неговото елинизирание, служейки си съ всички сръдства на византийщината. Тогава започва погръчването на българскитъ и много влашки семейства, които, между другото, оженятъ ли се за нѣкоя гръцка кокона, тѣ сж изгубени вече за своята нация. Толкова силно е било по това време влиянието на гъркинята въ семейството. Така бързо се е ширелъ и развивалъ елинизмътъ въ Съръ, че по време на възраждането по-късно градътъ минавалъ за чисто гръцки. И за да проникнемъ наново да събудимъ тия „неразумни юроди“, трѣбваше да се отпочне борба жестока. Инакъ, мжно се развиваше и превзимаше това гръцко кале, както го наричаха гърцитъ.

Българското училище въ Съръ датува отъ

1870 г. и се развивало, въпреки многобройните спънки, докато стигна до пълно педагогическо училище съ пансионъ при него. Тукъ сж учителствували най-добрите наши учители-педагози, като: Василъ Кънчевъ, Константинъ Г. Самарджиевъ, Анастасъ Наумовъ, Антонъ Попъ Стоиловъ, Д-ръ Дановъ и други.

До 1903 г. гръцките фактори въ града (митрополията, консултът, лѣкаритѣ, интеллигенцията и др.), разчитайки на своето надмощие, презрительно и равнодушно гледаха на българщината. Нашето проникване и ширене въ града не ги безпокоеше. Следъ въстанието, обаче, стреснаха се. Навърно по потикъ отъ Елада, кждето съзрѣха стремежъ на българитѣ за свободна Македония.

Най-щастливата година за българитѣ въ Сърбъ бѣ годината следъ гръцко-турската война 1897—98. Гонени и презирани гърцитѣ отъ властѣта, мнозина наши гъркомани потърсиха народността си и ек-

зархийското ведомство взе да се увеличава. Не малко спомогнаха и други обстоятелства за тоя нашъ успѣхъ. По това именно време се излѣ и турското благоволение къмъ българщината въ Сърбъ. Пристигна за помощникъ (моавинъ) на мютесарифина българинътъ Стоянъ Джансжзовъ. Следъ него дойде български търговски агентъ въ лицето на известния поетъ-патриотъ Петъръ Ивановъ, родомъ отъ Стара-Загора. Въ тази именно година славно и тържествено се отпразднува и празникътъ на Св. Св. Кирилъ и Методий въ най-хубавата мѣстностъ на града — „Къошковецъ“. На снимката личатъ: търговскиятъ агентъ Петъръ Ивановъ (съ шапката); въ дѣсно отъ него е моавинътъ Стоянъ Джансжзовъ; въ лѣво е директорътъ на педагогическото училище Анастасъ Наумовъ; между Агента и моавина, правостоящиятъ и гологлавъ, е Никола Московъ, видѣнъ търговецъ българинъ, дотогава гърчещъ се и други.

Георги Трайчевъ

Извадки отъ „РЕВОЛЮЦИОННИ БОРБИ ВЪ АЗОТЪ (ВЕЛЕШКО) И ПОРЪЧИЕТО“ отъ Стефанъ Аврамовъ, издание на Македонския Наученъ институтъ — книга X. отъ „Материали за историята на македонското освободително движение“.

А з о т ъ

[Продължение отъ кн. 1 (21)]

До учредяване на Екзархията, Сърбия не бѣ повдигала въпросъ за националността на македонския българинъ, а тъкмо напротивъ: мнозина нейни писатели възпѣваха Македония като чисто българска страна и населена съ българи. Въ 1860 година Сърбия изпраща своя археологъ и писателъ Стефанъ Верковичъ да изучи по-обстойно Македония. Той дълго време обикаля, изучава пѣсни, събира поеми и легенди, следъ което издава „Веда Словена“ и „Народне песме македонских бугара“, като последното авторътъ посвещава на сръбската княгиня, съпруга на Михаилъ Обреновича, и се отпечатва въ Бѣлградската държавна книгопечатница. Въ своитѣ сборници сърбинътъ Верковичъ излѣзе съвършено чесенъ, безпристрастенъ и коректенъ историкъ и археологъ, който не посмѣя да излѣже свѣта, че Македония е сръбска, а заяви предъ учения свѣтъ, че въ Македония живѣятъ българи.

Следъ създаването на Екзархията, обаче, Сърбия, подтиквана и насърчена отъ австрийската дипломация, чрезъ своята преса и книжнина, безсрамно почна да предявява претенции вече на нѣкакво „сръбско“ население въ Македония. Тия сръбски претенции се посрещнаха отъ македонския народъ съ смѣхъ и презрение.

Следъ като Сърбия презъ 1877/78 г. анексира Моравската област и набързо съ огънь и мечъ направи българитѣ въ тоя край „прави сърби“, стана по-алчна и обърна погледъ къмъ Македония. Оттогава именно тя почна тукъ да търси база за своята пропаганда. Работейки въ това направление, около 1880 година, сръбскитѣ управници много добре прозрѣха и схванаха, че Азотъ и Порѣчието — като древна крепостъ на богомитѣ — сж били непристъпни въ миналото и че, ако последните бждатъ завладѣни отъ тѣхъ, тѣ ще изиграятъ видна роля за развитието и закрепването на подготвяваната имъ пропаганда. Оттогава именно водятъ началото си заченкитѣ на сръбската училищна и черковна пропаганда въ тия краища. За постигане на своитѣ цели и домогвания, Сърбия изпращаше своитѣ агенти, които подъ маската на археолози,

етнографи и историци, години наредъ обикаляха Азотъ и Порѣчието и неуморно търсѣха начини и срѣдства за установяването на пропагандата си.

Министерството на Външнитѣ работи въ Сърбия, чрезъ своята пропаганда, презъ 1882 година, сполучи да направи „прави сърбинъ“ екзархийския свещеникъ въ с. Рудникъ, Велешко, попъ Христо, човѣкъ алченъ за злато и безъ всѣкаквъ моралъ. За да не остане самъ, попъ Христо, чрезъ сръбско злато, „посърби“ нѣколцина селски чорбаджии въ Рудникъ. Още презъ сжщата година рудничкитѣ сърбомани, за да не бждатъ само тѣ презирани отъ народа, въздействуватъ на нѣколцина селяни въ Башино село, Велешко, срещу възнаграждение, да станатъ сърбомани. По таквъ начинъ, близу до града Велесъ, пропагандата сви гнѣзда въ селата Рудникъ и Башино село.

Презъ 1882 година пропагандата почва вече да търси начинъ да се добере до отдавна желаната си цель — да се гнѣзди въ село Богомила-Азотъ. По това време въ селото сж били двама екзархийски свещеници: попъ Ангелъ и попъ Христо. Полакоменъ отъ предлаганата му голѣма заплата и придуманъ отъ богомилчани — гурбетчии въ Сърбия, попъ Христо става сърбоманинъ, следъ което въздействува и върху селскитѣ първенци Алексо Шаренъ Шапка, Петко Станковски и Антонъ Котевъ, които ставатъ най-отявленитѣ агенти на сръбската пропаганда въ Азотъ. По таквъ начинъ селянитѣ на с. Богомила се раздѣлятъ на две, ожесточени една срещу друга, групи: екзархийската, начело съ попъ Ангела, си остава българска, а сръбоманската, ржководена отъ попъ Христо — подъ патриаршията.

Наскоро следъ това пропагандата свива гнѣздо и въ с. Теово. Единъ отъ най-отявленитѣ противници на пропагандата въ Теово бѣше Петъръ Ацевъ, който презъ 1923 година заедно съ Арсо Локвички бѣха застреляни отъ сърбитѣ въ Скопје.

Подпомагани отъ турската властъ, сърбоманитѣ съ отпущанитѣ имъ пари отъ пропагандата развиватъ голѣма агитация, като чрезъ тероръ и

икономически гнетъ върху беднитѣ селяни ги заста-
вятъ да ставатъ сѣрбомани. Въ 1886 година про-
пагандата открива сѣрбско училище въ с. Бого-
мила и за учителъ настанява дошлия отъ Сѣрбия
Изарий. Следъ двегодишно учителствуване, Изарий
бѣ замѣненъ съ даскалъ Душанъ, тоже родомъ
отъ Сѣрбия. Презъ 1900 г. Душанъ става учителъ
въ с. Оморани, гдето бѣха вече се наплодили „прави
сѣрби“, а учителъ въ Богомила става Иванъ Бабун-
ски, родомъ отъ с. Мартулци, Велешко, който преди
въстанието става сѣрбски учителъ въ гр. Велесъ,
гдето престоюва до 1906 година.

на попъ Ангела и Найдо Миякъ, единствени почти
Андрея попъ Арсовъ и Георги и Павелъ Чикбаеви
останаха да водятъ борба противъ пропагандата.
Презъ 1907 г. Андрея попъ Арсовъ биде заставенъ
отъ пропагандата да напусне Богомила, поради
което той отиде да учителствува въ с. Орѣше, гдето
отдавна го молѣха. Тоя беззаветно честенъ наро-
денъ труженикъ води борбата противъ пропаган-
дата до край, докато въ 1918 г. бѣ убитъ отъ сѣр-
битѣ, заедно съ Георги и Павелъ Чикбаеви и мно-
зина други дейци отъ Азотъ.

Сѣрбското училище въ Богомила отначало не

Четата на Александъръ Андреевъ-Чапата и Стефанъ Кондаковъ

Презъ време на учителствуването на Бабунски
въ сѣрбското училище въ Велесъ, Диме Чочето и
Александъръ Мартулковъ сполучватъ да убедятъ
Бабунски да стане български учителъ, на което
предложение той се съгласява, обаче предлага да
му се плаща 10 лири месечно, колкото му плаща
пропагандата. Чочето, виждайки, че това ще бжде
въ полза на Организацията, веднага отива при
митрополита Милетий и го моли да ходатайствува
за това назначение, обаче, митрополитътъ заявява
на Чочето, че по никой начинъ не ще ходатайствува
за сѣрбското мекере, понеже нѣма вѣра въ него.
По такъвъ начинъ Бабунски си остава пакъ сѣрб-
ски учителъ.

Българското и екзархийско дѣло въ с. Бого-
мила най-ярко се е защищавало отъ учителя Андрея
попъ Арсовъ, Найдо Миякъ, Георги Чикбаевъ,
Павелъ Чикбаевъ и попъ Ангелъ. Следъ смъртта

се посещаваше отъ ученици, но при все това про-
пагандата поддържаше учители и имъ плащаше
редовно заплатитѣ. Впоследствие пропагандата при-
нуди селянитѣ да пращатъ децата въ сѣрбското
училище, заплашвайки ги, че, ако не сторятъ това,
не ще ги допуска на гурбетъ въ Сѣрбия. Щатъ-
нешатъ богомилчанитѣ-гурбетчии се подчиниха на
желанието на пропагандата и станаха сѣрбомани.

Веднажъ забила корень въ с. Богомила, про-
пагандата, подъ закрилата на нахи-мюдюра, обърна
погледъ и къмъ останалитѣ села на Азотъ, обаче,
тя срещна сериозната съпротива на селянитѣ, които
почнаха ожесточена борба противъ нея. Натискътъ
на пропагандата и най-вече златото станаха при-
чина, че къмъ 1900 година се обявиха сѣрбомани
по нѣколцина чорбаджии отъ селата Теово, Нежи-
лово, Мокрени, Габровникъ, Ораовдолъ, Стари
Градъ, Степанци, Поменово, Изворъ, цѣлитѣ села

Оморани и Капиново, а Мартулци — едва през 1905 год. Но най-важната причина да станатъ сърбомани е и запрещението на гурбетчиитѣ да влизатъ въ Сърбия. Паметни ще останатъ борбитѣ, водени противъ пропагандата отъ селата Бистрица, Орѣше, Папрадище и Црешнево. Селото Бистрица не позволи на сръбската чета до Балканската война да влѣзе въ селото.

Като смѣли и самоотвержени борци противъ пропагандата останаха екзархийскитѣ свещеници:

1) Иванъ Аврамовъ Чупаровъ, съ енория Папра-

Приказниятъ Сърски войвода Стойо.

дище и Орѣше, убитъ презъ 1910 година отъ сръбитѣ;

2) Антонъ попъ Арсовъ отъ с. Бистрица, съ енория селата Бистрица и Црешново. Презъ 1926 година, вече 75 годишенъ старецъ, той бѣ изгоненъ отъ родното си село и екстерниранъ въ България;

3) Попъ Ангелъ, съ енория село Богомила, който до смъртѣта си остана екзархийски свещеникъ.

Презъ 1893 г. пропагандата, подъ закрилата на турската власть, иска да се наложи на Башино село, като въ черквата да се редуватъ единъ пѣтъ български, другъ пѣтъ сръбски свещеникъ. По поводъ на това сръбско искане, въ гр. Велесъ става голѣмъ митингъ, на който се взема резолюция и се изпраща на централната турска власть, въ която велешани съ възмушение протестираатъ за претенциитѣ на сръбската пропаганда официално да се настани въ Башино село. Поради явната подкрепа

отъ страна на властѣта, която фаворизира пропагандата за смѣтка на българското население, черковнитѣ настоятелства на града Велесъ и на околнитѣ села затвориха своитѣ черкви, гдето цѣли 6 месеци не се служи литургия, само и само да не позволятъ на сръбската пропаганда — съ съдействието на турцитѣ — да се намѣсти въ нѣкоя черква въ града и селата.

За пръвъ пѣтъ въ Велесъ се отвара сръбско училище презъ 1895 година, съ директоръ Давидъ Димитриевичъ. Въ началото училището е функционирало само съ табелата си и учителския персоналъ, безъ да е имало нито единъ ученикъ отъ града. Поради отказа на велешани да пращатъ децата си на безплатенъ пансионъ въ училището на пропагандата, сръбитѣ, за да видятъ минаващитѣ презъ града чужденци, че въ Велесъ има сръбско училище, довеждатъ ученици изъ селата на Порѣчието, албанчета отъ Призренъ и отъ Сърбия, като ги настаняватъ на безплатенъ пансионъ при велешкото училище. Обаче, за голѣма радостъ на велешани, нито единъ ученикъ отъ гр. Велесъ не е билъ записанъ въ сръбското училище. Гражданитѣ съ възмушение сж гледали минаването по улицитѣ на сръбскитѣ учители и сж ги дюдюкали. Поради липса на ученици отъ града, впоследствие това училище престава да сжществува.

Презъ 1901 година, въ града Велесъ падна убитъ гражданинътъ Диме Шурковъ отъ ржката на единъ турчинъ, платено орждие на пропагандата. По случай на това убийство, цѣлиятъ градъ е въ тревога и въ знакъ на протестъ всички магазини се затварятъ за четири дни. Устрояватъ се митинги и съ резолюции се протестира предъ турската власть противъ агентитѣ на сръбската пропаганда. Обаче, турската власть, въодушевена отъ девиза: „раздѣляй и владѣй“, си прави оглушки, извинявайки се, че не иска да се намѣсва въ работата на българитѣ и сръбитѣ. Това признаване на сръбски елементъ отъ страна на властѣта озлобяваше гражданитѣ и тѣ вземаха мѣрки за запазване.

ВМРО, виждайки, че пропагандата не само въ Азотъ се настанява, но почва да търси подходящи хора да станатъ нейни орждия въ Клепата и полето, взема мѣрки и почва да следи новопокръстения сърбоманинъ Георги Пендовъ отъ с. Ораовецъ. Щомъ Георги Пендовъ почва да се проявява и развива деятельность за посърбяване на селото, организационнитѣ дейци отиватъ въ с. Ораовецъ и наказватъ съ смъртѣта тоя агентъ на пропагандата, продалъ се за лични облаги. Това наказание на Георги Пендова до голѣма степенъ изплашва нѣколцина агенти на пропагандата, поради което въ Клепата и полето пропагандата не можа да свие гнѣздо.

Презъ 1901 година, единъ отъ най-ревностнитѣ агенти на пропагандата е билъ Петъръ Ташевъ, който е прѣскалъ голѣми парични суми между бедняцитѣ да ги прави сърбомани. Презъ зимата на 1901 година, Организацията, възмутена отъ постѣпкитѣ на Петъръ Ташева, натоварва свой човѣкъ, който го посрѣща въ града и следъ малки обяснения му нанася десетина удара съ кама предъ насъбралата се тѣлпа граждани и избѣгва. Впоследствие децата на Георги Ташева бѣха взети отъ сръбската пропаганда и настанени въ пансиони въ Сърбия на държавни разноски.

Презъ 1901 година, пропагандата наново отвара училище въ града Велесъ и, безъ да има ученици, назначава учителски персоналъ. Но щомъ има без-

Сигналът на революцията (Изъ моитѣ спомени)

Централниятъ комитетъ на Вътрешната македонска революционна организация бѣше решителенъ противникъ на частичнитѣ терористични акции, като вредни за общото дѣло. Становището на ЦК бѣше: народътъ да се организира добре, да се въоръжи и като единъ човѣкъ да въстане. Това гледище поддържаше съ всичката си сила и Гоце Дѣлчевъ. Нѣколцина млади революционери бѣхме на тѣкмо противоположното разбиране: масовото въстание не ще строши оковитѣ на роба; въоръжениятъ народъ въ Македония и Тракия не може да победи организираната войска на Султанъ Хаида; жертви огромни ще се дадатъ безрезултатно. Ние мислѣхме още, че свободата ще се добие чрезъ намѣсата на Великитѣ сили. А тая намѣса може да я имаме само тогава, когато европейскитѣ интереси въ Турция пострадатъ или чувствително бждатъ застрашени. И затова ние трѣбва да ударимъ европейския капиталъ, който по-безлезнено ще заговори и, за своето добро разитие, ще поиска свободата на Македония.

Гоце симпатизираше на нашитѣ идеи, но не можеше да се отклони отъ общия принципъ на Организацията и затова винаги ни държеше опозиция и всячески гледаше да ни „обуздае“. А ние всички бѣхме негови най-добри приятели. Той обичаше Орцето, героя на Солунскитѣ атентати; обичаше Мерджанова и Соколова, отъ които по-сетне първиятъ увисна на бесилката въ Одринъ, а вториятъ падна убитъ около този градъ; обичаше Петъръ Манджукова, а мене наричаше Чемковъ — едно обично дете на революцията, което заедно съ безстрашния терористъ Гавазовъ стана жертва още въ първитѣ дни на създаването на македонското революционно дѣло. Но въпрѣки увещанията на Дѣлчева, ние вършихме своето дѣло: Орце съ своитѣ другари копаеха канала подъ Банката въ Солунъ, а Мерджановъ, Соколовъ и Манджуковъ успѣшно готвѣха тунела подъ Отоманската банка въ Цариградъ, отгдето следъ като бѣха екстернирани, азъ ги замѣстихъ. Моралната и материална помощъ имавме на Борисъ Сарафова. Той предъ Гоце бѣше съгласенъ съ него, а въ сжщностъ възхищаваше се отъ нашитѣ идеи и плановете и ни даваше всичко, отъ което имавме нужда. И само Борисъ Сарафовъ бѣше въ течение на нашитѣ работи.

платенъ пансионъ, пристигатъ ученици отъ Шумадия, Призренъ, Ипекъ, Дяково, Порѣчието и се настаняватъ като пансионери на пропагандата. По това време е вече учителъ въ сръбското училище въ града Велесъ и Иванъ Бабунски, родомъ, както споменахме по-горе, отъ с. Мартулци. (Следва)

Дойде 1903 година.

Положението бѣше до такава степенъ напращяло, че съ нищо по-нататкъ не можеше да се удържи. Революцията трѣбваше да бжде провъзгласена. Самъ Гоце се готвѣше да замине. Всички чети бѣха по своитѣ райони.

Единъ день, въ началото на януарий 1930 г., Гоце ме повика въ хотелъ „Батембергъ“ и заговори: — Ти, Санде, ще дойдешъ съ мене. Лудории нѣма да вършиме. Каквото ще направиме общо ще го направиме. Не трѣбва да се отклоняваме отъ общоначертания планъ.

Коситба.

Азъ му възразихъ:

— Това, което вие мислите да постигнете съ хиляди човѣшки жертви, ние ще го имаме съ по-малко сили и съ по-голямъ ефектъ. Съгласи се, Гоце, че на много мѣста масово въстание не може да стане, поради много претрупаната войска и турското население. Тамъ ние ще действуваме терористически. Отъ нашия тероръ нѣма да се откажемъ. И бжди увѣренъ, че той ще бжде въ полза на общото дѣло.

Дълго, много дълго говорихме на тая тема и когато Гоце видѣ, че не доби никакъвъ резултатъ, той стана правъ, нервно почна да се разхожда изъ стаята и друснато ми рече:

— Добре! Вършете каквото знаете. Но кажи на твоитѣ приятели, че сърдитъ заминавамъ. . . .

Той замина следъ нѣколко дни и не го видѣхъ вече.

Като излѣзохъ отъ стаята на Гоце, отидохъ въ къщата на Борисъ Сарафова. Тамъ намѣрихъ Орцето и А. Д.

Предадохъ имъ разговора съ Гоце. И тримата ме изслушаха много внимателно. Орце, както винаги, мълчеше. А. Д. гледаше какво ще каже Борисъ. А той помѣляла малко и рече:

— Съ мждрувания революция не става. Ние трѣбва да се боримъ противъ турската тирания съ всички срѣдства. На тебе ти е опредѣлена задача, която ще я изпълнишъ въ оня день, който ти каже А. Д. У него съмъ оставилъ 50 турски лири, които ще ти служатъ за организиране на чета. Оржие ще ти даде А. Д. Динамитъ ще получишъ отъ Наумъ Тюфекчиевъ. Ако се чувствувашъ слабъ по минноподривното дѣло, познанията си — практически и теорически — ще добиешъ отъ поручикъ (сега запасенъ полковникъ) Ю. В.

— А каква е моята задача?

влака близо до Цариградъ. Това ще бжде сигналъ на революцията. Ако тамъ не успѣятъ, тази висока честь ще се падне на тебе. Ти на всѣка цена трѣбва да направишъ атентата, както говорихме у Борисови въ София.

За голѣмо съжаление, атентатътъ въ Баба-Ескийско не можа да сполучи: тренътъ миналъ презъ взривното вещество, обаче, гърмящиятъ живакъ, види се, е овлажнялъ и динамитътъ не можа да се възпламени. Четата се отдалечила въ Странджа планина и турцитѣ взеха сериозни мѣрки за охраната на линията.

Четата на Атанасъ Тешовалията.

— Ти ще вдигнешъ експреса въ въздуха. Ще гледашъ отъ вътрешността да не взематъ участие хора, за да не гине свѣтъ на вѣтъра. Никой да не знае това. Следъ атентата, ако почнатъ да арестуватъ и да ги изтезаватъ, никой да не бжде въ състояние да каже нѣщо, а това ще смути турцитѣ, че иматъ работа съ фанатици революционери.

Борисъ се смѣеше, смѣеше се и А. Д. А Орцето пушеше цигара следъ цигара.

Следъ нѣколко дни и Борисъ замина за Македония съ голѣма чета.

Орцето не го видѣхъ повече.

Азъ прибрахъ материалитѣ отъ Тюфекчиева и ги пренесохъ въ с. Хебибчево (сега Любимецъ). А. Д. ми изпрати 12 кжси манлихерки съ нужното количество патрони и ми писа да отида при него въ Пловдивъ.

Когато се срещнахъ съ А. Д., той ми каза:

— Михаилъ Герджиковъ замина съ чета презъ Странджа и ще нареди първия атентатъ срещу

Въ Хебибчево получихъ телеграма отъ А. Д.: „Действуй!“

Моята чета бѣше готова и никой не знаеше где ще ги вода.

Отъ Мустафа паша повикахъ едно младо решително момче — Ташо Метларовъ, комуто предадохъ 4 кгр. добре опакованъ динамитъ, приготвенъ за възпламеняване и му дадохъ следнитѣ наставления:

— Ти ще бждешъ на щрекъ. Когато чуешъ, че е станалъ атентатъ срещу трена, на другата нощ, рано или късно, ще поставишъ този пакетъ при газхането (складъ на петролъ), ще запалишъ фитиля и ще бѣгашъ — да не паднешъ въ ржцетѣ на турцитѣ. . . .

— Ако не мога да избѣгамъ, ще се самоубия.

— Така! Отлично!

Всички материали ги пренесохме въ с. Сиварѣвка, въ кжщата на Ангелъ Партизанина, който тоже бѣше членъ въ четата.

Значи сигнальтъ на революцията трѣбваше да дадемъ ние. . .

Въ какво се състоеше нашата работа? — Да хвърлимъ експреса въ въздуха! — Нищо по-лесно отъ това. Материалитѣ и адската машина, които притежавахъ, данени ми отъ Наумъ Тюфекчиева, бѣха едно сръдство повече сигурно — отъ експреса да не остане нито прашина при желанието да направимъ това. Рискътъ бѣше много малъкъ. При известенъ завој ще се постави машината заедно съ взривнитѣ материали, ще се протегне една жица на около 4—500 метра и щомъ тренътъ наближи 3 — 4 метра до материалитѣ, натиска се електрическото копче, възпламеняватъ се материалитѣ съ голѣмъ взривъ и катастрофата готова. . .

Покойниятъ Наумъ Тюфекчиевъ ни е правилъ нѣколко подобни опити въ Витоша, повтаряли сме тия опити и ние, така че всички, които сж присѣствували на тия учения, можеха блѣскаво да изпълнятъ такава една задача, каквато бѣше възложена на мене.

Но съ това щѣхме ли да постигнемъ нѣкакъвъ благоприятенъ резултатъ? Дали нѣмаше да навлечемъ умразата върху си на цѣлия цивилизованъ свѣтъ? А, представете си, че въ сжщия този експресъ пѣтува нѣкой благодетелъ, нѣкой голѣмъ държавникъ, жени, невинни деца! . . . Или ще кажете, на революционера разсжжденията не отиватъ дотамъ и че той за целта не подбира сръдствата. Не е така. Нашата революционна задача почиваше, преди всичко, на високъ моралъ и самоотвержеността стоеше на първо мѣсто. Отъ засада ние не можехме да убиваме невинни хора; съ кръвта на случайни пѣтници не трѣбва да искаме извоюването на нашата политическа свобода.

Тия мисли се въртѣха въ главата ми, когато на 17. мартъ/с. с./1903 год. бѣхме събрани цѣлата чета въ къщата на Ангелъ Партизанина и вечерята трѣбваше да минемъ въ турска територия, за да извършимъ атентата.

Четницитѣ ми бѣха предани хора, изпитани революционери. Между тѣхъ личеха: 1) Кара Ташо, снаженъ, представителенъ македонецъ, родомъ отъ с. Острово; по-сетне той бѣ произведенъ Воденски войвода и като такъвъ загина отъ куршумитѣ на грѣцкитѣ андарты; 2) Георги Касапина Керяковъ отъ Свиленградъ, крайно решителенъ мжжъ и добъръ познавачъ на цѣлата тая околностъ; 3) Христо Таневъ отъ Свиленградъ, който за пръвъ пѣтъ вземаше тая вечеръ участие и затова искаше много да се „отличи“; 4) Христо Ивановъ, младъ и красивъ момъкъ отъ с. Левка, който никогашъ не ме оставаше самъ. Такъвъ вѣренъ и преданъ другаръ и до днесъ не съмъ виждалъ. По-сетне той загина въ въстанието къмъ Странджа; 5) Дѣльо. . . стъ с. Доситеево, Харманлийско, единъ човѣкъ съ заможно състояние, дребна челядь, но така се бѣше увлекълъ въ дѣлото, че не искаше да знае за семейството, макаръ много да го обичаше, но винаги надъ него поставяше великото революционно дѣло. Следъ революцията Дѣльо се оттегли на спокойна работа въ с. Доситеево и на нѣколко пѣти биваше избранъ за кметъ. Въ четата влизаха още Ташо и Стойо отъ с. Левка и Ангелъ Партизанина. Въ сжщия день пристигнаха отъ турско Чолака отъ с. Деве дере и Христонъ отъ с. Мезекъ, които въоржжихме. А до грани-

цата ни придружаваше Върсанъ Х. Пенчевъ отъ Любимецъ. . .

Ние носѣхме 14 кгр. динамитъ, натиканъ съ повече отъ 200 капсули гърмящъ живакъ, и адска машина.

Когато почна да се смрачава, ние бѣхме на самата граница. Щомъ се стъмни, минахме на турска територия. Когато навлѣзохме въ Мустафашанскитѣ лозя, ние седнахме въ единъ долъ и тамъ открихъ плана на другаритѣ си.

— Ще хвърлиме трена въ въздуха.

Дине Недѣлковъ (въ дѣсно) и Трајко Јаневъ (въ лѣво). И двамата сж родени въ Леринското село Баница. И двамата бѣха четници въ четата на Леринския войвода Георги Папанчевъ. И двамата паднаха убити заедно съ цѣлата чета въ сражение съ турцитѣ при родното имъ село Баница. И двамата оставиха спомени на беззаветни родолюбци и храбреци.

— Това е най-лесна работа — рече Георги Касапина.

Христонъ добави :

— Линията се много варди отъ войска.

— Ке се биеме! — крѣцна съ зѣби Кара-Ташо.

— Георги — обърнахъ се азъ къмъ Касапина — ще ни водишъ право на Дерекъойския мостъ. Тамъ ще поставимъ динамита; тамъ ще направимъ чудото.

Христонъ пакъ ни информира :

— Тамъ има беклеме. Този мостъ се варди отъ 15 — 20 души аскери.

— Ке ги избиемъ! — викна Кара-Ташо.

Тръгнахме.

Но мисльта у мене още се бунтуваше: не ще ли бжде злодеяние, ако хвърлимъ експреса въ въздуха?

И изведнажъ нѣщо огрѣ въ душата ми: нали е целта да компрометираме желѣзно-пѣтното движение въ Турция. Неужели това може да стане, ако избиемъ случайно невинни пѣтници! По-го-лѣмо ще бѣде геройството, ако съ пристѣпъ превземемъ моста отъ войската и го бомбардираме.

Повторно седнахме въ единъ долъ и тихо разкрихъ моя новъ планъ.

— Каквото кажешъ, това ще стане! — каза Георги Касапина.

А Кара-Ташо пакъ ревна:

— Всички ке измреме!

Нѣма да забравя вълнението, което изпитахъ въ този моментъ. Трѣбваше да се действува.

И извикахъ:

— Георги, Кара-Ташо заобиколете беклемето и ако свѣтне или се отвори вратата, ще стреляте. Прави да не стоите! Христо върви следъ мене.

Христо Таневъ грабна една връзка отъ 7 кгр. динамитъ, другата грабнахъ азъ и се затекохме къмъ моста. Когато бѣхме вече подъ него, азъ казахъ на Христо да превърже колета подъ скарата надъ единия стѣлбъ, а на другия стѣлбъ азъ направихъ това.

Градъ Битоля съ часть отъ турскитѣ гробъща.

Часътъ бѣше 10 и половина. До моста имаше не повече отъ 20 минути.

Оттукъ ние гледахме пълноводната Марица, а на срещния брѣгъ свѣтнаха бѣха казармитѣ, въ които тогава квартируваха повече отъ десетъ хиляди войници.

Ние, малката четица, отивахме тая вечеръ срещу тая сганъ да събаряме турската империя...

— Боже! Боже!...

Пакъ трѣгнахме.

Бѣхме вече близо до линията. Всички налѣгахме. Подъ носовѣтъ ни минаха 7 — 8 войници, които патрулираха. Утихна. Следъ малко се чу свирка на трень. Експресътъ пристигна въ Свиленградската гара, на пѣтъ за Цариградъ.

— Пали фитила! — извикахъ и две кутии кибритъ свѣтнаха въ нашитѣ рѣце...

Фитилитѣ бърже се възпламениха и ние едвамъ успѣхме да избѣгаме и да легнемъ въ едно долче, когато цѣлото поле се освѣти отъ една приятна мека свѣтлина, придружена съ адски грѣмъ.

Мостътъ бѣше разрушенъ.

Всички ламби насреща въ казармитѣ угаснаха.

Грозна тишина изпълни цѣлото поле...

Съ бързи крачки ударихме къмъ Родопитѣ — къмъ с. Кара-боа. Не смѣхемъ тази нощъ да минемъ границата.

На другата нощъ, когато бѣхме надъ с. Яйле-

джикъ, чухме откъмъ Свиленградъ единъ гърмежъ. Всички се вслушаха.

— Не бойте се! — казахъ азъ. — Това е атентата на малкия Ташо.

Горкото момче! Следъ нѣколко дни го видѣхъ въ България, гдето се криехъ и отъ българскитѣ власти; то цѣло треперѣше. Дадохъ разпореждане да го пратятъ въ София. Не следъ дълго време научихъ, че починало въ лудницата.

*

Тия два атентата обърнаха вниманието на цѣлото обществено мнѣние въ Европа. Желѣзнопътното движение въ Турция бѣше компромети-

рано. Експресътъ не минаваше отъ Виена за Цариградъ презъ турска територия, а дохождаше до Търново-Сейменъ и оттамъ за Бургазъ — пътничитѣ минаваха по море за Цариградъ.

Шумътъ въ европейския печатъ бѣше по-голямъ отъ самия динамитенъ гърмежъ. Това окуражи нашитѣ революционери да прегърнатъ нашата тактика, тактиката на „терориститѣ“, както ни наричаха тогава умѣренитѣ революционери.

Даже Гоце Дѣлчевъ, който бѣше отявлень врагъ на тази тактика, и той я прегърна: единъ месецъ следъ нашия атентатъ и той направи таквъ срещу желѣзнопътния мостъ при с. Ангиста, Драмско.

Александъръ Кипровъ

Четата на Кратовския войвода Йорданъ Спасовъ.

Изъ революционната епоха въ Костурско

Джаферъ ага

Кондороби е малко село, разположено на разстояние около 2 клм. отъ северния брѣгъ на Костурското езеро, точно срещу северо-източната частъ на самия градъ Костуръ.

Въ миналото, по-голямата частъ отъ землицето на селото е била собственост на Костурскитѣ богаташи — турци и християни. Впоследствие тя мина въ рѣцетъ на мѣстнитѣ и приходлитѣ отъ околнитѣ села селяни.

Единъ единственъ турчинъ, останалъ между българитѣ, като щъркелъ посрѣдъ зима, това бѣше Джаферъ ага.

Простъ, хитъръ и грабливъ като хищникъ, той отъ нищо създаде много нѣщо — стана стопанинъ на чифликъ. Направи си хубава къща и я огради съ голѣма стена. Следъ като докара и нѣколко диви голѣми плячкаджии отъ Албания за пазачи, той се почувствува пълень господарь надъ селото.

Това продължи до къмъ началото на 1900 г., когато проявената мощъ на Организацията върху беговетѣ Абединъ и Нуридинъ, едни отъ най-силнитѣ турци на това време, смрази кръвта на всички потисници и золумджии.

Давайки си смѣтка за създалото се ново положение, Джаферъ ага се сви въ черупката си и остана да си гледа имота, безъ да се интересува отъ това, което ставаше около него.

У Кондороби имаше фанатизирани членове на Организацията. Бащата научава, че синътъ му станалъ царски душманинъ и бърза да пита по-умни хора какво да прави. Синътъ посрѣща баща си на пѣтя и го заколва като кокошка.

Отдавнашно бѣше желанието на Кондоробени да се отърватъ отъ Джаферъ ага, но предвидъ лошитѣ послѣдствия, които би имало неговото

и ръководителътъ отъ с. Кондороби, Петъръ Кърцановъ. Той ще заведе четата въ селото.

Още преди да се мръкне, четата је на пѣтъ. Съ пристигането си въ селото, четата обгради кѣщата на Джаферъ ага.

По нѣкакво предчувствие, обитателитѣ на кѣщата бдѣха и още въ началото откриха къртеченъ огънь, надѣвайки се на помощта, която би имъ дошла отъ тр. Костуръ.

Съпротивата нито стресна, нито отчая четниците. Смѣлчаци намѣриха начинъ да се качатъ на покрива на кѣщата и оттамъ презъ куминитѣ да

Четата на войводата Григоръ Манасиевъ.

убийство за самото село, поради особеното му положение, бѣха съветвани да се въздържатъ.

Времето напредваше. Атмосферата съвсемъ натежна. Всичко бѣше се революционизирало. Четитѣ ежедневно избѣбваха отъ все нови и нови фирари, на които трѣбваше да се създаде работа, защото бездѣлието е лошъ съветникъ.

Бѣше презъ м. Юний 1903 год., когато войводата Иванъ Поповъ получи заповѣдъ да очисти Кондороби отъ Джаферъ ага.

Много хубавъ день. Четнишкиятъ бивакъ е въ красивия „Тиолицки осой“, въ сѣдство съ Кондоробското землище.

Къмъ ужина въ бивака е оживление. Едни си преглеждатъ пушкитѣ, други стягатъ раници, трети си попълватъ патрондашитѣ. Гунитѣ и раницитѣ се изпращатъ къмъ с. Апоскепъ. Тукъ е

пуснатъ бомби вътре въ кѣщата. А следъ като напрѣскаха покрива ѝ съ газъ, подпалиха я.

Кѣщата пламна като борина и освѣти околността на голѣмо разстояние.

Скоро кѣщата на Джаферъ ага се обърна на пепель. Между развалинитѣ, отвреме-навреме, се издигаха остри искри.

Мракътъ пакъ покри всичко. Четниците се отправиха къмъ висинитѣ на планината Вичъ, а населението — мъжко и женско, се запѣти къмъ околнитѣ села. Настана гробна тишина. Занѣмъ и последниятъ кучешки лай. Всички сж съ убедението, че походътъ свърши благополучно.

На въпроса, какво стана селото, Елисавета К. Грънчарова — Комитката отговаряше: пици, пици, кучето! като змия пици! Опекохме го!

Въ града Костуръ настана паника. Властта

знаеше какво става въ Кондороби, безъ да ѝ се каже, но незнаеше дали туй ще бжде изолирано действие или общо.

На размъване, кагато се разбра, че нищо страшно нѣма, каймакаминътъ съ войска, жандармерия и баши бозукъ се опжити за Кондороби.

Отъ намирацитѣ се въ селото старци, каймакаминътъ разбра, какво се е случило и се упжити къмъ изгорѣлата кѣща, кждето завари следната картина: голѣма четвъртита ограда; къмъ една отъ странитѣ стърчатъ обгорѣлитѣ стени на кѣщата; точно посрѣдъ двора, пронизана отъ куршумъ,

лежи угоена биволица отъ стадото на Джаферъ ага, а самиятъ той съ охраната си се измъкна изъ плѣвника невредимъ.

Оттогава Джаферъ ага остана да живѣе въ гр. Костуръ, а около 6 кондоробенки и кондоробени, начело съ Елисавета Грънчарова, се настаниха на топло въ затвора, а презъ време на въстанието Джаферъ ага нареди, всичкитѣ Кондоробски кѣщи да се изравнятъ съ неговата.

Така свърши кръстоносниятъ походъ противъ Джаферъ ага.

А. Дамяновъ.

В а с и л ь о в д е н ь

Бѣ остра и мразовита декемврийска нощъ. Дъждъ, снѣгъ и ледени иглички слагаха се бързо по земята и настилаха кривитѣ Лозенградски улици.

Изпочупенитѣ отъ вѣтѣра фенери, поставени тукъ-таме по жлитѣ на улчикитѣ, отдавна бѣха угаснали. Мрътва тишина владѣеше навсѣкжде. Само тамъ-долу, въ турската частъ на „Дере-махалеси“, Рифатъ ага заедно съ 17-18 годишния си синъ Юсейнъ тикаха въ тъмнината и подкарваха една вехтичка, но здрава и спретната талига, която ту се хлъзгаше, ту се препъваше по замръзналия разваленъ калдаръмъ. Тѣ бързаха, тикаха, краката имъ се дърпаха на назадъ, падаха, ставаха, но талигата вкараха въ двора си, разглобиха я бързо и скриха частитѣ ѝ тукъ-таме...

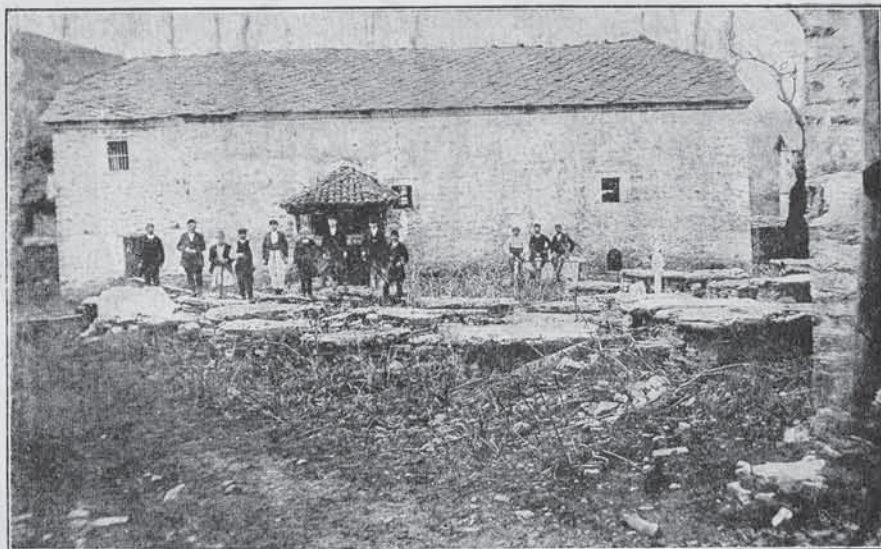
Юсейнъ бързо се прибра въ килеря, кждето го чакаше истиналото му легло, а Рифатъ ага, следъ като старателно заличи диритѣ по снѣга предъ вратата си, забърза къмъ кѣщи, мърморейки на себе си: гяуринъ да грабишъ, да безчестишъ, да убивашъ себапъ е, а не грѣхъ. Ето лани откраднахъ коня, що влачеше тая хубава талига; колко пѣти обрахъ лозето на тоя и още много гяури; задигнахъ кросното съ чуждия платъ, що тъчеше комшиятка Христина и пакъ, слава на Алаха, нищо зло не видѣхъ. Алахъ сѣщо мрази гяуритѣ—завърши той съ увѣреностъ и се прибра. Вънъ всичко пакъ утихна. Слабъ вѣтрецъ заигра съ вратцата на фенеритѣ, а снѣгътъ бѣсно завалѣ на голѣми едри парцали. Нощта бавно превалаше...

Рано сутринята една жена на около 40-42 годишна възраст, обвита въ дълго вехто палто и черенъ на нѣколко мѣста закърпенъ шалъ, бързаше надолу по дерето.

Обутитѣ ѝ въ мжжки обуца крака съ мжка пробиваха дебелия снѣгъ и оставаха дълбоки следи. Тя изви въ тъмния чикмакъ-сокакъ и влѣзе въ дома на Саидъ ефенди—кадията. Тя бѣше Зафирка Кръстювица. Утре е Васильовденъ. Днесъ тя ще пере голѣмо, тежко пране, за да купи хлѣбъ, та поне сити да посрещнатъ децата ѝ новата година... Не бѣше вдовица тя, но съпругътъ ѝ нѣмаше

възможностъ да поеме отъ нея тежкия товаръ на семейството...

Съ посинѣли отъ студъ рѣце, Зафирка под-

Черквата „Свети Пророкъ Илия“ въ село Велмевци, Битолски Демиръ-Хисаръ. Отъ амвона на тая историческа черква, Демиръ-Хисарското горско началство въ съставъ: Димитъръ Дечевъ, Йорданъ Пиперката, Христо Н. Пасховъ и свещеникъ Кузманъ отъ с. Бабино, прогласи Илинденското въстание, следъ като се прочете позивътъ за въстанието, издаденъ на 15 юлий 1903 година на върха „Победоносецъ“ и подписанъ отъ Щаба на Втория македоно-одрински революционенъ окръгъ.

пали огънь въ вледенѣлия циментовъ пералникъ. Тежка скърбъ притискаше гърдитѣ ѝ и сълзитѣ ѝ обилно се изливаха по мършавото ѝ и застарѣло лице, а мислитѣ ѝ летѣха около най-малкото ѝ момченце, което презъ нощта, отворило загорѣли отъ гладъ уста, се молѣше: „мамо, дай ми малко хлѣбъ; само малко хлѣбъ, мамичко“, а тя съ сподавени сълзи, притискайки слабичкото му тѣло до себе си, го предумваше: „нѣмаме мило, спи сега, мама утре ще ти донесе цѣлъ коматъ!“ — „Отъ този що нѣма, отъ него ми дай“ — моли детето и тъмнитѣ зеници на угасналъ погледъ блѣсватъ отъ желание и надежда.

Спомни си тя за мжжа си — левентъ, едъръ, честенъ, трудолюбивъ мжжъ, когото мухтаринътъ Минчоолу наклевети, че билъ ятакъ на комититѣ, защото не му даде хубавата си сестра вдовица, по която лудуваше той — Минчоолу. . .

— Ахъ, да бѣше се съгласилъ Кръстю, нѣмаше да сме днесъ на тоя редъ, па и тя, може би, нѣмаше да умре толкова млада. Боже, Боже! — простена Зафирка надъ коритото.

Три години се изминаха отъ оня проклетъ день, когато съ възвйти на назадъ и закопчени въ вериги ржце, като разбойникъ, едва влачащъ краката си отъ нанесения му въ затвора бой, доведоха го четирима заптии и мухтаринътъ у дома му, за да се прости съ жена си и децата си. „Сбогомъ, Зафирке — ѝ каза той. — Гледай децата добре. Водятъ ме, но къде не зная. Дай ми малко пари за изъ пжтя, дай ми и дрехи. Не мисли много, всичко ще се нареди... Богъ е добъръ“...

Той бѣше бледенъ като мрѣтвецъ, а краси-

даеше по бѣлата пѣна, но нищо не виждаше...

[Вратата на пералнята се отвори. Младо, красиво ханѣмче въ розови шалвари и дълги до глезенитѣ плитки носѣше въ тепсия хлѣбъ, сирене и чаша чай. То тихо покани Зафирка да закуси и бързо избѣга, като силно затвори вратата следъ себе си. Отъ трѣсъка Зафирка се опомни и огледа наоколо си. Тя изтиска голѣмия чаршафъ и, премалѣла отъ умора, се приближи до закуската като загледа разсѣяно. После изтри ржцетѣ си съ мократа си престилка, взе хлѣба отъ тепсията и забърза

Четата на войводата Василъ Пачеджиевъ.

витѣ му сиви очи бѣха станали по-голѣми и много, много тъмни...

Единъ отъ заптиитѣ, по знакъ на мухтарина, се приближи до Кръстю. — „Хайде, че пжтѣ е дълъгъ“ — каза той, и като изблѣска грубо нея и децата, които се бѣха наловили по дрехата на баща си, поведоха го — нейния измжченъ другарь!

Тогавя, незнаейки що върши, Зафирка се спусна къмъ мухтарина, който даваше още нареждания на сжщия заптия, вдигна къмъ него ржце и съ отчаянъ и прегракнуалъ гласъ изкрещѣ:

— Къде ще го убивате? Къде да търся гроба му?

— При другаритѣ му — съ насмѣшка отговори ѝ той, блѣсна я на страна и се скри изъ насѣбралата се тѣла.

Съ такива мисли Зафирка, наведена надъ коритото, перѣше дрехитѣ една следъ друга. Тѣлото ѝ цѣло треперѣше, погледѣтъ ѝ, замѣленъ, блуж-

къмъ горния етажъ. Старъ, брадатъ, съ бѣлъ сарѣкъ на главата турчинъ излизаше изъ вратата. Зафирка се сви въ жгѣла, но Саидъ ефенди се спрѣ, изгледа я тжжно и бащински. Благо я попита:

— Какво ти е, кзѣмъ, виждамъ не си башъ здрава, или децата ти сж нѣщо болни, или отъ мжжа си лошъ хаберъ имашъ?

— Не, ефенди баба, азъ съмъ здрава, слава Богу, но за Кръстю до днесъ нищо не зная, а това ме много мжчи. Децата сж добре. Времето е лошо, работа рѣдко намирамъ. Искамъ, ефенди баба, да дотича слугинчето и занесе хлѣба ми на децата. Азъ не съмъ гладна — довѣрши тя съ сподавенъ гласъ.

— Закусай си ти, Зафирке — подзе трогнатъ стариятъ турчинъ. Прането е голѣмо, кзѣмъ, иска сили, а за децата Алахъ ще се погрижи. Имай вѣра въ него. Сигуренъ съмъ, че и мжжѣтъ ти е живъ, но, за да не ти докара беля, не

смѣе да ти се обади. Ехъ, сабуръ, къзъмъ, такъвъ ви е билъ касметътъ. Отъ вашъ човѣкъ теглите... Иди, иди закусай и си гледай работата. Алахъ никого не забравя.

Той се върна въ стаята и говори нѣщо съ жена си, а Зафирка се затвори въ пералната. Помъчи се да глътне нѣкоя хапка, но нѣщо бѣше задушило гърлото ѝ; съ мъжа изпи тя студения чай и пакъ се наведе надъ коритото.

Старата ханъмка изпрати много нѣща у Зафиркини: два голѣми домашни хлѣба, повече отъ ока оризъ, $\frac{1}{2}$ глава захаръ, плитка кромидъ, канче масло, сирене, тархана, 5-6 оки брашно, болгуръ и две здрави либаденца за децата. Едва ги запесе слугинчето въ две голѣми кошници.

Лека червенина покри хлѣтналитѣ бузи на Зафирка, когато слугинчето ѝ каза какво е занесло у дома ѝ. Стана ѝ мъчно и срамно, че на нея — кжщница жена — ѝ даватъ като на просякия, но тиха радостъ запълни душата ѝ при мисълта, че децата ѝ сж вече сити. Ржцетѣ ѝ по-силно застискаха дреха следъ дреха, а устнитѣ ѝ — бледи и засъхнали — шушнѣха въ тиха молитва: „Боже, благодаря ти за децата си. Върни имъ, Боже, върни имъ за доброто.“

Денътъ мина по-леко Тя изпра и прострѣ прането, безъ да чувствува, че набѣбналитѣ ѝ и изпробити прѣсти замръзватъ и се залепятъ за вжжето. Мокритѣ дрехи по нея се втвърдиха, но на душата ѝ бѣше топло... Утре е Васильовдень. Децата, сити и затоплени, ще посрещнатъ новата година! Забравила умора и студъ, съ 8 гроша скрити до гърдитѣ ѝ, тя тичаше къмъ дома си, влѣзе бързо въ двора и се спрѣ предъ купа заснѣжени лозови прѣчки! Съ посинѣлитѣ си отъ мразъ ржце, тя издърпа цѣлъ снопъ. Наближава Васильовдень! Тая вечеръ ще накладе рждавата и изпробита печка, та да забумти и почервенѣе. Сити сж стомаситѣ, топли сж сърдцата и стаята ще се затопли, та, както нѣкога, весело ще посрещнатъ новата година... Мислейки така, погледѣтъ ѝ неволно падна на празното мѣсто на талигата. Тя трепна. Сърдцето ѝ болезнено се сви отъ предчувствие лошо... Тя изпусна прѣчкитѣ и се спусна да търси тукъ-таме изъ голѣмия дворъ. Търси тя

като да е изгубила нѣщо дребно, малко, рови снѣга съ окървавенитѣ си прѣсти. Най-после се изправи. Разбра тя, че и талигата — едничката и ценностъ, е открадната и че, както коня, и нея никога не ще намѣри. Остра болка прониза ранената ѝ душа, тѣлото ѝ натежна, устага ѝ засъхна и езикѣтъ ѝ не се подчини да извика. Едва влачейки се, тя стигна до вратата на сайвана, но се подхлѣзна и падна предъ прага. Изъ гърдитѣ ѝ се изтрѣгна едничкѣтъ стонъ, но въ него бѣше вложена всичката болка на разбития ѝ животъ и покрусената ѝ до смъртъ душа... Децата, изпоплашени стъ вида на майка си, силно запищѣха. — „Талигата! где е талигата!“ — едва има сила да запита тя, но децата нищо не разбраха и още по-силно заплакаха,

Леринското село Пжтеле на брѣга на Островското езеро.

каточели бѣха виновни въ нѣщо. Съ голѣма мъжа Зафирка се надигна и се прибра въ стаята си. Тукъ, въ студената стая, цѣла мокра, съ навехнатъ кракъ и окървавени прѣсти, тя проклѣ този, що съсипа и разори семейството ѝ. Тукъ тя изплака своята жестока сждба. Дветѣ ѝ по-малки дечица отдавна бѣха заспали съ незасъхнали сълзи по бледитѣ имъ странички, а другитѣ две съ неравни хлѣцания пригласяха на майка си. Тѣхнитѣ малки гласчета се сливаха съ гласоветѣ на весели групички деца, които съ дрѣновици въ ржце тичаха по кривитѣ и замръзнали Лозенградски улици и високо честитяха новата година.

Васильовдень бѣше дошелъ.

Ев. В. Каринтова.

Поява и развитие на революционното движение въ Македония

(Изъ моитѣ записки)

I. Изникване на революционното движение.

Следъ освобождението на Гърция, Сърбия, Ромъния и България отъ турското владичество, на Балканитѣ подъ турски гнетъ оставаха: Албания, часть отъ Епиръ, Македония и часть отъ Тракия. Отъ тѣхъ, Македония и Одринскиятъ вилаетъ, чрезъ една мощна българска организация и редъ вѣстания, наново раздрусаха турската империя и предизвикаха първоначално намѣсата въ Македония на великитѣ европейски сили, а, по-късно, и Балканската война.

Въ рожбата и развитието на македонското движение, между другитѣ, важни фактори сж: българската Екзархия, княжество България и турското управление. Ето защо, единъ краткѣкъ предварителенъ обзоръ върху тѣхъ е необходимъ.

I. Екзархията.

Следъ осуetyаването на Санъ-Стефанския договоръ и останането Македония подъ турска власть, на Екзархията, естествено, се падна важната задача да обнови и затвърди духовната и национална

свѣсть въ страната. Макаръ голѣма часть отъ македонската интелигенция да бѣше заминала за новосъздаденото княжество, почвата за работа бѣше великолепна. Поражението на Турция, появяването на българското княжество до границитѣ на Македония, споменътъ за обединеното отечество чрезъ Санъ-Стефанския договоръ и надеждата за възтържествуването на българския идеалъ, бѣха мощни стимули за народната душа.

И наистина, отпочването на църковно-училищното дѣло въ Македония бѣше вихрено. Съединитѣ усилия на турската власт и на грѣцкото духовенство да сломятъ народния подемъ останаха

Група революционери презъ време на Илинденското въстание, начело съ Генералъ Иванъ Цончевъ

безуспѣшни. Въ единъ десетъ годишенъ периодъ, Солунскитѣ гимназии, четирекласнитѣ училища въ Битоля, Скопѣе и Сѣрѣ, както и класнитѣ училища по другитѣ второстепенни градове, дадоха грамаденъ контингентъ интелигентни сили, които проникваха въ народната маса и будѣха нейната национална свѣсть.

Вече къмъ 1890 година, националното съзнание бѣше въ пълненъ разцвѣтъ: младо духовенство и млада интелигенция, въ общение съ населението, готови бѣха задружно да тикнатъ народното дѣло въ пълното му развитие.

Но на тая млада, жизнена интелигенция не се даде надлежния просторъ за работа. Училищното и общинското самоуправление, осветено отъ демократичния духъ на нашия народъ и отъ народнитѣ ни традиции, биваше постоянно задушавано отъ Екзархията, додето се достигна до една пълна централизация. Църковнитѣ, училищнитѣ и общинскитѣ работи се съсрѣдоточиха въ рѣцетѣ на владитѣ и екзархийскитѣ намѣстници. Тия органи бѣха отговорни само предъ Екзархията, а Екзархията се олицетворяваше отъ личността на Ек-

зарха, при когото не сжществуваха контролнитѣ народни учреждения — синодъ и смѣсенъ съветъ, а имаше само безвластни чиновници.

Самовластието и централизацията докараха бюрократизма въ Екзархията, който внесе застой и леностъ. Всѣкаква творческа работа изчезна. Училищното дѣло не се развиваше съгласно нуждитѣ и постоянно промѣняванитѣ условия, а си остана на първобитнитѣ основи, именно произвеждане само учители и свещеници.

Къмъ 1890 година, учителскитѣ контингентъ бѣше достатъчно попълненъ. Належаща нужда бѣше отъ една коренна промѣна въ училищната

програма, която да обгърне по възможностъ всичкитѣ клонове на образованието, та да се създаде една интелигенция способна да вземе участие въ всичкитѣ прояви на обществения и икономически животъ въ страната.

Вмѣсто това, училищната програма си остана сжщата, но се и усили въ дотогавашното ѣ направление. Откри се въ Битоля нова гимназия, когато Солунската и Одринската отговаряха предостатъчно на нуждитѣ за срѣдно образование; откриха се въ Скопѣе и Сѣрѣ педагогически училища, като се закриха четирекласнитѣ, които отъ 1883 до 1890

година бѣха главнитѣ творители на селската и градска съсловна интелигенция; занемари се съвършено изучаването на турския и френски езици, толкова необходими за тая страна.

И българскитѣ училища захванаха все повече и повече да изхвърлятъ тѣлни интелигентни сили, способни само за учители и свещеници.

Така се създаде единъ учителски пролетариятъ, който, неподготвенъ за друга работа, викаше предъ екзархийската фурна: хлѣбъ! хлѣбъ!

2. Княжество България.

Още отъ самото създаване на българското княжество и оставането на Македония подъ турско владичество се появи македонскитѣ въпросъ, който легна въ самитѣ основи на българската политика. Това ясно се вижда отъ избора на София за столица; отъ материалната и морална подкрепа, що даде новото княжество на Кресненското и Разложкото въстания презъ 1878 година; отъ максималното развитие на военнитѣ сили; отъ широкото гостоприемство, дадено на македонската емиграция въ държавнитѣ и обществени учреждения и пр.

За нещастие, за такава една сложна и велика работа, каквото е правилното разрешение на македонския въпрос, не е бил изработен един план, по който да действуват всички органи въ една обща хармония, насочена към една определена цел. Собствено, никакъв план не съществуваше въ отговорните фактори и развитието на македонското дѣло по всичките му направления е ставало безразборно. Въ много пъкъ случаи се е действувало не по съображения, диктувани отъ общобългарските интереси, а отъ съображения или чисто партийно-котерийни, или пъкъ по мотиви отъ частен характеръ за княжеството. Такива сж:

1. Съединението на Южна и Северна България презъ 1885 г., станало по внушението на английски и нѣмски емисари и то въ единъ моментъ, когато Македония съ трепетъ очакваше своята автономия. Съединението погребва автономията на Македония; Русия вдигна ръка отъ България и я поладе на Сърбия съ гибелни за насъ последици: сръбско-българската война, детронация, междоусобици, засилване на сръбската пропаганда въ Македония подъ патронажа на руските тамъ консули, поробването на Македония отъ сърби и гърци и пр;

2. Четнишкото нашествие въ Източна Македония презъ 1895 г., предприето по внушение и съ подкрепата на българските управници, съ целъ да се въздействува върху Турция и Русия да признаятъ създаденото положение въ България. Щомъ си изтъка платното, правителството ритна кросното. Жертва на тая измама станаха Трайко Китанчевъ и много българи въ Македония;

3. По настояването на Русия, презъ 1902 г. гръцката патриаршия назначи за епископъ въ Скопие сърбина Фирмилиант, нѣщо което засили сръбската тамъ пропаганда и постави открито въпроса за дѣлежа на Македония. Българското тогава правителство, за да угоди на Русия и да запази властта, пренебрегна българските интереси въ Македония, не реагира и не подкрепи съ нищо протеститъ на македонските българи противъ това назначаване;

4. Пасивното държание, дори противодействието на българското правителство въ време на македонските въстания презъ 1902 и 1903 години, за да угоди на Русия, която, заета въ далечния изтокъ, бѣ противъ въстанията;

5. Презъ 1908 г., българското правителство призна създаденото положение въ Македония следъ младотурската революция срещу независимостта на България, признаването на князь Фердинанда за царъ на българитѣ и заемането Хиршовитѣ желѣзници на българска територия. Съществуващитѣ дотогава Мюрщегски реформи и решението въ Ревалъ презъ пролѣтътъ сжщата година — да се даде на Македония пълна автономия, бѣха пренебрегнати, пожертвувани;

6. Съюзътъ на България съ Сърбия и Черна-Гора презъ 1911 — 1912 г. възъ основа дѣлежа на Македония (спорни и безспори зони);

7.) До Съединението, т. е. до 1885 година, македонскиятъ въпросъ се развиваше подъ знака на автономията и подъ руска опека. Следъ Съединението тоя въпросъ заглѣхна, а съ поемането властта отъ диктатора Стефанъ Стамболовъ, българската политика взе друго направление, а именно: присъединяването на Македония къмъ България. Автономиститѣ се таксуваха като сепаратисти, предатели и се преследваха.

Следъ падането на Стамболова, курсътъ на българската политика по отношение на Македония бѣ промѣненъ въ полза на автономията. Въ туй отношение, политиката на Д-ръ Василий Радославовъ, тогава, бѣ най-рѣзка. На македонските организации, които ратуваха за автономията на Македония, се даде пълна свобода на действие. По отношение на македонската емиграция се прилагаша законитѣ и нарежданията на Организацията; българските закони за тѣхъ бѣха суспендирани отъ самата власт. Това бѣ така до падането на Д-ръ

Четникътъ Коста Ивановъ отъ Леринско село Баница

Радославова презъ 1901 г. Съ поемането властта отъ Петко Каравелова и Д-ръ Стоянъ Данева, промѣни се и курсътъ на българската политика: стрелковитѣ македоно-одрински дружества, създадени презъ режима на Д-ръ Радославова, бѣха разтурени и закрити; арестувани бѣха членоветѣ на Върховния Македоно-Одрински комитетъ начело съ Борисъ Сарафова и по разни пѣтища властта се домогваше да всѣва умраза, крамоли и ежби между македонските дейци и водачи, та по тоя начинъ да разслаби организациятѣ и да вземе юздитѣ на тия организации въ свои ръце.

Изобщо, по отношение на македонския въпросъ, политиката на българските управници, както казахъ, е била колеблива, нестабилна.

Наистина презъ управлението на Стефанъ Стамболова, политиката на княжеството по отношение на Македония бѣ доста съобразителна, но тя не бѣ достатъчно озарена отъ широкитѣ народни нужди. Тоя време бѣше едно отъ най-благоприятнитѣ. Поради туй, че турцитѣ най-много се боеха отъ Русия, а Стамболовата политика бѣ явно насочена противъ Русия, турската неприязненостъ спрѣмо

българитѣ постепенно намаляваше; църковно-училищното дѣло въ Македония се ширѣше и закрепваше; издадоха се владишки берати за важни епархии; препятствията за съграждане на църкви и отварянето на училища значително намалеха. Образоването на синода и на смѣсенія съветъ би създадо отъ Екзархията едно истинско народно учреждение; участието на общинитѣ и интеллигенцията въ църковно-училищнитѣ работи би разтворило полета на една широка деятелностъ; измѣнението на училищната програма, която постепенно

ното дѣло, толкова недалеквидна се показа тя съ търпението на личния режимъ въ Екзархията и съ поддържането нейната училищна политика.

Да пузнешъ въ пълна пара развитието на еволюционното движение и въ сѣщото време да задрѣстишъ и ограничишъ деятелността и полета на създадената интеллигенция, бѣ нелогично и крайно опасно.

3. Турското управление.

Турцитѣ наистина бѣха много толерантни по отношение езика и вѣрата, черквата и училището, но повече отъ това, съ малки изключения, тѣ нищо не даваха на християнитѣ. Турция бѣ абсолютна монархия съ господстваща въ страната елементъ — мохамеданитѣ. Мѣстнитѣ християни бѣха рая (роби); тѣ нѣмаха политически права; тѣ нѣмаха право да взиматъ участие въ уреждането и управлението на своята родина; тѣ нѣмаха право да уреждатъ и управляватъ дори и своитѣ градски общини (беледиетата). Всичко това, съ малки изключения, бѣ въ ржцетѣ само на мохамеданитѣ.

Печатътъ бѣ подъ строга цензура. Никой не смѣше да критикува системата на управлението; никой не смѣше да изнася произволитѣ, вършени отъ управницитѣ и отъ господаритѣ-турци.

Свободната мисль и критиката бѣха сковани. За всѣка свободна проява, християнитѣ и особено пкъ българинтъ, биваше преследванъ, затварянъ, заточаванъ, убиванъ, окачванъ на вѣже.

Чрезъ аграрната политика, чрезъ чифлигарството, турцитѣ поддържаха сѣщинско сръдновѣковно робство въ Македония. Българитѣ-чифлигари, тѣ и тѣхнитѣ семейства, бѣха сѣщински роби на чифликъ-сайбиитѣ — турскитѣ бейове и аги. Тия последнитѣ бѣха малки царе по селата, планинитѣ,

затѣнитѣ градове и безнаказано врѣшеха всичко каквото пожелаеха.

При това, корупцията сръдъ чиновничеството, а още повече разбойничеството, вилѣха и се ширѣха безпрепятствено и спѣваха търговията и поминѣка.

Всичко това преливаше чашата на търпението у българина, който бѣ най-потиснатия отъ християнитѣ и не можеше да не го застави да не реагира и да не потърси цѣръ на своитѣ мѣжи и неволи.

(Следва)

Г Ив. Бѣлевъ

Войводата — Капитанъ Юрданъ Стояновъ съ своя шабъ презъ време на Илинденското въстание (месецъ августъ 1903 година). Между другитѣ му се виждатъ: Поручикъ Борисъ Стрезовъ, Поручикъ Асенъ Партениевъ и Михаилъ Думбалаковъ.

да обгърне по възможностъ всичкитѣ клонове на образованието, би дала възможностъ на македонската интеллигенция да вземе участие въ всичкитѣ прояви на общественя и економически животъ въ страната. И тогава, не ще съмнение, народниятъ животъ би се развивалъ, сравнително, нормално, въ естествения си пѣтъ.

Обаче, Стамболовата политика схвана само на половина положението. Колкото съобразителна бѣше тя съ усилянето на еволюционното движение чрезъ широкото развитие на църковно-училищ-

Редакцията на „Илюстрация Илинденъ“ честити на читателитѣ си и на всички илинденци Христовото възкресение и имъ пожелава да чествуватъ въ най-скоро време възкрѣсването свободата на нашата робена Родина.

ИЛЮСТРАЦИЯ ИЛИНДЕНЪ

Редакторъ: ПЕТЪРЪ МЪРМЕВЪ

Редакция и Администрация: София, улица Алабинъ, 30. — Телефонъ 19-32.

ОТ НАГОЛЕМАТА СЕЛИЩНА БИБЛИОТЕКА
„СВ. СВ. КИРИЛ И МЕТОДИЙ“
СОФИЯ

Пере Тошевъ

(Спомени за него и преживѣлици)

Презъ учебната 1897/98 год. настанихъ се за учителъ въ гр. Крушово—Битолско.
Точно на Коледни заговѣзни, 14. ноемврий

застрашаваха да се простратъ, презъ Велесъ и Тиквешъ, къмъ Битолско, което имаше прѣки връзки съ Щипско и Кочанско. Презъ 1896 г. м. априлъ,

Гьорче Петровъ (петиятъ по редъ отъ лѣво къмъ дѣсно) съ часть отъ своята чета.

(ст. ст.) 1897 г., въ с. Винаца, Кочанско, поради убиството на единъ богатъ турчинъ отъ една самозвана чета, турската власть, търсейки убийцитѣ, попадна въ диритѣ на революционната мрежа и станаха известни разкрития на оржжия, муниции, архиви и бѣха арестувани много членове на революционната организация въ Винаца, която бѣше важенъ центъръ, нахождащъ се край границата.

Разкритията, подъ вещото ржководство на тогавашния въ Скопие известенъ полицай Дервишъ ефенди, обхванаха почти цѣлия Скопски окржгъ и

въ Битоля бѣ уловенъ товаръ оризъ съ скрити въ него бомби, пренесенъ отъ Винаца отъ *Доне Стояновъ Тошевъ—Щипянеца*, куриеръ на ВМРО. Твърдостта на куриера и редъ обстоятелства отъ политически характеръ тогава спънаха турската власть и тя потуши аферата мълкомъ, като се ограничи само съ осжждането на куриера.

Не изглеждаше, обаче, че и Винашката афера ще получи такъвъ край. Загова Битолскиятъ окржженъ комитетъ бѣше особено загриженъ и взе мѣрки бвреме да пресѣче пжтя на разкритията,

като прекъснe връзката между двата окръга. За тая цел бѣ наредено, всички участници въ Организацията отъ Битолско, които по едни или други случаи бѣха въ връзка, право или косвено, съ Брѣгалнишкия край, да се прикриватъ временно, за да не попаднатъ въ рѣцетѣ на властѣта, а при невъзможностъ да се укриватъ — да забѣгнатъ извънъ Македония.

Измежду тия хора съ връзки въ Шипско и Радовишко бѣхъ и азъ — като учителъ въ преднитѣ години тамъ.

Монастирътъ „Света Петка“ въ околността на гр. Охридъ

Въ изпълнение нареждането на Битолския окръженъ комитетъ, напуснахъ учителството си въ Крушово и се озовахъ въ Битоля. *Пере* бѣше председателъ на комитета.

Въ хотелъ Солунъ, предрешенъ вече, посрещнахъ го доста угриженъ, намирайки се и азъ въ голѣма неизвестностъ. Сведенията за разкритията по Виношката афера не бѣха оскѣдни, но не се знаеше какво е предприето отъ властѣта въ Битолско и изобщо дали тя е получила нареждане да предприеме нѣкакви мѣрки. *Пере* съвсемъ спокойно и предупредително ми съобщи, че трѣбва да взема мѣрки, за да замина задъ граница. Той бѣше напълно правъ въ своитѣ предвиждания и опасения, като знаеше, че ако лесно се отървахъ отъ аферата съ заловенитѣ въ Битоля бомби, падна ли въ ноктитѣ на Дервиша, сега не така лесно бихъ могълъ да се откопча. А страхътъ отъ

нови сътресения въ срѣдитѣ на Организацията въ Битолско и Прилепско, следъ станалитѣ по-рано такива, бѣше основателенъ и *Пере* бѣше правъ като ме посъветва да замина задъ граница. И действително, къмъ срѣдата на м. януарий 1898 год., бѣхъ търсенъ отъ властитѣ въ Прилепъ и Крушово, но азъ бѣхъ вече уфейкалъ, като навсѣкжде бѣхъ документално скѣсвалъ връзки съ училищата „по болестъ и заминалъ да се цѣри“.

Значи, още въ първия моментъ властѣта удари въ камъкъ и Битолско бѣ незамѣсено въ Виношката афера, която се ограничи само отсамъ Вардара — въ Брѣгалнишко.

*

Презъ есенъта на 1900 г. заварихъ *Пере Тощевъ* въ Солунъ, като членъ на Централния комитетъ и училищенъ инспекторъ.

Неотдавна бѣхъ излѣзълъ отъ Прищинския затворъ по случай дадена амнистия за 25 годишнината отъ възшествието на престола на Султанъ Абдулъ Хаида.

Очаквахъ учителско мѣсто въ с. Аканджали, Дойранско. Квартуривахъ въ Бошнакъ-ханъ на Василь Мончева.

Нѣколко дни следъ пристигането ми въ Солунъ, бѣхъ изненаданъ отъ една устна покана отъ полицѣ-мюдюри, предадена на Мончева отъ едно заптие, да се ява въ полицѣйското управление.

Тая покана не ме много изненада, но и не ме изплаши, защото учителството, пѣкъ и по-събуденитѣ граждани, бѣха обрѣгнали вече и станали „алашько“ съ полицѣята и затвора, който бѣше станалъ школа за каляване на революционери.

И до 1903 год. не остана македонецъ, попадналъ по какъвто и да е поводъ въ затвора, да не излѣзе отъ него революционеръ, ако по-рано не е билъ такъвъ. *Даже всѣки македонецъ се считаше гордъ, че е лежалъ въ затвора, а незатварянитѣ такива се смѣтаха за нещастни и недостойни синове на Македония.*

Понеже заптието не ме е намѣрило въ хотела, възложило на Мончева да ми предаде устната покана, като междувременно е разпиталъ кой съмъ, какъвъ съмъ, откъде съмъ и проче, но щомъ узнало, че съмъ учителъ и съмъ чакалъ назначение, за да замина, съ видимо съмнение поклатило отрицателно глава и дало видъ, *че учителъ нѣма да бѣда, защото съмъ билъ „избѣгаль отъ затвора и галѣба за това ме търсили“.*

Щомъ се върнахъ за обѣдъ (въ хотела имаше и гостилница), Мончевъ ми съобщи въ подробности разговора си съ заптието и го повтори малко по-късно и предъ *Перета*. Последниятъ позасука мустакъ (това му бѣше привычка при сериозенъ разговоръ), позамисли се и отсѣче: „може би само за разпитъ те викатъ по нѣкакво донесение, но всичко е възможно. И по-добре е да не се върщашъ въ затвора. Агрономътъ на чифлика — радовишанецътъ — ти е скроилъ кюляфа. Нека, за всѣки случай, Василе, прати да му се каити тезкерето веднага, за да е свободенъ да замине, а ако дойде повторно заптието да го търси, кажи му, че не е дошелъ даскалътъ и не си могълъ да му съобщишъ да иде въ полицѣята“. Раздѣлихме се съ *Пере*, като ми порѣча да го почакамъ въ хотела. Не следъ много той се върна — донесли бѣха и тезкерето ми завѣрено — и, засмѣнъ до уши, ми каза: „щомъ и тезкерето е готово, ималъ

си късметъ. Събери си, проче, багажа и следъ единъ часъ заминавай за Цариградъ съ параходъ“.

Качихме се въ стаята ми за куфара и полюбопитствувахъ да узная, що става и какъ стана всичко това. Пере отсече: „много просто: поржчали сж на заптието да те повика, а то не те намърило. Ще повтори, ще потрети, докато те намъри. Ако не те намъри, ще докладва, че си заминалъ и понеже заповѣдта е била дадена лично нему да те намъри, другъ въ полицията не се интересува, освенъ оня, който дава заповѣдта, и оня, комуто се дава. Паспортниятъ чиновникъ сжщо не знае за тая заповѣдъ, щомъ така бързо е завъриль тезкерето. Ние използваме именно тая полицейска несъобразителностъ. Въ парахода ще бждешъ подъ покровителството на капитанъ М... и ще го слушашъ. Въ Цариградъ нѣма да слизашъ, а ще продължишъ пътя направо за Бургазъ, гдето ще слѣзнешъ. Нѣма да плащашъ нищо. Параходътъ пѣтува подъ гръцко знаме и съ гръцки екипажъ; само капитанъ М... го придружава отъ Гърция до Варна, за да го предаде на Българското парадно дружество, което го е откупило. Иванъ Гарвановъ е познатъ съ капитанъ М... и е наредилъ да те вземе като човѣкъ на Организацията, за да те спаси отъ затвора“.

Благополучно стигнахъ въ Бургазъ и отървахъ, може би, главата си, благодарение на предвидливостта и спокойната разпоредителностъ на Пере.

*

Но тъй много разпоредителниятъ и предвидливъ за другитъ, Пере не можѣ да бжде такъвъ и за себе си.

Презъ последнитъ години, следъ 1903 год., поради обезоръжителната акция въ Македония, отъ една страна, изгубването на Даме и други идейни неговни съмишленици, отъ друга, както и разклатеното му здраве бѣха го хептенъ обезвѣрили и неможеше да понася повече живота въ България.

И бѣ решилъ на всѣка цена да си отиде въ Македония. Медениятъ месецъ на младотурския „хуриетски фарсъ“ бѣ миналъ отдавна, новата обезоръжителна акция за „отоманизиране“ на Македония бѣше въ разгара си, а на всичко отгоре носѣше се вече въ въздуха приближаването на смѣтното време — балканската война, съюзъ между България и Сърбия и пр. Акълтъ му неможеше да побере всичко това... Той можѣ, обаче, най-

добре да прозре бждещето и искаше да бжде на поста си, та, като падне, правъ да падне.

И падна той, но не като борець, а изъ засада. Нощната мрачина разнесе ехото на залпа изъ Дрѣновскитъ усои, прострелянь бѣ Пере близо до бащиния му чифликъ въ с. Житолудъ, на пѣтъ за родния му градъ, а гробищата на с. Фаришъ, край шосето Градско — Прилепъ, погълнаха останкитъ му навѣки на *Гьоргьовденъ 1912 година*.

Пере бѣ проследенъ още отъ София и пас-

ГРУПА ЧЕТНИЦИ.

Първиятъ въ лѣво е Миланъ Дѣлчевъ, братъ на Гоце Дѣлчевъ, а до него стоящиятъ е Стефанъ Пандаловъ отъ Гевгелийското с. Стояково.

портътъ му (на чуждо име) бѣ обгоренъ, съ което сигналътъ за убиството му бѣ даденъ.

Нито увещанията на близкитъ му, нито злата прокоба съ обгорения паспортъ можаха да го отклонятъ отъ намѣрението му да замине. Хуриетътъ взе и неговата глава, както и главитъ на много още предани синове на Македония.

Вѣчна паметъ и покой на неспокойния духъ на Пере!

София, май 1930 год.

Т. Ст.

М о я т а м а й к а

(Изъ моитѣ спомени)

Въ Одринско четнишкият институт се установи много по-късно, отколкото въ Македония. Когато Георги Ивановъ (**Марко войвода**) бродѣше Леринско и когато въ Македония още нѣмаха навсѣкжде ясна представа за чети, а революционната организация бѣше доста засилена, въ Одринско бѣше мртвило. Когато въ Македония вече се чуваха имената на бележититѣ *легални* революционери Даме Груевъ, Пере Тошевъ, Ташко Лозанчевъ, Петъръ попъ Арсовъ, Христо Матовъ и плеада още дейци, въ Одринско никой още не бѣше про

Баба Мария (майка на Александъръ Кипровъ)

никналъ, а интелигенцията откъслечно слушаше тия мили имена, но нѣмаше кой да я упѣти въ направление, въ каквото бѣше тръгнала голѣмата частъ отъ македонската будна младежъ. Дано не се лъжа, но азъ смѣтамъ за родоначалникъ на Одринската революционна организация Лазаръ попъ Маджаровъ, който заедно съ Петъръ Васковъ — този симпатиченъ и високо-интелигентенъ момъкъ — загинаха пакъ въ Одринско най-героично и самоотвержено. (Подъ редъ ще дамъ подробна характеристика за тия двама любими герои).

Въ Мустафа-пашанско (сега Свиленградско) пръвъ посѣя семето на революцията Павелъ Генадиевъ. Това бѣше презъ 1896 година.

Азъ бѣхъ младо, много младо момче и въ тия ранни младини така се увлѣкохъ въ дѣлото, че

зарязахъ училището и, „по нареждане“, настанахъ ме учителъ съ 55 лева месечна заплата въ крайграничното село Ходжа-къой, харманлийска околия. И скоро това село стана главна квартира на всички революционери, за които ще дамъ подробни описания други пѣтъ.

Въ Мустафа-пашанско Организацията бърже се разви. Защото тая околия бѣше една отъ единственитѣ въ Одринско, гдето българското население бѣше компактно.

Единъ день получихъ известие отъ селото Левка, [че бай *Милошъ*, каленъ вече революционеръ, ме вика да му отида „на гости“. И безъ да се бавя, още на другата вечеръ, придруженъ отъ *Маню* и *Добри Искровъ*, заминахме за Левка. Маню бѣше родомъ отъ това село и много добре познаваше всички мѣста и пѣтчки.

Стигнахме благополучно въ селото. Бай Милошъ ни посрещна много радостно и ни каза, че той ималъ желание да заобиколиме наедно околнитѣ села, „за да събудимъ малко народа“. Бай Милошъ бѣше човѣкъ простъ, но съ такова съзнание на революционеръ, каквото рѣдко ще срещнете у интелигентния човѣкъ. Тоя рунтавъ и здравъ българинъ респектираха го всички турци въ казата, каточели виждаха въ неговото лице безстрашния човѣкъ на революцията. Почитахме го всички — и млади и стари.

На другия день ние съ бай Милошъ трѣбваше да тръгнемъ по нашата обиколка. И това трѣбваше да направимъ по икиндия време.

Бѣше горещъ юлски день.

Азъ бѣхъ облеченъ въ потури, като селянче.

Тъкмо по обѣдъ, когато бѣхме седнали на двора и обѣдвахме мѣтеница, изтърси се една конница отъ 7—8 души заптии, начело съ свирепия *Камикъ Каранъ*, отъ когото бѣше пропищѣла цѣлата каза, и бурно нахълтаха въ двора на бай Милоша. Нѣма да скрия: мене доста ми трепна сърдцето. Бай Милошъ ми рече:

— Да мълчишъ! Азъ ще оправя тази работа!

Той скочи отъ софрата, хвана коня на *Кемикъ-Карана**) и го поздрави най-приятелски.

— Какво правишъ, Милоше?

— Добре съмъ, чаушъ ефенди. Обѣдваме каквото далъ Господъ и се готвимъ съ моето момче да носимъ млѣко въ касабата.

— Това момче твое ли е?

Азъ станахъ правъ.

— Мое е, чаушъ ефенди.

— Аферимъ, аферимъ! Да ти е живо!... Ами Милоше, Маню не е ли дохождалъ скоро насамъ?

— Не съмъ го видѣлъ, не съмъ го чулъ, чаушъ ефенди.

— Ахъ този хаирсъзинъ, този разбойникъ, ако го хвана, кокалитъ му на соль ще направя!

Въ това време Маню и Добри бѣха офейкали нѣкжде изъ селото.

После *Кемикъ-Каранъ* рече:

— Добре, гледайте си работата, ние ще слѣземъ къмъ дюкянитѣ.

Турцитѣ, като напуснаха двора на бай Милоша, той се обърна къмъ мене:

*) *Кемикъ-Каранъ* значи: който троши кости на царскитѣ душмани.

— Хайде, ще тръгваме!

И като натовари завчасъ две тенекии съ млѣко на едно магаре, следъ нѣколко минути ние бѣхме вънъ отъ селото на пѣтъ за Свиленградъ!...

Слънцето треперѣше да зайде, когато ние бѣхме вече въ града.

Пѣтътъ ни бѣше край нашата кѣща.

Никой не може да си представи какво вълнение изпитахъ, когато видѣхъ отдалече нашия хубавъ дворъ, преизпълненъ съ овощни дръвчета и черници, по които въ детинството си съмъ се катерилъ и съмъ кѣсалъ панталонкитѣ си. Ето скромната ни кѣщичка, въ която съмъ се родилъ...

А като наближихме нашата улица, отдалече видѣхъ *майка си*, седнала предъ портата и преде.

Бай Милошъ ми рече:

— Майка ти! Да ѝ се не обадишъ!...

Като я наближихме, бай Милошъ ѝ извика:

— Добра вечеръ, бабо Марио!

— Ти ли си, бре Милоше? Много аскеръ замина за вашето село... Чувашъ ли нѣщо за нашия Александри?

— Нищо нѣма, бабо, нищо! Всички сме живо и здраво! И той шибна магарето, на което азъ бѣхъ каченъ.

Очитѣ ми бѣха пълни съ сълзи и искаше ми се да извикамъ: „мамо, тука съмъ“, но не можахъ това да направя.

Млѣкото занесохме на Киръ Георги, гдето намѣрихме Кара Стойо, единъ преданъ членъ на Организацията, чийто синъ Петъръ неотдавна бѣ хвърленъ въ Малоазийскитѣ зандани и тамъ загина. Бай Милошъ го повика на страна и му пошерна нѣщо.

Бай Стойо излѣзе на улицата и ми направи знакъ и азъ да излѣза.

Азъ тръгнахъ следъ него.

Сжщата вечеръ *бай Зафиръ* и моятъ зетъ Димитъръ Казаковъ ме прехвърлиха презъ границата на българска земя.

*

Смущението бѣше извънредно голѣмо всрѣдъ революционнитѣ срѣди въ Одринско, когато извършихъ двата атентата на 17. и 18. мартъ 1903 год. на желѣзно-пѣтния мостъ при Свиленградъ и върху газхането вжтре въ града. Всички очакваха голѣми арести, на първо мѣсто, разбира се, майка ми. Но по едно нареждане отъ Цариградъ, на никому не се посегна, каточели нищо не е станало.

Десетина дни следъ атентатитѣ, майка ми се научила, че азъ съмъ вече въ България.

И поискала да ме види.

И безъ да му мисли много, отишла право при каймакина Изетъ-бей — единъ много свирепъ турчинъ. Той веднага я приелъ съ една голѣма любезность.

— Какво желашъ, бабо, съ какво мога да ти бжда полезенъ?

Майка ми, седнала на стола, отговорила:

— Искамъ да отида въ България, ефенди, да видя сина си.

— Кой ти е сина, бабо, какъ се казва? — преструвано попиталъ каймакаминтъ.

— Може да сте го чували, ефенди. Той се казва Александъръ Кипровъ.

— Чувалъ съмъ това име, бабо, но чакай да направимъ една малка справка.

И повикалъ единъ чиновникъ и му далъ заповѣдъ да донесе семейната книга на града.

Когато отворилъ страницата на нашето семейство, той пакъ заговорилъ на майка ми:

— Тукъ семейство Кипровъ нѣма. Ето нѣ, чети: бащата Мутафчи Димитри, майката Мария и проче. Отгде-накжде той да се казва *Кипровъ*?

Майка ми почнала да обяснява:

— Ефенди, баща му [наистина] се казваше

Часть отъ гр. Скопие съ прочутата Султанъ Муратова джамия.

Мутафчи Димитри, ама на младини бѣше много хубавъ, та ние момитѣ тогава го прекоросахме *Киприя* Димитъръ, демекъ *гузель* Димитъръ. И сега момчето се казва Кипровъ.

Каймакаминтъ многозначително поклатилъ глава и отговорилъ:

— Бабо, недей ма прави на будала. Азъ съмъ уменъ човѣкъ. Неговото име е лъжливо име, бабо. Дали сж му го комититѣ. Тѣ сж му опредѣлили да хвърля *кюприи* (мостове), затова сж му турили това име — *Кюприюфъ*! Анладънъ му, бабо? Бенъ акъли адамимъ...

— Не е така, каймакамъ ефенди, но като казвашъ ти така е, нека така да бжде! — отговорила смутено майка ми.

— Аферимъ, бабо! Бенъ будала дилимъ!... Казвай сега какво искашъ!

— Искамъ паспортъ — да отида да го видя!

— Добре, бабо! Още ей сега ще кажа да ти се даде паспортъ. Ама риджа едерамъ, бабо: кажи му да ги не прави тия чапкъльѣци, бе джанамъ! Той ли ще събори царщината! Язкъ нали е за насъ. Все насъ винятъ, че не сме могли да го уловимъ. Кажи му, бабо!

— Ще му кажа, ефенди!

И още въ сжщия день издали ѝ паспортъ... Майка ми много пѣти презъ сълзи на читѣ отъ смѣхъ разправяше този епизодъ.

*

Майка ми бѣше 84 годишна, когато се обяви Балканската война.

Още на 5. октомврий 1912 година, нашитѣ войски бѣха въ Свиленградъ. Това бѣше първиятъ градъ, който бѣше освободенъ отъ турцитѣ. Всички съвременници помнятъ какъвъ бѣше ентузиазмътъ тогава на цѣлия български народъ...

На 12. октомврий, следъ обѣдъ, майка ми легнала да си почине. По едно време чула биене на камбани и възторжени викове на хора. Станала и излѣзла на улицата и гледала какъ голѣма ликуваща тълпа се движи къмъ черквата „Света Троица“. Нищо не могла да разбере.

Този день ние посрещнахме Царь Фердинанда, придруженъ отъ двамата си синове Борисъ и Кириль. Царьтъ за първи пѣтъ стѣпяше на новоосвободена територия. Той отиваше на черква, гдето щѣше да има молебенъ.

Когато стигнаха до нашата кѣща, майоръ Морфовъ Генко, командантъ на града, съгледа моята майка и пошепна на Царя:

— Тази бабичка е майката на народния представител Александъръ Кипровъ.

Царьтъ се приближи до нея:

— Добъръ день, бабо!

— Далъ ти Богъ добро, капитане! — отговори майка ми.

Майоръ Морфовъ извика високо:

— Бабо, това не е капитанъ! Това е Царьтъ на българитѣ!...

Майка ми, силно развълнувана, разтвори рѣце, прегърна грамадниятъ човѣкъ и презъ сълзи занарежда:

— Боже! Вземи ми вече душата!... Видѣхъ българския Царь!...

Самъ видѣхъ какъ Царь Фердинандъ заплака, какъ извади кърпичката си и бършеше сълзитѣ си. А народътъ викаше:

— Ура, ура, ура!...

*

Дойдоха страшнитѣ дни за нашия народъ: отъ четири страни неприятели ни нападнаха.

Фаталната 1913 година!

— Турцитѣ настѣпватъ, да бѣгаме! — това е било въ устата на цѣлото българско тракийско население.

Когато и майка ми сж увещаваха да бѣга, тя отговори:

— Азъ съмъ стара жена. На мене кой ще каже нѣщо. Бѣгайте вие младитѣ. Азъ ще остана. И останала въ града.

Но, уви! Когато турцитѣ дошли въ града, подли гърци съобщили, че майката на *башъ комитата* е тука и че тя посрещнала българския Царь. Тогава, по заповѣдъ, една команда нахълтала въ нашата кѣща, насѣкла майка ми жива на парчета и я хвърлила въ кладенеца предъ нашата порта.

Следъ оттеглянето на турцитѣ, азъ намѣрихъ трупа на майка си, но той вече бѣше силно разложенъ.

Кладенеца обърнахме на гробъ.

*

Майко, майко! Ти, може-би, нѣмаше да загинешъ така трагично, ако не бѣше ме родила!...

Прости ме, майко!...

Александъръ Кипровъ.

Б а щ и н ъ з а в е т ъ

Да бждешъ гордъ и силенъ въ живота, сине, и презъ главата ти какъвто и да мине, не се оплаквай, а понасай съсь търпение и никогажъ не давай въ хората съмнение, че си изпадналъ духомъ и че имашъ нужда отъ милость, или пѣкъ подкрепа чужда.

Обичай родната земя свещена, за която, о! много, много скѣпа кръвъ човѣшка е пролѣта. Въвъ хладната чужбина, ако нявга бждешъ ти, за родния край сърдцето ти, о сине, да тупти! Обичай си народа и бжди му стражъ великъ; обичай, отъ сърдце обичай, башиния си езикъ.

Александъръ Кипровъ.

Извадки отъ „РЕВОЛЮЦИОННИ БОРБИ ВЪ АЗОТЪ (ВЕЛЕШКО) И ПОРѢЧИЕТО“ отъ Стефанъ Аврамовъ, издание на Македонския Наученъ институтъ — книга X. отъ „Материали за историята на македонското освободително движение“.

А з о т ъ

[Продълженне отъ кн. 4 (24)]

Презъ 1901 година биде избита четата на Прилепския войвода Мирче Ацевъ. Нѣколко дни следъ Димитровденъ, отъ сражението при с. Уланци се спасяватъ двамата Мирчеви четници: Христо Николовъ и Зафиръ отъ с. Ораовдолъ. Следъ много страдания тѣ отиватъ въ с. Мартулци и съ единъ селянинъ пращатъ писмо до Петъръ Миховъ — директоръ на българската гимназия въ Велесъ. Това писмо, вмѣсто да се предаде на предназначението си, попада въ рѣцетъ на Иванъ Бабунски, който бѣше сръбски учителъ въ града. Следъ като узнава съдържанието на писмото, Бабунски го предава на

Петъръ Михова, който веднага бива задържанъ и отведенъ въ Скопския затворъ, а къмъ с. Мартулци трѣгва потеря, която избива двамата четници. Наскоро следъ това и Петъръ Миховъ биде убитъ въ Скопския затворъ, като се е разгласило, че билъ се самоубилъ.

По-сериозно внимание пропагандата обърна на Порѣчието, гдето, поради голѣмата нищета всрѣдъ народа въ тоя горско-планински край, тя намѣри по-благоприятна почва за своитѣ попълзновения, като отправяше всички гурбетчии въ Сърбия. Редъ години пропагандата работи неуморно,

фаворизирана от турската власт и усмивана от българското население, защото фабрикувала „прави сърби“, обаче, след Илинденското въстание дейците от ВМРО схванаха фактически извършеното от пропагандата, но бѣше вече много късно, тъй като пропагандата вече бѣше здраво се настанила и пуснала своитѣ пипала.

През 1902 година, Сърбия, подкрепена дипломатически от Австрия и Русия, съгласието на Високата Порта, поиска от последната ферманъ за сръбски владика въ Скопје. Поради това дръзко сръбско искане, българският народъ от Македония и княжеството единодушно изрази своето въз-

виза „раздѣляй и владѣй“, турската власт стана опоренъ щитъ на пропагандата, която започна да прѣска въ изобилие злато за посърбяването на българското мнозинство. За голѣмо нещастие на македонския робъ, оттогава сръбската дипломация почна да свири първа цигулка, гласътъ на която се разнесе, като гръмъ отъ ясно небе, чакъ презъ Балканската война. По такъвъ начинъ се изпълни волята на Францъ Йосифа и на царъ Николая: на Балканитѣ антагонизмътъ между българи и сърби да бѣде изостренъ въ колкото се може по-остра форма, за да се запазятъ тѣхнитѣ бѣдещи империалистически стремежи.

Четата на Николай Дечевъ.

мушение въ редъ митинги противъ фаворизацията на Сърбия. Тия протести останаха гласъ въ пустинята, защото така диктуваха интереситѣ на Австрия и Русия. Последниятъ, съ една остра нота предъ правителството на Д-ръ Данева, го принуди да разтури македонскитѣ братства и комитети въ княжеството, заплашвайки го съ репресии. Въ знакъ на покорностъ къмъ Русия, това нейно искане се изпълни.

Съ ржкополагането на Фирмилияна въ Скопје, гдето нѣмаше никакво сръбско население, се нанесе чувствителенъ ударъ върху българщината въ тоя край. Оттогава Скопје стана главна база на сръбската пропаганда, която доби авторитетъ предъ турската власт, а най-главно върхъ обезкураженитѣ народни маси. Впоследствие, въодушевена отъ де-

Следъ злополучния край на Илинденското въстание, пропагандата, ржководена отъ главния инспекторъ на сръбскитѣ училища въ Македония, Йованъ Кирковичъ, и улеснявана отъ турската власт, създаде въ много градове по Македония черкви и училища. Въ последнитѣ, при все че не отиваха никакви богомолци и ученици, се настаниха сръбски свещеници и учители, които започнаха една упорита работа за посърбяване на населението. Въ Скопското и Велешко сръбски училища докарваха ученици отъ Сърбия и разни арнаутчета, които обличаха въ специална форма и ги разхождаха демонстративно низъ улицитѣ, гдето ставаха голѣми сбивания между българскитѣ ученици и сръбскитѣ „пансионери“, които се свръшваха съ изпочупване главитѣ на пансионеритѣ.

Отъ основаването на ВМРО до 1900 година въ Велешко не сж могли да се основат редовни организации, сж изключение на гр. Велесъ. Презъ 1900 година, обаче, Иванъ Варналиевъ отъ гр. Велесъ прави първи опити да основе мѣстни организации въ Велешката околия. Следъ обиколка на нѣкои села низъ полето и Клепата, Варналиевъ, заедно съ тримата си другари, се озовава въ Азотъ. Въ с. Ораовдолъ, при една схватка съ сѣрбома-

Свещеникъ Иванъ Филиповъ

Той е роденъ презъ 1867 година въ чисто българското село Орѣхово, Сѣрска околия. Когато презъ 1893 година бидоха поставени основитѣ на Вжтрешната македонска революционна организация, Иванъ Филиповъ (тогава мирянинъ) и още нѣколко негови другари се наредиха подъ кървавото знаме на революционна Македония и станаха сподвижници на Гоце Дѣлчевъ. Иванъ Филиповъ, въ желанието си да бжде още по-полезенъ на революционното дѣло, се съгласи да стане свещеникъ и като такъвъ обслужваше революционната борба до фаталната 1913 година. Презъ тази година, следъ злополучния край на балканската война, свещеникъ Иванъ Филиповъ биде принуденъ да напусне родния си край и да се прибере въ България. Първоначално той е билъ назначенъ за свещеникъ въ с. Црѣнча, Татаръ-Пазарджикска околия, а по-късно е билъ премѣстенъ въ селата: Сейтово и Семчиново, сжщата околия. Тамъ, въ тази последна негова енория, на 27. мартъ настоящата 1930 година, го завари смъртта.

Съ неговата смъртъ отлетява въ вѣчността единъ достоенъ македонски синъ, който презъ цѣлия си животъ работи, мисли и се моли Богу за Македония.

Да бжде вѣчна паметта му!

нина Попъ Чурия, Варналиевъ пада раненъ и едва сполучва да се завърне въ Велесъ.

Презъ срѣдата на 1900 година, следъ завършането на Варналиева, организационниятъ ръководител на гр. Велесъ, Диме Чочето, сформирова една мѣстна чета подъ войводството на Коце Оморанчето отъ с. Оморани, Азотъ, съ четници: Никушъ отъ Ново-Село, Анто отъ Степанци и Иванъ отъ Мартулци. Тая чета почва да работи въ Велешко и подготвя населението къмъ организация. Обаче, още въ началото на своята дейность четата влиза въ разпави сѣ хора на сѣрбската пропаганда, като се стреми да я компрометира предъ народа. Първата революционна акция на тая чета е убийството на Малезана — първия сѣрбски агитаторъ въ с. Ораовецъ.

Презъ пролѣтта на 1902 година, Организацията изпрати за организаторъ и войвода на Велешкия районъ буйния и симпатиченъ Николай Дечевъ. Закърменъ още отъ дете отъ майка си съ пѣсни за страшни войводи, а като юноша за изгарянето на родния му градъ Стара-Загора и избиване хиляди граждани отъ свирепитѣ турски орди, въ неговата крехка душа се заражда мѣстъ противъ турчина. Като ученикъ въ желѣзарското училище въ Сѣмоковъ, той влиза въ близки връзки съ Гоце Дѣлчева. Отъ близката дружба съ последния, у него заговорва гласътъ на идеалиста и закипява буйната му тракийска кръвъ. Николай Дечевъ е отъ оня кржжокъ идеалисти, които съ пълно себеотрицание отдадоха умъ, воля, знание, енергия и животъ за дѣлото на брата-робъ. Той съ своитѣ съученици: Велко Миковъ, Петъръ Юруковъ, Тимо Ангеловъ-Княза, Пешо Самарджиевъ, Маринъ Георгиевъ, Стефанъ Стойчевъ, Дѣлчо Коцевъ, Душо Желевъ, Никола Жековъ и тия отъ американското училище: Добри Даскаловъ, Никола Дочевъ и Крумъ Чапрашиковъ ставатъ членове на ВМРО и основаватъ „Желѣзния ученически революционенъ кржжокъ“. По съветитѣ на своя любимъ Апостолъ, кржжокътъ — подъ ръководството на Велко Миковъ — урежда желѣзарска работилница за изработване бомби и бойни материали, нуждни за целитѣ на Организацията. Тая революционна дейность, обаче, не задоволи буйния Дечевъ, който копнѣеше съ оржжие да се бори за свободата на Македония. Презъ 1900 година цѣлиятъ кржжокъ заминава съ разни чети въ вжтрешността на Македония, като голѣма частъ отъ членоветѣ на кржжока взеха най-активно участие впоследствие като войводи.

Дечевъ презъ 1900 година замина въ вжтрешността като секретаръ на войводата Антонъ Кюсето, а презъ 1901 година той стана помощникъ на войводата Христо Чернопѣвъ.

Неговата буйность, решителность, себеотрицание и презиране смъртта станаха причина презъ 1902 година, макаръ и твърде младъ, да бжде изпратенъ за Велешки войвода — районъ, който никакъ почти не бѣше организиранъ. Той съ радостъ приема възложената му отговорна мисия.

Николай Дечевъ бѣше голѣмъ хубавецъ, високъ и снаженъ, веселъ и благодушенъ. Когато се разсърдѣше, странитѣ му се зачервяваха като макъ, а отъ очитѣ му искри блестѣха.

Съ своята благодушность и прямолинейность, Дечевъ въ скоро време сполучи да помири размирнитѣ елементи въ тоя районъ, въ който, следъ това, никога не е имало единодушие и единодумие въ борбата.

Презъ 1903 година, въ района му се явява сѣрбобанската чета на сѣрбина Филиповичъ и тая на

сърбоманина Наце отъ с. Скачинци. Филиповичъ и Наце се стремятъ да свържатъ Азотъ съ селата презъ полето до града Велешъ, за да уредятъ каналъ. Щомъ Дечевъ узнава за движението на сръбски чети въ Азотъ, веднага писмено ги предупреждава да напуснатъ Велешко, обаче, тѣ продължаватъ да вършатъ своята пропаганда, заявявайки, че не се боятъ отъ никого. Силно засегнатъ отъ думитѣ на сръбскитѣ войводи, той ги напада при с. Крива Круша и въ заведеното сражение той разбива окончателно сръбскитѣ чети.

Презъ 1903 година Дечевъ се завърща по работа въ България, престоюва малко време и заминава обратно за своя районъ. При с. Лески, Кочанско, четитѣ на Дечевъ, Чернопѣевъ, Дѣлчо Коцевъ, Коце Мазнейковъ и Пито Гулевъ бѣха уда-

рени отъ многобройна потеря. Следъ ожесточено сражение четитѣ се изтеглятъ, обаче, тая на Николай Дечева даде много жертви, което обстоятелство го застави отново да екипира своята чета. Презъ м. септемврий с. г., на пѣтъ за Велешко, при с. Луково, Кратовско, заедно съ четитѣ на Пожарлиева и Мурджева, тая чета влѣзе въ ново сражение съ турска потеря. Въ това сражение падатъ убити повече отъ 30 четници, между които войводата Дечевъ и четниците Юлий Розенталъ, Мишайковъ и Александъръ Соколовъ, а биде тежко раненъ Павелъ Чупаровъ отъ с. Папрадище.

Въ лицето на Дечева Велешкиятъ районъ изгуби своя смѣлъ и самоотверженъ войвода.

(Следва).

Страници отъ моя дневникъ за 1901 година

На 3. мартъ (ст.ст.) 1901 год. получихъ назначение отъ Битолското окрѣжно революционно началство за организаторъ и войвода въ Демиръ-Хисарско и Крушовско. Съобщението ми се донесе отъ моя идеенъ другаръ Лазаръ Московъ, ученикъ въ последния класъ на Битолската мъжка гимназия. Въ съобщението ми се даваше следната изрична заповѣдь: „Двама разбойници, бивши четници отъ четата на Мирче Ацевъ, се подвизаватъ въ Демиръ-Хисарско, тероризиратъ и оплячкосватъ населението и не зачитатъ никакви наредби на Организацията. Ще се погрижишъ да ги подчинишъ и дисциплинирашъ. Следъ като съберешъ сведения за всичко направено отъ тѣхъ досега, ще имъ посочишъ грѣшкитѣ и ако не се вразумятъ, ще наредишъ да бждатъ убити, за да се освободи районътъ отъ тѣхъ“.

Срещнахъ се съ Георги Пешковъ, единъ отъ членовѣтъ на Окрѣжния революционенъ комитетъ, и размѣнихме мисли по предписанието. Пешковъ настоятелно искаше тѣхното най-строго наказание, даже и на тѣхнитѣ ятаци: учителитѣ П. и Д.

По нѣмане на свободни четници, за другаръ ми дадохъ ученика отъ петия класъ на Битолската мъжка гимназия, Илия Колевъ, родомъ отъ Солунското село Куфалово.

Азъ, проче, повѣрихъ живота си на Колева и той повѣри своя на мене. Ние бѣхме две сърдца съ една душа, единъ духъ ни ръководѣше и едно желание горѣше у насъ: да победимъ всички мъчнотии и прѣчки и създадемъ здрава организация въ дадения ни районъ. Това бѣше нашата амбиция и влагахме всичко за постигането ѝ.

Но, кои бѣха разбойницитѣ, които трѣбваше да вразумяваме и, евентуално, да унищожимъ? — Това бѣха Йорданъ Пиперката и Гюрчинъ Намумовъ. Първиятъ отъ с. Козица, Кичевско, а вториятъ отъ с. Сланско, Крушовско.

На 7. мартъ, ние, въорѣжени още отъ Битоля

съ по 120 патрони и пушки система „Гра“, само чакахме да настѣпи нощта и пристигне очаквания куриеръ И. Б. отъ с. Радево. И. Б. бѣше дока-

Перинско езеро.

ралъ съ конетѣ си варъ презъ деня и бѣше изпратилъ конетѣ съ други хора, а той бѣше останалъ да ни заведе до с. Джванъ. За орѣжие му служеше една дълга и дебела вастагарка, която съ единъ замахъ можеше да помете и двама ни. Като пристигнахме на разсѣмване близо до поменатото село, И. Б. остави ни въ една още неразлистена горичка и отиде да съобщи на кмета Йоше (Иванъ) за нашето пристигане. До нашето влизане въ с. Джванъ имаше само четири човѣка, посветени въ дѣлото на революционната организация. Това бѣха: Секула, Силянъ, Илия и кметътъ. За да ни посрещне съ „добре дошли“, прѣвъ дойде Секула, който ни донесе храна за презъ деня и остана да ни охранява отдалечъ. Секула бѣше най-довѣренния на Организацията човѣкъ въ Демиръ-Хисарско следъ куриера ни И. Б. Тѣ бѣха първопостолитѣ на революционното движение въ Демиръ-Хисарско.

Тъ и двамата бѣха ученици на Трайко Китанчевъ, когато сж били на работа въ София презъ 1894 и 1895 години.

Наредихъ чрезъ Секула да се поканятъ на събрание за вечерта всички мъже отъ 15 години нагоре. Необходимо ми бѣше да знамъ отъ какво се очаква главниятъ поминѣкъ на населението; това научихъ отъ Секула. Селото Джванъ бѣше малко, около 50 къщи, чисто българско село. Главниятъ поминѣкъ на населението бѣше земледѣлие и скотовѣдство. Малко хора странствуваха и то главно въ България. Чужда пропаганда не бѣше проник-

тътъ проагитира за събранието, което стана съ повече отъ 60 човѣка. Приети бѣхме най-любезно отъ селенитѣ. За караули поставихме тримата отпреди посветенитѣ въ дѣлото. Оржие имаха само една тетовка мартина съ 5 патрони и единъ револверъ съ десетъ патрони и друго нищо. Хората се прибраха много бърже и азъ произнесохъ кратка речъ, съ която зададохъ редъ въпроси и превърнахъ събранието въ беседа. Направихъ подробенъ статистически описъ и имайки вече на рѣка за всѣкиго семейното и материалното му положение, изнесохъ на селенитѣ картината отъ соб-

Съединенитѣ чети на Тано Николовъ, Мирчо Найденовъ и Гьоре Спирковъ-Ленищанецъ следъ боеветѣ при „Ножотъ“ презъ м. юлий 1907 година.

нала въ добродушнитѣ бърсяци. Селото е разположено до единъ малѣкъ склонъ, почти откъснатъ отъ планината Бигла. Между селото и рѣката Църна минава шосето Битоля—Кичево.

Въ селото се бѣше настанилъ единъ полякъ турчинъ отъ с. Прибилци; той бѣше се обзавелъ въ селото като бей. Имаше десетки декари посѣяна земя съ различни култури, работена съ селска ангария. Поляктътъ се занимаваше вече и съ лихварство между селенитѣ; той бѣше калаузинъ и ятакъ на разбойницитѣ-албанци и мѣстнитѣ разбойници. Селото приличаше повече на неговъ чифликъ.

За да не бждемъ изненадани, трѣбваше да се поставятъ повече караули около селото, че следъ туй да се състои събранието, което опредѣлихме да стане въ най-близката къща до корията. Кме-

ствения имъ халъ въ турската държава подъ властта на султанъ Хаида. Изнесохъ въ събранието още за многото разбойнически банди, посочвайки имъ главатаритѣ, които банди, независими отъ официалната турска власт, си бѣха издействували неограничени и безконтролни права да разхвърлятъ данѣци по населението и редъ други непростени за човѣшкия моралъ деяния. Засегнахъ съ най-голѣми подробности всичко онова, което преживѣваше народътъ и направихъ апелъ къмъ тѣхното човѣшко чувство. Посочихъ имъ, за изходъ отъ лошото положение, строгото съблюдаване наредбитѣ на новата организация, която тогава се създаваше. Поставихъ се въ качеството на изповѣдникъ и разкрихъ всичкитѣ имъ лоши пороци и ежби помежду имъ. Забрашихъ употреблението на алкохола и питиетата, които внасятъ

слабостъ въ тѣлото на единната организация; забранихъ нанизитѣ и накититѣ на женската носия; забранихъ голѣмитѣ сватбени разноски, съ норма най-много до 400 гроша за сватба; спрѣхъ всѣкакви сѣдебни дѣла съ турскитѣ сѣдилища, дори и съ митрополиитѣ: искове, бракоразводни дѣла и др.; създадохъ селски сѣдебни институти за малки престѣпления, а най-висша сѣдебна инстанция бѣше войводата-организаторъ, съвмѣстно съ селскитѣ сѣдилища. Често се произвеждаше допитване до народа и войводата-организаторъ даваше обяснения за справедливостта или несправедливостта на

Всички хора въ селото ставаха като братя, всички семейства като едно семейство, а всички села свързвахъ помежду имъ въ единъ братски съюзъ. Следъ като направихъ всичко необходимо за с. Джванъ, положихъ хората на клетва, като кръстосахъ оржието, съ което щѣха да извоюватъ и бранятъ свободата си. Цѣлувайки дулото на пушката, селенитѣ изричаха думитѣ: „Ако измѣня на Дѣлото и стана предателъ, да бѣда убитъ отъ братята си съ оржието, въ което се кълна“.

Следъ клетвената церемония извършихме избора на Ржководно тѣло, на десетници, на куриери,

Когато презъ м. юлий 1908 година младотурцитѣ извършиха преврата и прогласиха Хуриета, македонскитѣ революционери — дотогава нелегални — напуснаха, както се знае, горитѣ и се прибраха по домоветѣ си — легализираха се. Между легализираниитѣ бѣше и приказниятъ Гевгелийски войвода Аргиръ Манасевъ. Подобно на мнозина други, и той — преди настѣпването на разочарованието отъ новия режимъ въ Турция — бѣше се предалъ на културно-просвѣтна дейность, която се указа не по-малко полезна и плодотворна отъ революционната му дейность. Назначенъ за учителъ въ родния си градъ Гевгели, Аргиръ Манасевъ е ималъ щастливата мисль да образува градска музика. Подкрепенъ отъ гражданството, той можа да реализира тази си мисль и градътъ Гевгели се снабди съ образцова музика. Музикантитѣ, предимно ученици, служеха доброволно и безвъзмездно. Музиката, наредъ съ моралната полза, която пренесе на гражданството, донесе на градското училищно настоятелство и голѣми парични суми, съ които то закупи две голѣми здания — едното за помещение на градската прогимназия, а другото за помещение на градското основно училище. Тази музика просъществува до 1913 година. Презъ нея година, при развоја на балканската война, гръцки андарты нахлуха въ Гевгели и наредъ съ пакоститѣ, които причиниха на града, оплячкосаха и музикалнитѣ инструменти. На снимката се вижда Аргиръ Манасевъ, въоръженъ съ капелмайсторската палка, съ която уплътва и вдъхновява музикантитѣ си така умѣло, както умѣло е уплътвалъ и вдъхновявалъ четницитѣ си съ своята пушка-огнебойка.

присѣдата. Съ една дума, селскитѣ ржководни революционни началства държеха смѣтка отъ кого ще се взима и на кого ще се дава; тѣ бѣха пазители на материалния, хранителния и париченъ фондъ на селската революционна организация. Фондътъ имаше предназначение за издрѣжка на беднитѣ работници на Организацията съ тѣхнитѣ семейства и всички бедни въ селото, за издрѣжка на попаднали въ затвора, за болни и други нужди на всички бедни.

на терористи и други. Дадохъ надлежитѣ наставления на всѣки по отдѣлно и на всички групи, като наблѣгахъ, че всѣки членъ на Организацията трѣбва да изпълнява бдителна служба не само въ родното си село, но и въ всички съседни села, кждето и да бѣде той. Когато нѣкой види аскеръ, полиция или други турци, той е длъженъ да напусне работата си и да намѣри начинъ да съобщи на дежурния ржководителъ, какво е видѣлъ и кжде.

По единъ отъ ръководителитѣ всѣки день оставаше на дежурство въ селото си и всичко се донасяше до него. Следъ като дадохъ тия наставления, пожелахме си всички чиличена воля и победа надъ неприятеля. Нѣкои отъ младежитѣ пожелаха да станатъ четници. Обяснихъ имъ, че никой не може да се приема за четникъ, докато може да живѣе и работи легално. Следъ това взехъ сведения по направенитѣ деяния отъ двамата наречени „разбойници“ и напуснахме селото.

Това, което направихъ само за една вечеръ въ с. Джванъ по създаването на една революционна

двама куриери, стигнахме въ с. Вирово. Единия отъ куриеритѣ задържахме, а другия пратихме да съобщи на селенитѣ за нашето пристигане. По сжщия начинъ създадохъ организации и въ селата Цѣрово, Боица, Слощица и други. На 15. мартъ влѣзохме въ с. Бабино и поканихме селенитѣ на събрание. Научихме се, че Йорданъ Пиперката и Гюрчинъ Наумовъ се криели въ една овчарска колиба. Изпратихме човѣкъ да ги повика, за да присѣтствуватъ на събранието. Току що започнахме и тѣ пристигнаха. Пиперката, като видѣ пълна кѣща хора, веднага се разфуча и взе да се

Четитѣ на войводитѣ Гоце и Павле.

организация, не бѣше достатъчно; то не можеше да създаде нужния ентузиазъмъ и нужния борчески духъ у всички присѣтствувачи. Азъ знаехъ предварително този недостатъкъ и затова си направихъ планъ на работа.

За изпълнението на този планъ трѣбваше да мина въ всѣко село по нѣколко пѣти. Понеже настѣпваше сезонътъ на полската работа, азъ бързахъ само да туря основитѣ на Организацията. Напуснахме селото Джванъ и, придружени отъ

заканва съ убийства, псувайки и селенитѣ и мене. Безъ да дочака да се закрие събранието, той задърпа Гюрчина и двамата излѣзоха — заминаха за с. Брѣзово при учителя въ това село Петъръ Толевъ, родомъ отъ гр. Прилепъ.

На 16. мартъ пристигнаха отъ Крушово моятъ идеенъ другаръ Веле Марковъ и четникътъ Мирчо отъ с. Сопотница. Съ тѣхното пристигане четата ми се увеличи съ още двама члена. (Следва)

Никола Петровъ.

Поява и развитие на революционното движение въ Македония

(Изъ моитѣ записки)

[Продължение отъ книга 4 (24)]

Резултатитѣ.

Съвкупността на тия причини, а именно: силното и при това твърде едностранчиво развитие на училищното дѣло; унищожението на демокра-

тичния принципъ въ ръководенето на църквата и училището и въвеждането пълния бюрократически принципъ и, като следствие отъ това, отстранението на народното участие въ църковно-училищнитѣ ра-

боти и запушването на народната енергия въ лицето на младата и буйна македонска интелигенция — водеше неминуемо към една остра криза. Борбата съ Екзархията ставаше неминуема, наложителна. Обаче, личният режим на Екзарха, търплив отъ Стамболова, отнимаше всъщност за легално и освѣтително воюване било въ Турция, било въ България.

Борбата, следователно, клонѣше къмъ революционно направление.

При това, политико-икономическите условия за живота на македонската интелигенция вътре въ Македония бѣха крайно неблагоприятни; тѣ ставаха отъ денъ наденъ все по-тежки и по-тежки. И, виждайки какъ наоколо всички откъснати отъ Турция държавици се радватъ на политическа свобода, на култура и икономически прогресъ, македонската интелигенция и тя взе да мисли и да копнѣе за човѣшки права, за свобода.

Така се създаде революционната организация вътре въ Македония презъ 1893 година.

Четническото нашествие презъ 1895 година бѣше главна за брожещото вече революционно движение. То внесе въ Македония убеждението, какво приятелската къмъ Турция политика е промѣнена и че въ България се замислова вече за крайна борба противъ турското владичество. Това убеждение се усили още повече отъ материалната подкрепа и отъ моралнитѣ насърчения, направени въ полза на това движение.

То се счете въ Македония като сигналъ на революционна работа и като предвестникъ на решителни събития.

Засилването на княжеството въ културно, политическо и военно отношение, тоже упражняваше едно мощно влияние върху македонското население, което отъ денъ наденъ добиваше все по-голъма вѣра въ успѣха на започнатата революционна борба и по-крепка надежда за своето близко освобождение.

Всичко това засили революционната организация и доведе до едно повсемѣстно революционно движение въ Македония.

Впрочемъ, революционната идея не за пръвъ пѣтъ сега се прегръщаше и възприемаше отъ българското македонско население. Маса емигранти българи отъ Македония взеха живо участие въ революционнитѣ български комитети въ Ромъния и Сърбия и преди освобождението на България. Тѣ взеха живо участие като легионери, като войводи, хъшове и опълченци въ всички движения въ България, въ Руско-Турската война, целящи освобождението на Добруджа, Мизия, Тракия и Македония.

Революционно движение въ Македония се появи веднага следъ Руско-Турската война, когато стана известно, че Македония остава пакъ подъ турско робство. Презъ втората половина на м. ок-

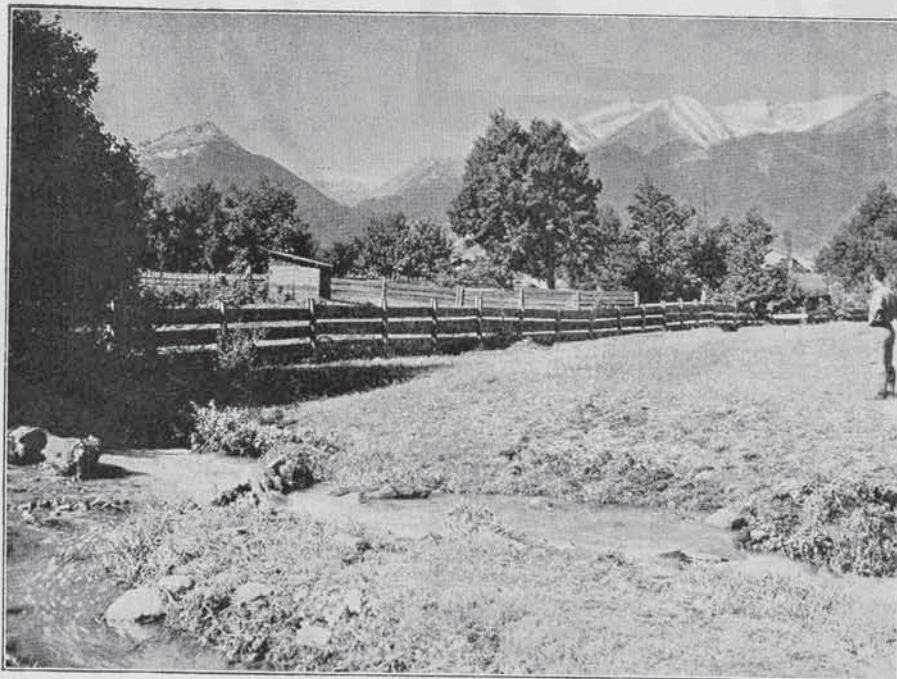
Гаврилъ (Гаце) Зафировъ

Роденъ е презъ 1894 година въ с. Преотъ, Щипска околия. Още като дете бѣше се предалъ въ служба на революционното дѣло и израстна всрѣдъ революционнитѣ борби. Презъ 1911 година, макаръ още невръстникъ, постѣпи въ четата на Кумановския войвода Кръстьо Лазаровъ и взе участие въ всички походи и сражения на четата. Участие взе и въ Балканската война. Следъ свършека на тая война, когато сръбската тирания се възцари въ Македония, Гаце Зафировъ и неговиятъ войвода почнаха отново да бродятъ поробения край и да се борятъ противъ новитѣ му поробители.

Презъ м. августъ 1913 година, тѣхната чета се натъкна въ околноститѣ на с. Орашецъ, Кумановско, на силна сръбска потеря, съ която влѣзна въ сражение. Презъ време на боя, Гаце Зафировъ, както и другарѣтъ му Георги Васевъ, показватъ чудеса отъ храбростъ. Предъ напора на силната сръбска потеря, която е била засилена съ новопристигнали сръбски войсковни части и артилерия, нашитѣ храбреци напускатъ позициитѣ си и влизатъ въ ржкопашенъ бой, въ който намиратъ смъртѣта си.

Тѣлата имъ били пренесени въ гр. Куманово, гдето и бидоха погребани.

Вѣчна имъ паметъ!

Перински пейзажъ.

томврий 1878 година избухна „Кресненското въстание“, въ което участваха селата: Кресна, Ощава, Мечкуль, Сѣнокосъ и др. Въстаницитѣ завладѣха Кресненската клисура, а следъ това и цѣлата долина на р. Струма. Следъ това, презъ м. ноемврий сжщата година, избухна въстание и въ Разложко, подъ войводството на разложанеца Баню Мариновъ, другаръ на Бенковски.

Тия две въстания бѣха кърваво потушени отъ турцитѣ.

Презъ 1880 година, революционно движение се появи въ западна Македония. То бѣ най-силно въ Прилепско, Кичевско, Охридско и Дебърско.

бѣха освободени отъ затвора, кои по-рано, кои по-късно.

По-после, презъ 1886 година, въ гр. Охридъ биде основана културно-просвѣтна организация подъ името читалище „Свети Климентъ“. Истинската, скритата, обаче, мисль на тая организация бѣ да ратува за свободата на Македония. Деятелниятъ нейнъ членъ, Климентъ Заровъ, бѣ делегиранъ отъ читалището въ България и въ славянскитѣ страни да събира помощи, да описва плачевното положение на Македония и да ратува за подобрието на нейната сждба.

Климентъ Заровъ изпълни възложената му

Четата на войводата Коста Морировски.

Начело на движението въ Прилепската каза бѣ войводата Спиро Църне, който сформира чети и водѣше агитация между българското население за въстание.

Организацията въ Прилепъ и околията бѣ разкрита и бѣха заловени и заточени: попъ Аврамъ, Йосифъ Дамянъ Петровъ, Ристе Неновъ, Дѣдо Ице и други.

Тѣй нареченото Охридско съзаклатие биде потушено съ силенъ тероръ презъ 1881 година. Тогава бѣха заловени и захвърлени въ Битолския затворъ много видни охридчани: Ангелъ и Петъръ Спространови, Кръстьо Блажевъ, Наумъ Филевъ, Иванъ Бѣлевъ, Зафиръ Бѣлевъ, Коста Лимончевъ, Златанъ Бойкикевъ и други.

Отъ тѣхъ последнитѣ трима бѣха осждени и заточени въ Диаръ-Бекиръ (Мала Азия), а другитѣ

мисия: той обиколи всички славянски страни и на връщане, при една среща съ него въ гр. Бѣлградъ презъ 1889 година, той ми изказа своето доволство отъ своята обиколка и отъ постигнатитѣ резултати, особено въ Русия, дето славянофилитѣ сж му дали голѣми обещания и надежди за подобрието злата участь на Македония.

Явно е отъ всичко това, че революционната идея всрѣдъ българското население въ Македония никога не бѣ угасвала. Тя редъ години тлѣеше тамъ, за да избухне и пламне наново презъ 1893 година съ всичката си буйность и ярость.

II.

Развитие на революционното движение.

Прегръщането революцията за разрешението участъта на българското македонско население бѣ

преломъ, който коренно промѣняваше нашитѣ отношения съ турската империя. Чрезъ революцията ние прогласявахме неприятелството си спрѣмо Турция, чието неминуема последица щѣше да бѣде: ожесточена борба между българския и турския елементи.

Една такава коренна промѣна изискваше съсрѣдоточаването на всички наши морални и материални сили за успѣшното доизкарване на подетото дѣло.

Българскиятъ народъ, по едно инстинктивно вдѣхновение, схвана напълно значението на предприетата работа и вложи въ нея всичката си енергия. И ние виждаме, че още отъ самото начало и почти едновременно, освободителното движение се изрази въ две организации: революционната въ поробенитѣ области и легалната въ княжество България.

1. Революционната организация.

Началото бѣ стихийно.

Младата българска македонска интелигенция се хвърли съ вѣодушевление въ революционната деятелностъ и, благодарение на иейната пѣргава работа, населението бѣрже възприе революционната идея и се стече подъ гѣнкитѣ на нейното знаме. Революционната идея се наложи; тя стана господствуваща въ цѣлата страна и движението се разшири въ размѣри нечувани дотогава въ историята на Балканския полуостровъ. Въпрѣки въведения жестокъ режимъ отъ страна на турската власт, подпомогнатъ отъ враждебнитѣ намѣ пропаганди — грѣцката и срѣбската, революционната мрежа постепенно покриваше всичкитѣ краища на страната и цѣлото население се свързваше въ една мощна организация, която доби силата на фактическа власт. Никой българинъ, билъ той гражданинъ или селянинъ, за нищо на свѣта не отиваше вече при адвокати и сѣдилища; всички спорове решаваше Организацията; тя издаваше решения и присѣди, които се изпълняваха безпрекословно. Организацията нормираше пазарнитѣ цени на всички продукти; тя даваше тонъ на всичко и навсѣкжде се чувствуваше нейното влияние, нейната гигантска мошь.

Всѣко неповиновение, всѣко престѣпление, всѣко беззаконие Организацията сама преследваше и наказваше. Присѣдитѣ се изпълняваха или отъ мѣстната чета, или пѣкъ отъ такъ нареченитѣ терористи — най-смѣлитѣ, най-решителнитѣ членове на Организацията.

Пренасянето на орѣжие, материали, писма, заповѣди, движение на чети и организационни хора, всичко това ставаше по така нареченитѣ канали. Каналитѣ, това бѣха организирани селища (ятаци), които свързваха градове и села като въ една верига. Всѣки градъ, всѣко село, изпрѣчено на пѣтя на канала, си имаше свое довѣрено лице, наречено куриеръ. Работата на тия куриери бѣ: подъ булото на говедари, овчари, дървари или работници, всѣки день, всѣки часъ да наблюдаватъ, да следятъ движението на турцитѣ и за всичко да донасятъ на мѣстната организация и на мѣстната чета.

Всѣки куриеръ отлично знаеше всички пѣтеки въ своя районъ и презъ тия пѣтеки той водѣше и прекарваше ношно време, а понѣкога и денемъ, материалитѣ и хората на Организацията.

Никаква чета, никой човѣкъ, търсенъ и преследванъ отъ властѣта, не можеше да се движи и оцѣлѣе въ Македония, безъ съдействието на тия куриери.

Вжтрешната организация бѣ конспиративна и боева. Още отъ самото начало тя трѣбваше да си служи съ орѣжието и динамита; да въорѣжава не само душитѣ, но и рѣцетѣ; тя трѣбваше да води една все по-енергична война срещу всички враждебни ней сили. Тайната трѣбваше да забулва цѣлата организация. Пазенето на тайна бѣ първото и най-важно изискване, което Организацията поставяше предъ своитѣ членове. Всѣки единъ членъ, при встѣпването въ редоветѣ на Организацията,

Войводата-капитанъ Иорданъ Стояновъ

даваше тържествена клетва, че ще се подчинява безпрѣкословно на разпорѣжданията на Организацията и при никакви обстоятелства нѣма да издаде организационна тайна, като, въ противенъ случай, той дава предварително своето съгласие да изкупи съ живота си извършеното престѣпление. Жертвитѣ, които искаше Организацията отъ своитѣ членове, жертви въ енергия, страдания и пълно самоотрицание отъ живота, бѣха жертви доброволни и безвъзмездни.

Вжтрешната организация въ началото бѣ националистична — българска. Членъ на Организацията можеше да бѣде само българинъ, тѣй като българитѣ въ Турция бѣха най-онеправданитѣ, най-измѣчванитѣ и, следователно, най-годни да възприематъ революционната идея. По-късно, когато Организацията се засили и заякна, нейниятъ уставъ се видоизмѣни и за членове на Организацията се приемаха всички македонци, безъ разлика на вѣра и народност, на полъ и убеждение.

Всѣки членъ на Организацијата принадлежеше къмъ една революционна група, обикновено състояща се отъ 10 души; той знае и е въ сношение по организационни работи само съ другаритѣ си отъ групата и неговото прямо началство — десетника на тая група; други членове на Организацијата той не знаеше. Нѣколко таква групи образуватъ мѣстната организация — селска или градска.

Начело на всѣка мѣстна организация стои комитетъ: селски, градски, околийски, окрѣженъ и една по-висша инстанция на изпълнителната власт на Организацијата. Начело на последната стои единъ

Четниците:
Яне Лисичинъ, Лазаръ Галовъ и Христо Дели-Пала

Централенъ комитетъ съ мѣстопребивание „всѣкѣде и никѣде“; въ сжщностъ, това мѣстопребивание бѣ Солунъ.

Предъ външния свѣтъ, отдѣлни лица, дружества, правителства и проче, Организацијата се представяше отъ представително тѣло, състоеше се отъ двама души, наричани: задгранични представители, които въ вжтрешнитѣ работи на Организацијата имаха само съвещателенъ гласъ; тѣ не бѣха отговорни за дѣлата на Организацијата. Тѣхната роль предъ външния свѣтъ бѣ чисто информационна и посрѣдническа.

Длъжностнитѣ лица, споредъ Устава, сж избираеми. Системата на избираемото, обаче, е ограничена. Въ мѣстнитѣ организации, избиратели и избираеми сж само старшитѣ и десетницитѣ. По много причини, често тоя принципъ не се е спазвалъ и по-висшата инстанция е назначавала известно лице на дадена длъжностъ.

Законодателната власт принадлежеше на общия конгресъ на Организацијата. Той е давалъ

общитѣ директиви на изпълнителнитѣ органи начело съ Централния комитетъ.

Общъ конгресъ се е свиквалъ всѣка година въ границитѣ на Турция, разбира се, тайно. За чисто мѣстни въпроси се свиквали околийски или окрѣжни конгреси, които, между другото, избирали и войводата на мѣстната чета . . .

За да се види какъ се е развивала и засилвала и какъ е действувала Революционната организация въ Македония, ще наведе тукъ нѣкои само извадки изъ книгата: „*Що бѣхме — що сме*“, издадена презъ 1904 година отъ Христо Матовъ, виденъ македонски деецъ и единъ отъ първитѣ водачи на ВМРО.

— Отначало, ни казва Христо Матовъ, особено внимание и трудъ се употребяваше, за да се подбере и проучи единъ човѣкъ, та после да се подведе подъ клетва — да се посвети въ Дѣлото. Посвещаването ставаше по отдѣлно, на саме; други не биваше да знаятъ. Сетне вече, по цѣли села се кръщаваха и то въ черква; много-много не се питаше: всѣки е длъженъ да услужва и да работи. Пѣкъ и всички вече сами искаха работа, въ това число жени и дѣца.

Отначало новопокръстениятъ се е обѣрщвалъ наоколо да не би да го е видѣлъ, или да го е позналъ нѣкой, че е станалъ членъ на Революционната организация, или че е взелъ за четене и криене революционни вестници; по-късно, когато той съ гордостъ имаше да разправя вече, какъ е пренасялъ орѣжие, кога какви рискове е прекаралъ и какви чудни подвизи е вършилъ — четенето и криенето на вестницитѣ му се виждаше много дребна работа.

На първо време, рѣдкостъ бѣха революционни книги и вестници; пѣкъ и тѣ бѣха печатани и пренасяни отъ вѣнъ. Сетне вече, почнаха вжтре да се фабрикуватъ хектографирани вестници: „*Възстаникъ*“, „*Борба*“, „*Бомба*“, „*На орѣжие*“, „*Освобождение*“, „*Свобода или смъртъ*“ и други.

Едно време затворъ бѣ страшило и страшно нѣщо; то бѣ равносилно съ пропадане и излѣзлитѣ отъ затвора се посрѣщаха като хаджии. Сетне вече, затворъ и заточение си бѣха въ реда на нѣщата: малко внимание се обѣрщаше на това.

За да се унищожи шпионинъ, мѣстниятъ комитетъ завежда преписка съ окрѣжния да търси наказателна полиция — терористъ. Наематъ се нѣкои, но се страхуватъ. Сетне вече, „терористи се наплодиха; речъ, мода стана игрането съ кама и револверъ. Първиятъ терористъ ти вика: „отдавна не си ми далъ работа“ — разбира такава работа, вѣнъ отъ обикновената; сума нови си предлагатъ услугитѣ: „мене още не сте ми дали подобна работа“, казва всѣки отъ тѣхъ. И не вече за шпионинъ — рая, ами и за турчинъ — бабаитинъ, еднакво обученъ на револверъ и кама. Излиза, че, докато едно време турчинъ бѣ плашило, сега не щатъ да го знаятъ и за счупена пара.

Терористъ или другъ нѣкой подозрѣнъ е подгоненъ отъ властѣта и трѣбва да се крие, да забѣгне. Забѣгналитѣ се намножиха и заживѣха животъ нелегаленъ. Така се създадоха четитѣ.

Градскиятъ рѣководителъ предлага на селскиятъ да приготви мѣсто за четата. Селскиятъ е съгласенъ, но казва: „по-добре четата да отиде въ еди кое планинско село — на безопасно мѣсто“; или, ако прибере четата въ своето село, кжщата да е била крайна, а не неговата; при това да не знае никой въ селото, а само той и домакинътъ. (Следва).

Г. Ив. Бѣлевъ.

ИЛЮСТРАЦИЯ ИЗ ИДИДЕНЪ

Редакторъ: ПЕТЪРЪ МЪРМЕВЪ

Редакция и Администрация: София, улица Алабинъ, 30. — Телефонъ 19-32.

ОТНАГО СЪСТАВЪ ЛИСТЕКА
„СВ. СВ. КЛИМЕНТЪ ОХРИДСКИ“
СССН

Бошнакъ ханъ

(Изъ моятъ спомени)

Историята на македонското революционно движение на първо мѣсто, нѣма съмнение, ще даде данъ на почитъ на Солунската българска мъжка гимназия, която роди и възпита плеяда дейци, повечето отъ които сложиха кости за Родината.

На второ мѣсто ще дойде „Бошнакъ ханъ“, тамъ, гдето кипѣше революционниятъ животъ, отгдето се направляваше революционната мисль — свѣрталището на революционеритъ, „котилото“ на бунтовницитъ.

Никой революционеръ, преди революцията въ 1903 година, който е посетилъ Солунъ, невъзможно е да не е кондисалъ въ Бошнакъ ханъ, или най-малко да не го е посетилъ за среща съ хората на Центр. комитетъ.

Ако Солунъ бѣше столицата на революционна Македония, азъ ще кажа, че Бошнакъ ханъ бѣше *палатата*, въ която обитаваха водачитъ на революционната идея.

Презъ 1900 година, когато азъ за пръвъ пжтъ бѣхъ изпратенъ въ Солунъ отъ Борисъ Сарафовъ, като представителъ на Върховния македоно-одрински комитетъ, съ благородната задача да изгледа недоразуменията между тия две тѣла — Върховенъ и Централенъ комитети, въ Солунъ имаше два български хотела: хотелъ *Вардаръ* и *Бошнакъ ханъ*. Хотелъ Вардаръ бѣше по-скромненъ и тамъ отсѣдваха повече простички дейци отъ източна Македония, когато въ Бошнакъ ханъ кондисаха повечето интелигентни работници най-вече отъ западна Македония, та чакъ отъ Албания.

Този ханъ бѣше широкъ, построенъ въ *френската махала*, отвънъ съ много скромненъ изгледъ, а отвътре доста удобенъ за пжтника: широкъ дворъ, гостилница и много стаи — сравнително

чистичко наредени, всѣка отъ които има своята история, защото стениитъ ѝ сж погълнали много тайни и много съзаклятия...

Въ 1893 година се положиха, както се знае, въ Ресенъ основитъ на Вжтрешната македонска революционна организация. Малко време следъ това, основателитъ ѝ се прѣснаха низъ цѣла Македония, за да съятъ революционното семе и да основаватъ революционни комитети. На горната снимка се виждатъ Даме Груевъ (първиятъ влѣво) и двамата му другари: Григоръ Попевъ (вториятъ въ срѣдата) и Александъръ Пановъ (третиятъ вдѣсно), които „дегизирани“ съ арнаутски дрехи, сноватъ низъ западна Македония.

се мъчеше да пусне нѣкоя шега всрѣдъ компанията, събрала се около него. Тукъ ще видите веселия Иванъ Гарвановъ, който съ своитъ шегобийства трупаше около своята маса младежи, дошли отъ всички краища на Македония по „търговия“ или за „културни“ цели... Тукъ ще видите Орцето, Кошановъ, Шатевъ, Мечето — седнали на различни маси, като че се не познаватъ. Тукъ ще видите она вѣчно поставенъ на постъ черенъ полицай, който добродушно и безъ всѣкакво подозрение гледаше на „веселитъ“ компании и сякашъ се

Сдържателъ на Бошнакъ ханъ бѣше бай *Василь Мончевъ* — единъ високъ, жилавъ македонецъ, съ мургаво лице, съ увиснали дълги черни мустаци, съ погледъ изпитателенъ, въ който ще прочетешъ, че тая душа много нѣщо таи, много нѣщо знае и отъ която тайната и най-голѣмиятъ мъчителъ и мракобѣсникъ не би могълъ да я изчепка.

Бай Василь Мончевъ знаеше вече, че азъ се казвамъ *Антимъ Чакаловъ*, знаеше за моята мисия и затова азъ винаги бѣхъ подъ надзора на неговото будно око — да не попадна случайно и погрѣшно въ нѣкоя компания и да не се увлѣка въ ентузиазирани младежки разговоръ.

А компаниитъ бѣха много разнообразни: тукъ ще видите строгата фигура на *Пере Тошевъ*, който въ качеството си на окръженъ училищенъ инспекторъ винаги бѣше обкръженъ съ учители, на които даваше упжтвания по „учебното дѣло“. Тукъ ще видите мълчаливия Христо Матовъ, който отвреме навреме

чудѣше, защо сж го поставили да наблюдава тия „весели“ и „добри“ хора, у които не подозира и не може да подозира нищо лошо.

А бай Василъ Мончевъ, изправилъ се предъ тезгяха, окоето му се спира отъ маса на маса и следи внимателно да не изпусне нѣкой нѣщо — сжщо като учителъ, който следи ученицитѣ си при класно упражнение, да не преписва нѣкой отъ съседа си или да си подсказватъ . . .

Единъ день *Пере* ме повика на своята маса и ми рече:

— Много е малко момчето, бе *Пере* . . . Не ще може да изтърпи несгодитѣ.

Азъ останахъ крайно обиденъ отъ тая атестация . . . Азъ, който мислѣхъ да ставамъ голѣмъ герой, сега да ме смѣтатъ за малчуганъ и то защото още съмъ нѣмалъ брада и мустаци . . .

Обидно, много обидно . . .

Цѣла нощъ не можахъ да спя . . .

*

Следъ нѣколко време арестуваха цѣлия Централенъ комитетъ. Арестуваха и бай Василъ Мончева.

Втората часть отъ четата на Гьорче Петровъ.

— Искашъ ли да те запозная съ единъ голѣмъ активенъ революционеръ?

Азъ цѣлъ пламнахъ отъ радостъ.

Пере намигна на бай Василъ Мончева:

— Заведи Чакалова горе, азъ сега ще дойда. Бай Василъ тръгна и азъ следъ него.

Той ме отведе въ една стая, въ която лежеше боленъ човѣкъ, а надъ главата му стоеше Д-ръ Христо Татарчевъ.

Следъ малко дойде *Пере* и се обърна къмъ мене:

— Ти познавашъ ли този боленъ?

— Не!

— Това е войводата Христо Чернопѣевъ, когото раниха преди нѣколко дни въ *първото* сражение при Гевгели. Искашъ ли да те пратимъ съ него?

Чернопѣевъ се смѣеше добродушно и каза на *Пере*:

Предъ сжда много го мжчиха да каже, где се намирамъ, но той знаеше само едно: „подобно лице Антимъ Чакаловъ не познавамъ“, макаръ че знаеше, че азъ съмъ въ Цариградъ.

Показанията на всички обвиняеми бѣха печатани въ Солунския вилаетски вестникъ, който излезаше на турски и български.

Отъ този вестникъ азъ следѣхъ това дѣло въ Цариградъ.

Всички обвиняеми бидоха осждени, само бай Василъ Мончевъ биде оправданъ.

Но уви! орисницата бѣше отрекла да не умре той у дома си.

Следъ Балканската война, гърцитѣ го заточиха въ островъ Трикери, гдето остави коститѣ си . . .

*

Единъ день, при свободна Македония, поколѣнието ще намѣри мѣстото, гдето е билъ Бошнакъ ханъ и тамъ ще въздигне голѣмъ паметникъ.

Александъръ Кипровъ.

Спомени отъ хуриета

На 11. юлий (ст. ст.) 1908 г., Петко Пенчевъ, членъ на Централния комитетъ, и пишещиятъ настоящитѣ редове бѣхме скрити въ къщата на вуйка ми. Рано сутринта дойде майка ми да обади, че отъ общината (Прилепската) ме търсятъ. Продължихме си беседата. По едно време чуваме топовни гърмежи откъмъ градскитѣ казарми. Голѣмо бѣ движението при казармитѣ. Гърмежитѣ не преставаха. Майка ми повторно ни обади, че отъ общината пакъ дошли да ме търсятъ. Чудимъ се за стана-

растѣше и се умножаваше повече отъ любопитство, да види и разбере какъвъ е този неочакванъ Хуриетъ. Стигнахме въ конака, където ни се отдадоха обичайнитѣ почести. Тамъ заварихме представителитѣ на другитѣ иновѣрни общини. Движение и оживление личи голѣмо, особено у военнитѣ, а загриженостъ и страхъ предъ неизвестността у цивилнитѣ посетители. Следъ като се привършиха приготвленията, за по-голѣма тържественостъ яви се на сцената младъ единъ кава-

На снимката сж снети следнитѣ войводи заедно съ четитѣ имъ: 1) Славчо Пирчевъ — Битолски полски войвода; 2) Никола Досевъ — тоже Битолски полски войвода; 3) Ангеле Базарски — войвода на Гяватъ-колъ; 4) Димко Драговчето — войвода на Буфъ-колъ; 5) Петре Костурчето — Прилепски войвода; 6) Мариовчето — войвода на Битолско Мариово; 7) Кръсте Лѣондевъ — Лерински войвода; 8) Кръсте Трайковъ — Ресенски войвода; 9) Миланъ Матовъ — Битолски окржженъ войвода; 10) Дзоле Гергевъ — Лерински околийски войвода; 11) Василь Саатчиата — Битолски терористъ и 12) Кръсте Малинковъ — Лерински полски войвода.

лото и не можемъ догади, какво ще е. Гърмежитѣ, голѣмото движение при казармитѣ и спешното викане въ общината ни наведоха на мисълта, че нѣщо сериозно става. Оставихъ Пенчева да почива, а азъ заминахъ да науча, защо съмъ виканъ. Общината заварихъ въ пълния съставъ. Гледамъ всички общинари смутени, нѣкаква неизвестностъ ги мѣчи. Архимандритѣтъ разправи, че отъ конака му обадили за станалия държавенъ превратъ, сиречь, обявилъ се *Хуриетъ*, и поканенъ билъ заедно съ милета да присѣтствува на тържеството по тоя случай въ правителствения домъ. Съ една бележка обадахъ Пенчеву за *енигмата*. Потеглихме процесиялно отъ училището за конака. Множеството

лерийски офицеръ съ прошарено лице отъ сипаница, качи се на една маса и съ високъ, звънливъ гласъ разправи, че Султанѣтъ провъзгласилъ конституционенъ режимъ и за напредъ въ царството му ще има: „Хуриетъ, Адалетъ и Мусафатъ“ — свобода, равенство и братство. На мнозина отъ старотурцитѣ не се харесаха прокламиранитѣ думи и наведоха глави. А ние се отнесохме скептически къмъ станалото. Следъ офицера повтори сжщитѣ думи отъ масата и нашиятъ архимандритъ на български. Сжщото сториха и другитѣ религиозни началници. На край мюфтията прочете обичайната молитва и церемонията се приключи. Върнахъ се при Пенчева и му разправихъ за видѣното и чу-

тото. Решихме, на другия ден да заминем за Битоля и се срещнемъ съ тамошнитѣ организационни лица.

Понеже погледнахме недовѣрливо на токущо прокламирания Хуриетъ, трѣбваше съ предпазване да заминемъ за Битоля. Така и стана. Наредихме съ насъ двамата да заминатъ за Битоля въ затворенъ фйтонъ и две жени. Тѣ бѣха: Мария попъ Димитрова и дъщеря ѝ, г-ца Поликсена. Мария и азъ ще минаваме за сватове, а Пенчевъ и Поликсена за годеници, и че отиваме при дѣдо владика да ни разреши за вѣнчавка. Това ни бѣ паролата.

Кътъ отъ планината Пелистеръ

За всѣки случай носимъ и по единъ нагантъ. Пжтя минахме благополучно. Спрѣхме при черквата Свѣта Недѣля и поразпитахме за положението. Увѣриха ни, че нѣма никаква опасностъ и за доказателство навеждаха ни обстоятелството, че всички затворници, политически и криминални, били вече освободени. Опасностъ имаше само на Колджийското куле, гдето редовно колджиитѣ претрѣсваха пжтницитѣ. На сжщото куле преди години бѣха открити бомби въ чували пълни съ оризъ. И туй митарство минахме благополучно. Отбихме се направо въ Шадърванъ ханъ. Тамъ намѣрихме Прилепския войвода Аргиръ, заловенъ преди време въ кжщата на Алимасковци. Той бѣ осжденъ на доживотенъ затворъ и излежаваше въ Битолскитѣ зандани. Сега вече разбрахме, че Хуриетъ не е таклитъ. Нѣщо даже повече. Тоя денъ имало тържества въ града и очаквали героитѣ на преврата: Ниязи бей отъ Ресенъ и Сабри бей отъ Охридъ. Посрѣщането имъ ще стане вѣнъ отъ града, при Кавацитѣ. За тамъ се упжтихме и ние двамата съ Пенчева, придружени отъ Аргира.

Битоля имаше празниченъ изгледъ. Чаршията бѣ затворена; кжцитѣ украсени съ знамена и зеленина. Множеството се движеше къмъ мѣстопо-

срѣщането, кждето личеха величествени триумфални арки. Стигнахме на сборния пунктъ и се прибрахме на много лично мѣсто, наблизу до българския търговски агентъ, Тодоръ Недковъ, който гласѣше фотографическия си апаратъ. Не останахме, обаче, незабелязани отъ любопитното око на българина. Скоро около насъ се набра голѣма навалица българи, които ни обсипваха съ въпроси, откжде и какъ се намѣрихме тукъ. Израдваха се и хората, които стояха начело на Организацията за навременното ни пристигане.

Не следъ много зададе се Ниязи бей съ своитѣ вѣрни другари, между които личеха и нѣколко Ресенски турци. Правѣше впечатление дългата брада на Ниязи и придружаващата го дресирана сърна. Посрѣщането бѣ едно отъ най-тържественитѣ. На площада предъ казармитѣ имъ парадъ и речи.

Още сжщата вечеръ събрахме се въ кжщата на Павелъ Христовъ на дълга беседа. Тамъ бѣха организационнитѣ представители отъ много градове; имаше пратеници и отъ Солунъ. Тамъ бѣше и ржководителтъ на Битолския окржженъ комитетъ, Миланъ Матовъ, съ бледо и изпито лице, наскоро излѣзналъ отъ комитетскитѣ подземия. Размѣниха се мисли върху новото положение. Доложи ни се, че сръбскитѣ чети били склонни да сложатъ оржие. Сжщото сторили и албанскитѣ. Само грѣцкитѣ се въздържали. Недовѣрливо се отнесохме и ние. Но, имайки предвидъ обстоятелството, че Европа съчувствува на конституционния режимъ

въ Турция; че българскиятъ народъ би се компрометиралъ предъ европейския свѣтъ, ако не признае новото положение, а съ туй би изгубилъ симпатията и поддржката на европейската дипломация — доде се до съгласие и ние да преустановимъ борбата. Туй наше решение се съобщи на младотурския комитетъ въ Битоля, който претендираше, че държи властта въ свои ржце. Разбира се, че се предложиха редъ условия на младотурцитѣ, които бѣха възприети. Изработи се окржжно до всички чети въ окржга, съ което се съобщаваше за станалия държавенъ превратъ и взетото наше решение. Опредѣляше се денътъ, когато ще стане тържественото влизане въ Битоля на всички наши чети въ окржга, а за сборенъ пунктъ се сочеше с. Цапари, отгдето ще потеглятъ четитѣ вкупомъ за града. Започнаха бързитѣ приготовления за по-тържественото посрѣщане на нашитѣ чети.

На 18. юлий 1908 г. стана влизането на нашитѣ чети въ Битоля. Съгласно заповѣдта, още отъ преди 1—2 дни четитѣ се прибраха въ сборния пунктъ с. Цапари. Закъснѣха само Костурскитѣ чети, поради далечността на мѣстото. А Алексо Демиръ-Хисарски не се яви по известни съображения. Въ Цапари пристигна Ниязи бей съ

100 души въстаници (турци) да поздравят нашите чети и пожела да ги придружи до града. Отказа му се.

След като се снеса четите на обща снимка пред фасадата на Цапаревското училище, всички, на брой около 300 души, потеглиха за града, предвождани от голъмо черно знаме, украсено съ символите на Организацията: нож и револвер върху мртвешка глава, а по срѣдната прикрепен портретът на Даме Груев. Първото приветствие стана от страна на властта надъ „Довледжикъ“. По-надолу четите бидоха приветствувани от нашето духовенство и разните депутации от цѣлия окръгъ. Въ процесията влѣзнаха Ниязи бей и Кемалъ бей, които взеха по срѣдата си окръжния войвода Миланъ Матовъ. Така тържествено стигна процесията предъ Сарая, където се яви валията и

приветствува четниците. Говори и Ниязи бей, който тенденциозно спомена, че четите се предаватъ (те-слимъ олмушъ). Сетне говори Миланъ Матовъ, който каза, че *българските чети не идатъ да се предаватъ, а слизатъ отъ гората, като победители на Султанския режимъ*. Оттукъ процесията се отправи за военното училище, където имаше още приветствия и се приключи въ двора на българската черква.

Посрѣщането бѣ толкова величествено и така мило, че само който присѣтствуваше на него, може да приказва за видѣното и чуто. На писателя трудно е да опише цѣлата тая картина, изпѣтрена съ разновидната носия на четите, размѣсени съ десетките хиляди народъ, войска и ученици отъ разните училища!

(Следва) Георги Трайчевъ.

Йонъ Димовъ,

известенъ подъ името Йонъ Пашата.

Следъ смъртта на Георги Сугарева, организационните работи въ Битолското поле се поеха отъ легендарната тройка: Димко Могилчето, Йонъ Пашата и Трайко Кралотъ. Задачата, която предстоеше тѣзи войводи, бѣше една отъ най-тежките; следъ 1903 год., въ Битолското поле се появиха андартски чети, за унищожението на които ВМРО здравата се запретна. Лично мѣсто въ тая тройка, а така сѣщо и като работникъ въ Битолското поле, зае Йонъ Димовъ—Пашата.

Той се е родилъ въ 1878 год. въ Прилепското селце Тройкрѣсти. Съ мъжа и потъ на челото, Димо Найдовъ — бащата на Йона — прехранвалъ голѣмото си семейство. Беднотията накарала благия домакинъ Димо Найдовъ да напусне селото Тройкрѣсти и да се засели въ Ново-Селани. Но и тукъ условията за животъ трѣбва да сѣ били като тия въ Тройкрѣсти, затова виждаме семейството на Димо Найдовъ да се преселва въ с. Логоарди, Битолско. Вече Йонъ е юноша на 15 год. Детинството си прекарва като воловарче; той е тихъ, скромнъ и не буйствува; съ другарите не влиза въ разпавии и не се бие по сокаци и по мегдани — съ една речъ нищо не вѣщае, че той въ близко бъдеще ще стане единъ отъ най-личните закрилници на своя онеправданъ народъ и страшилище за потисниците. Характерно за неговото детинство бѣше неговата обичъ да дѣла отъ дърво малки ножчета, или пѣкъ ще го видятъ да се запретналъ съ голѣмо усърдие да сглобява частици отъ пицолчета и да ги стѣкмява. Не бѣше ли това влѣчение най-вѣрниятъ знакъ за посетнешната негова дейность на народенъ борецъ?

Свидетел на нѣмотията и оскъжидцата — спътници на неговото семейство, Йонъ въ 1897 год. заминава на гурбетъ въ Ромънския градъ Кюстенджа, гдето престоюва около 6—7 месеци, като на Петровденъ, следващата година, се завърща въ Логоарди. Откъсналъ се е, макаръ и за късо време, отъ своята Родина, намираща се подъ тежко робство, свободниятъ животъ въ Ромъния, съ който той дошелъ въ съприкосновение, упражнилъ голѣмо въздействие върху неговия духъ. Завърналъ се въ Родината, той се отдава на миренъ земледѣлски трудъ, обаче, съ всѣки мигъ у него расте и се напластява омразата къмъ народните потисници. При една организационна обиколка на Сугаревата чета презъ 1900 год., самъ Сугаревъ покрѣства въ Логоарди Й на. На следната година Йонъ отива да слугува въос. Кравари, Битолско, при известния по онова

време турчинъ-катиъ Шабединъ ага. Единъ день, когато агата заедно съ 15 души турци, отива на ловъ, Йонъ издебналъ тоя моментъ, взима една

казма, счупва катинара на беговата кула, влиза вътре и задига една пушка и два револвера. Той още не е билъ излѣзълъ отъ двора на кулата, когато отдалеч се е задалъ агата, последванъ отъ цѣлата тайфа турци-работници, завърщайки се дома. Йонъ, виждайки, че може да бже заловенъ, се скрива въ близката рѣжъ, гдето цѣлъ день е лежалъ. Като падналъ мракъ, той се е прибралъ въ с. Поешево. Оттукъ Тодоръ Златковъ по каналъ го изпровожда въ четата на Георги Сугарева. После, въ сражението при с. Цапари той биде раненъ въ крака. Презъ време на въстанието, Йонъ дей-

стуваше заедно съ Йонѣ кафеѣжията, който загина съ 90 души въстаници въ Шурковската планина, Прѣспанско. Следъ въстанието Йонѣ се легализира, но само за единъ месецъ. После, Яне Скайо го изпраща въ България, гдето се бави около 2—3 месеца и се завърна обратно начело на чета, която 5—6 месеци води въ Кичевско. Дойде пакъ въ България за орѣжие и се завърна, като даде сражение при Вардара. Сега вече водѣше чета въ Битолското поле. Една отъ най-голѣмитѣ негови

заслуги е премахването на голѣмия турски катилинѣ Шефкия — „царотъ Македонски“, когото единъ день, заедно съ Димко Могилчето, го излебнаха при село Могила, Битолско, и го унищожиха.

Презъ 1906 год. Йонѣ заболѣ отъ гърло и отиде на лѣчение въ Битоля. Тамъ, обаче, се помина и биде тържествено погребанъ.

Да бжде вѣчна славата му!

Боянѣ Мирчевѣ

Д а м я н ъ н а в о й н а о т и в а

(По народенъ мотивъ).

Дамянѣ на война отива
и на булче си думаше:

— Грозданке, първа изгоро,
на война, либе, отивамъ
и може младѣ да загина.
Кажми ми, либе Грозданке,
кажми ми, първа изгоро,
ти кога ще ме прежалишъ,
ти кога ще ме забравишъ?

Грозданка дума Дамяну:

— В'равна градина ще слѣза,
шарена китка ще свия,
калпака ще ти накипа.
Кога китката увехне,
тогава ще те прежала,
тогава ще те забравя...

*

Дамянѣ си тейку думаше:

— Кажми ми, тейко, кажми ми,
ти кога ще ме прежалишъ,
ти кога ще ме забравишъ?

Тейко Дамяну думаше:

— Синко, Дамяне, Дамяне —
едничка помощ на тейко —
азъ ще те, синко, прежала,
азъ ще те, синко, забравя,
кога морето пресъхне,
росна ливада да стане,
сѣното азъ да окося,
голѣма купѣ да сторя
и подѣ купѣта да седна,
съсъ меденѣ кавалѣ да свиря...

*

Дамянѣ си майци думаше:

— Майко ле, мила и драга,
ти кога ще ме прежалишъ,
ти кога ще ме забравишъ?

Майка Дамяну думаше:

— Синко, Дамяне, Дамяне —
едничка рожба на мама —
отъ огънѣ главня ще взема,
в'градина ще я посаля.
Кога главнята израстне,
кичестѣ дѣбѣ, синко, да стане,
дебела сѣнка да хвърля,
майка подѣ сѣнка да седне,
бѣла кѣдела да преде
и тѣжни пѣсни да пѣе —
тогава ще те прежала,
тогава ще те забравя...

Александърѣ Кипровѣ.

Н а в ѣ з к р е с е н и е

Още рано сутринѣта на велика сѣбота гробищата на македонския градецъ К. бѣха пълни съ народѣ. Не много следъ погребението на Христовото тѣло преди зори, женитѣ почнаха да отиватъ натамъ, за да посетятъ съ червени яйца гробоветѣ на скѣпи покойници въ надвечерието на великия Христовѣ празникѣ, за който се готвѣше всѣкой да го отпразднува съ всичко свое близко. Ето защо и мртвѣитѣ не бѣха забравени и народѣтѣ — мѣже, жени, деца — отиваше натамъ. При дрезгавината на зората хилядитѣ свѣщи, които горѣха по гробоветѣ, блестѣха като безброй звездички, кацнали върху тѣхъ и изпѣстрили съ свѣтлинкитѣ си тъмната ношна покривка, която все още се разстиляше навредѣ. Върѣки нея, народѣтѣ се бѣше разпилѣлъ по всички посоки като мравунякъ. Съ постепенното съмване все по-ясно се виждаше цѣлото това множество, което кичеше гробоветѣ съ малки пламѣчета и внасяше въ гробищата необикновенѣ животѣ. И когато слънцето изгрѣ, то все още продължаваше да се точи: едни се върщаха, а други отиваха натамъ. Старитѣ обичаи, поддържани отъ вѣкове, не се забравяха днесъ и на тоя день, още по мракѣ, всички посещаваха мртвѣитѣ, върѣки лошитѣ времена, които се преживѣваха... Защото сръбската властъ забраняваше всѣкакво движение край града по мракѣ и не можеше да се начуди на странния за нея обичай да се отива така рано и въ такова множество презъ този день. Но тѣй като цѣлото това народно поклонение предѣ мртвѣитѣ донасяше на тѣхнитѣ алчни духовници много облаги, както при прочитането молитви надѣ всѣки гробѣ, тѣй и при опѣването на житото, когато имѣ се поднасятъ хубави „поскури“ — тѣ не се противопоставяха на тоя несръбски обичай.

Даже цилиндричитѣ калимявки на свещеницитѣ имѣ съ голѣма бързина се мѣстѣха отъ гробѣ на гробѣ. „Божитѣ служители“ надвє-натри промърморваха молитвитѣ, събираха паритѣ, взимаха поскуритѣ, съ които пълнѣха цѣли торби, носени отъ нѣкой служащѣ, и отминаваха по-натамъ — както чернитѣ брѣмбари отъ цвѣтѣ на цвѣтѣ да смучатъ сладкия сокѣ. Ето зашто, между всичкото това множество се мѣркаше и кадифената калимявка на „протата“*, който не искаше да остане по-назадъ отъ другитѣ и носѣше своята угоена фигура по всички посоки.

А докато ставаше всичко това, между гробоветѣ и по пѣтекиитѣ тичаха на групички разни момчетии, немирни хлапаци, дошли съ родителитѣ си — както всѣкога — за игри по полето; тѣ се гонѣха на всички страни, захапали разни сладкиши, получени отъ роднини при подаянията, прескачаха надгробнитѣ плочи, викаха се по име и гласоветѣ имѣ внасяха наоколо още по-голѣмо оживление.

Една такава групичка отъ по-възрастни отъ 14—15 години момчетии движеше се сѣщо така между гробоветѣ, зяпаше предѣ разнитѣ паметници, четѣше епитафиитѣ или прескачаше желѣзнитѣ огради на голѣмитѣ семейни гробове и гледаше портретитѣ, провиквайки се презъ смѣхъ при сподѣлянето на впечатленията си.

Лутайки се така на разни страни, тази весела дружинка, каквато е всѣка млада група, особено отъ бездѣлници, почнала бѣ да се разтуря наоколо, когато изведнажъ провикването на единѣ отъ членоветѣ ѣ ѣ събра отново на едно мѣсто.

* Прота на сръбски значи Протоиерей.

— Ето го, дѣдо Коцо . . . , пали свѣщъ при единъ гробъ! На кого ли пали? Това не е тѣхниятъ гробъ! Хайде да го видимъ!

Дружината се затича надолу и обкржи стария дѣдо Коцо и гроба, който стоеше самотенъ и върху който горѣха нѣколко свѣщици, които старецътъ бѣше запалилъ, а виждаха се остатъци и отъ други догорѣли свѣщи, запалени отъ по-рано отъ нечия ржка.

Дѣдо Коцо бѣ известенъ на всички, понеже бѣше отъ видно семейство, а и младежта го знаеше поради голѣмата му обичъ къмъ нея.

— Дѣдо Коцо, чий е тозъ гробъ, нали не е вашия? — питаха момчетиитъ.

— Не, не е нашъ, синковци . . . Нашиятъ е горе — продума старецътъ, кръстейки се, следъ като запали още една свѣщъ. Тукъ е погребано едно юнакъ момче, една буйна глава . . . още преди двадесетъ години.

Момчетата замълчаха. Нѣкои отъ тѣхъ почнаха да четатъ надписа, който личеше доста ясно върху високия камененъ кръстъ съ подножие въ видъ на малкъ паметникъ, устоялъ доста на времето. Едно момче сричаше съ протегнатъ гласъ епитафията . . . „Народенъ герой . . . падналъ юнашки, сразенъ отъ вражеска ржка . . . Лека ти прѣстъ, юнако, народътъ не ще забрави името ти . . . Геройската ти смъртъ ще учи поколѣнията . . .“

— Да, да . . . юнашки загина . . . клетото момче! — продължи старецътъ съ трепналъ гласъ. — Другаръ бѣ на сина ми, Богъ да го прости! Отъ други мѣста бѣше то, но въ една чета бѣха съ сина ми . . . — думаше старецътъ съ насълзени очи и седна на единъ камъкъ до самия гробъ. Момчетата насѣдаха надъ другитъ надгробни плочи на стари, безкрѣстни гробове и гледаха на него.

— Кой го е убилъ, дѣдо Коцо, турцитъ ли? — питаха тѣ съ любопитство.

— Турцитъ . . . още въ турско време! . . . Бѣше слѣзнало то отъ планината заедно съ сина ми. Целта имъ бѣше да издебнатъ единъ бей, голѣмъ катилъ, който бѣснѣше по нашитъ села. Синъ ми е чакалъ на единъ пжтъ, а това момче на другъ, та ако единиятъ го изпусне, другиятъ да го причака. Кѣсметътъ билъ на това момче . . . Преоблечено въ белски дрехи, то го пресрѣща покрай единъ долъ. Следъ като го поздравило съ „много ти години“, вдига дебелата си дрѣвница и го храсва по тила съ всичката си сила. Беятъ пада мъртавъ . . . счупилъ му черепа . . . желѣзна ржка имаше! . . . Но отгде да се вземе наблизу полякътъ и да види всичко това! Вдига мартинката си, гръмва и го удря въ корема . . . скжсва му червата! . . . Пада горкото момче, ала не изгубва сили веднага, ами вади револвера си и убива на мѣстото проклетия полякъ, който бѣше се затичалъ съ голъ ножъ да го доубива. Гърмежитъ се чува надалечъ и наскочаха турци отъ съседнитъ бостани съ пушкитъ си . . . Но то не имъ се даде леко. Съ лѣвата си ржка стяга корема си, а съ дѣсната се хваща за тревата и така се влачилъ по грѣбъ, държейки револвера въ устата си, докато се закрива задъ единъ камънякъ въ дола и оттамъ почва да стреля съ револвера на всѣки турчинъ, който му се приближи. Така изеде душата на още одного и после се самоуби . . . Не бѣха му останали патрони! . . . Дълго време никой турчинъ не посмѣ да му се приближи, само отдалечъ стреляха, докато видѣха, че не се обажда вече. Едва тогава се приближиха

и отдалечъ изпразниха пушкитъ си въ тѣлото му — направиха го на рашето. Па после, до що бѣше турчинъ хвърли камъкъ върху му и така съ камъни го затрупаха. Но турчинътъ не смѣше нищо повече да стори. Имаше страхъ отъ Бога. И не рачиха да хвърлятъ тѣлото му въ гюбрищата, нито да го оставатъ неопѣто! . . . Дадоха го на насъ, на нашата черква, и цѣлиятъ народъ отъ града се стече на погребението. Единъ учителъ държа слово, ученицитъ пѣха въ хоръ, плакахме всички.

Николе Троячанчето, родомъ отъ Прилепското село Трояци, действувачъ като бунтовникъ въ Прилепско преди появянето на революционната организация.

А синъ ми, следъ като узна за станалото, едва се спаси отъ потерата, която бѣ излѣзнала да търси него и други комити и успѣ да избѣга въ гората. Но и неговиятъ кѣсметъ не бѣ голѣмъ — следъ една година дойде си отъ гората тайно у дома съ тежка рана на гърдитъ, отъ която умрѣ по-късно . . . Така земята ги скри и двамата още млади . . . Васъ Богъ нека ви пази!

Дѣдо Коце избърса сълзитъ отъ бузитъ си, стана отъ камъка, подпрѣ се съ тояжката си и се загледа въ кръста.

— Колчимъ дойда на синовия гробъ, не мога да не дойда и на тоя. И той ми е като синовъ . . . Юнакъ дете бѣше, буйна кръвъ, мжжко сърдце . . . Богъ да ги прости всички! — завърши старецътъ и пакъ се прекръсти, а следъ него млѣкналата дружинка. И когато той отмина нагоре къмъ другитъ гробове, дружинката се люшна напредъ като по даденъ знакъ, разтичаха се всички при свѣтитъ, нагребиха свѣщи, събраха и отъ другитъ гробове и се вър-

наха пакъ при юнашкия гробъ. Едни палѣха свѣщи на крѣста, други въ подножията и за мигъ цѣлиятъ гробъ свѣтна въ тържествено сияние. Запламтѣха буйно свѣщъ до свѣщъ; най-голѣмитѣ стърчеха горе на крѣста, тъй че гробътъ се виждаше още отдалечъ свѣтналь, лъчезаренъ. Младата дружина стоеше около него радостна и гледаше съ тържество на дѣлото си. Тя отдаваше по своему почитьта си къмъ героя.

И следъ като се нагледа на гроба, доволна, възхитена отъ разказа и отъ постѣпката си, тя пакъ се разпрѣсна, обърщайки се всѣкой отъ нея назадъ, натамъ, кждето юнаковиятъ гробъ сияеше като никога.

гарски езикъ. И всѣка дума сякашъ го удряше по главата съ невидимъ юмрукъ: „...Народенъ герой... падналь юнашки. . . Народътъ нѣма да забрави името ти . . . Геройската ти смъртъ ще учи поколѣнията . . .“

Той не издържа по-нататкъ. Сърдцето му затупа въ страшенъ бѣсъ, душата му се изпълни съ отровна жлъчь. . . Погледна на цѣлия гробъ. . . Каменниятъ крѣстъ му се стори още по-високъ, буквитѣ още по-голѣми, ясно очертани въ буйната свѣтлина на свѣщитѣ, особено на най-голѣмитѣ, които пламтѣха високо на крѣста и привличаха погледа отдалечъ. Всичко това се видѣ на протата грозно, страшно, престъпно. . . Струваше му

Молебень въ освобождения презъ 1918 година гр. Драма по случай петнадесет годишнината отъ Илинденското въстание.

Не много време следъ това, когато гробищата опустѣха, дебелиятъ прота минаваше тждѣва, слизайки надолу къмъ града. Окото му веднага забеляза свѣтналия гробъ, около който нѣмаше никого, но който така окиченъ съ пламтѣщи свѣщи изглеждаше като да е билъ посетенъ отъ цѣлия народъ. Той се приближи и се загледа въ него. Свѣщъ до свѣщъ горѣха върху подножието на крѣста, върху самия крѣстъ и по протежението на гроба, както по крайнитѣ камъни, така и въ срѣдата, кждето всѣка свѣщъ бѣше забита въ прѣстыта между зелената трева, която още по-ясно открояваше червенината на всичкитѣ пламъчета. Гробътъ сякашъ ликуваше! . . .

Зачуденъ отъ всичко това, протата се приближи до крѣста и почна да чете надписа . . . и ужасъ го хвана! Едри букви, много ерголѣми, всички издѣлбани въ камѣка, нижеха се предъ очитѣ му въ цѣла една дълга епитафия на бъл-

се, че надписътъ съ проклетитѣ ерголѣми се вижда и чете много отдалечъ. . . Крѣстытъ като живо сжщество съ разперенитѣ си рѣце сякашъ се понадигаше като на прѣсти, за да стане по-високъ... И не издържа сърдцето му. Той се хвърли съ развѣти отъ замаха широки рѣжави и поли на расото и съ единъ неутолимъ бѣсъ сграбчи голѣмитѣ свѣщи и ги захвърли надалечъ, следъ това разхвърли и останалитѣ, газейки ги съ краката си и гасейки всѣко пламъче. Следъ като разтури всичко и гробътъ потъмнѣ — сякашъ се намърши въ злокобень гнѣвъ — той се хвърли съ бѣсъ пакъ върху крѣста, сграбчи го съ дветѣ си рѣце, напъна нѣколко пжти тлѣстото си тѣло и следъ безброй пшкания успѣ да разклати подножието, размѣсти крѣста и го тласна съ всичката си сила. Крѣстытъ падна съ пукотъ на земята, безъ да се счупи. Тогава протата — цѣлиятъ задъханъ и изпотенъ — огледа се плахо наоколо и забърза надолу съ озвѣрено лице, изпускайки редъ псувни.

* * *
 Когато слънцето се надвисна на запад надъ далечнитъ планини и закъснѣлъ народъ пакъ почна да спомне къмъ гробищата, младата група момчети бѣше вече тамъ, както повечето пѣти предъ празниците, когато никаква работа не ги задържа по домоветъ. Следъ като се бѣше уморила отъ тичане по полето и хвърляне камъни съ плетени прашки, тя пакъ насъбра отвсѣкъде свѣщи и се запжти къмъ любимия гробъ... Но първитъ, затичалитъ

други събраха разхвърленитъ свѣщи, запалиха ги заедно съ новитъ една до друга по всечки ивични камъни въ тревата, както и високо на кръста, и гробътъ наведнажъ свѣтна въ радостно сияние, което ставаше все по-ясно и по-силно, колкото повече слънцето потъваше на западъ. И когато то съвсемъ изчезна задъ планинитъ и вече се почувствува първиятъ сумракъ, гробътъ отново заблестѣ като за нѣкакво тържество.

Тогава доволната дружина пакъ се разпрѣсна,

Часть отъ четата ан Велешки явойвода Николай Дечевъ, въ която влиза като четникъ храбриятъ Смилевски младежъ Даме Новевъ. (Вториятъ въ средния редъ отъ лѣво къмъ дѣсно).

се напредъ момчета, вече издадоха викъ:

— Я!... Гробътъ е разрушенъ!...

Всички се втурнаха натамъ — премного изненадани. Каменниятъ кръстъ лежеше на земята и тревата на гроба бѣше изтъпкана заедно съ свѣщитъ въ нея. Цѣлиятъ тоя безпорядкъкъ говорѣше на смаянитъ отъ почуда момчета, че зла, проклета ржка е извършила всичкото това опустошение.

Следъ първата изненада дружината излѣ потокъ отъ ругатни и проклетия по адресъ на злодеца, па се замисли и веднага подозрѣ, че това е непремѣнно нѣкой сѣрбинъ. Тогава каквато лоша дума имъ дойде на умъ, биде изречена по адресъ на всичко сѣрбско. Следъ това всички се запретнаха около гроба: нѣколцина измежду тѣхъ — най-силнитъ — хванаха тежкия кръстъ, исправиха го и го намѣстиха отново върху каменното подножие и го подпрѣха съ нѣколко камъни, за да не падне;

ликувайки, и се отдалечи по рида на къмъ дома си, спирайки се отвреме навреме да гледа отдалечъ свѣтналия гробъ.

Вече бѣха навлѣзнали въ махалитъ, когато наведнажъ гласътъ на едно отъ момчетата, което бѣше останало назадъ, ги накара да се върнатъ обратно и да се събератъ на едно мѣсто:

— Ристе, Кице, стойте, елате да видите... Гробътъ угасна наведнажъ... Гледайте!

Всички се затичаха къмъ рида и втренчиха очи надолу. Сиянието бѣше изчезнало, последното пламъче на гроба угасна безъ всѣкакво мъждение.

— Пакъ нѣкой направилъ това... Трѣбва да е сѣрбинъ!.. — изкомандува единъ гласъ и всички почнаха да пристѣпватъ дебнешкомъ, криейки се задъ гробоветъ и кръстоветъ. И какво видѣха! Нѣкаква голѣма черна фигура се движеше около юнаковия гробъ.

— Протата! — прошепна нѣкой. И наистина

това бѣше дебелиятъ прота, който стоеше до кръста, озъртайки се отвреме навреме. Въпрѣки настѣпилия вече мракъ, виждаше се доста добре отблизу, какъ той напруга цѣлото си тѣло, напѣвайки се да събори кръста заедно съ подножието.

Но въ този часъ профуча нѣщо въ въздуха и единъ камъкъ изневидѣлица тресна върху плочитѣ на съседния гробъ. Следъ това зафучаха и други отъ разни страни. Протата остана изненаданъ и погледна около себе си, но веднага бѣ принуденъ да се наведе. Иззадъ гробоветѣ из-

Четниците:
Трайко Аджиларски, Мино Токловъ и Дине Постоларски.

хврѣкваша нѣкакви черни птици, които се стремѣха къмъ него, фучеха къмъ него и падаха наоколо съ трѣсъкъ, тъй че не му даваха да се опомни даже. Той забърза да се скрие, безъ да смѣе да дигне глава, защото камѣнитѣ хврѣчиха отвсѣкжде и грозно пукотѣха върху надгробнитѣ плочи. Дружината го бѣше нападнала още отдалечъ съ прашки, съ които запращаше къмъ тлѣстото му тѣло голѣми камѣни.

— Уа, уа! . . . — нададоха вѣкъ всички, когато видѣха какъ черната фигура бърза, почти бѣга надолу, закривайки се задъ паметницитѣ.

Сега се знаеше вече неприятелтъ. И когато той изчезна съсемъ задъ оградата на гробищата и последниятъ камъкъ, запратенъ съ прашка, тракна надалечъ, срѣдъ младитѣ бойци започна весело кикотене. Всѣкой разказваше какъ го е ударилъ съ камъкъ и даже билъ видѣлъ кжде. . .

— Може би ще дойдатъ жандари! — забележа единъ. Но другитѣ замълчаха, запалиха по една свѣщъ, събраха следъ това и другитѣ свѣщи, които лежеха разхвърлени около гроба и отново ги запа-

лиха. Гробътъ отново свѣтна, както и преди, даже повече, защото наоколо бѣше вече пълненъ нощенъ мракъ.

Дружината тържествуваше. Следъ малко тя се отдалечи и седна на близкия ридъ, откждето наблюдаваше известно време какво ще стане. Но нищо не ставаше: гробътъ сияеше все така тържествено.

— Утре пакъ ще дойдемъ! — викнаха нѣкои и всички се запжтиха къмъ махалитѣ по домоветѣ си.

* * *

Измина и нея нощъ. Христосъ бѣше вече възкресналъ и всичко християнско се радваше на това събитие. Настана първиятъ денъ на Великденъ. Въ града е тихо, всѣкой си бѣше у дома. Само малкитѣ не мируваха. Облечени въ нови дрехи, награбили червени яйца, тѣ се събираха по махалитѣ и се чукаха, опитвайки си късмета — чие яйце е по-здрави, та той да спечели, или пѣкъ сновѣха нагоре надолу. Нѣкой спомена за юнаковия гробъ и една група отъ вчерашнитѣ момчети, заедно съ други, на които се разказваше вчерашното събитие, пакъ трѣгна къмъ гробищата. Любопитството на всички бѣше голѣмо да видятъ какво става съ тѣхната светиня.

Скоро гробищата се събудиха отъ тѣхнитѣ провиквания. Тѣ се устремиха надолу. Но ужасна бѣше изненадата имъ, когато приближиха. . . Гробътъ бѣше страшно разрушенъ, кръстътъ не съществуваше вече, а само голѣми парчета отъ него лежеха разхвърлени наоколо. . . Това бѣше вече много! Младитѣ души горѣха отъ мжка и страшенъ гнѣвъ! . . . Всички гледаха занѣмѣли. . .

Нѣколко мига така. . . и цѣлата дружина трѣгна тичешкомъ назадъ съ нѣкакво страшно решение. Всѣкой влѣзна у дома си, взе по нѣкое желѣзо или ножъ и отново полетѣ къмъ гробищата. Събраха се всички и тогава започна яростна атака срещу сръбскитѣ гробове — доколкото ги имаше тамъ. Размахали въоръжени рѣце съ ножове, ками, тесли и бравички, тѣ удряха върху гранитнитѣ паметници на разни офицери и други сръбски голѣмци, чупѣха стѣклата и рѣжеха ликоветѣ, поставени върху кръстоветѣ и подножията; удряха върху надписитѣ съ камѣни. . . И едва следъ като изсипа яда си и уталожилъ мжката си, младата дружина се запжти пакъ къмъ юнаковия гробъ. . .

* * *

Нѣколко часа следъ това въ града се разнесе ужасната за сърбитѣ вѣстъ, че гробоветѣ имъ сж обезобразени! Следъ обѣдъ разнитѣ чиновници и доребеи, заедно съ дебелия прота начело, бързаха къмъ гробищата. Следъ малко тѣ стояха поразени предъ изпочуканитѣ паметници на своитѣ офицери и разни други „герои“, дошли отъ джендема да оставятъ тукъ коститѣ си. . . Портретитѣ имъ бѣха страшно обезобразени, съ изчупени стѣкла; особено лицата имъ бѣха съвсемъ унищожени. Ясно се виждаше, какъ нѣкакво острие е сѣкло картона. Цѣлото това опустошение придаваше жалкъ видъ на паметницитѣ, а побледѣлитѣ въ немощенъ ядъ лица на сърбитѣ — особено на протата — изглеждаха още по-окаяни. Никой не знаеше кой е виновникътъ. Но протата всичко отгатна. Той веднага си спомни за снощния градъ отъ камѣни, невидимо излизаци иззадъ гробоветѣ, и съ треперящъ отъ бѣсъ гласъ разказа историята съ българския гробъ. . .

— Видѣхте ли, видѣхте ли!... Ха сега да решимъ какво да правимъ... Какъ да ги намѣримъ? — крѣскаха истерични гласове и най-разнородни псувни изпълняха тихитѣ дотогава гробища. И дълго още тѣ се чуваха наоколо, носейки се отъ гробъ на гробъ, отъ единъ до другъ изпочупенъ паметникъ. Сърбитѣ се гледаха мълкомъ — безсилни да уязватъ невидимия врагъ.

— Стража, непремѣнно стража трѣбва да се постави, иначе всичко ще унищожатъ... — викна нѣкой.

— Гробътъ, комитскиятъ гробъ е виновенъ... оня, дето снощи по късно го разрушихъ! — викна протата високо. — Елате да видите!

И той тръгна натамъ да имъ покаже дѣлото си, а следъ него и другитѣ, промъквайки се по кривитѣ пчечки на гробищата...

Но следъ малко се чу страшниятъ ревъ на протата, изпълненъ съ ужасъ. Другитѣ се затичаха къмъ него въ голѣма уплаха и го задържаха да не падне. Той бѣ цѣлия позеленѣлъ и сочеше на нѣщо предъ себе си, гледайки съ втречени очи. На десетъ крачки отъ него страшниятъ гробъ, който той вчера бѣ разрушилъ, стоеше отново възстановенъ. Подножието бѣ поставено на мѣстото си, камънитѣ по периферията бѣха наредени, а кръстътъ стърчеше на мѣстото си все така гордъ, макаръ и изпочупенъ, но съ части намѣстени една върху друга, както по-рано. Нечия рѣка ги бѣше

събрала, наредила една върху друга по редъ и, въпрѣки изпочупенитѣ рѣбове и краища, кръстътъ личеше ясно съ надписа си.

Всички мълчаха и втречено гледаха на страшния гробъ... И наведоха глави...

А въ това време отдалечъ се носѣше камбаненъ звънъ. Той долиташе отъ разни страни непрекъснатъ, живъ, тържественъ въ общия покой, който царѣше въ гробищата. Деньтъ бѣ свѣтълъ подъ чистото небе, кжпеще се въ обилната слън-

Мариовско хорó

чева свѣтлина. Навсѣкжде бѣ празникъ! Камбанитѣ непрестанно биеха и зовѣха народа на второ възкресение.

Коста Георгиевъ.

И з н е н а д а

(Споменъ отъ революционната епоха въ Костурско)

Къмъ края на м. май 1903 година, свободнитѣ отъ кърска работа селяни отъ с. Черешница бѣха се събрали въ Траяновата ливада и угрижено разговаряха върху тревожнитѣ новини, които се получаваха, като презъ въздуха, вследствие обезоржжаването, което турцитѣ бѣха предприели въ нѣкои села.

Селянитѣ обмисляха начина, като какъ полесно да се отърватъ отъ тази беля, ако случайно би ги сполетяла, и като най-целесъобразно намираха бѣгството въ гората. Затова решиха, за напредъ денемъ да се предпазватъ, когато сж въ село, а ноше да спятъ внѣ отъ него.

Въ разгара на пренията, две жени-куриерки пристигнаха отъ с. Прекопана. Въ писмото, което тѣ донесоха, се съобщаваше, че турцитѣ предприели обезоржжаване въ нѣкои села въ Леринско и че вършили голѣми жестокости. Това писмено известие, което потвърждаваше тревожнитѣ слухове, загрижи още повече селянитѣ.

Къмъ обѣдъ, една група отъ около 15 души селяни отъ с. Загоричени, предвождани отъ Никола Карачевъ, пристигнаха въ Черешница. Тѣ разправиха, че квартируващиятъ въ селото имъ аскеръ ненадейно започналъ да иска отъ селянитѣ пушки.

Попадналитѣ имъ, на първо време, на рѣце селяни били зле измжчвани, та тѣ решили, докато не спратъ побоищата и изтезанията, да се не върчатъ въ село.

Следъ обѣдъ, на сжщото мѣсто, беседата продължи. Групата значително се увеличи. Централната личностъ е единъ отъ селскитѣ свещеници — отецъ Христо Григоровъ.

Единъ овчаръ донесе съобщение отъ войводата Никола Трифоновъ, известенъ подъ името Кольо Бабчорчето, че се намиралъ на Черния Врѣхъ.

Това съобщение, инакъ безъ никакво значение спрѣмо развиващитѣ се събития, ободри малко селянитѣ.

Слънцето преваляваше и всѣки отъ присъстващитѣ смѣташе, че деньтъ ще мине спокойно.

Никола Карачевъ изяви желание да отиде при войводата, за да му опише положението на Загоричени при обезоржителната акция. Придруженъ отъ мѣстния рѣководителъ, той се отправи къмъ бивака на четата.

Вдадени въ разговоръ и успокоени отъ напредналото време, селянитѣ, въпрѣки взетото преди малко решение да се пазятъ отъ аскера, биватъ изненадани отъ Прекопанския аскеръ на самото

мѣсто, дѣто седѣха. Едновременно пристигна Загоричкиятъ аскеръ и едно отдѣление отъ около 200 души отъ Костуръ. Костурскиятъ аскеръ донесе и едно горско топче.

Изненаданитѣ селяни, всички вкупомъ, бѣха вкарани въ оградата на селскитѣ гробища, кждето и бѣха задържани. Разпореди се, цѣлото мжшко население да се прибере въ оградата на гроби-

селскитѣ жени, които винаги се редѣха заедно съ мжжетѣ въ редоветѣ на Организацията, заеха тѣхнитѣ мѣста. По незнайни пжтица, тѣ съобщиха на околнитѣ села за това, което ставаше въ селото; предупредиха сжщо всички селяни, намиращи се вънъ отъ селото, да се не връщатъ; уведомиха четата и почистиха кжщитѣ си отъ всичко, което би дало поводъ за подозрение. Тѣ облѣкоха загориченеца

Войводски съветъ въ балкана, на който присжтствува и Д-ръ Владимиръ Руменовъ

щата, гдето Султанската „милостъ и благоволение“ почнаха обилно да се лѣятъ надъ гърбоветѣ на заловенитѣ селяни — на всѣкиго споредъ късмета му или споредъ впечатлението, което бѣше направилъ на агитѣ. На свещеника Христо Григоровъ, който имъ се видѣлъ много едъръ, му пооскубали брадата; загориченецѣтъ Димитъръ Грѣнчаровъ, който билъ познатъ отъ Загоричкиятъ аскеръ, билъ порядъчно „наложенъ“, а черешниченецѣтъ Михалъ Диневъ Сульовъ, понеже е билъ облеченъ въ граждански дрехи, е билъ смѣтнатъ за учителъ и понеже учителъ бѣше тогава синонимъ на комита, въпрѣки всички увѣренија, билъ е смазанъ отъ бой.

Когато турцитѣ се „занимаваха“ съ селянитѣ,

Лютиковъ въ женски дрехи и съ пеленаче въ ржце го пуснаха изъ селото.

Турцитѣ, следъ като обградиха добре селото и поставиха орждието на подходяще мѣсто, изви-каха нѣколко души отъ селянитѣ и имъ поискаха декларация, че въ селото нѣма лоши хора, като сжщевременно ги предупредиха, че при пукването на една само пушка селото ще бжде изгорено, а мжжетѣ разстреляни.

Тази декларация окуражи селянитѣ, едно защото тѣ знаеха, че въ селото нѣма чета, и друго защото разбраха, че не се касае за пушки. Отъ готовността, съ която селянитѣ подписаха декларацията и увѣренията, които дадоха, турцитѣ разбраха, че

Поява и развитие на революционното движение въ Македония

(Изъ моитѣ записки)

[Продължение отъ книга 5 (25)]

По-късно, селата не се боятъ вече отъ нищо и сами почватъ да се надпреварватъ кое какъ по-скоро да покани четата, да ѝ се налюбува на юнашкия каяфетъ.

Когато съ окръжно отъ Централния комитетъ, издадено въ края на 1899 година, формално се създадоха районнитѣ чети, четницитѣ бѣха рѣдкостъ; недостигътъ бѣ голѣмъ. Сетне, обаче, се появи напливъ отъ желязци; четнишкиятъ животъ стана мода.

Изпърво смъртта бѣ страшна: своятъ мъчно се прежеляваше; по-сетне, смъртта се гледаше право въ очитѣ: „похарчилъ се“, казваха съ насмѣшка и пренебрежение. И нищо повече.

Христо Ботевъ на свое време се е възхищавалъ отъ една майка полякиня, задето не е тѣжела, а се е гордѣла съ тримата си загубени синове-юнаци: единиятъ билъ на заточение, другиятъ — обесенъ, третиятъ — убитъ. Въ Македония такъвъ духъ се забелязва не у една майка, а въ цѣли родове и то навсѣкѣде.

Четницитѣ и раненитѣ, щомъ свършатъ патронитѣ и има опасностъ да попаднатъ въ пленъ, сами турятъ край на живота си. Такива самоубийства има повече отъ сто (100). Цѣли чети сж заврѣшвали съ самоубийство. Така е свършила четата на Методий Патчевъ въ Кадино-село (Прилепско), която, обградена отъ турски аскеръ, следъ като въ боя свършила патронитѣ, нѣмайки възможностъ да си пробие пътъ, за да се измъкне и спаси, изпочупва всичкото свое оржие и, при пѣсни и братски цѣлувки, войвода и четници само съ единъ останалъ револверъ сами по редъ си теглятъ последния куршумъ. Сжщото става съ четата на Дине въ Крушодери (Леринско), съ четата на Христо Узуновъ въ с. Цѣръ (Битолско) и проче.

На първо време революционната мрежа едва се чувствуваше. Сетне, куриерската служба постепенно се разви; цѣлата организационна територия се прошари съ канали. Комитетската кореспонденция изпреварваше държавната и бѣ по-сигурна и по-неприкосновена отъ нея. Преносътъ на оржие ставаше сжщо така бързо и сигурно.

По-рано мѣстноститѣ не се знаеха. По-късно, села, гори, планини, канари, долища, пѣтеки, извори, скривалища, позиции удобни за бой—всичко се изучи на прѣсти.

На първо време Организацията бѣ главно

сж измамани. На групи, придружени отъ селяни, безъ предпазване, както обикновено това ставаше, на бърза рѣка турцитѣ претърсиха селото.

Следъ обиска, сконфузениятъ войскови началникъ избѣлва една турска псувня по адресъ на доносчицитѣ и освободи селянитѣ и селото.

А. Дамяновъ.

градска и административна; сетне, постепенно тя стана предимно селска и боева. За всѣки районъ бѣ създадена чета отъ по 5—7 души. На четитѣ бѣ повѣрена организационна и агитационна мисия. Градскитѣ ръководители не можеха да иматъ онова влияние и значение, каквото можеше да има четата — бидейки нагледенъ живъ примѣръ, който възплачва въ себе си дѣла, а не само думи.

Едно време трудно и дори невъзможно бѣ да накарашъ раята открито да се оплаче противъ произволитѣ на турскитѣ чиновници. Сетне пѣкъ,

Рибарски лагеръ край Охридското езеро

като дѣждъ валѣха заявления отъ остри по-остри и стана обикновено нѣщо да се събиратъ мъже, жени — особено жени — предъ правителствения домъ и да викатъ и хокатъ на всички гласове противъ неправдитѣ на властта. Колкото пѣкъ за произволитѣ на беговетѣ и агитѣ, нѣмаше нужда и отъ оплаквания: сами селянитѣ си виждаха работата съ тѣхъ.

Едно време, бей или кехая, а нѣкѣде даже и келявъ турчинъ (както би се изразила масата), можеше да влиза въ християнско село и безнаказано да си позволява волности спрѣмо имота и честта на селянина. Псувни и бой бѣха обикновено нѣщо; грабежъ и присвояване на чужди ниви често се случваше; посѣгане на семейна честъ не бѣше рѣдкостъ. По-сетне, когато се появи и засили Организацията, това се вдигна; турчинъ, само за да влѣзне въ село, трѣбваше да се замисли.

Едно време, царски хора (бюлюкбашии, заптии и тѣмъ подобни) бѣха малки царе на селото: прѣсни погачи, прѣжени кокошки, люта ракия, млади булки, що не! — както се казва въ пѣснитѣ. При сжществуването на Организацията подобно нѣщо бѣ рѣдкостъ и ако нѣкѣде станѣше, това излизаше изъ носа на авторитѣ; то имъ присѣдаше.

На първо време, преди да се засили Организацията, господари на деня и нощта бѣха турцитѣ. По-късно, щомъ приближеше нощта, турцитѣ се прибираха по домоветѣ си, а потеритѣ и

войскитѣ — въ казармитѣ. Организационнитѣ хора тогава именно почваха да излизатъ на работа и ставаше *Комитско царство*. Изобщо, по време на Организацията, денътъ бѣ на турцитѣ, а нощта на Организацията, на четитѣ. При това турцитѣ трѣбваше да избиратъ само друмищата, както това бѣ едно време за християнитѣ.

Организацията научи селянитѣ да не допускатъ произволи по събирането на данъцитѣ, да не служатъ ангария у разни дребнеевци и да искатъ по-голяма надница за своя трудъ.

янитѣ и защото, търсейки крадеца, възможно бѣ турцитѣ да откриятъ комитетски тайни.

Забраниха се и всѣкакви излишни разходи по сватби, накити и проче. Паритѣ бѣха потребни за друго нѣщо. Ако нѣкой е богатъ, нека си чува паритѣ за зло време, или нека купи оржие за сиромаси — ближни. Който има, нека помага на тия, що нѣматъ. Защото, срещу това, последнитѣ вършатъ много по-рискована работа, а своболата ще бѣде обща и за богати и за сиромаси.

Впрочемъ, идеалътъ така бѣ обхваналъ ду-

Партизанскиятъ отрядъ на войводата Борисъ Илиевъ-Берковчанина, който нахлу въ Македония преди обявяването на Балканската война и действуваше въ тила на неприятеля.

Човѣкъ, владенъ въ пиянство, развратъ, кражба или комарджилъкъ не можеше да бѣде полезенъ нито за себе си, нито за дѣлото. Организацията иска отъ единъ работникъ да си гледа и своята работа, отъ която вади прехраната си, пѣкъ и да му остава време при туй и за организационна работа. Освенъ това пияниятъ лесно може да изпусне тайна. Кое съ поука, кое съ заангажирване въ революционна работа, кое съ наказания -- и въ това отношение на домашното възпитание Организацията бързо постигна добри резултати, особено въ селата. Селянки просто сж плакали отъ радостъ, че сж виждали мжжетѣ си трезви да се грижатъ за домъ и челядь. Всички разпуснати мже и особено жени трѣбваше или да се откажатъ отъ своитѣ пороци, или да бждатъ наказани. Кражбитѣ се преследваха най-строго, защото Организацията бѣ длъжна да пази частната собственостъ на христи-

нитѣ, че, безъ преувеличение, може да се каже, често мое твое не се знаеше.

Не ще е грѣшно, ако кажемъ, че македонскиятъ селянинъ, въ повечето мѣста, не може да се похвали съ своята чистота. Въ Македония имаше села пословични по своята небрежностъ по отношение чистотата. Напримѣръ, селото Германъ (Прѣспанско) е било гнѣздо на вѣшкитѣ и, естествено, респективниятъ горски началникъ на района, Славейко Арсовъ, е трѣбвало, между другото, да се погрижи и за очистване селото отъ... вѣшки; но за това пѣкъ селянитѣ отпосле сж благославили и благославятъ Организацията.

Не въ едно мѣсто четитѣ сж се оплаквали отъ неизмѣсенъ и недопеченъ хлѣбъ; следъ оплакването е следвала заповѣдь: селяни и селянки да отидатъ въ друго село, за да се научатъ какъ се мѣси и пече хлѣбъ. Между четницитѣ нерѣдко се

е случвалъ по нѣкой хлѣбарь; той е показвалъ и учелъ селото на леснина и удобства за мѣсене и печене хлѣбъ.

По сѣщия начинъ населението въ Македония се научило да си прави по-комодни дрехи, да си строи хигиенични кѣщи, да отглежда по-добре домашни животни и растения, да оре по-модерно и да се очисти отъ нѣкой суевѣрия, очевидно вредни за здравето и за кесията.

Отъ изложеного дотукъ се вижда, че Вжтрешната революционна организация се е мѣсила и въ домашното възпитание и изобщо въ домашния битъ на македонецъ и е постигнала чудни, похвални резултати.

Срѣдствата си Организацията добиваше: 1) отъ членски вноски; 2) отъ налагане тукъ-таме данѣкъ на българитѣ; 3) отъ честитки по сватби, именни дни, раждания, кършавания и други и 4) отъ глоби, комитетски марки и проче.

Много сж случитѣ, когато жени, нѣмайки срѣдства да помогнатъ на Организацията, за да се купи орѣжие и муниции, сами охотно сж давали своитѣ сѣпли накити и огърлици. На много мѣста (въ Охридско) Организацията е издавала свои гербови марки съ лѣвъ въ срѣдата и надписъ: „Автономна Македония“. На заявления безъ такава гербова марка, Организацията не е давала ходъ.

Орѣжието Организацията е купувала и доставяла отъ Гърция, Албания, Сърбия и отъ самата Турция за южнитѣ, западнитѣ и северо-западнитѣ революционни райони, и отъ България — за севернитѣ и източнитѣ революционни райони.

Когато следъ встанието презъ 1904 година посетихъ Македония по комитетски работи, въ родния ми градъ Охридъ азъ чухъ чудни, дивни разкази за мъжеството и себеприцанието на мало и голѣмо при изпълнение своя дългъ къмъ освободителното дѣло.

Така, за да се укрие и спаси дошелъ по работа или търсенъ отъ властѣта войвода или четникъ, жени и мъже сж устройвали мрѣтвило. Около мрѣтвешки ковчегъ, отрупанъ съ живи цвѣтя, вощеници горѣли и свещеникъ чель тѣжни молитви, а женитѣ плачели, скубѣли си коситѣ отъ тѣга и жалъ по умрѣлия. Процесията излизала отъ кѣщи и минавала така отъ една улица въ друга, отъ една черква въ друга.

Въ сѣщностъ, въ ковчега се е спотайвалъ, отрупанъ съ цвѣтя, живъ войвода или четникъ, който трѣбвало да се изнесе изъ подозрѣна кѣща, като се мине презъ блокада отъ агенти, стража и войска.

За сѣщата целъ често сж устройвали и сватби, при които окичената и покрита съ гжстъ вуалъ

булка е билъ нѣкой узнатъ и преследванъ отъ турцитѣ войвода или четникъ, а прикита—орѣжие.

Изобщо, въ Македония нѣма българинъ и българка, нѣма момче и момиче българче, които да нѣматъ своята заслуга къмъ революционната организация, които да не сж служили съ ентузиазъмъ къмъ освободителното дѣло.

Но тоя ентузиазъмъ въ поробеното население бѣ неудържимъ, когато то видѣ широката поддрѣжка на революционното движение отъ страна на своитѣ братя въ България. Въ тая поддрѣжка то виждаше осезателно доказателство, че цѣлиятъ

Приказниятъ Сѣрски войвода Георги Латровалята (легналиятъ), родомъ отъ Демиръ-Хисарското село Латрово и Стефанъ Гайларски (седналиятъ), родомъ отъ Кулското село Царъ Шишманово, сега аптекаръ въ гр. Горна-Орѣховица. Вториятъ е билъ санитаръ въ четата на Борисъ Сарафова и като такъвъ се е отличилъ съ своята неустрашимостъ при даванетоъ санитарна помощъ на раненитѣ презъ време на сраженията четници.

български народъ бѣше се свързалъ съ революционното движение и че въ минутата, когато се открие решителната борба, тя ще бѣде подкрепена отъ всички народни сили.

Увлѣчено и трогнато отъ това братско участие, то — поробеното население, всрѣдъ нечуванитѣ звѣрства на турцитѣ и тия на албанци, гърци и сѣрби, влагаше последнитѣ свои усилия, за да бѣде колкото е възможно по-подготвено за решителния часть.

Революционната работа бѣ дотолкова напреднала, че къмъ 1900—1901 година се отпочна подготовлението на кадритѣ за предстоещитѣ активни действия. Въ много революционни райони агитационнитѣ чети се замѣстваха съ кадрови, чиято численостъ и боевъ съставъ бързо се увеличаваха, а въ нѣкои мѣста предприемаха и открити стѣлкновения съ турската войска, за да калятъ себе си и да вдѣхнатъ вѣра въ душата на населението.

Но тая стихийна организация, която развиваше такава блѣскава апостолска и революционна

дейност, криеше въ недрата си и нѣкои слабости. Така напримѣръ: отъ нейната срѣда не можа да се издигне една силна, авторитетна личност, която съ своя умъ и воля, съ своето умение и тактъ, съ своя ореолъ на призванъ водачъ, да привлече и групира около себе си всички по-видни македонски дейци — вътрешни и външни, да направлява тѣхнитѣ действия и, като застане начело на Организацията, да я води смѣло и неуклонно къмъ целта. Въмѣсто това, къмъ 1901 година, следъ заточаването на Централния комитетъ на ВМРО

викваше действия, които отбѣгваха отъ надзора на висшето ръководно тѣло.

Винишката афера презъ 1897 г., а следъ нея Лозенградската афера, които повлѣкоха въ затворитѣ и въ заточение цвѣта на българската интелигенция на тия райони; аферата Мисъ Стовъ презъ 1901 г.; атентатитѣ на Отоманската банка и парахода „Гвадалкивиръ“ въ Солунъ; атентатитѣ на моста при Ангиста презъ пролѣтѣта на 1903 год. — три месеца преди Илинденското въстание — всичко това бѣ предприето отъ отлични, пламенни родо-

Въ предвечерието на илинденското въстание презъ 1903 година.

Група дейни членове на революционната организация въ Разложкия районъ, които, отдалечени въ тайнственитѣ дебри на необятния Перинъ, правятъ, подъ ръководството на вещи инструктори, заповѣданитѣ отъ Централния комитетъ на ВМРО бойни упражнения и се готвятъ за саморазправа съ вѣковния тиранинъ. Начело на групата е стоялъ Лазаръ Томовъ (четвъртиятъ отъ лѣво къмъ дѣсно въ задния редъ), родомъ отъ Разложкото село Годлево, който, макаръ и на двадесетъ годишна възраст тогава, е билъ директоръ на българската прогимназия въ гр. Банско. Оцѣлѣлъ следъ събитията, той сега е подпредседател на Ръководното тѣло на Илинденската организация.

и арестуването членовѣтъ на Върховния македоно-одрински комитетъ, ние виждаме въ македонскитѣ организации — вътрешни и външни, много водачи и авторитети, които внесоха въ освободителното дѣло всѣки своето схващане и разбиране, внесоха своето дребнаво честолюбие за първенство и оттамъ ония крамоли и люти ежби между тия водачи и тѣхнитѣ привърженици, които често спѣваха нормалното развитие на освободителното дѣло, а по нѣкога и зле го излагаха.

При това, въ редовѣтъ на Организацията липсваше една строга революционна дисциплина — важенъ елементъ въ всѣко революционно дѣло; а това разклащаше единството въ начинанията и из-

любци, но всички действащи безъ знанието и въпрѣки волята на Централния комитетъ на ВМРО.

Всичко това, не ще съмнение, даваше поводъ и пжтъ на турската власт да прониква въ тайнитѣ на революционната организация и да я разрушава.

Днесъ, следъ нещастията и бедитѣ, що ни сполетѣха, често се чуватъ авторитетни мнения, какво революционното движение въ Македония е било преждевременно, прибързано, дори съвсемъ ненуждно и пророкуватъ, че ако е била следвана мѣдрата политика на Стефанъ Стамболова, т. е. ако се следваше по еволюционенъ пжтъ докрай, резултатитѣ щѣли да бждатъ по-други за македонскитѣ българи и за българитѣ изобщо.

(Следва) Г. Ив. Бѣлевъ.

ИЛЮСТРАЦИЯ ИЗ ИЗИДЕНЬ

Редакторъ: ПЕТЪРЪ МЪРМЕВЪ

Редакция и Администрация: София, улица Алабинъ, 30. — Телефонъ 19-32.

ДАР
ОТ НАЦИОНАЛНАТА БИБЛИОТЕКА
„СВ. СВ. КИРИЛЪ И МЕТОДИЙ“
СЪБОРЪТЪ ВЪ ГР. РЕСЕНЬ

Нѣкога и сега

(Спомени и преживѣлици)

Съборътъ въ гр. Ресенъ, по случай освещаването на новата черква „Св. Кирилъ и Методий“ на 15. августъ 1894 год. Първа сбирка на революционната организация.

Тържеството по освещаването на черквата „Св. Кирилъ и Методий“ въ гр. Ресенъ. Върѣдъ тържествуващия народъ се намира и Даме Груевъ.

Безспорно е, че да се пишатъ спомени сега за събития, станали преди повече отъ 35 години, безъ да сж били държани поне що-годе бележки свое-временно, е много трудно, ако не и невъзможно. И, ако нѣкой съвременникъ направи това, то, най-малко, споменитъ му ще бждатъ въ сегашенъ духъ, а за такива спомени е важно да се предаде точно и събитието и духътъ на времето, въ което сж станали. Че това е така, се убедихъ сега като написахъ споменитъ си подъ горното заглавие, които и по духъ и по сжщина се различаватъ отъ спомена ми, напечатанъ подъ видъ на дописка въ Цариградския в. „Зорница“ отъ 21. августъ 1894 год., като гостенинъ на гр. Ресенъ.

И понеже тая ми дописка ми хареса сега повече отъ сега написания споменъ, тъй като събитието е предадено въ духа и езика на времето и то въ вестникъ, печатанъ въ Цариградъ подъ строгата

цензура на Султанъ Хамидовия режимъ, намирамъ, че ще бжде отъ голѣмъ интересъ за четцитѣ ни, ако предамъ самага дописка, което и правя.

Въ брой 155 отъ 24. септември 1894 г., въ отдѣла „Дописки“ чета следното: ¹⁾

Църквата „Св. Кирилъ и Методий“ въ Ресенъ. Покойниятъ попъ Георги.

Има повече отъ една година откакъ въ гр. Ресенъ се започна съграждането на една църква. Допреди една година българитѣ отъ града се черкуваха въ старата църква, заедно съ припознаващитѣ патриаршията българи и често пжти, както и навсѣкжде, ставали сж нежелателни случки помежду имъ. Необходимо имъ бѣше, следователно, да си иматъ отдѣлна собствена църква. Започна се съграждането на такава църква и ето следъ една година, посрѣдъ бедностъ и лишения, кжде съ собствена

¹⁾ Въ цѣлия цитатъ не спазвамъ правописа, който сжщественно се различава отъ сегашния.

поддръжка, кжде съ волни помощи, приготвиха проектираната сграда.

Църквата е съградена накрай града въ западната му часть. Проектирали отнапредъ да я съградятъ на южния край, но нѣмалѣ тамъ свое мѣсто, а трѣбвало да купуватъ; затуй я съградилѣ на свое (църковно) мѣсто, въ западната часть на града. Образътъ ѝ е кръстоподобенъ. Дълга е не повече отъ 14 метра и широка — не повече отъ 8 метра (приблизително, безъ да сѣ точно измѣрвани размѣритѣ — б. н.).

По предложение на Негово Високо Преосвещенство Митрополитъ Григория, освещаването стана на 15. августъ. Нѣколко деня преди освещаването пристигна Негово Високо Преосвещенство въ града и се установи въ Митрополията. Ресенската

ваха за неговия животъ и дѣлата му. Разпитахъ и азъ одного и ми разказа, че покойниятъ, преди да стане свещеникъ, билъ касапинъ. Отличавалъ се съ *живостъ и буйностъ на характера си*. Пъкъ въ онѣзи времена човѣкъ трѣбвало да бжде *смѣлъ и решителенъ*, за да може да понесе усилията по църковния въпросъ. Той, като здравъ и буенъ, за да може по-добре да се бори, съ съгласието на българитѣ, станалъ свещеникъ. Грижилъ се е, освенъ за църковнитѣ работи, още и за училищата. Самъ той е билъ учителъ въ околнитѣ села и е въвелъ български езикъ въ училищата. За да може и въ църква да пѣе български, той, единъ недѣленъ день, когато църквата е била препълнена съ народъ, изпѣлъ „Достойно естъ“ на 6-и гласъ и, за да не го надпѣе нѣкой, захваналъ го тѣй високо, щото цър-

Четитѣ на войводитѣ: Христо Чернопѣевъ, Пешо Самарджиевъ, Дѣлчо Коцевъ. Капитанъ Трневъ, Никола Жековъ и Панайотъ Байчевъ, преди да се раздѣлятъ, за да заминатъ за опредѣленитѣ имъ райони, изврѣшватъ въ тайнственитѣ недра на Македония обичайната молитва.

община направи честь на всички бѣжни общини, като ги покани за освещаването. За сжщото бѣше обявила по-напредъ и въ вестницитѣ. Но, за жалость, всичкитѣ общини се показаха глухи на поканата — отъ работа ли, кой знае отъ що? Недѣлното училище намѣряваше, като имаше представители отъ всички общини, да даде отчетъ за петгодишния вървѣжъ на работитѣ му, но напраздно — надеждитѣ му останаха осуетени.

Службата започна рано. Църквата бѣше препълнена съ народъ. Две трети отъ народа бѣше вънъ, около църквата. Предъ църквата — цѣлъ панаиръ. Едни продаватъ плодове, други — всевъзможни украшения и т. н. и панаирътъ се украшаваше отъ разни вещи за продажба, състоещи се отъ мѣстни произведения и ржкодѣлия.

Службата се свърши и всичкиятъ народъ се събра предъ църквата и съ свещеницитѣ се фотографира, за вѣченъ споменъ. Само че Негово Високо Преосвещенство, въпрѣки първото си обещание да вземе участие при фотографирането, после отказа.

Посрѣдъ тоя купъ отъ хора разнесе се слухъ, че известниятъ *родолюбецъ и заслужилъ патриотъ*, попъ Георги, умрѣлъ. Като гръмъ се разнесе тая печална вѣсть. Всички започнаха да запитватъ за покойния. Онѣзи, които знаеха, разказ-

квата гърмѣла отъ неговия силенъ гласъ. Владиката (грѣцки) нѣмало що да прави, свалилъ си шапката и стоялъ съ благоговение до изпѣването му. Тази постѣпка на попъ Георги се увѣнча съ успѣхъ и оттогава се пѣе въ църквата български.

На другия день, въ вторникъ, се изврѣши погребението на покойния. Всички ресенци почетоха паметъта му, като придружиха смртнитѣ му останки до гроба. Надъ гроба му се държаха прочувствени речи за неговия животъ, за дейността му и *длжността на човѣка спрѣмо отечеството*. Следъ това поднесоха се вѣнци отъ недѣлното училище и учителското тѣло.

Недѣлното училище, поради празника, бѣ решило да даде на гоститѣ представление съ платка за въ полза на църквата. Съ това представление то искаше да представи на присѣствуващитѣ *сцени отъ ежедневиия животъ на народа* за работи, които зле действуватъ за самия него. За избора и нареждането на такива сцени бѣ се наелъ единъ учителъ. Изборътъ бѣ много сполучливъ. Избралъ бѣ такива сцени, които най-много се срѣщатъ въ хорския животъ. Взима случки отъ Ресенския животъ и изкарва на сцената картини, които се срѣщатъ всѣки день. Възползувалъ се отъ случая, че ресенци отиватъ

за градинари въ Цариградъ и взима за примѣръ единъ такъвъ градинаръ, който, следъ като се оженилъ, отива въ Цариградъ. Седѣлъ тамъ много години и се залюбилъ съ друга една мома. Домашнитѣ забравилъ. Явява се на помощъ единъ „гадалецъ“, които разубеждава момъка отъ втората любовь и го накарва да се завърне дома си. Драмата е писана въ стихове. Актьоритѣ, макаръ за пръвъ пѣтъ да виждатъ представление, изиграха си ролитѣ доста хубаво и публиката остана доста доволна.

Преди да почне представлението, държа се речъ, която немало заслужава внимание. Изпѣха се пѣсни въ хоръ. Пиесата свърши посрѣдъ много шумни ржкоплѣскания съ едѣа (жива) картина отъ хорския ни животъ. Да бѣха стрували бенгалскитѣ огньове, тя напълно ще заслужеше името „жива картина“.

Въ сѣбота вечерята се направиха опити по фокусничество и хипнотизъмъ (отъ Трайчо Доревски — б. н.). Хипнотизира единъ пѣтелъ, а после една госпожица и единъ господинъ. Опититѣ излѣзоха доста сполучливи. Публиката се смая. Смѣхъ непрестанно.

Недѣлното училище, имайки предвидъ значението на старинни картини, фотографира нѣкои исторически забележителности отъ Прѣспа. Отъ всичкитѣ картини се състави единъ албумъ, който се разпродава за въ негова полза. За поднесенния албумъ на Негово Високо Преосвещенство, той благоволи да подари 5 лири турски. Приготовиха се доста албуми и желателно е всѣки да си вземе по единъ, *като старина*.

За всичкитѣ тия работи има много да се дължи на гражданитѣ, които взеха инициативата и които не жалѣха трудъ и време, само и само да увѣковчатъ тържественото освещаване на църквата имъ.

гр. Ресенъ, 21. августъ 1894 г.

Единъ гостенинъ.

* * *

Нѣколко дни преди 15. августъ, съ фойтонъ се отправихме за Битоля: азъ, Александъръ Пановъ и Атанасъ Мурджевъ. Още на следния день Александъръ Пановъ и Григоръ Попевъ бѣха заминали за Ресенъ, а азъ и нѣколко битолчани се отправихме съ една бръчка едва въ предпоследния день и надвечеръ стигнахме. Оживлението въ града, както и изъ пѣтя бѣше голѣмо. Шосето за Ресенъ — Охридъ, съ разклонение за Корча, бѣше добъръ коларски пѣтъ. Движението по него, доста усилено, се поддържаше отъ конски и волски коларски транспорти, съ които се пренасяха отъ Битоля разни стоки за цѣла югозападна Македония и Албания, оттамъ се донасяха сурови произведения за износъ, тѣй като Битоля бѣше главно стоварище (следъ Солунъ) за вносно-износната търговия за цѣлата областъ.

Шосето върви все въ подножието на *Пелистеръ планина* изъ китни гористи мѣстности, презъ гиздави села и стига до вододѣла при с. Гявато, образуванъ отъ склоноветѣ на планинитѣ *Бигла* и *Пелистеръ*.

Отъ кулата-беклеме при Гяватския проходъ се открива предъ пѣтника Прѣспанската котловина, която заврѣшва съ кристалното едноименно езеро, водитѣ на което отражаватъ лжчитѣ на климналото вече надъ планината *Петрино слънце*.

Разквартирувани бѣхме въ Стрезовци — Славейко Стрезовъ бѣше мой другаръ въ гимназията и съидейникъ. Още отъ първия моментъ на пристигането ни, къмъ мене се привърза неговиятъ по-малкъ братъ, Борисъ (сега запасенъ генералъ-щабенъ полковникъ), който искаше непременно да го уча на гимнастика — види се, Славейко (падналъ въ боеветѣ при Криволакъ презъ 1915 г.) бѣше ме набебилъ, за да ме подиграе, че съмъ голѣмъ гимнастикъ, защото още въ гимназията си бѣхъ тромовъ и отъ гимнастика бѣгахъ като отъ чума. Веднага, следъ като се установихме, осведомихъ се кои познати сж дошли на гости и разбрахъ, че 2-3 дни по-рано *Даме Груевъ, Григоръ Попевъ и Александъръ Пановъ* сж заминали презъ Петрино за Охридъ и Струга, преоблечени въ арнаутски дрехи и въоръжени. На другия день още, за празника, тѣ бѣха

между насъ. За споменъ на тоя имъ излетъ, тѣ бѣха се фотографирали заедно въ *комитетския си каяфетъ*.

Следъ официалната церемония по освещаване на църквата, една група гости, мѣстни граждани и учители, обходихме по-първитѣ кѣщи на града, направихме излетъ до с. Янковецъ и надвечеръ се прибрахме въ града и въ кѣщата на Т-ци *набързо* се състоя сбирка на хората на Македонската революционна организация начело съ *Даме*, който,

„Саатотъ“ въ гр. Скопје

използувайки добритѣ условия да види сгруппирани още на първо време повече представители на Организацията, държа сладкодумно напѣтствено слово за бѣдещата работа и успѣхъ на дѣлото и за тържеството на революцията — такава каквато се рисуваше въ въображението ни въ първитѣ моменти на организирането ѝ — въ зората на рождението ѝ.

Само 10 години по-късно, на 20. юлий 1903 год., на *Илинденъ*, се разнесе ехото на вѣстанала *Македония*, а и до днесъ това ехо разнася въ душитѣ на македонцитѣ отзвука на *недопѣтата велика Илинденска епопея*.

Нека тоя отзвукъ кѣнти и крепне въ душата на македонецъ, докато се намѣри майсторѣтъ, за да допѣ наченатата преди повече отъ 35 години велика епопея.

Покой и вѣчна слава на героитѣ! Сила и крепкостъ на живитѣ борци за тържеството на правдата!

Слава на свободна и независима Македония!
Вършечки бани, августъ 1930 г. **Тодоръ Станковъ.**

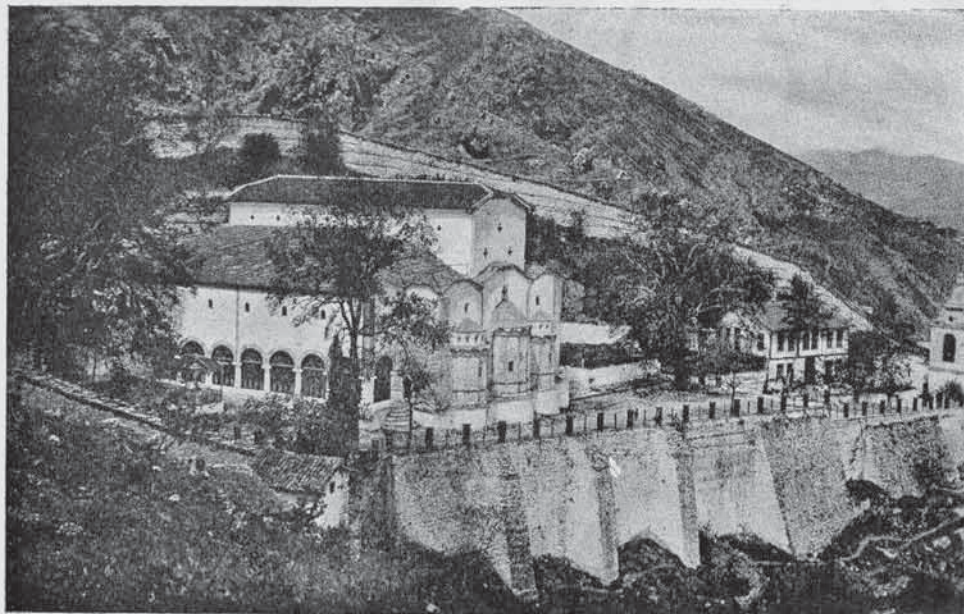
Извадки отъ „РЕВОЛЮЦИОННИ БОРБИ ВЪ АЗОТЪ (ВЕЛЕШКО) И ПОРЪЧИЕТО“ отъ Стефанъ Аврамовъ, издание на Македонския Наученъ институтъ — книга X. отъ „Материали за историята на македонското освободително движение“.

АЗОТЪ

[Продължение отъ книга 5 (25)].

Стефанъ Димитровъ е роденъ въ с. Зелениче, Леринско, презъ 1876 г. Първоначалното си образование е получилъ въ родното си село, а сръдното въ гр. Пловдивъ. Още като невръстенъ ученикъ

митровъ съ голъма упоритостъ се заема да оправдае възложеного му довърние. Още съ встъпването си въ Велешко той почва да търси и налучква правия път, за да осигури канала на Организацията и направи отъ Велешко единъ отъ най-добритѣ организационни райони.

Прочутата черква „Свети Пантелеймонъ“ въ гр. Велесъ

той съ живъ интересъ е следилъ македонското освободително дѣло. Презъ 1900 година той напуща Софийския университетъ, въ който следваше математика, и отива да изпълни своя свещенъ дългъ къмъ поробеното отечество. Въ прощалното писмо до родителитѣ си, Димитровъ пише: „Дългъ е на всѣки македонецъ, билъ той интеллигентенъ, простъ, богатъ или сироманъ, да пожертвува всичко предъ олтаря на отечеството. Ето защо, азъ решихъ да понеса тежкия, но славенъ Исусовъ кръстъ...“ Той имаше желанието да сподѣли мжкитѣ и неволитѣ на угнетения народъ и тамъ при него и заедно съ него да измислятъ начина и сръдствата за промѣната на неносния робски животъ. За да бѣде по-свободенъ и да може да се отдаде на организационна работа, Стефанъ Димитровъ става учителъ въ Кукушкото трикласно училище. Презъ м. май 1901 година, за революционна дейностъ, заедно съ 12 души свои другари, Димитровъ попада въ ржцетѣ на турската власть, осъденъ на 7 години и изпратенъ на заточение въ „Подрумъ Кале“. Презъ 1903 година амнистията го засяга и той бѣ освободенъ. Обаче, веднага следъ завърщането си отъ заточение, той става четникъ на Енидже-Вардарския войвода Апостолъ.

Поради тия негови добродетели, презъ пролѣтѣта на 1904 година, ВМРО го изпраща за Велешки войвода, съ надеждата, че той ще способствува съ своя умъ и твърдъ характеръ за закрепването на тоя районъ, който бѣше отъ извънредно голъмо значение за дейността на организационнитѣ чети.

Като интеллигентенъ и енергиченъ войвода, Ди-

митровъ съ голъма упоритостъ се заема да оправдае възложеного му довърние. Още съ встъпването си въ Велешко той почва да търси и налучква правия път, за да осигури канала на Организацията и направи отъ Велешко единъ отъ най-добритѣ организационни райони.

Четата му се състои отъ следнитѣ четници: помощникъ Пеню Шиваровъ отъ с. Шивачево, Чирпанско; Дачо Йотовъ отъ с. Турски Тръстеникъ, Тетевенско; Спиро Тошевъ отъ Прилепъ; Никола Николовъ отъ Пловдивъ; Стефанъ Вардарски отъ с. Градско; Каме Андреевъ Улански отъ с. Уланци; Миланъ Митревъ отъ Велесъ; Коце Георундовъ отъ Велесъ; Коце Кючуковъ отъ Севлиево; Велко Апостоловъ отъ с. Попадия. Отпосле къмъ него се присъединиха и Секула Христовъ отъ с. Ораовдолъ; Пано Мокранчето отъ с. Мокрани и Коле Комитката.

Презъ 1904 година, отъ 2. май до 5. юний, се състоя една конференция отъ главнитѣ деятели на ВМРО отъ западна Македония. Отначало почна на върха Мукосъ, а отпосле заседанията ставатъ по селата Трояци, Топлица, Плетваръ, Ораовецъ, Никодимъ и Никодимския балканъ. На конференцията присъжтствуватъ: Даме Груевъ, Пере Тошевъ, Гьорче Петровъ, Георги попъ Христовъ, Христо Узуновъ, Георги Сугаревъ, Стефанъ Димитровъ, Петъръ Юрковъ, Добри Даскаловъ, Пешо Самарджиевъ, Георги Пешковъ, Петъръ Ацевъ, Никола Каранджуловъ, Юрданъ Тренковъ и др. Целта на конференцията бѣше да възстанови наново революционнитѣ райони, които бѣха разстроени отъ последицитѣ на въстанието.

Следъ привръщането на конференцията всички войводи заминаватъ за своитѣ райони.

Следъ Илинденското въстание, покойниятъ Борисъ Сарафовъ, поради настѣпилитѣ между него и ВМРО недоразумения, почна да изпраща въоръжени чети въ Македония и то въ райони, гдето той предварително бѣ подготвилъ почвата. Тия чети се явяваха и работѣха отъ негово име. ВМРО бѣше решила на всѣка цена да не допуска Сарафовитѣ чети да преминаватъ Вардара, обаче, това не можеше да се спази, тъй като между войводитѣ отъ крилото на Сарафова имаше хора съ голъмо революционно минало, хора храбри и ползуващи се съ голъмъ авторитетъ сръдъ населението. Такива войводи много лесно си пробиваха път и осигуряваха влизането си въ вътрешността на Македония.

Тия недоразумения между ВМРО и Сарафова, които се изгладиха въ Велешкия районъ едва въ началото на августъ 1905 година, станаха причина въ Велешко да се разиграятъ такива събития, които дадоха възможностъ по-лесно да се затвърди сръбската пропаганда.

Иванъ Наумовъ—Алябака е роденъ презъ 1878 година въ с. Ораовецъ, Велешка околия, гдето е преживѣлъ детинството си. Още въ най-крехкото си юношество, като синъ на бедни родители, той отива на гурбетъ въ Солунъ. Въ престолния градъ на Македония Алябака дълги години изнемогва отъ тежка физическа работа за насъщния коравъ залък; едва по-късно той става комисионеръ въ Солунъ. Благодарение на своето жлъзно тълосложение и ентузиазъмъ за борба, той къмъ 1898 година влиза въ очитъ на Михаилъ Попето и други революционери въ Солунъ, които го посветяватъ въ тайния си кржжокъ. Следъ дълготодишна дѣлова работа, като легаленъ и нелегаленъ, въ Алябака се оформява бждещиятъ безстрашенъ и смѣль войвода.

Алябака бѣше високъ, широкоплещестъ и здравенякъ, съ мургаво лице и черна коса, които го уприличаваха на мавъръ, поради което получи прекора „Алябакъ“. Неговиятъ орловъ погледъ, войнственъ духъ, походка, смѣлость, себепризнание и вѣра въ дѣлото, го издигнаха предъ очитъ на другари и противници. Него го вълнуваше една-единствена мисль — свободата на Родината. Въ време на сраженията и съ турци и съ сърби той налиташе като разяренъ лъвъ, увличайки следъ себе си четниците. Въ Велешко, Прилепско и Порѣчието той бѣ единствения войвода, който бѣ вселилъ страхъ въ редоветъ на сръбската пропаганда, агентитъ на която го третираха за непобедимъ и неузнаваемъ.

Презъ 1904 година Алябака пристигна въ Велешко съ четниците си: Павелъ Наумовъ (неговъ братъ), Александъръ Андреевъ-Чапата, Петъръ Дукотъ отъ Охридъ, Коле Попадичето отъ с. Попадия, Василь Гавазовъ отъ с. Бучино, Крушовско, Христо Койчевъ, Сандо отъ с. Судикъ, Шипско, и придруженъ отъ „гемиджитъ“ Тодоръ Богдановъ, Тодоръ Доротеевъ и Алексо Мартулково.

При пжтуването си за Велешко, Алябака се съпровождаше отъ Костурскитъ войводи Атанасъ Кършаковъ и Димитъръ Филипковъ-Кузинчевъ съ четитъ имъ. Четитъ минаватъ Вардаръ, влизатъ въ Велесъ и следъ малко престояване пристигатъ въ с. Ораовецъ.

Съ пристигането четитъ на Алябака, Кършакова и Кузинчева въ с. Ораовецъ, гдето по това време е и Велешкиятъ войвода Стефанъ Димитровъ, последниятъ, следъ размѣна на мисли, съобщава недвусмислено, че по никой начинъ не ще позволи на Алябака да остане да действува въ неговия районъ, на което Алябака отговаря, че той ще остане въ Велешко, докато получи нареждане, за кой районъ да замине. Обаче, Стефанъ Димитровъ остава на своето становище, Алябака да напусне Велешко. За да могатъ да се изгладятъ тия недоразумения, войводитъ Димитровъ, Алябака, Кършаковъ и Кузинчевъ заминаватъ за града Велесъ, гдето да се разреши въпросътъ да остане ли или не Алябака въ Велешко. Следъ дълго воденитъ преговори въ града, понеже не се достигна до разбирателство, четиримата войводи се завърщатъ въ Ораовецъ при четитъ си. Въ тѣхно отсъствие, обаче, четитъ имъ, пжтувайки между селата Крайници и Скаченци, въ мѣстността „Чешмата“, попадатъ срещу една тур-

ска потера. Въ заведеното сражение петима четници биватъ ранени, а отъ страна на аскера падатъ убити 13 души, на които четитъ прибиратъ оржжието.

Следъ като войводитъ намиратъ своитъ чети, Димитровъ съ своята чета се отдѣля, а Иванъ Алябака изпраща четитъ на Кършакова и Кузинчева по каналъ на пжтъ за Костурско.

Алябака съ четата си влиза въ с. Крива Круша, а следъ това обхожда селата Бистрица, Орѣше, Папрадище, Црешново, посрещнатъ много радушно

Иванъ Наумовъ-Алябака

отъ Азовци. По това време и дветъ чети се дебнатъ една друга и неможаха да ношуватъ въ едно село.

Въ разгара на междусобицитъ между Стефанъ Димитровъ и Алябака, последниятъ получава съобщение, че Григоръ Соколовъ съ четата си пристигналъ въ с. Мокрани. Алябака отива въ това село и се срѣща съ Григора, обаче, следъ размѣна на нѣколко думи, последниятъ заявява, че заминава за Прилепско, за да се срещне съ околийския войвода Петъръ Ацевъ, поради което се раздѣлятъ, като Алябака заминава за с. Ораовецъ.

За да се постигне споразумение между двамата претенденти, Димитровъ и Алябака, става втора среща въ с. Ораовецъ. На тая среща присжтствуватъ Костурскиятъ войвода Пандо Кляшевъ и окржжниятъ войвода Йово Йовановичъ. По настояване на Кляшева и Йовановича, Стефанъ Димитровъ за моментъ отстъпва и се дохожда до точката на споразумението, обаче, следъ малко пакъ застава на становището си, Алябака да напусне Велешко. Тогава Алябака предлага да остане като помощ-

никъ на Димитрова, като му се даде районъ Азотъ, обаче и на това Димитровъ не се съгласява, поради което Клашевъ и Йовановичъ заминаватъ за Битолско, съпроводени отъ Иванъ Алябака, безъ да се дойде до споразумение.

Наскоро следъ срещата въ Ораовецъ, става среща въ с. Попадия. Алябака разчита, че на тая среща ще се постигне пълно споразумение, тъй като присъствуваша и „гемиджитѣ“, които се присъединяватъ къмъ Алябака, та съ негово съдействие да нападнатъ пощата по линията Скопје — Велесъ, гдето очакваха да взематъ достатъчни суми за издръжка на Организацията. Заведенитѣ сговори достигатъ до най-благоприятни резултати. Въ момента, когато Алябака и Димитровъ си подаватъ братски ръка, влиза куриеръ отъ Велесъ и подава писмо на Стефанъ Димитрова. Съ това писмо се съобщава, че въ Велесъ, по нареждането на Анто Димовъ и Тодоръ Оровчановъ, велешанчето Лазо Христовъ стрелятъ срещу организационния деецъ

Ризо Ризовъ, безъ да го нарани. Щомъ прочита писмото, Димитровъ скача и заявява: „Следъ покушението на Ризо Ризова, никаква спогодба не може да става, когато хората на Сарафова убиватъ организационни дейци. Следъ това покушение, азъ нѣмамъ вѣра на Алябака и нѣма да го оставя да действа въ моя районъ.“ Тая среща е вече последниятъ опитъ за споразумение между двамата войводи.

Следъ настъпилата междуособна борба въ Велешкия районъ за влияние въ околията между Стефанъ Димитрова и Иванъ Алябака, за да се пресѣкатъ междуособицитѣ, се събира околийски конгресъ въ село Крива Круша, на който се избира за околийски войвода Стефанъ Димитровъ, а на Иванъ Наумовъ—Алябака се предписа да напусне Велешкия районъ.

Въ края на 1904 година, въ изпълнение на конгресното решение, Алябака съ четата си напуска Велешко. (Следва).

Ичко Димитровъ - Гюпчевъ

(Изъ революционнитѣ борби въ Паякъ планина)

На 1. срещу 2. августъ 1911 г., въ с. Крушаре (Ениджевардарско) измѣнически бѣ убитъ Апостолъ Петковъ — „Ениджевардарското слънце“. Ефектътъ отъ убийството му въ Солунския вилаетъ бѣ голѣмъ: турци и гърци ликуваха, смѣтайки, че съ премахването на легендарния и неуловимъ Апостолъ, революционното дѣло въ тоя край ще замре. Борбата, обаче, противъ тия вѣковни наши политически и културно-просвѣтни угнетители продължи, въпрѣки временнитѣ имъ ликувания. Македония е изворъ неизчерпаемъ на деца-борци. Тѣзи, които въ неравната борба падаха, биваха замѣствани отъ тѣхни ученици, деца на сжщия въоръженъ народъ. Апостолъ имаше отлични и школовани помощници-десетари, които приживе още го замѣстваха въ обширния му районъ. Тѣ продължиха дѣлото му и дадоха клетва да отмѣстятъ за подлото убийство на своя учител - революционеръ. Единъ отъ многото негови помощници и ученици е Ичко Димитровъ-Гюпчевъ.

Той е роденъ презъ 1882 г. въ с. Баровица (Гумендженско). Планинскиятъ климатъ, суровиятъ планински характеръ на землището на родното му село и главното занятие на баровци, което се състои въ скотовѣдство и дърводѣлство, създадоха въ лицето на Ичко единъ удивително пѣргавъ, физически здравъ, хитъръ и свободолюбивъ младежъ, който двадесетгодишенъ вече,

презъ 1902 г., напуска легалния животъ и се присъединява къмъ четата на Иванчо Орджановъ-Карасулията, на когото става първъ неговъ помощникъ.

При тоя войвода Ичко се школува да бжде смѣлъ въ срещитѣ си съ неприятеля, поради което скоро му била повѣрена една десетка, а следъ убийството на Иванчо, той го замѣства и съ своитѣ физически качества и природния си умъ се поставя въ респектъ както спрѣмо четнинитѣ си, тъй и спрѣмо многобройнитѣ си неприятели. Като войвода Ичко върви предъ четата си на 20—30 крачки напредъ и ѝ служи за преденъ патрулъ; той върви много бързо и въпрѣки двойния му багажъ, никога не се изморява или *изпотява*. Той върви бързо и дочува малкъ шумъ отъ далечно разстояние, разпознавайки го отъ какво естество е той. При нощнитѣ и дневни походи обикновенитѣ трапища той не ги заобикаля, а ги прескача. Негови четници разказватъ, че той свободно е прескачалъ два впрегнати вола, поради което заслужено билъ наричанъ „Паячки лъвъ“.

Въ сражението на 22. мартъ 1905 година, въ което Иванчо Карасулията бѣ убитъ, Ичко бѣ раненъ и замина за България да се цѣри. Презъ 1907 година, той заминава като титуляренъ Гевгелийски войвода и при срещата си съ Апостолъ Петковъ, като му изразилъ своята почитъ и уважение, заявилъ му, че ще се справи

съ всички гърчещи се българи и куцовласи, които сж оржие на гръцката пропаганда и противници на Организацията.

На 15. април сжщата година, когато Ичко съ четата си почивалъ въ една пещера въ Паякъ планина, поради предателство на овчари-куцовласи, билъ обграденъ отъ многоброенъ аскеръ, съ който завързалъ ожесточено сражение. Тукъ той билъ раненъ на две мѣста: въ лицето и въ бута и съ мжка успѣлъ да си пробие пжтъ. За да се цѣри отъ ранитѣ, той заминава за България, отдето

билъ изпратенъ въ с. Крива, кждето при обезоржителната акция билъ намѣренъ, та Ичко, за да избѣгне репресиитѣ, забѣгва въ България.

Презъ 1911 г. Ичко съ малобройна чета заминава за района си заедно съ Апостолъ Петковъ, който бѣ опредѣленъ за окржженъ войвода.

Когато Ичко узналъ за убийството на Апостола, напусналъ Гевгелийско и се отзовалъ въ Паякъ планина, за да следи по-отблизо положението на овдовѣлата Ениджевардарска околия, гдето по отдѣлно обикаляха Иванъ Пальоша въ и около

Четата на Ичко Димитровъ-Гюпчевъ.

презъ 1908 г. съ добре въоржжена, но малобройна чета отново заминава за района си, въ който върдуваха, явно покровителствувани отъ Хилмипашовата полиция, андартски чети. Въ борбата съ андартитѣ Ичко прояви голѣмъ тактъ и съобразителностъ.

При хуриета Ичко заедно съ другаритѣ си слиза отъ гората, представя се на мѣстния младотурски комитетъ въ Гевгели, а въ Солунъ той е нераздѣлимъ другаръ на Апостолъ Петковъ.

Тукъ, въ Солунъ, Ичко се предава на миренъ трудъ — той става съдържателъ на хотелъ „Балканъ“, отдето презъ 1910 г. избѣгва въ България и отново става нелегаленъ. Обстоятелството, което заставило Ичко да поеме отново нелегалния животъ, е следното: Когато Апостолъ слѣзналъ отъ Паякъ планина въ Ениджевардарското блато като нелегаленъ, къмъ него се присѣдинили мнозина преследвани отъ младотурцитѣ бивши работници и, за да ги облече въ четнически дрехи, писалъ на Ичко въ Солунъ да му изпрати платъ. Такъвъ

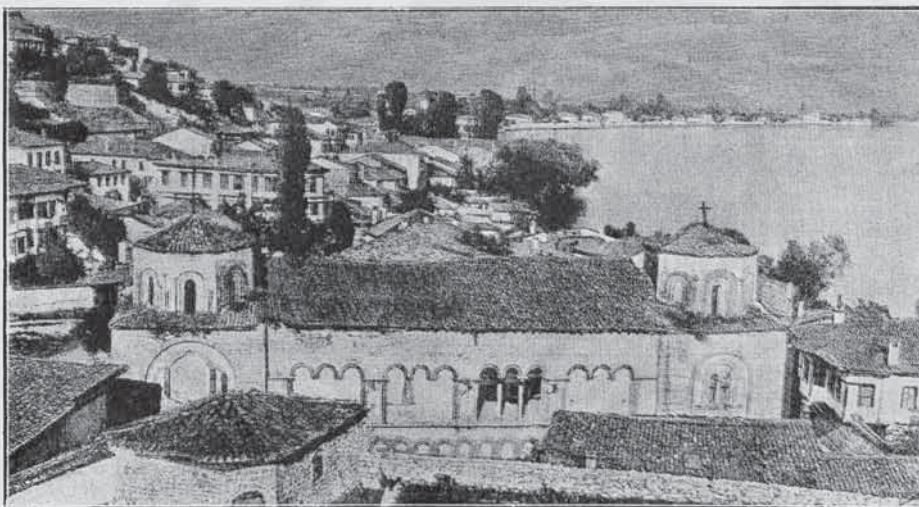
блатото и стариятъ Вьндьо — въ Корнишорската планина.

Но понеже и тукъ, както и въ Гевгелийско, санданистскитѣ групи срѣдъ българитѣ и куцовласитѣ бѣха силно протезирани отъ младотурския комитетъ и поради обстоятелството, че четата на Ичко била малобройна и че на страната на младотурцитѣ сж още и бившитѣ четници Тодоръ Чифтеевъ (убиецъ на Апостола) и Трайо Курлевъ, както и всички андартски войводи, които познаваха добре пжтищата и каналитѣ — то Ичко си послужи съ мирни срѣдства и хитростъ, за да привлече въ редоветѣ на Организацията нѣкои отъ по-главнитѣ отцепници.

За тази целъ Ичко пише на своя съселанинъ и роднина Коста Гацевъ, главенъ ржководителъ на санданистската група въ Баровица, и го приканва да влѣзе въ редоветѣ на Организацията и да прекжсне връзкитѣ си съ младотурцитѣ. Последниятъ му отговаря отрицателно и го предупреждава, че ако смѣе да отиде въ Баровица или въ съседното куцовлашко село Ливада, ще бжде посрещнатъ отъ

вѳоржжена сила и униѳоженъ заедно съ всичкитѳ му другари. Тогавѳа Ичко отивѳа въ с. Кривѳа и отблизо слѳди движенѳието на противникѳа си. Скоро той узнава, че Коста Гацевѳъ е на пазарѳъ въ Гуменѳдже и на вѳрщане отѳъ града за селото, край бостанитѳъ, заедно съ Митре Робковѳъ му устройва засада и го убивѳа.

Взводѳъ стражари и доброволци начело съ Трайо Курлевѳъ заминаватѳъ въ с. Баровица, малтретиратѳъ селянитѳъ и се заканватѳъ, че ще убиятѳъ бащата на Ичко, както и селскиѳа учителѳъ Захаринчевѳъ. Последниятѳъ напуска селото и се прибира въ родниѳа си градѳъ, а бащата на Ичко—Димитѳръ Гюпчевѳъ—скоро бивѳа убитѳъ. Всичко това убеждава Ичко, че трѳбва да разполага съ по-голѳма вѳоржжена сила и да действува смѳло и бѳрзо, поради

Старинната черква „Света София“ въ гр. Охридѳъ.

което вѳрща се въ България да зимува, а Вѳндѳо остава въ Корнишорската планина.

Презъ пролѳътѳа на 1912 г. Ичко заминава съ отличнѳо екипирана тридесетчленна чета. Той заминава вече като окрѳженъ войвода на Солунскиѳа революционенъ окрѳгъ, снабденъ съ пѳлномошно и печатъ отѳъ Тодорѳъ Лазаровѳъ и съ достатѳечно експлозиви. Негови непосредствени помощникѳи войводи въ районитѳъ на окрѳга сѳж: Михаилѳъ Радевѳъ—Странджата, Капитанѳъ Георги Тодоровѳъ, като воененъ инструкторѳъ, Христо Аргировѳъ-Чауша и Митре Робковѳъ. Христо Аргировѳъ Чауша билѳъ определенъ за Воденски войвода, а Митре Робковѳъ за Гуменѳдженски. Стариятѳъ Вѳндѳо пѳкъ си оставилъ за Ениѳджевардарски. Гевгелиската пѳкъ околия била раздѳлена на две части, завеждани отѳъ двама

войводи: Михаилѳъ Странджата на западѳъ отѳъ р. Вардарѳъ и Коста Попето на изтокѳъ отѳъ р. Вардарѳъ до гр. Дойранѳъ.

Следѳъ като миналѳъ Вардарѳъ и оставилѳъ експлозивитѳъ на сигурни мѳста, Ичко се заелѳъ съ организирането на селата по Гевгелиѳскиѳа Кожухѳъ, който е въ съседство съ Тиквешѳията, кѳдето действуваше, като младотурско орѳдие, Христо Капетанчето. Съ това той е целѳилъ да осигури своя тѳилъ за бѳдещитѳъ свои действия. Христо Капетанчето е билѳъ въ вѳръзка съ нѳколко души бивши революционери отѳъ Гевгели.

Кѳмъ края на м. юлий Ичко заминалѳъ за с. Сирменинѳъ съ намѳрението да накаже убийцитѳъ на Стоянѳъ Малашевѳъ отѳъ с. Негорци. За тази целѳъ половината отѳъ четникитѳъ той настанѳилъ въ нѳколко кѳщи въ селото, а другата половина оставѳилъ вѳнѳъ отѳъ селото. Вѳтре въ селото сѳж били: той, Митре Робковѳъ, Михаилѳъ Странджата и Коста Попето, като всѳки разполагалѳъ съ по едно отдѳеление четници. На другия денѳъ въ селото пристигналѳъ и Христо Капетанчето съ около 30 души стражари и отѳъ дѳржанието на нѳкоѳи селянки се досѳтиль, че въ селото има четници, та се упѳтилъ кѳмъ кѳщата, въ която квартирувалѳъ Ичко. Почнало се сражение, при което още при пѳрвитѳъ изстрели Христо Капетанчето пада убитѳъ. Сражението въ селото траяло нѳколко часа, следѳъ което намиращитѳъ се въ селото четници успѳли да се изтеглятѳъ и да заематѳъ позиции по близкитѳъ височини. Другата половина отѳъ четата, която е извѳнъ селото, се натѳкнала на пристигащето войсково отдѳеление, съ което влѳзна въ сражение и следѳъ размѳна на изстрели и дветѳъ страни се прѳснали по планината. Турцитѳъ изгорѳли нѳколко кѳщи-колиби и се оттеглили, намирайки за благоразумно да не останатѳъ въ селото. По такѳвъ начинѳъ Ичко се освободи отѳъ единѳъ сериозенъ свой и на Организацията противникѳъ — отѳъ ренегата Христо Капетанчето.

Благоприятниятѳъ край на Серменинското сражение, което станало на 23. юлий 1912 година, е подпомогналѳъ тѳврде много за бѳдещата дейност на Ичко Димитрова.

(Следва).

Христо Шалдевѳъ.

„Прегледѳъ“

(Споменѳъ отѳъ вѳстанието въ Костурско презъ 1903 година).

Следѳъ разбиването на турскиѳа аскерѳъ на 4. августѳъ 1903 год. въ планината „Бигла“, единѳъ вѳстанически отрядѳъ отѳъ около 600 души се отправи за планината „Вѳрбица“, кѳдето бѳха вѳстаницитѳъ отѳъ Загорѳицкиѳа районѳъ.

Този отрядѳъ, отѳъ денѳа на вѳстанието, бѳ въ постоянно съприкосновение съ неприятеля и въ продължение на 15 дни го пропѳжди изъ северно Костурско.

Сега, отивайки кѳмъ „Вѳрбица“, навсѳкѳжде по селата бѳше посрѳщанѳъ и изпращанѳъ съ голѳма радостѳъ.

На 9. августѳъ на отряда бѳ дадена почивка въ с. Черешница.

Предизвестенитѳъ селяни за тази голѳма (спредѳъ тѳхѳъ) честѳъ, която имѳъ се правѳше, още отѳъ тѳмни зори се загрижихѳа за по-доброто посрѳщане на скѳпитѳъ гости. Стари и млади въ празнични премѳвни шѳтахѳа низѳъ селото. Трѳбваше цѳлиятѳъ отрядѳъ да се нахрани и да му се даде по нѳщо за запасѳъ.

Кѳмъ обѳдѳъ, когато части отѳъ отряда почнаха да пристигатѳъ, чистиятѳъ планински вѳздухѳъ бѳше преситенѳъ отѳъ приятнитѳъ миризми на топѳлъ хлѳбѳъ,

печени и варени меса, баници и много още лакомства, които измъчваха изпостилитѣ се отъ сухоежбина и гладни стомаси на въстаницитѣ.

Първа пристигна центровата чета, водена отъ войводата Иванъ Поповъ. Тази чета бѣше съставена отъ старитѣ четници и отъ най-смѣлитѣ мъже, почти отъ всички села.

Следъ като се прибра цѣлиятъ отрядъ, въ ливадитѣ, при самото село, въстаницитѣ бѣха строени въ голѣмъ четиригълникъ и поздравени съ добре дошли отъ страна на селото. Отговори войводата Иванъ Поповъ. Следъ него, поредъ, говориха Пандо Кляшевъ и Василъ Чекаларовъ, а следъ това се извърши *прегледъ*.

Всички четници бѣха гологлави, съ рошави коси, облечени въ въстанически куртки, кѣси панталони, дълги шарени чорапи и янински опинци съ пискюли на върховетѣ. Сивитѣ имъ гуни висѣха на дѣсното рамо. По гърдитѣ имъ се кръстосваха разни ремѣци, на които висѣха: револвери, бинокли, щикове, ками, ятагани и проче. Презъ кръстъ бѣха опасани съ патронд ши съ по 2 и 3 реда патрони. Пушкитѣ имъ бѣха система „Дю Гра“. Мѣркаха се и 2—3 манлихерови пушки, останали още отъ идването на Полковникъ Янкова въ Костурско презъ 1902 год.

Удивителна бѣше промѣната, станала съ селянитѣ отъ преди Илинденъ и въстаницитѣ на 9 августъ. Нѣмаше вече ония угрижени и уплашени лица, които се срѣщаха, на всѣка стѣпка, по-преди. Отъ лицата на всички сега лѣхаше мъжество, а очитѣ имъ показваха, че сж готови всѣка минута да се пожертвуватъ за свободата на Македония.

Когато *прегледътъ* свърши, едно гърмогласно ура отъ висинитѣ на Вичъ се изпрати като поздравъ на всички въстаници, които въ този моментъ бродѣха низъ македонскитѣ планини.

По-голѣмата частъ отъ въстаницитѣ останаха на почивка подъ хладнитѣ сѣнки, докато другата частъ отиде въ селото на гости у своитѣ другари по орѣжие. Отъ това село имаше около 30 души въстаници въ отряда.

Ужина. Слънцето превалява на западъ. Бойната трѣба на Коста Василевъ-Блацки кани въстаницитѣ на пѣтъ.

Въ много кратко време, въ ливадитѣ се очертаха нѣколко дълги редици. Юнацитѣ сж по мѣстата си. Тѣ сж отпочинали и сж бодри.

Надъ главитѣ имъ се развѣватъ червени златошити байраци. На едната страна сж извезани разярени лѣвове, а на другата стихове отъ Ботьовитѣ стихотворения.

Тукъ е Дѣмбенското знаме, изработено отъ Загорицкитѣ учителки Маслина Грѣнчарова и Елена Янакиева-Дамянова още презъ 1901 год.; Смърдешкото знаме, изработено отъ учителката Зоя Чекаларова; Косинското знаме, изработено отъ учителката Виктория Михаилова и други.

Гора, ливади, въстаници и знамена, следъ нѣколко боеве съ турцитѣ! Картина, каквато никой отъ старитѣ работници, които редъ години като бухали ношно време кръстосваха тѣзи мѣста, се надѣваше да види.

Като допълнение на тази удивителна картина, предъ редицитѣ, възседналъ на черенъ турски конь, се яви строгиятъ Чекаларовъ. Този човѣкъ, който никога и отъ нищо не се трогваше, държа речъ, която изтрѣгна сълзи отъ умиление въ голѣма частъ отъ присѣтствуващитѣ. Речъта се изпрати съ мощно ура.

Когато всичко бѣше готово за пѣтъ, като изъ невидѣлица предъ въстаницитѣ се изпрѣчи бѣловласъ старецъ. Гологлавъ, бѣлата му коса обръната назадъ и грижливо подрѣзана, дълги бѣли мустаци и изпито лице. Облеченъ бѣше въ черна

Фелдшерътъ Гаврилъ Ивановъ, родомъ отъ гр. Пехчево, Малешевско. Завеждалъ е санитарната служба въ четата на Христо Чернопѣевъ.

шаячна долама (гюрдия). На кръста му висѣше голѣма черкезка сабля, а на лѣвата му рѣка, проврѣнъ на ремѣкъ, висѣше малѣкъ боздуганъ.

Безъ да продума нѣщо, старикътъ погледна нѣкакъ си презрително къмъ сѣселянитѣ си и обрѣщайки се къмъ въстаницитѣ, въ позата на генералъ командуващъ парадъ, изтегли саблята, дигна високо своята костелива рѣка и извика съ високъ гласъ: *напре момци!*

Той закрачи напредъ, държащъ високо саблята и размахвайки боздугана. Мълкомъ всички потеглиха следъ него по нанагорния пѣтъ за с. Прѣкопана.

Когато случайно събудилитѣ се старчески сили напуснаха стария юнакъ, той отстѣпи отъ пѣтя, заби върха на саблята въ земята и съ горестъ на сърдце се раздѣли съ въстаницитѣ.

Началството го разцѣлува, а той презъ сълзи викаше: *ойте со здравѣе, златни деца! Госпо да ви окадѣри до очистите поганцината!*

Следъ 10 дена, на сѣщото това мѣсто, дето стана раздѣлата, дѣдо Фильо Роговъ-Грѣбачо — така се казваше старикътъ — биде заобиколенъ отъ аскеръ и убитъ.

А. Дамяновъ

Леонидъ Янковъ

На 14. този месец септември се навръшват 25 години от героичната кончина на легендарния Гевгелийски революционеръ Леонидъ Янковъ, заедно съ доблестнитъ му другари: Михаилъ Таушановъ отъ с. Богданци и Тома Фириевъ отъ село Стояково, Гевгелийско.

Преди да опита това събитие, ще дамъ една малка предистория. Годината 1905 бѣ една фатална година за Гевгелийския революционеръ районъ, понеже презъ тая година загинаха и то все въ славни сражения следнитъ войводи: Сава Михайловъ съ 12 души четници, Апостолъ войвода съ 39 души (безъ него) и Иванчо Карасулията съ 25 души, а последенъ — Леонидъ Янковъ съ двама души. Обстоятелствата, при които се разви последното събитие, бѣха следнитъ:

На 29. августъ (ст. ст.) 1905 год. биде убитъ гъркоманинътъ кметъ въ с. Богданци. Като виновници за убийството сж били посочени двамата куриери на Организацията: Ванчо Чолаковъ и Туше Г. Петрушевъ — и двамата отъ с. Богданци, които, за да не попаднатъ въ затвора, сж били принудени да заловятъ нелегалния пѣтъ за продължение на борбата. Едвамъ на 31. августъ сж успѣли да се прибератъ при четицата на Леонида, която

по това време се намирала въ района на с. Гявото — въ мѣстността „Гюровъ-долъ“. Сжщата вечеръ, при мръкване, случайно е билъ заловенъ куриерътъ Дѣльо Корабаровъ отъ с. Гявото, който е носилъ писмо отъ градското ржководно тѣло, за да бжде предадено на войводата Леонидъ. Заловителитъ сж били агенти на тююневата режия, която преследваше контрабанденъ тююневъ и бидейки неграмотни, занасятъ писмото въ селото Богданци, кждето го предаватъ на властѣта и съ помощѣта на сѣрбоманския учителъ въ това село дешифриратъ само една фраза отъ него въ която се предписвало на Леонида „да замине“ и оттукъ заключението, че многотърсениятъ отъ властитъ Леонидъ е въ околността на с. Гявото, както и бѣше въ действителность.

Леонидъ е роденъ въ с. Мачуково (Гевгелийско) презъ 1875 год.; синъ е на Трайко Янковъ и е свършилъ-недовършилъ основното си образование въ селото. Още въ ранни години става помощникъ на баща си въ полскитъ работи, обаче, неговиятъ буенъ темпераментъ не му давалъ мира да се занимава съ тия работи. Любимото му занятие е било да борави съ пушката и ето защо още въ раннитъ си младини е билъ полякъ на селото, а когато революционната организация проникна и въ тѣхното село, той веднага се отзовава на отечествения дългъ и прегърща дѣлото съ рѣдкъ ентузиазъмъ, първоначално като куриеръ, а впоследствие като нелегаленъ. Когато презъ 1905 г., въ края на лѣтото, титулярниятъ околийски войвода Аргиръ Манасиевъ замина за почивка, остави него за свой намѣстникъ. Пѣргавъ като сѣрна, неподобенъ стрелець, самоотверженъ герой, за какъвто всички го познавахме преди смъртѣта му, Леонидъ оправда тия си качества съ героичната си смъртъ. Той бѣше като фантомъ, когото турската власт търсѣше подъ дърво и подъ камъкъ да го залови и унищожи.

Ето защо, презъ нощѣта на 31. августъ, като се узнало, че той е въ мѣстността „Гюровъ-долъ“ (Гявачко), по телеграфа се съобщило на гарнизонитъ въ Струмица и Дойранъ да пристигнатъ веднага, а освенъ това наредило се е да се прибере всичката околна турска милиция. Споредъ достовѣрни сведения на времето, обсадата се е състояла отъ около 3000 души редовна войска, вѣнъ отъ башибозука, всички вѣоржжени съ скорострелни оржжия.

Още презъ нощѣта Леонидъ, схващайки положението, въ което бѣха изпаднали, съобщилъ на двамата новодошли: Ванчо Чолаковъ и Туше Г. Петрушевъ да се спасяватъ както могатъ съ бѣгство, понеже сж били само съ по единъ револверъ. Отъ тѣхъ Ванчо Чолаковъ е билъ убитъ преди да се изплъзне отъ обржча, а другиятъ, Туше Г. Петрушевъ, се е спасилъ и днесъ е живъ.

При разсѣмване, Леонидъ съ двамата си вѣрни другари бива откритъ и се завързало кървопролитно и ожесточено сражение. Пукотътъ на пушкитъ и трѣсъкътъ на бомбитъ се чуваше чакъ въ града Гевгели. Легендата разправя, че турцитъ до последния моментъ сж мислили, че иматъ срещу себе си силенъ противникъ, понеже защищавацитъ се сж манипулирали съ пушкитъ си така виртуозно, като сж стреляли и въ фронтъ, и въ флангъ и въ гърбъ на нападателитъ, вследствие на което войската и башибозукътъ сж се замо-

избивали и на това се дължат голѣмитѣ жертви, които сж дали. Освенъ това сжщата легенда разправя, че когато Леонидъ е привършилъ вече патронитѣ си, а другаритѣ му сж били вече избити, далъ знакъ за предаване и когато единъ по-смѣлъ отъ потерата се е доближилъ да го залови, е билъ убитъ отъ войводата, който съ бързина прибралъ оржието и патронитѣ му, а това му дало възможностъ да продължи борбата още дълго време. Сражението траяло почти презъ цѣлия день. При свечеряване загълхнаха пукотевицитѣ и всички бѣхме съ впечатлението, че въ тъмнината четата ще може да отстѣпи и се изплъзне отъ кордона, който я обкръжава.

На 2. септемврий, обаче, сутринта се разнесе изъ града зловещата вестъ, че трупътъ на Леонида е билъ докаранъ въ двора на околийското управление и е билъ изложенъ на показъ.

Отъ разказитѣ на самитѣ турци узнахме тогава, че въ последния моментъ командуващиятъ

войската и башибозука се е опиталъ да залови живъ Леонида, но последниятъ съ единъ куршумъ го ранява въ лѣвата ржка и осуетилъ опита му и следъ това се е самозастрелялъ, за да не падне живъ въ ржцетѣ му.

Докъмъ 4 часа следъ пладне, тѣлото на героя бѣше изложено на показъ на публиката, а следъ това биде предаденъ на българската черковна община за погребение. За голѣмо наше очудване не се направи никаква прѣчка да му устроимъ едно тържествено погребение при стечение на всичкото почти българско население въ града. Тлѣнитѣ му останки и днесъ почиватъ въ българскитѣ гробища въ града.

Слава и честъ на Леонида и доблестнитѣ му другари, които сложиха главитѣ си предъ олтаря на Отецеството за неговото освобождение. Поклонъ предъ праха имъ и вѣчна имъ паметъ!

София, септемврий 1930 год.

Антонъ Яневъ.

Ученическитѣ кржжоци

(Изъ моитѣ спомени)

Като гледамъ сега, следъ тридесетъ години, какъ революцията бѣ прострѣла своитѣ криле надъ цѣла Македония и Одринско и какъ младо и старо бѣ обхванато и завладѣно отъ общата освободителна идея, не ми е чудно, че всемогъщата имперска турска власт бѣше безсилна да се бори съ тая страшна стихия.

Тежко и горко на държава, когато народитѣ, които я съставляватъ, почувствуватъ тягестъта на робски окови и мисълта за строшаването имъ забушува въ тѣхъ!...

Нищо не е въ състояние да я спаси.

Тая държава ще пропадне.

Не че турцитѣ бѣха безсилни, не че тѣ нѣмаха организирана власт, но кипежътъ бѣше толкова буенъ, че за уталожването му хладната вълна бѣше въ острия ножъ на революцията — да си премѣрятъ силитѣ потисникътъ и потиснатиятъ.

Когато и децата почватъ да пѣятъ открито за свобода; когато и тѣ скришомъ отъ своитѣ бащи и майки почватъ да се организирватъ за самоотвержение и смъртъ, днешниятъ строй е вече падналъ и иде утрешна зора на правда и редъ.

Никой властникъ не е вѣченъ: всякога победителъ е народътъ. Властникътъ има една глава, която като се счупи, трупътъ за винаги замръзва. Потиснатиятъ народъ е *многоглавъ* и никой не е въ състояние да го умрѣтви. Духъ не се убива; духъ не се уморява.

Тежко и горко на оная държава, когато и децата вдигнатъ глава противъ властѣта

*

Една вечеръ *Пере Тошевъ* ме заведе въ кжщата си и ми каза:

— Антиме, и ти си младъ, но виждамъ, че имашъ по-голѣма опитностъ. Ти ще влѣзешъ въ връзка съ нашитѣ ученици и ще гледашъ да се

канализира това революционно движение. Може да направятъ пакости съ голѣми нежелателни послѣствия. Ние не можеме да влѣземе въ връзка съ тѣхъ. Предоставяме на тебе.

И той ми прочете десетки имена на млади

Пазаренъ день въ гр. Скопје.

учители и ученици отъ горнитѣ класове, съ които азъ вече бѣхъ приятелъ и сподѣляхъ чувства на необузданостъ.

Рано на другия день азъ отидохъ въ кжщата на учителя *Димитъръ Хаджи Георгиевъ* и поискахъ отъ него да се свика *групата*, за да поговориме „разумно“ върху нашата дейностъ.

Хаджи Георгиевъ, младъ момъкъ, току-що свършилъ гимназията, бѣше учителъ въ Вардарската махала.

Той ми каза отсѣчено:

— Довечера ще се събереме у васъ.

Азъ живѣхъ на уцица „Хамидие“, между „Кемеря“ и пристанището — до самото българско консулато.

Вечерта се прибрахъ рано и чакахъ моитѣ гости. Бѣше студена ноемврийска нощъ, когато въ стаята ми нахълтаха повече отъ 15 младежи-ученици

отъ различни краища на Македония, между които бѣха и хубавитѣ млади учителки: Настева, Босилка Димитрова и очарователната Еленка Мацанова.

Нѣмахъ мѣсто кжде да ги туря.

А какво може да се говори?

Азъ виждахъ тукъ, че младостѣта гледа право въ очитѣ на смъртѣта и нахално ѝ се смѣе и подиграва...

Викнахме хубави македонски пѣсни.

Но... тропотъ на вратата ни смути.

На прага се изправи Пере Тошевъ съ архиерейския намѣстникъ попъ Иванъ Маджаровъ.

— Чухме пѣсни, та се отбихме да видиме кои сж гоститѣ на Антимъ Чакалова — засмѣнъ рече Пере.

— Заповѣдайте! — поканихъ ги азъ.

— А, не, ние съ Пере ще отидемъ край морето — каза попъ Маджаровъ и си триеше очилата отъ падналата мъгла.

— Благослови, Отче!

— Да бждете благословени, деца мои — отговори свещеникѣтъ. — Но повече благоразумие...

Тѣ си излѣзоха, а ние продължихме своитѣ пѣсни.

И Хаджи Георгиевъ, и Миланъ Дѣлчевъ, и Георги Матовъ и всички момци, които бѣха се събрали тая вечеръ у мене, до единъ загинаха геройски за Македония.

Вѣчна имъ слава!

Александъръ Кипровъ.

Димко Илия Сарвановъ-Могилчето

Той се е родилъ презъ 1879 година въ с. Могила-Битолско. Неговиятъ баща—Илия Сарванъ—билъ човѣкъ отъ срѣдна рѣка, затова виждаме Димка,

веднага следъ свръшването на основното училище въ родното си село, да помагавъ селскитѣ работи на баща си. Като дете Димко е билъ доста буенъ. Неговиятъ по-голѣмъ братъ е билъ покрѣстенъ отъ Стоянъ Донски, който първи, начело на една малка дружина, е обикалялъ *Битолско* и е сѣялъ семето на бунта. Нѣколко месеца преди Илинденското въстание, при една организационна обиколка на Сугаревата чета въ с. Могила, е билъ вѣвлѣченъ въ кипежа на революцията и самиятъ Димко. Презъ време на въстанието Могилчето действува заедно съ *Йонъ Кафеджията*. Въ тая чета е билъ и другиятъ по-сетнешенъ легендаренъ полски войвода—*Йонъ Пашата*. Между тѣзи именити синове на Битолско поле се е завързала една много тѣсна дружба. Следъ въстанието Димко Могилчето става околийски полски войвода. Като такъвъ той показва чудеса отъ храбростъ и хладнокървие.

Той загързалъ тѣсна връзка съ нѣколцина турски кехаи — особено съ единъ отъ с. *Чарлия*, съ когото обикалялъ изъ селата на своя районъ. При такива обиколки той винаги се е обличалъ въ бейско облѣкло, възсѣдалъ на своя конь и нерѣдко е пѣтувалъ по царското джаде самъ, необезпокояванъ отъ никого. Могилчето знаеше да говори турски. Въ града Битоля бѣше непознатъ, затова можеше свободно да влиза. Той води много сражения, паметно отъ които ще остане голѣмото сражение при с. *Ивени*—Мариовско. Въ това сражение *Димко* билъ тежко раненъ, но за щастие турскиятъ аскеръ не можалъ да го открие и после, преоблѣченъ въ селски дрехи, се прибралъ въ *Битоля*, гдето се излѣкувалъ и наново излѣзълъ. Той участвува при унищожението на прочутия турски дѣребей Шевкия.

Другарството между Могилчето и *Йонъ Пашата* е било голѣмо и сърдечно и ето защо вестѣта за ранната и трагична кончина на *Йона* е била много мъчно понесена отъ Димка. „Братъ ми Ристе—казваше Димко—умрѣ, но неговата смъртъ азъ не оплакахъ толкова, но сега, когато умира *Йонъ*, моятъ вѣренъ другаръ, само едно желая: когато на него правятъ 40 дни, мене да погребватъ“.

И уви, сбждна се тая прокоба! Презъ единъ тѣженъ зименъ день на 1907 год., Димко Могилчето, облѣченъ въ бейски дрехи и тежкъ фесъ-пискюлия на главата, наметналъ вѣрната си пушка, възседналъ на буйния си конь—плененъ отъ Шевкия при убийството му, се е завърщалъ отъ с. Карамани, гдето ходилъ по организационна работа. Като приближилъ селото Ношпалъ, спрѣлъ се предъ единъ кладенецъ, около който е заварилъ една група цигани, работници на чифликчитѣ, заедно съ децата имъ. Вдига Димко камшика и съ нѣколко развалени турски думи имъ заповѣдва да напоятъ коня. Циганитѣ се разбѣгали. Цѣлата тая сцена не е останала незабелязана отъ беговетѣ и кехаитѣ, които отъ кулата сж видѣли всичко и сж се питали смаяно, какъвъ може да бжде тоя бегъ, който бие насѣбралитѣ се хора около кладенеца. Димко зашпорва коня, влиза въ селото и се отбива въ една селска кѣща. Въ двора на тая кѣща скоро се събрали селяни. Димко слѣзълъ отъ коня и започналъ да се здрависва съ всички селяни. Турцитѣ, като видѣли, че „бегѣтъ“ е слѣзълъ отъ коня и започналъ да се здрависва съ всички селяни, разбрали, че това е Димко Могилчето. Досѣтили се по здрависването, защото турскитѣ бегове не поздравляваха селянитѣ съ рѣжкостискане. Димко останалъ да пренощува въ една кѣща и далъ нареж-

дане да дойдатъ отъ селата Далбеговци и Дедебалци по единъ човѣкъ. Дошли двамата ржководители на тѣзи села: Цвѣтко и Марко. Дошли да го водятъ въ своитѣ села. Презъ първата нощ турцитѣ не посмѣли да го предадатъ, защото сж се опасявали да ни би той да се спаси и после да пострадатъ. Следъ като дошли куриеритѣ отъ горнитѣ две села, турцитѣ сж се увѣрили вече, че Димко ще напусне селото и веднага съобщаватъ на гарнизона въ с. Могила. Димко водилъ сж двамата селски ржководители дълъгъ разговоръ и на края имъ казалъ да си заминатъ обратно, защото той щѣлъ да остане да ношува и тази нощъ въ с. Ношпалъ. Ржководителитѣ Цвѣтко и Марко настоявали Димко да потегли веднага съ тѣхъ, обаче, той имъ отказалъ, като на сбогуване имъ заржчалъ да изпратятъ предъ своитѣ села селяни, за да го пресрещнатъ. Ржководителитѣ си отишли. Идва аскерътъ отъ с. Могила и обсажда кжщата, въ която е билъ Димко Могилчето. Тукъ, въ кжщата, въ която е билъ той, имало скривалище и Димко успѣлъ навреме да се скрие. Идватъ турцитѣ, обис-

киратъ кжщата, обаче, нищо не могли да намѣрятъ и започнали да се готвятъ за пжтъ. Скривалището, въ което се е намиралъ Димко, е била дълбока и тъмна дупка, въ която въздухъ е влизалъ само презъ едно малко отверстие. Една отъ домакинитѣ се уплашила много, да не би турцитѣ да забележатъ презъ дупката Димка, взима и затулта едничкото отверстие, отъ което е влизалъ въздухъ въ скривалището, съ единъ камѣкъ и по такъвъ начинъ спрѣла въздушната струя. Турцитѣ, следъ безуспешнитѣ тарашувания, започнали да се изгелятъ. Когато започнали да напускатъ двора и последната група турски войници, изведнажъ единъ тжп гърмежъ накаралъ турцитѣ да се върнатъ обратно къмъ кжщата. Тоя пжтъ тѣ намиратъ скривалището и трупа на Димко съ револверъ въ ржка. Трупътъ е билъ доста почернѣлъ. Следъ спирането на въздушната струя, самъ Димко посегналъ къмъ револвера си и така турилъ край на бурния си животъ.

Да бжде вѣчна неговата слава!

Боянъ Мирчевъ.

Поява и развитие на революционното движение въ Македония

(Изъ моитѣ записки)

[Продължение отъ книга 6 (26) и край]

На пръвъ погледъ, тая мисль изглежда правдива и особено сега. Това е така за тия, които гледатъ повърхностно на въпроса и не държатъ смѣтка за блѣскавитѣ резултати, постигнати отъ революционното движение; за тия, които не знаятъ, или пѣкъ сж забравили, какво нѣщо бѣ турско робство и че турцитѣ бѣха наследили отъ византийцитѣ всички тѣхни похвати въ вжтрешната и външна политики. Поставени на тѣсно, турцитѣ всичко обещаваха, всичко даваха, за да го отнематъ тутакси съ голѣма лихва, щомъ минѣше опасността. Наистина, турцитѣ бѣха толерантни по отношение на езика и вѣрата, черквата и училището, но повече отъ това тѣ нищо не даваха на българитѣ, пѣкъ и даденитѣ черковно-училищни свободи тѣ майсторски използуваха, за да сломятъ българитѣ въ борбитѣ имъ за черкви и училища съ гъркомани, сърбомани и униати.

Презъ 1904 година, следъ Илинденското въстание, бѣхъ делегиранъ отъ Върховния македонско-одрински комитетъ въ Македония. Въ Битола бѣхъ поканенъ на годишния актъ на ромънската гимназия. Тамъ срещнахъ инспектора на инороднитѣ училища въ вилаета, Юсейнъ Шехабединовъ, мой съгражданинъ. Въ интименъ разговоръ съ него, обрнахъ му вниманието върху портретитѣ на краля и кралицата на Ромъния, на ромънскитѣ министри и патриоти, всички окачени по стенитъ на стайтѣ и коридоритѣ на гимназията, при това всички окичени съ вѣнци отъ живи цвѣта. Смѣейки се, той ми отговори: „абе, за ромъни, гърци и сърби дума да не става; тѣ сж капка въ море въ Македония; тѣ не сж опасни за насъ, та могатъ и

топове да поставятъ въ училищата си. Опасни за насъ сте вие — българитѣ, които сте мнозинството

Пазарътъ на любеницитѣ въ гр. Кочани

въ Македония; пѣкъ сте народъ трудолюбивъ, ученолюбивъ, свободолюбивъ, напредничѣвъ, а пѣкъ ние — турцитѣ, сме научени на агалѣкъ—вѣчно да чакаме на готово; при това, въ просвѣтно и културно отношение ние сме останали далече надире отъ васъ българитѣ, та, ако задоволимъ вашитѣ искания, ако ва оставимъ да се развивате свободно, ако ва приравнимъ съ насъ, ние ще трѣбва да си размѣнимъ ролитѣ още въ първитѣ дни: вие ще станете господстващата, управляващата класа, а ние . . . ние ще ви бждемъ роби; още повече, защото, въ съседство съ насъ, вие имате една ваша братска, силна, мощна България, която ни дебне и ви помага. Ето защо, на васъ — българитѣ, не даваме това, що даваме на другитѣ“.

Такива изявления сж правени много по-рано и отъ Солунския валия Галиб-паша предъ една

българска делегация; такива изявления сж правени и отъ много други видни турци-патриоти.

Всички това бѣ последица отъ освобождението на България. Българитѣ доказаха, че не сж вече рая покорна, затуй първата задача на турскитѣ управници следъ освобождението на България бѣ — да сломятъ българитѣ, останали подъ тѣхна власть. Гонитбата почна веднага следъ Берлинския конгресъ. Тая гонитба се усилваше и усъвършенствуваше все повече и повече и се проявя-

по-упорити и по-заможни, турцитѣ назначаваха за кметове и ази хора развалени, продажни, хора гъркомани или сѣрбомани. Съ помощта на такива хора турцитѣ възбуждаха процеси за черкви и училища, протакаха тия процеси съ години, ограбваха по тая начинъ общинскитѣ и частни имоти, заробваха селянитѣ, а селата обѣрщаха въ свои чифлици. Примѣри:

Селото Просочень, Драмско, е една голѣма паланка и въ Драмско бѣ най-якъ български цен-

Съединенитѣ чети на Костурския войвода Дѣдо Стефо и на Гевгелийскитѣ войводи Иванчо Карасулията и Лазо Дѣльовъ — Гевгелийски. Вsrѣдъ четницитѣ е и Михайлъ Ставревъ — Халъо (четвъртиятъ въ срѣдния редъ отдѣсно къмъ лѣво)

ваше навсѣкжде и въ всичко. Навсѣкжде въ турскитѣ учреждения вратитѣ за българитѣ бѣха затворени, когато за гърци, арменци, власи и други бѣха широко отворени. За всички тѣхъ имаше широко поле за деятелностъ; за българитѣ не бѣ така. Властѣта упражняваше давление дори и върху частнитѣ учреждения, върху банкитѣ и желѣзопѣжнитѣ дружества да не приематъ българи на работа. Българинъ, за да отворѣше аптека, за да добиеше право на лѣкарска практика въ страната, трѣбваше да дава голѣми подкупи, да обикаля съ години разни голѣми и малки капици. Властѣта пречеше и унищожаваше всѣка инициатива, идеща отъ българинъ. Голѣми бѣха прѣчкитѣ, когато се касаеше до построиване, или до споръ за черква или училище. Съграждането или отнимането на една черква или едно училище коштуваше грамадни материални и морални жертви въ подкупи, въ тичане по сѣдилища и въ молби, за да бѣде всичко отнето следъ година-две.

Въ села и паланки, дето българитѣ бѣха

търъ. Турцитѣ съ помощта на гърцитѣ го атакуваха редъ години, докато разориха всички побогати семейства и цѣлото село достигна до последна сиромашия. Хиляди лири се изпотрошиха по конаци, по давии, разкарвания, разследвания за черквата, която въ края на краищата пакъ бѣ дадена на гъркоманитѣ, които станаха господари на селото.

Селото Скрижево, Зжхненска каза, при политѣ на Боздага, изпита сжщата участь. Историата на Горно-Броди, Сѣрско, е още по-знаменателна. Това село брои около 1,000 кжци. До руско-турската война то бѣ една яка българска твърдина. Тамъ нѣмаше нито една гъркоманска кжца, нито единъ гъркоманинъ; училищата и черквитѣ бѣха български. Следъ войната, турци и гърци отвориха война на тая българска твърдина и следъ като изтощиха селото до последната парица, предадоха го на петима най-развалени селяни, които съ силата на властѣта държаха тая паланка като свой чифликъ. Тия гъркомани, до появата на революционното

движение, бѣха и мюдури и ази и смучеха всичкитѣ приходи на селото.

Градътъ Кукушъ се бори цѣли десетки години съ една шепа униати, на които властта предаде най-хубавата черква и повечето черковни приходи.

Позната е историята на Воденското село Месимеръ, дето селянитѣ следъ дълга борба, за да запазятъ черквата си, затвориха се въ нея и тридесетъ деня стояха вжтре обградени отъ полиция и войска. Най-сетне бѣха изтикани и черквата бѣ дадена на шепата гъркомани.

Историята на гр. Куманово, на с. Нерези, на цѣла Македония е скръбна епопея на страшнитѣ борби между българи отъ една страна и сдружитѣ турци, албанци, гърци и сърби - отъ друга...

личното дѣло, което подъ нейната егида не само се поднови и засили, но бѣ запазено и отъ похищение. Революционната организация турна край на междуособицитѣ въ Македония; тя спрѣ демократизацията, която турската власт сѣеше и обедини населението въ едно цѣло. Революционната организация спрѣ произволитѣ на турцитѣ, вдѣхна вѣра у населението въ собственитѣ му сили за свѣтли бжднини, затвърди неговото национално самосъзнание и стана държава въ държава. Въ Македония, пълна съ войска и стражари, се установи едно друго правителство, независимо отъ турското и по-силно отъ него, защото принадлежеше на народа и защото цѣлиятъ народъ го криеше грижливо и му се подчиняваше доброволно.

Четата на Малешевския войвода Атанасъ Бѣлчевъ.

И всичко това ставаше въ едно време, когато Стефанъ Стамболовъ бѣ най-силенъ, когато между България и Турция сжществуваше тѣсно приятелство.

При такова едно положение въ Македония, да се приказва за еволюция докрай е абсурдно, нелепо.

Явно е, при условията, при които бѣше поставено българското население въ Македония, черковно-училищната борба ставаше безцелна, безплодна, дори и вредна. Ето защо, презъ 1893 година македонската интелигенция съ жаръ прегърна революцията.

Бързината, съ която се разпрострѣ революционната идея и великата мощъ, която тя разви въ едно толкова късо време, като обхвана не само всички българи: екзархисти, патриархисти и униати, но и власи, арнаути, дори и турци, показва, че тая идея бѣ назрѣла. Ако проучимъ историята на революциитѣ, ние ще бждемъ поразени отъ силата на революционното движение въ Македония. Нито въ Сърбия, нито въ Гърция, нито въ България, пъкъ дори и въ Италия, никжде революционната идея не е била тѣй пламенно прегърцана както въ Македония. А това показва, че тая идея бѣ назрѣла, бѣ навременна и предъ нея всичко друго трѣбваше да преклони глава.

Революционната организация, преследвайки върховната задача, не забравяше и черковно-учи-

Това бѣха блѣскавитѣ резултати, постигнати отъ революционното движение, резултати, които будятъ удивление и възторгъ у всѣкого, който познава това движение.

За появата на революционното движение въ Македония не малко повлияха и следнитѣ обстоятелства:

Печатътъ въ Турция бѣ подъ най-строга цензура. Никой не смѣеше да критикува системата на управлението; никой не смѣеше да изнася произволитѣ, вършени отъ управницитѣ и отъ господаритѣ турци. Свободната мисль и критиката бѣха сковани. За всѣка свободна проява, българинътъ биваше преследванъ, затварянъ, заточаванъ, убиванъ, окачванъ на вжже.

Чрезъ аграрната политика, чрезъ чифлигарството, турцитѣ поддържаха сжщинско срдновѣковно робство въ Македония. Българитѣ-чифлигари, тѣ и тѣхнитѣ семейства, бѣха сжщински роби на чифликсайбиитѣ—турски бегове и аги. Тия последнитѣ бѣха малки царе по селата, паланкитѣ, затѣнитѣ градове и безнаказано вършеха всичко каквото пожелаеха. А развалата срѣди чиновничеството и още повече разбойничеството вилнѣха, ширѣха се безпрепятствено и спѣваха търговията и поминька. Само градове като Солунъ и Битоля, дето имаше чужденци-европейци: консули, тър-

говци и др., само тамъ имаше търговия, поминъкъ; тамъ само произволитѣ на турцитѣ бѣха ограничени. Навсѣжде другаде, обаче, бѣ застой, мрътвило, тегло непоносимо.

Не ше съмнение, всичко това преливаше чашата на търпението у българитѣ и не можеше да

не ги застави да реагиратъ и да потърсятъ цѣръ на своитѣ мъжи и неволи.

Съвкупността на всички тия и други причини предизвика появата на революционното движение вътре въ Македония.

Г. Ив. Бѣлевъ

Спомени отъ Хуриета

[Продължение отъ книга 6 (26)].

Следъ два дни върнахъ се обратно въ Прилепъ. Пристигнахъ късно вечерта изаварихъ голѣма навалица народъ, петимни да чуятъ нашето решение. Разправихъ имъ, що знаехъ и още въ сѣщия

Двама именити Лерински революционери: Леко Джорлевъ (седналиятъ), родомъ отъ с. Баница, Леринско, и дѣдо Кочо Цонката, родомъ отъ с. Зелениче, сѣщата околия,

моментъ навалицата изпраздни своитѣ револвери въ въздуха. Пристигна и градскиятъ войвода К. К. съ своята чета, всички въоръжени съ манлихери, и се тури начало на тържествата още сѣщата вечеръ. На другия денъ стана голѣмо събрание отъ видни граждани, общината и членоветѣ на градския и околийския комитети. Следъ размѣна на мисли, изработи се програма за тържественото посрѣщане на нашитѣ (Прилепскитѣ) чети, което ще стане следъ като се посрещнатъ общо всички чети отъ окрѣга въ Битоля. За посрѣщане разходитѣ обяви се подписка и за моментъ собраха се 500 лири отъ присѣтствуващитѣ лица. Избра се депутация отъ гражданки и граждани, която да присѣтствува на общото посрѣщане на всички чети въ Битоля.

* * *

Не по-малко тържествено бѣ посрѣщането и на Прилепскитѣ чети на следния недѣленъ денъ. Избраха се комисии, изработи се програма, опре-

дѣлиха се оратори, нареди се организационна полиция за пазене реда и тишината. На определеното време забиха черковнитѣ камбани. Сборенъ пунктъ бѣ черковниятъ дворъ. Посрѣщането ще стане вънъ отъ града, закждето потегли процесията. Напредъ вървѣха черковнитѣ байраци, кръстове, духовенството, общината, комитетитѣ (околийскиятъ и градскиятъ), селскитѣ делегации, еснафитѣ (38 на брой) съ своитѣ знамена, гражданството (жени и мъже). Цѣлиятъ градъ бѣ на кракъ. Стигнахме определенъ пунктъ („Чочорица“) край града. Тукъ бѣ и официалната турска власт: младотурски представители, кметството и множество турци (мъже и жени), любопитни да видятъ български комити. Зададохъ се дветѣ Прилепски чети, идещи отъ Битоля, подъ войводството на Петъръ Костурчето и Зойката. Тукъ се държаха речи отъ Илия Ивановъ и отъ младотурцитѣ, следъ което процесията потегли за града. Напредъ вървѣше траурното знаме, носено отъ двама на опънати върлини. На знамето бѣха символитѣ на Организацията: мрътвешка глава върху кама и револверъ, а отъ страни два плачещи ангели и надписътъ: „Свобода или смъртъ“. Подире следваше процесията по сѣщия редъ. Четницитѣ бѣха носени на рѣце. Стигнахме въ черква, кждето се отслужи панихида за падналитѣ отъ Прилепско борци за свободата на Македония и молебень за живитѣ дейци. Оттукъ процесията продължи за правителствения домъ, дето държаха речи председателтъ на околийския комитетъ, Георги Трайчевъ, и единъ офицеръ. Следъ туй процесията продължи изъ града и се приключи късно вечерта въ черковно-училищния дворъ. Вечерта се сложи разкошна трапеза въ голѣмия училищенъ салонъ за 500 души гости: турски първенци, селски делегации и по-видни граждани.

Следната недѣля, съ още по-голѣма тържественостъ, стана посрѣщането на Петъръ Ацева, нашъ дългогодишенъ войвода. Подробно описание на туй тържество даде кореспондентътъ на в. „Българска независимостъ“, г. Петъръ Завоевъ, който присѣтствува на това тържество заедно съ Скопския български търговски агентъ Иванъ Икономовъ и Прилепския първенецъ Димко Ачковъ.

Така продължиха хуриетскитѣ празненства съ дни и седмици, та на турцитѣ се видѣ свидно и взеха да викатъ: *хуриетъ олуръ биръ гюнъ, биръ афта, не бу биръ ай*“. Въодушевенъ отъ радостъ за хуриета, настоятелтъ на манастира „Свети Архангелъ“, г. Илия Стомнаровъ, даде богата вечеря на комитетата и младотурскитѣ гости въ манастирскитѣ салони. Подобни гощавки не бѣха рѣдкость и между гражданството. А пѣтуването отъ Прилепъ до Битоля ставаше само вечерно време. Турчинтъ, който, свикналъ косъма си да мѣни, но не и нрава, започна старитѣ си привички и на дѣло доказа, че хуриетътъ бѣше само единъ фарсъ. Такива бѣха и думитѣ на италианския жандармерийски инструкторъ, г. Луций, казани повѣрително лично менъ, при напускането му службата въ Прилепъ.

(Следва)

Георги Трайчевъ

ИЛЮСТРАЦИЯ ИЗ ИЗИДЕНЬ

Редакторъ: ПЕТЪРЪ МЪРМЕВЪ

Редакция и Администрация: София, улица Алабинъ, 30. — Телефонъ 19-32.

ОТ НАРОДНОТО ЛИТЕРАТУРНО
„СВ. СЪС. КЛИМЕНТ ОХРИДСКИ“
СОФИЯ

Смилевскиятъ ръководителъ

Георги Павлевъ — Чурановъ (първиятъ въ първия редъ отдѣсно), неговиятъ братъ и тѣхната челядъ.

Основателитѣ на ВМРО, преди още да турятъ основитѣ на това народно дѣло, сж се вдъхновявали отъ мисълта, че щомъ се постигне първата имъ задача — организирането на учителския кадъръ — безъ друго мисълта на македонския народъ ще се пробуди и бързо ще поникнатъ нѣжнитѣ филизи на оная величествена сграда, за която мечтаеха тия народни труженици. Тѣ налучкаха пжтя, по който трѣбваше да тръгнатъ, и надежитѣ имъ се сбжднаха. Учителството изигра своята роля и въ скоро време отърсенитѣ отъ личенъ егоизъмъ здрави народни сили се впрегнаха въ народната колесница и поеха пжтя на народния деецъ, безъ да се плашатъ отъ последствията. Така, Ма-

кедония бѣ осѣяна отъ революционни организации и групи, които набързо масово обхванаха населението изъ цѣли села. Мнозина именни и безименни герои сложиха предъ олтаря на свободата своитѣ свещени кости, докато се изгради тая мощна организация, която пробуди отъ дълбокъ сънъ македонския робъ. Така Организацията стана държава въ държава, което се чувствуваше особено въ Битолския вилаетъ.

Провидението бѣ отредило на миачкото селце Смилево, загнѣздило се всрѣдъ усойтѣ на Биглапланина, да играе историческа роля въ подготовителното въстание. Първиятъ ръководителъ на Смилевската организация е *Георги Павлевъ — Чурановъ*,

роденъ около 1860 година. Той си остана на поста до Илинденското въстание. Презъ единъ периодъ отъ десетъ бурни години, той неуморно работи за подготовка на Илинденското въстание и взимаше активно участие почти въ всички срещи и конференции между първитѣ хора на ВМРО, било въ Битоля, било въ други краища на революционния окръгъ. Той бѣше станалъ почти центъръ на цѣлата революционна дейность въ Демиръ-Хисарско, Крушовско, Кичевско и Ресенско, тъй като Смилево бѣше ключътъ за подготовката на въстанието и презъ Чуранова преминаваше цѣлата кореспонденция, оръжжие и припаси.

Георги Павлевъ — Чурановъ е единъ отъ оная

Кратовскиятъ войвода Атанасъ Бабата съ двама четници „реквизиратъ“ храна за четитѣ презъ 1903 година.

фаланга самоотвержени скромни дейци, които, всрѣдъ вихъра на неравната борба съ грамаднитѣ пълчища на Бахтияръ паша, сложиха на кладата на революционнo Смилево всички свои морални и материални ценности.

Презъ време на въстанието, за горски началници на Гявато-колския районъ биватъ назначени: Георги Сугаревъ, Дяконъ Евстатий и Георги Чурановъ, като за старши горски началникъ остава Георги Сугаревъ.

Георги П. Чурановъ е човѣкъ кротъкъ и благъ. И когато си най-много застрашенъ и ядосанъ, само една усмивка на Чуранова, само една негова блага дума сж въ положение да измѣнятъ всичко наопаки. Неговата вѣчна усмивка е запечатана на лицето му. Той, като горски началникъ, изпълни възложената му отговорна длъжность съ чудно спокойствие и хладнокървие. Единъ само подвигъ най-добре охарактеризира и открива неговата широка душа, окриляна отъ свѣтлитѣлжи на оная епоха — подвигъ, който малцина могатъ да сторятъ.

На Илинденъ 1903 година, споредъ обичая, турскитѣ войници се приготвяватъ за вечерна молитва. Малко преди това, обаче, въстаницитѣ заедно съ своя щабъ напуштатъ китната Бигла и тайно навлизатъ въ Смилево. Когато аскерътъ започва вечерната молитва, въстаницитѣ, подъ ржководството на щабъ — Даме Груевъ и Анастасъ Лозанчевъ — и горскитѣ началници: Дяконъ Евстатий и Георги Чурановъ, заематъ центъра на селото, а Смилевскитѣ селски войводи съ четитѣ си, обхождайки селото, обхващатъ всички опасни мѣста и уреждатъ засади, като въ това време войводата Сугаревъ съ Цапарскитѣ чети пази тила откъмъ Гявато. Всички въстаници очакватъ съ нетърпение турскитѣ войници да излѣзатъ на открито предъ българското училище (обърнато тогава на казарма) и почнатъ молитвата. При започването на последната, залповъ огънь, като фурия, изненадва отъ всички страни аскера. Войницитѣ, при настъпилата суматоха, се изпокриватъ кой кжде намѣри. Една часть отъ войската се вмѣква въ бакалския дюкянъ и ханъ на Чуранова, кждето заема позиция и почва да се отбранява, давайки подкрепа на останалитѣ войници, прикрити въ казармата. При това положение, щабътъ решилъ да се подпали другото масивно здание на Чуранова, което по това време служило за българско училище и въ него е заседавалъ конгресътъ, та отъ него да се подпали Чурановиятъ ханъ и бакалскиятъ дюкянъ, та по такъвъ начинъ войскитѣ да бждатъ принудени да излѣзатъ на открито.

Щабътъ извиква Чуранова, описва му положението и го пита какво да прави. Последниятъ се обръща съ своята блага усмивка къмъ четницитѣ си и имъ дава нареждане да донесатъ 2—3 тенеки газъ, като Борисъ Сарафовъ и поручикъ Димитъръ Стойковъ презъ градъ отъ куршуми подпалватъ заседателната зала на конгреса, откъдето огънятъ се пренася и подпалва околнитѣ здания. Когато Чурановъ вижда, че горятъ неговитѣ масивни кжщи, запѣва: „Живъ е той, живъ е тамъ на балкана...“ Тоя жестъ на високъ революционенъ духъ внесълъ ентузиазъмъ за борба всрѣдъ въстаницитѣ и всички гледали Чуранова съ възхищение за неговото голѣмо съзнание въ предприетата борба, а той се провиква съ своя мощенъ гласъ: „Горете, братя, палете кжщитѣ ми... не ме жалете... Когато дойде свободата, по-хубави и по-нови ще си направя“. Така той и покойната му жена посрѣщатъ хладнокървно пожара, който стихийно унищожилъ собственитѣ имъ хубави кжщи и то въ момента, когато единъ отъ синоветѣ имъ (първенецътъ) участвува въ редоветѣ на въстаницитѣ, за да опита своята буйна стихия въ прогонъ съ вѣковния неприятель.

Следъ голѣмото сражение и настъплението на грамаднитѣ Бахтияръ-пашови пълчища, на 15 августъ 1903 година въстаницитѣ заедно съ щабъ и цѣлото население отстъпватъ, като все пакъ Георги Чурановъ е единъ отъ първитѣ между падналитѣ духомъ, който поддържа духа на въстаницитѣ и населението и остава единъ отъ първитѣ сподвижници на Даме Груева.

*

Едва две години бѣха минали отъ епическата борба въ Смилево, не бѣха още вѣтроветѣ разнесли пепелта на изгорѣлитѣ и поругани кжщи и дждьтѣ не бѣше измилъ още съсирената кръвъ на падналитѣ на полобрани, Георги Чурановъ се върна на своя постъ въ родното си село. Това

той направи веднага щомъ се даде амнистия, за да бжде всрѣдъ унилитѣ духомъ свои брата и да повдигне духа имъ.

Като раненъ, бѣхъ останалъ на лѣчение въ с. Голѣмо Илино. Бѣхъ решилъ да отида въ Смилево да догоня четата на Дяконъ Евстатий, обаче, къмъ Боища съмъ билъ съгледанъ отъ жандармата Вангелъ и проследенъ. Стигнахъ въ Смилево съ единъ куриеръ, влизайки направо въ кѣщата на Чуранова. Следъ малко се пукна зората и предъ кѣщата се мѣрнаха силуетитѣ на жандармитѣ. Бѣхъ решилъ вече да свърша съ себе си, когато усѣтихъ мощната дѣсница на бай Георги,

който ми грабна оржието и го метна встрани: „Въ моята кѣща си, азъ отговарямъ за тебе съ главата си. Ако падне моята глава и твоята ще падне“—ме смѣра той и, слизайки надолу по стълбата, ме изгледа така, че азъ се засрамихъ на своитѣ 20 крехки години.

Съ своето държание той отклони жандармитѣ да правятъ обискъ въ кѣщата му и следъ днешно престояване въ Смилево напуснахъ кѣщата му, като въ ума ми се запечатиха неговитѣ думи: „Следъ Смилево, най-много обичамъ Кузета, Васета . . .“—наброявайки половинъ дузина отъ своитѣ деца.

Стефанъ Аврамовъ.

„Н О В О В Ъ“

(Изъ моитѣ спомени)

Стоянето ми въ Солунъ започна да взема вече съмнителенъ характеръ. Въ продължение на толкова време азъ се движехъ съвършено спокойно, завързахъ широки познания и приятелски връзки. Нѣмаше въ Солунъ българинъ, който да не ме познава и когото да не познавамъ. Никогажъ въ празниченъ день не се хранѣхъ въ гостилница: винаги бѣхъ каненъ на обѣдъ въ нѣкое семейство. А да видите колко бѣше запазена чистотата на тогавашния Солунски българинъ. Всѣко семейство, отгдето произхождаше, запазваше говора и обичаитѣ на своя край. Тукъ наблюдателното око можеше да види цѣла Македония.

И азъ искахъ да остана докрай въ Солунъ, до пълния завършекъ на нашето дѣло.

Но свободата ми отдень надень се ограничаваше: тайни и явни полицаи постоянно ме следѣха, нѣколко пѣти ме викаха на разпитъ въ полицията, единъ пѣтъ ми направиха „високата“ честь да ме представятъ на валията, ноцно време започнаха да тропатъ на прозорцитѣ ми — бѣхъ лишенъ отъ спокойствие. Полезенъ вече не можехъ да бжда, а вреденъ — много лесно. Почнахъ да се самоизолиравамъ, да се не срѣщамъ явно почти съ никого, а това още повече даваше съмнение на властята.

Единъ день срещнахъ Христо Матова, разправихъ му положението и поискахъ да ме пратятъ въ четата на Чернопѣевъ, който вече бѣше оздравѣлъ и действуваше къмъ Гевгелийско.

Христо Матовъ ме отсѣче:

— Ние сме решили да те пратима въ Цариградъ. Ще отидешъ да продължишъ дѣлото на Мерджанова, Соколова и Манджукова. Тѣ започнаха каналъ подъ Отоманската банка, но екстернираха ги въ България и дѣлото е въ застой.

— Това всичко хубаво, но азъ никого не познавамъ въ Цариградъ . . .

— Ще ти кажа: ще слѣзешъ въ хотелъ „Македония“ и ще се видишъ съ момчето на съдър-

жателя — Пецо. Той ще те запознае съ Д-ръ Малиновъ, който ще те тури въ контактъ съ арменския революционенъ комитетъ и всички наши маке-

Пиринско езеро подъ върха „Бъндерица“.

донци. Въ Цариградъ имаме здрави българи, ще гледашъ да ги използвашъ добре.

— Щомъ е заповѣдъ, слушамъ . . .

— Така. Още днесъ ще си визиращъ паспорта, утре ще дойдешъ да ти дамъ пълномощното и шифъра и — сбогомъ.

— Добре.

Никой не може да си представи, властитѣ съ каква бързина ми завѣриха паспорта и полицейскитѣ органи какво съдействие ми дадоха. Тия, които бѣха натоварени да ме следятъ, най-много се радваха и най-чистосърдечно ми пожелаваха „добъръ пѣтъ“. Разбира се, всѣка една любезностъ отъ тѣхна страна бѣше възнаграждавана съ по нѣкой грошъ, но затова пѣкъ бѣха много добри.

На другия день трѣгнахъ къмъ дома на Матова. На улицата ме срещна башъ полицаятъ и ме спрѣ:

— Кжде си трѣгналъ, Антимъ ефенди? Азъ не скрихъ:

— Отивамъ у учителя Матовъ да си взема сбогомъ. Нали утре заминавамъ?

— Аферимъ, аферимъ, така трѣбва . . .

Като разправихъ на Матова това, той добродушно се смѣше и после рече:

— Добре ти е разчистилъ пжтя. Сега вземи това пълномощно, което ще зашиешъ нейде въ дрехитѣ си. Това е пѣкъ шифърътъ. Ще отправяшъ писмата до мене, чрезъ австрийската поща. Ще се подписвашъ „Нововъ“. Ще отидешъ да вземешъ пари отъ Хаджията и добѣръ ти пжтъ.

Следъ два дни, въ едно студено есенно утро, бѣхъ на гарата.

Между голѣмата навалица азъ видѣхъ моя съгражданинъ *Георги Саманджиевъ*, учителъ въ

Безъ да му мисля много, отговорихъ:

— Майка.

— Еветъ — смутено поклати глава баба Крушвица и разсѣяно ме гледаше . . .

Въ това време влѣзе единъ младъ турчинъ въ чудесна албанска премѣна — гайтанитѣ на дрехитѣ му бѣха отъ чиста сърма.

Той още отъ вратата извика на полицаитѣ:

— Хайде, махайте се отукъ! Какво плашите тази стара жена и това младо момче! . . .

— Афедерсънъ, ефенди — поклониха му се полицаитѣ и напуснаха купето.

— Хаирсъзи, рушветчи! — изпсува ги турчинътъ.

После отвори една голѣма кутия съ цигари и

Дејци на „почерпка“ преди заминаването имъ за определенитѣ имъ райони.

гимназията, който единственъ ми знаеше сѣщинското име. Той изпращаше за Мустафа-паша майката на своята жена, симпатичната и интелигентна баба Мария Крушева, учителка въ моя роденъ градъ още преди освобождението на България. Тя ме познаваше много добре, затова отбѣгвахъ отъ нейния погледъ не за друго, но да не ми спомене сѣщинското име, че отидохме по дяволитѣ . . . И какъ се случи, каточели на пукъ, полицейскитѣ органи ме отредиха въ нейното купе.

Тренътъ потегли, азъ запушихъ и чакахъ съ нетърпение да стигна въ Дедеагачъ, гдето бѣхъ телеграфиралъ да излѣзе на гарата *Георги Мариновъ* — ржководител на тамкашната организация.

Страшни минути прекарахъ презъ време на тоя дълъгъ пжтъ. Като никогажъ, всички гари бѣха блокирани отъ полиция и войска и почти на всѣка гара правѣха обиски — търсѣха нѣкого.

Въ Драма трима полицаи влѣзоха въ нашето купе и право се отправиха къмъ мене:

— Ти за кжде пжтувашъ?

— За Стамбулъ.

— Тази жена каква ти е?

ми предложи да запуша. Съ удоволствие приехъ цигарата, като отъ нѣкой великъ покровителъ.

Той си каза името: — Едипъ-бей, агрономъ, свършилъ въ Парижъ, и сега търговецъ и експертъ на тютюни.

Като почнахме разговора, той се обърна къмъ мене съ една блага усмивка:

— Вие се чудите, че азъ, парижкиятъ възпитаникъ, съмъ облѣченъ като консулски гавазинъ. Арнаутитѣ въ Цариградъ сж на по-голѣма почитъ, откаквито и да било други. Защо да не използвамъ това невежество на нашитѣ власти. Вие ще видите на каква почитъ ще бжда изъ цѣлия пжтъ, па и въ самия Цариградъ. Всички сѣдействия ще имамъ и ще си свърша работата бърже и безъ рушвети . . .

*

Бѣше вече тъмно, когато стигнахме въ Дедеагачъ. Отдалече още видѣхъ хубавата стройна фигура на *Георги Маринова*. Той се взираше въ вагонитѣ — мене търсѣше. Азъ скочихъ отъ неспрѣлия още влакъ, втурнахъ се и сграбчихъ дѣсницата му.

— Не бой се, тука е спокойно, макаръ че има толкова войска и полиция.

И Георги въ подробности ме освѣтли върху положението на Организацията въ този край.

Презъ 1897 година, когато дойдохме за пръвъ пжтъ съ Павелъ Генадиева въ Дедеагачъ, ние намѣрихме само двама посветени въ тайнитъ на дѣлото. Това бѣха Георги Мариновъ и Лафчиевъ. И въ продължение само на нѣколко години тогавашната искра днесъ се бѣ обърнала на страшенъ скритъ огнь...

Георги Мариновъ бѣше момче съ голѣми връзки въ търговския свѣтъ, много спокоенъ, щедъръ и безстрашенъ. На него се дължеше революционната организация въ Дедеагачкия, Гюмюлджинския и Ференския краища.

— Но защо пжтувашъ въ трета класа? Опасно е.

Обяснихъ му, че много малко пари сж ми дали въ Солунъ.

Той се позасмѣ. Брѣкна въ джеба си и ми тикна въ ржката една шепа жълтици.

— Отъ Кулели-Бургазъ непременно ще взе-

мешъ втора класа и спаленъ вагонъ. Въ Цариградъ обърщатъ внимание на тия работи.

Когато приближихме Кулели-Бургазъ, азъ казахъ на Едипъ-бея намѣрението си да мина въ втора класа.

— Тъкмо мислѣхъ и азъ това да направя. Тренътъ изсвири на Кулели-Бургазката гара. Азъ се обърнахъ къмъ баба Крушовица:

— Е, бабо, ние се раздѣляме тука. Ще кажешъ много здраве на Мустафа-паша — и азъ изредихъ много имена.

— Ами ти кой си, та познавашъ толко добре нашия градъ?..

Ако сме живи, единъ день ще ти кажа кой съмъ. Нецастната бабичка ме гледаше разсѣяно, продължително, страхливо...

Едипъ-бей ме сбута:

— Хайде, бързай да вземешъ билетъ за Цариградъ...

Навнѣнъ мрѣвило бѣ покрило цѣла Тракия... Само нѣколко лампи блещукаха на гарата. Паритъ отъ шумещия конвенционаленъ влакъ лазѣха по земята и, подзети тихо отъ студения вѣтрецъ, прѣскаха се низъ тъмата... Александъръ Кипровъ.

Ичко Димитровъ - Гюпчевъ

(Изъ революционнитъ борби въ Паякъ планина)

(Продължение отъ книга 7 (27))

Преди всичко, Сирменинското сражение и премахването на Христо Капетанчето разколеба духа на мнозина ренегати. Тано Кудевъ—Данго, който дотогава бѣше грѣцки андартинъ, се присѣдини къмъ Ичко. Но Никола Христовъ, който върлуваше изъ планинскитъ куцовлашки села съ седалище с. Ливада и съ широки пълномощия отъ младотурския комитетъ, продължаваше да е противъ Организацията и лично противъ Ичко. Поради това Ичко насочва всички свои усилия за организирането на куцовлашкитъ села и по такъвъ начинъ да парализира влиянието на младотурския комитетъ срѣдъ широкитъ маси въ тия села. Това му се налагало още и отъ обстоятелството, че тѣзи куцовлашки села, заемайки най-стратегическия пунктове на Паякъ планина, спѣваха дейността му въ полскитъ села на съседнитъ райони: Гевгелийски, Гумендженски, Ениджевардарски и отчасти Воденски.

Поведението на Паячки-тѣ куцовласи следъ хуриета има своя предистория.

Следъ Илинденското въстание мнозина отъ по-заможнитъ куцовласи се отдадоха отново на грѣцката пропаганда, която се протежираше отъ Хилми-паша и неговитъ орджия. Други пжкъ кехаи, поддържани отъ аромънски агитатори, въ организационно отношение изпаднаха въ сепаратизъмъ. Най-рано такъвъ сепаратизъмъ проявилъ нѣкой си Нешо Ливадски, който

следъ кратъкъ нелегаленъ животъ се предаде на турското правителство заедно съ всичкитъ си другари. Иванчо Карасулията, като Гевгелийски войвода, се отнесълъ съчувствено къмъ влашкитъ сепаратистически увлѣчения и, за да

ги има на своя страна, опредѣлилъ куцовлаха Тано Джембаза да обикаля влашкитъ села съ чисто влашка десетка. Апостолъ Петковъ пжкъ, отъ своя страна, презъ 1906 г. изпратилъ въ влашкитъ села отъ района си своя десетаръ Щеръ Юнана, сжщо съ чисто влашка десетка. Но и Щеръ изпада въ сепаратизъмъ, та Апостолъ, следъ като го обезоржава, изпраца го въ България, отгдето за малко време бѣ изпратенъ отъ временното Задгранично представителство за Паланечко, като районенъ войвода. Братътъ на Щеръ написалъ писмо до Апостола, отъ името на Ливадскитъ власи, че ако Щеръ бждс убитъ, той и четата му да не се явяватъ вече въ Ливада и въобще въ влашкитъ села. Но Щеръ скоро се върща пакъ при Апостола

Куцовлашка невѣста въ с. Ливада.

и му остава вѣренъ другаръ докрай, та на сепаратизма на куцовласитъ се турилъ край. Обаче, следъ хуриета, презъ 1909 г., куцовласитъ подпадатъ подъ влиянието и агитациитъ на Гумендженския мюдуруинъ Георги Тодоровъ—Доктора и се обявиха за санданисти. Младотурскиятъ комитетъ използвалъ това положение и имъ

позволил да ходят по планината въоръжени, съ условие, обаче, да не приемат въ селата си български чети. Генерален пълномощник на младотурския комитет тук бил кехаята Никола Христов, който за седалище си бѣ избралъ с. Ливада. Ползувайки се съ довърнето на младотурския комитет, тукъ той бѣше все и вся. Съ знанието на правителството той позволил на всѣки кехая да

Македония. Заявилъ му още, че всѣки, който се отдѣля отъ Организацията и действува противъ нея, ще бѣде преследванъ и наказванъ отъ нея. На изпращане Ичко му далъ писмо, адресирано до всички кехаи, съ което ги подканилъ, да влѣзатъ отново въ редоветъ на Организацията и да не пречатъ на четитѣ. Той изпратилъ писма и до Никола Христовъ въ с. Ливада и Гевгелийския каймакинъ,

съ които имъ съобщавалъ, че хората на кехаята Щеръ Тиховъ сж обезоръжени отъ него.

Подъ давление на Никола Христова, кехаитѣ не се отзовавали на Ичковата покана. Тогава той решава да залови всички овчари и мандраджии и въ продължение само на едно де-нонощие той заловилъ 70 души, като овцитѣ и мандритѣ имъ оставилъ на произволъ, а тѣхъ задържалъ като заложници и ги отвежда къмъ Гандачъ планина. Оттукъ той изпраща единъ заложникъ съ поръчка да обади на кехаитѣ, че ако тѣ продължаватъ да упорствуватъ и прибѣгнатъ къмъ въоръжена сила, както по-рано се заканвали, или ако настоятъ предъ правителството да се изпратятъ войски за преследване на четата, всички заложници ще бждатъ избити и че не се бои да влѣзе въ сражение съ турскитѣ низами. При това категорично предупреждение, ливадскитѣ кехаи му отговарятъ, че сж съгласни да влѣзатъ въ редоветъ на Организацията и го молятъ да избере изъ тѣхната срѣда единъ ръководител. За такъвъ Ичко избра Дико Фармакевъ, който заедно съ четника Мино Пържоловъ обходилъ съседнитѣ влашки села Купа и Люмница и ги преорганизирали, а после и останалитѣ села. За наказание и за организационни нужди Ичко наложилъ на всички власи глоба отъ 1 грошъ на глава дребенъ добитъкъ — овци и кози. За сжщата целъ той на-

Ичко Димитровъ - Гюпчевъ (влѣво) и Апостолъ Петковъ (вдѣсно) въ Солунъ, като „легални и лоялни граждани“, следъ прогласяването на младотурския хурнетъ.

се движи по планината и мандритѣ си съ въоръжени свои хора до 15 души.

Преди да почне да действува противъ куцовласитѣ, Ичко изпратилъ помощницитѣ си по районитѣ имъ: Михаилъ Странджата и Коста Попето въ Гевгелийско, Христо Аргировъ-Чауша въ Воденско и Митре Робковъ въ Гумендженско съ поръчка да държатъ здраво пѣтищата и да не пускатъ власитѣ въ пазарнитѣ центрове. На 28. юлий, при мѣстността „Асанъ Чешма“, Ичко устройва засада на отиващия на мандрата си кехая Щеръ Тиховъ и обезоръжава движещитѣ се съ него 15 души куцовласи. На обезоръжения кехая Ичко обяснява, че както Апостолъ, така и той не е противъ националнитѣ тежнениа на куцовласитѣ. Напротивъ, той желае да види всички власи обединени около своето родно училище и черква, но е противъ гречеситѣ се и отцепващитѣ се отъ Организацията, която трѣбва да е една за всички народности въ

ложилъ данъкъ по $\frac{1}{2}$ лира на балгия (сѣкира) на търговцитѣ вглярѣ Хюсни бегъ Сирменински и гърка Теохаръ, отъ с. Мировци, та събралъ 700 лири турски. Отъ събранитѣ пари Ичко изпраща 270 лири чрезъ учителя Захаринчевъ въ София да се въоръжи Битолската чета. Останалитѣ пари той оставилъ на хранение у Танасъ Бешировъ отъ с. Крива и Иванъ Чочковъ и Мицо Ивановъ отъ с. Сирменинъ.

Следъ като се справилъ съ власитѣ и ги преорганизирали, Ичко изпраща писмо до стария Вьндьо да се прибере при него. Отначало Вьндьо отказва, но после се съгласява при условие, предварително да отидатъ при него Митре Робковъ и Ичко Траяновъ. Последнитѣ отиватъ при Вьндьо, който се намиралъ въ Корнишорската планина, и му обясняватъ положението на Ичко и че той — Вьндьо — е опредѣленъ за Ениджевардарски войвода и като сж такъвъ Ичко иска да говори и да

му даде инструкции какво да работи. Тогаваш Вьндьо се прибра при Ичко, а Митре Робковъ съ Ичко Траяновъ, Гоно Зайковъ и Вичо Киряковъ заминават за с. Тумба да се разправятъ съ Трайо Петковъ и Стойо Астарджиевъ, бивши работници, а сега орждия на младотурцитѣ.

Прибралъ при себе си стария Вьндьо съ момчетата му и бидейки осигуренъ въ тила, Ичко се залавя съ организирането на Гумендженския и Ениджевардарския райони, като почва отъ родното си село Баровица, въ което санданиститѣ бѣха много силни и не го допусаха да влѣзне въ селото. Поради това той се наврътва въ Кривенската кесте-

купъ. Ичко, отъ своя страна, съобщава на бащата на заловения да не дава никакви пари и че лично ще се разправи съ разбойника Лазо, безъ да му даде възможностъ да убие заловения момъкъ. Съ хитростъ Ичко довежда Лазо при себе си въ кестеновата гора и въ продължение на два дена го съветва да се откаже отъ службата си при гръцката пропаганда и отъ разбойничеството и да се предаде на служба на народа. На съветитѣ Лазо цинично отговарялъ: „29 дена ще работя за себе си и сімо единъ денъ за народа“. Ичко се убеждава, че предъ него стои единъ вулгаренъ разбойникъ и го предава на четника си Иванъ Казака да

Труповѣтъ на убититѣ съ вѣроломство на 2. августъ 1911 година: Георги Мучитано-Касапчето (първиятъ влѣво), Ениджевардарскиятъ войвода Апостолъ Петковъ (всрѣдата) и Василь Пуфката (влѣсно).

нова гора и следи за движението на ренегатитѣ. Тукъ той узнава, че Лазо Доямовъ, андартски войвода, се занимава съ разбойничество и че около с. Тушилово Лазо устроилъ засада на Димитъръ Гоцевъ, синъ на голѣмъ Гумендженски богаташъ, заловилъ го и поискалъ отъ баща му 700 лири от-

го езекутира, а плененото момче се освобождава, безъ да му се вземе откупъ. Когато следъ нѣколко месеци Гумендже бѣ окупиранъ отъ български войски и момчето се оженило, на сватбата му комуваше Ичко Димитровъ.

(Следва).

Изъ живота на четитѣ въ недрата на Пиринъ планина

(Споменъ)

22. августъ 1903 година. Илинденското въстание отгатакъ Вардара е въ своя разгаръ. Нашиятъ доброволчески отрядъ отъ около 150 добре въоружени и добре стѣкмени четници, подъ командата на капитанъ Юрданъ Стоянова, се движи въ недрата на Пиринъ и съ нетърпение чакаше деня на въстанието отсамъ Вардара. Въ него денъ, при изгрѣвъ слънце, ние спрѣхме всрѣдъ гжстата борова гора „Бьндерица“. Тукъ, при една малка хайдушка полянка, по заповѣдъ на началника на отряда, спрѣхме за дневна почивка.

Сутреннитѣ слънчеви лжчи, омайната тукъ прихода, чаровниятъ райски кжтъ, сега ни пленяватъ и освежаватъ. Войводи и четници, всички сме разтворили раницитѣ, лакомо поглѣщаме последнитѣ трохи хлѣбъ и се шегуваме и си даваме куражъ, геройски да посрещнемъ страшната напасть — гладъ. Най-сетне, умората надви, природата поиска своето и всѣки се предаде на почивка, на сънъ, пазени отъ будната и бдителна наша четнишка стража.

Пладне. Хайдушката поляна сега гъмжи отъ

веселъ народъ. Селяни отъ с. Банско бѣха ни донесли 300 оки хлѣбъ и голѣмо количество сирене, солена сланина, тютюнъ, кафе, чай, захаръ и балсама. Взводнитѣ началници, по заповѣдъ на войводитѣ, се събраха около донесенитѣ провизии и почнаха своята работа — да разпредѣлятъ донесеното на части, споредъ числото на взводоветѣ и броя на хората въ тѣхъ. Четницитѣ, събрани на групи, гледятъ зорко всичко, радватъ се и весело шумятъ; войводитѣ пѣкъ и дошлитѣ селяни, насѣдали около буенъ огънь, пиятъ кафе, чай, пушатъ и приказватъ.

Следъ малко, Юрданъ Стояновъ, правъ и гордъ, изкомандува:

провикватъ: „Браво, Дѣдо Стефо, bravo юначина!“ По-нататъкъ група отъ четници юнашки пѣсни пѣятъ, комитски хоръ играятъ, провиквайки се: „Е хе. х-е-е...! Ихи-хи-и-и! Дѣ е сега султанотъ да види како се веселятъ комити по Пирина!...“.

При заникъ слънце, дошлитѣ селяни, доволни отъ това, що видѣха и чуха при насъ, заминаха за Банско, а ние, въ стройни редици, съ пълни раници съ храна, продължихме пѣтя къмъ Неврокопско—Мелнишко, тамъ да се срещнемъ съ главнитѣ революционни сили на ВМРО и съ тѣхъ да размѣнимъ братски мисли за великото освободително дѣло, за предстоещитѣ общи революционни акции отсамъ Вардара.

Старинната черква „Свети Климентъ“ въ гр. Охридъ, съградена презъ 1253 година.

— Чета-а-а... , строй се!

Въ мигъ всичко се раздвижи, всѣки четникъ зае своето мѣсто въ своя взводъ, всѣки съ нетърпение чакаше да получи своя дѣлъ отъ скѣпитѣ провизии.

Най-сетне, следъ толкова сражения съ турскитѣ пълчища, следъ толкова тегла, патила и гладъ, сега, всрѣдъ дивната гора, край чудния потокъ, всѣки отъ насъ получи своя очакванъ дѣлъ и до насита се нахрани. По молбата на група четници, началникътъ на отряда разреши следъ обѣда пѣсни да се пѣятъ, хоръ да се играятъ. Четникътъ Димко Боговъ отъ Велесъ, седналъ край огъня при насъ, стари юнашки пѣсни пѣе и свири дивни мелодии на своята малка, красива тамбурка. Шомъ той свръшва, подема четникътъ софиянецъ Александъръ Стефчевъ, славенъ баритонъ отъ руския хоръ на г-жа Славянска. Той пѣе съ голѣма вещина оперни арии и Пиринъ ехти отъ неговия мощенъ гласъ. Недалечъ отъ насъ, подъ звучитѣ на една окарина, 60-годишниятъ Дѣдо Стефо отъ Балчикъ, съ запретнати до лакти ржжави, играе своя чуденъ и кършенъ къчекъ. Събралитѣ се наоколо му четници пѣскаютъ съ рже подъ тактъ и често се

25. августъ. Ние сме кацнали въ мѣстността „Кутовия казанъ“ — „Овче поле“. Тукъ се срещнахме съ мѣстнитѣ Разложки революционни чети, съ които цѣлия день беседвахме върху подготовката и духа на населението, върху предстоещитѣ революционни действия, върху положението въ България и върху разни политически въпроси, засѣгащи македонското освободително дѣло.

Между мѣстнитѣ войводи бѣ и Коста Молеровъ, който ни послужи съ топла храна отъ месо и горски тревы, сготвена въ газова тенекия.

При тая среща, мѣстнитѣ нелегални дейци ни дадоха ценни и обширни сведения за неприятелскитѣ сили, за тѣхното разположение; дадоха ни сведення и за мѣстнитѣ революционни организации, за тѣхнитѣ бойни сили. Що се отнася, обаче, до другитѣ революционни райони навътре въ Пиринската областъ, тамъ — казаха ни тѣ — въоръженieto на българското население е било слабо и, следователно, слаби надежди трѣбваше да се възлагатъ на тия райони. Отъ интимнитѣ пѣкъ разговори, що имахъ съ Коста Молеровъ, разбрахъ, че ржководителитѣ на Сѣрския революционеренъ окръгъ много нѣщо сж направили за организирането

на българското население въ една мощна организация; тѣ отлично сж уредили административната, разузнавателната, сждебната и други служби, както и издржката и прехраната на четитѣ, но тврде малко сж сторили за вѣоржжаването на това население, за подготовката му да може то само съ достоинство и съ честь да изнесе единъ масовъ вѣоржженъ протестъ противъ турската управа.

Както навсѣкжде, така и тукъ, чухме, че населението съ пълна вѣра очаквало братската помощ — вѣоржжена намѣса отъ страна на България про-

по риза и по долни бѣли гащи, следъ като му се ударятъ по голо 50 тояги предъ всички четници.

Симовъ изтърпи всичко и около обѣдъ, обезорженъ, битъ, босъ, по риза и по бѣли гащи, ведно съ болнитѣ, замина за България. На болнитѣ Кочо Аврамовъ и Михаилъ Думбалаковъ дадохме купъ писма и поржчки за свои близки.

Вечерта, въ стройни редици, четникъ следъ четникъ, продължихме пжтя къмъ с. Брѣзникъ (Неврокопско).

Сега черни облаци покриватъ небесния сводъ.

Четата на войводата — капитанъ Юрданъ Стояновъ презъ 1903 година. Въ предния редъ отдѣсно къмъ лѣво: Подпоручикъ Стрезовъ, Капитанъ Юрданъ Стояновъ, Подпоручикъ Христо Танушевъ и Подпоручикъ Асенъ Партениевъ. Крайниятъ правостоеещъ влѣво е четникътъ Георги Ив. Бѣлевъ; крайниятъ правостоеещъ вдѣсно е четникътъ Михаилъ Думбалаковъ.

тивъ Турция, щомъ се обяви вѣстанието отсамъ Вардара.

На 24. сме въ Обидимско, а на 25. спрѣхме въ Кременско.

Изъ тоя дългъ и пѣленъ съ опсности походъ, нѣкои отъ четниците се изтощиха, измориха, отмалѣха и по-нататъшното имъ стояне въ четитѣ прѣчеше на движението. Решихме: да освободимъ болнитѣ и немощнитѣ и да ги препратимъ въ България съ специаленъ куриеръ. Иванъ Симовъ отъ гр. Щипъ, избѣгалъ войникъ отъ Радомирския полкъ и знаменосецъ въ нашата — Юрданъ Стояновата — чета и той заяви, че иска да се върне въ България ведно съ болнитѣ. Никакви увещания и заплахи не можаха да го отклонятъ отъ това му решение.

Тогава решихме, Симовъ да бжде освободенъ и пуснатъ въ България, но обезорженъ, босъ,

Нощта е мрачна, тъмна, непрогледна. Тя навѣва страхъ и тревога въ душитѣ ни, а много страшенъ и много опасенъ е сега и нашиятъ пжтъ. Дончо войвода, който предвожда четитѣ, предаде: „внимателно, много внимателно!...“. Тия думи като електрически токъ бърже се предадоха отъ човѣкъ на човѣкъ — до последния четникъ.

И наистина, скоро следъ това навлѣзохме въ едно страшно, опасно мѣсто; вървимъ по една много тѣсна пжтека; влѣво отъ нея е пропастъ, страшна бездна, а вдѣсно сж отвесни канари. Едно само малко невнимание и захласване, едно само леко прѣпване или подхлзване и отиде та се невидѣ човѣкъ въ пропастта.

Азъ не виждамъ де стѣпвамъ; вървя полека, много внимателно, като изпитвамъ съ кракъ нѣколко пжти почвата подъ крака. Петъръ Касапчето, побратимътъ на Дончо войвода, върви предъ мене и

ме съветва да се заловя за кепето му и така да вървя следъ него по-свободно и безъ голѣмъ рискъ. Това и сторихъ.

Най-сетне минахме и това толкова опасно мѣсто безъ жертва; минахме и една малка равнинка и навлѣзохме въ единъ гъстъ, мраченъ, тъменъ лесъ. При навлизането въ леса, войводата-офицеръ Петъръ Дървинговъ, който предвождаше четитѣ и вървѣше следъ куриера, извика; „Момчета, засада, аскеръ, лѣгайте!“

Малешевскиятъ войвода Атанасъ Бѣлчевъ, родомъ отъ с. Русиново

Тия зловещи думи, произнесени въ такава доба и въ таково мѣсто, всѣха между насъ уплаха, страшенъ смуть. Ние всички се прѣснахме като подплашени пилци по разни посоки, вмѣсто да залегнемъ и да заемемъ позиция за отбрана, за бой. Тая наша уплаха, това наше бѣгство страшно възмути войводитѣ-офицери, които не преставаха да викатъ и да даватъ команда да спремъ, да залегнемъ. Най-сетне, когато виновникътъ на тая сцена — Петъръ Дървинговъ — извика: „Стойте! Нѣма засада, нѣма аскеръ!“, ние се спрѣхме, засрамени. Разбира се, че това е било направено, за да изпитатъ войводитѣ нашия куражъ, нашата съобразителностъ . . .

26. августъ. Рано сутринята спрѣхме за дневна почивка при Брѣзничкото езерце. Тукъ заклахме и опекохме 20 кози, взети подъ разписка отъ единъ пастиръ.

Щомъ се стъмни, ние напуснахме приветливото езерце и продължихме пѣтя къмъ Неврокопско. Около полунощъ спрѣхме за малко въ кошарата на „Монастирската мандра“, дето ни нахранахъ съ прѣсно и кисело млѣко, мѣтеница,

прѣсно сирене и извара. Тукъ мандраджията и овчаритѣ, добри българи и покрѣстени въ дѣлото, ни съобщиха, че турската властъ е издала заповѣдь: всички овце, кози и едъръ добитѣкъ да бждатъ смѣкнати въ полето, за да нѣма съ какво да се хранятъ опаснитѣ комити. Тѣ ни съобщиха още, че по тия мѣста често се вестявалъ съ четата си нашиятъ другаръ, юначниятъ офицеръ-войвода Димитъръ Атанасовъ — Думбалаковъ, организаторъ на бойнитѣ сили въ Неврокопския районъ. На сѣщия пратихме по сѣщитѣ хора братски привети и хиляди благопожелания.

27 августъ. Рано сутринята спрѣхме за дневна почивка при Годоровата поляна. Тукъ, следъ обѣдъ, дойдоха при насъ пратеници отъ с. Пиринъ да ни канятъ да гостуваме въ селото имъ.

Зарадвани отъ тая мила братска покана, зарадвани отъ туй, че следъ 25 дневенъ походъ, прекаранъ въ боеве и винаги на открито, намъ се удава най-сетне случай да прекараме поне 2—3 деня въ село, въ кѣщи, подъ стрѣха, при родни братя — ние радостно се спуснахме надолу и при залѣзъ слънце се отзовахме край широкъ пѣтъ въ долината на Пиринската рѣка. При спускането въ долината отдалече зърнахме млада жена съ малко бебе въ ржце и веднага отъ устата на всички се изтрѣгна радостенъ викъ: Жена! . . . Жена!

И какъ се радвахъ момчетата! И какъ изведнажъ се изгуби она дивъ и свирепъ изразъ по лицата на всички!

Три седмици какъ скитахме изъ върхове и долини, изъ дивитѣ, непристѣпнитѣ мѣста на Пиринъ-планина! И всички ние бѣхме подивѣли, закоравѣли; кървавитѣ нѣколко сражения съ турцитѣ и мислитѣ за страшни битки и убийства бѣха задушили у насъ нѣжността, милостъта, божествената любовъ.

И сега тая жена, символъ на нѣжността, милостъта и любовъта, съживи у насъ тѣзи скѣпни свещени чувства, които се проявиха въ израза на нашитѣ лица и въ душитѣ: Жена! Жена! . . .

Бедната робиня! Въ своя вроденъ страхъ, тя не долови, не разбра, кои сме ние и защо идваме въоръжени въ робската страна.

Още отдалече, щомъ ни зърна, тя плахо притисна детето къмъ гърдитѣ си, бърже прегази рѣката, мина на отсрещния брѣгъ и като стрела се отправи къмъ една кѣшурка въ дѣното на една нива при подножието на планината и тамъ се скри.

Решихме тукъ, край рѣката, да поспремъ и си отпочинемъ. Насѣдали на групи край тихата рѣка, ние приказваме, пушимъ и се любуваме на хубоститѣ, на дивния кѣтъ.

— Ето на, сега сме въ сърдцето, въ центъра на Пиринъ — ни казва войводата Дѣдо Дончо. — Тукъ, въ тия мѣста, келятъ турчинъ и бабаитинъ кеседжия не смѣе да припари за нищо на свѣта. Само яко въоръжени турски потери и войска въ голѣмъ брой се решаватъ понѣкога да тѣпчатъ и да мърсятъ тоя кѣтъ на Македония.

Стъмни се. Безброй звезди кичатъ небесния сводъ. Месецътъ пълненъ, тихъ и засмѣнъ и той се показва на хоризонта и ни прати миль приветъ. Рѣката тихо шумоли и тайнствено нѣщо бѣбли.

Тиха, чудно приятна лунна нощъ. Ние сме готови за пѣтъ. Авангардъ отъ 10 четници трѣгна напредъ. Ние се движимъ изъ разкошната долина на 200 - 300 крачки следъ тѣхъ. Далече отъ селото Пиринъ група младежи-пиринчани ни посрѣщатъ, приветствуватъ ни съ „добре дошли, мили братя“,

прегърщатъ ни и ни цѣлуватъ. Малко по-нататъкъ ни посрѣща и приветствува друга група, трета, четвѣрта . . .

Тържественъ, триумфаленъ е сега нашиятъ походъ. Изъ пѣтя върволица е посрещачи, облѣчени въ празнична премѣна. Приветствия, прегърщания, цѣлувки, радостни възклицания, радости до просълзяване. Най-много се радваха пиринчани на нашиятъ млади юначни офицери, на хубавото имъ облѣкло.

Накрай селото, на една площадка, ни посрещнаха чорбаджиитѣ и старцитѣ. Спрѣхме се при тѣхъ за малка почивка, да се видимъ и да размѣнимъ мисли съ тия, които скоро отъ мирна рая покорна, щѣха да станатъ буитовници, рушители на вѣковно турско царство.

Тукъ, както и изъ пѣтя ни казаха, че селото ни готвѣло по-добро посрѣщане, по-добъръ приемъ, приготвена била вечеря и квартири, но Яне Сандански, който билъ наблизу съ щаба си и четата си, далъ строго нареждане, да не ни спиратъ въ селото, а да ни заведатъ при него на „Пиринската ливада“.

Както изъ пѣтя, така и тукъ всички питатъ: ще ли воюва България съ Турция, ще ли България да изпълни своя дългъ къмъ своитѣ поробени братя?

Дончо войвода — прочутиятъ Дѣдо Дончо, който цѣли 20 години бѣ върлувалъ изъ Пиринъ планина, който съ своитѣ подвизи бѣ станалъ герой легендаренъ и бѣ добилъ името „Пирински Царь“, той и офицеритѣ-войводи: Юрданъ Стояновъ, Петъръ Дървинговъ, Димитъръ Зографовъ, Борисъ Стрезовъ и Асенъ Партениевъ бѣха сега главнитѣ герои и предметъ на особено внимание отъ всички.

Около полунощъ, въ стройни редици, минахме посрѣдъ селото. Цѣлото село е будно и на кракъ: жени, баби, моми, деца, всички сж по прозорци и чардаци и сърдечно ни приветствуватъ. Мжже и момци ни съпровождатъ и се надпреварватъ кой повече да ни послужи съ хлѣбъ, закуски, съ вино,

грозде и тютюнъ. Накрай селото се простихме съ нашиятъ любезни и мили посрещачи и изпращачи и, водени отъ куриеръ, продължихме пѣтя за „Пиринската ливада“.

Наближаваме „Пиринската ливада“. Яне Сандански, Димитъръ Стефановъ и Александъръ Радославовъ — тогава студентъ въ Софийския университетъ и секретаръ на Сандански, ведно съ около 30 души четници, всички въоржжени и прави, ни чакатъ.

Наближихме ги и спрѣхме на 20—30 крачки отъ тѣхъ. Прѣвъ Юрданъ Стояновъ излѣзе напредъ отъ нашата редица, доближи до Сандански,

Кътъ отъ гр. Банско.

подаде му ржка и го поздрави. Веднага двамата довчерашни врагове се прегърнаха и цѣлунаха. Тѣхниятъ примѣръ последвахме всички при громко и радостно „Ура! ура!“.

И ето тукъ — въ сърдцето на Пирина, въ тая нощна доба, при такава чудна обстановка, предъ важноста на очакванитѣ събития, всѣки отъ насъ забрави вражда и ежби, забрави лоти разпри между „върховисти“ и „вжтрешни“ и отдаде миналото на забвение.

Г. Ив. Бѣлевъ

Спомени отъ Хуриета

[[Продължение отъ книга 7 (27)]]

За да останемъ вѣрни на прокламирания „Хуриетъ“ и изработената платформа съ младотурцитѣ по разбирането, тълкуването и изпълнението на реформитѣ отъ създаденото ново положение, следъ обичайнитѣ хуриетски тържества, които продължиха необичайно много, трѣбваше да преустановимъ революционната дейностъ и да почнемъ борба съ властѣта и пропагандитѣ (срѣбска и грѣцка) на културно-просвѣтна почва. Така разбирайки бждещата наша дейностъ, на първо време още се конституирахме въ легални управителни тѣла, въ състава на които влѣзнаха бившитѣ революционни

дейци. Маса работа се създаде. Разбирайки всѣки по своему „Хуриета“, почнаха да се трупатъ дѣла, оплаквания и въпроси отъ всевъзможенъ характеръ. Народътъ, считайки нашата властъ за по-силна и по-ефикасна отъ гражданската (правителствената администрация, сждилища, кметство) и черковно-училищната, пренесе всички свои висеци въпроси, спорове и дѣла отъ поменатитѣ учреждения при насъ. Училището бѣше пакъ центъръ на нашиятъ събрания и учителството стана пакъ главниятъ факторъ въ тоя преходенъ периодъ. Директорътъ и класнитѣ учители изнесоха всичката тежестъ на

своитѣ плещи. И нѣма да е преувеличение, ако кажа, че нито минутка свободно време не оставаше на тѣзи предани синове на отечеството. Ваканционното време е за училищата и учителитѣ; най-работниятъ сезонъ за населението (градско и селско) е лѣтото, но училището е препълнено отъ тѣжители (мъже, жени, граждани и селяни). Не стига туй, но не те оставятъ на мира и въ кжщи, дори и нощно време. Едни повдигатъ въпросъ за убититѣ имъ мъже отъ четата на Кочо Струмишки (въ с. Мануйчица убити трима братя) и отъ Мирчето Най-

данско събрание, кждето, следъ размѣна на мисли, реши се: да се поведе усиленна агитация между сѣрбоманскитѣ села чрезъ еснафитѣ: бакалски, шивашки, общарски и др.; чрезъ роднини и приятели, като трѣгнатъ и посетятъ селата; чрезъ попове и учители, като предприематъ екскурзии и обиколки изъ селата по празници, сборове, сватби и пр. А въ нѣкои по-важни села да се назначатъ и изпратятъ учители по-рано, преди настѣпване учебната година. Така приложенъ тоя планъ даде задоволителни резултати. Отказаха се своевременно

Четата на Ичко Димитровъ-Гюпчевъ въ гр. Гумендже, следъ освобождението на града отъ помощника му Митре Робковъ.

деновъ (въ с. Селце убити на велики петѣкъ двама души); други се оплакватъ отъ попа; трети — съседни имали споръ за общата стена, що дѣли двороветѣ имъ; четвърти — за откраднати нѣща; петти — нѣколко сѣрбомански села и клонѣха къмъ отказъ и останалитѣ, ако не се намѣсваше властѣта да изнасили волята на населението, чрезъ заплашвания отъ обикалящитѣ турски команди ведно съ сѣрбски отъ турчина спахия; шести — отъ турскитѣ сждилица и т. н. и т. н. — процеси отъ всевъзможенъ характеръ. И важното е, че не можешъ убеди и отклони тѣжеститѣ се, че не всички тѣхни дѣла сж отъ наша компетентностъ. За да задоволимъ до известна степенъ населението и за по-голяма експедитивностъ, назначихме разни комисии, които да изслушватъ и изучатъ оплакванията и да даватъ бързъ ходъ на дѣлата. А ние трѣбваше да обмислимъ мѣрки за прибиране сѣрбоманскитѣ села подъ екзархийско ведомство. За тая целъ свикахме граж-

и грѣцки чети, докато пѣкъ на нашитѣ четници властѣта почна да имъ прибира оржжието. За да избѣгнемъ конфликта и не дадемъ поводъ за оплакване противъ насъ, следъ като народѣтъ се наравда на нашитѣ четници, като имъ устрои горещъ приемъ и мили гощавки, които продължиха не съ дни, а съ седмици, трѣбваше да се разформиратъ и си заминатъ по роднитѣ мѣста. На заминаване дадоха се парични помощи на четниците по 5—10 лири отъ управителното тѣло, което сключи заемъ отъ 500 турски лири, по случай хуриетскитѣ празденство. Дадоха се нареждания и до пунктовитѣ селски началници за запазване и складиране на нахождащото се оржжие и муниции въ района и по тоя начинъ напълно се ликвидира, като се преустанови революционниятъ характеръ на дейността ни.

Преустановена веднажъ революционната дейностъ на Организацията, трѣбваше да се създадатъ

институти легални, които да замъстят революционното дѣло, като се подготвимъ за извоюване политически и културно-просвѣтни права. За тая целъ изникнаха „Конституционнитѣ клубове“. Следъ като се прибраха въ Солунъ — столицата на Македония — видни наши дейци, правници, общественици и други, конституира се централно управително тѣло на Конституционнитѣ клубове, което предписа да се създадатъ подобни клубове и въ провинцията. На първо време стана само едно преливане на организационнитѣ дейци къмъ Конституционнитѣ клубове. Ето защо, и сега начело на клубоветѣ заставаха сжщитѣ лица, които довчера ръководѣха революционното дѣло въ града. Директоритѣ на училищата, като председатели на околнитѣ революционни комитети, учителитѣ и мѣстнитѣ интеллигентни войводи и четници образуваха управителнитѣ тѣла и бюра. Клубоветѣ имаха чисто националенъ характеръ. Това бѣ тѣй наречената „българска политическа партия“. Първата тѣхна работа бѣ да се наредятъ и пригответъ пълни списъци на българското население, имаще право на гласъ по законодателнитѣ избори. Подобни списъци липсваха въ кметствата и учрежденията (нуфузъ дайрес), или пъкъ умишлено и тенденциозно бѣха фалшифицирани числата отъ официалната власт. Сжщитѣ клубове, официално признати, бранѣха и пазѣха интереситѣ на нацията, като правѣха постѣпки, протести, или свикваха митинги противъ посягателствата или накръняването свободата и културно просвѣтнитѣ права на нацията. По-късно клубоветѣ свикваха събрания за опредѣляне агитатори изъ селата и пр. Редъ събрания ставаха за опредѣляне основнитѣ статuti, които трѣбваше да легнатъ въ новата конституция. Изказа се мотивирано мнение отъ нашия клубъ (Прилепския), че трѣбва да се даде *областно управление* на Македония. По редица съображения искрено прегърнахме ние, българитѣ, идеята на конституционния режимъ и голѣми надежди възлагахме на него, мислейки, че съ него режимъ ще огрѣе жадуваната свобода и ще настѣпи правовъ редъ и законностъ въ страната. И тукъ, обаче, останахме излъгани и изиграни отъ младотурцитѣ. Съ своята тѣсногрѣдна и националистична политика, новитѣ турски фактори, мислейки, че сж изиграли своята роль благополучно, а именно: осуетяването новата реформена акция за Македония (Ревалската императорска среща), като се разформираха четнишкитѣ институти, сториха всичко, за да остане Хуриет-

тѣтъ“ една проста фикция. Изборитѣ за „мебуса“ (камарата) станаха чисто и просто по турски. Разпредѣлението на секции и другитѣ формалности гласѣха си както е удобно за тѣхъ. Кандидатни листи, мнозинство на населението, справедливостъ, всичко това бѣше „бошъ лафъ“. Опредѣлиха въ своитѣ кандидатни листи по 1 българинъ кандидатъ за всѣки вилаетъ, колкото за лице — всичко 4 души съ Одринско, и туй то.

Не стана по-добре за насъ следъ новия режимъ, нито въ административно, нито въ правосѣдно отношение. Наопаки, освободена страната отъ европейскитѣ цивилни и жандармерийски агенти и офицери, които все бѣха единъ контролъ надъ властѣта, започнаха всички стари произволи, гонения, тормозъ, гнетъ физически и икономически; а

Хуриетски тържества въ Прилепъ.

което бѣ най-лошото, настѣпи „мораленъ и духовенъ гнетъ“, като, подъ етикета „отоманизиране“, разбираха отнемане и оная черковно-училищна свобода, що имахме при Султанъ Хамида, сиречъ, да се учимъ на турски езикъ!

Имайки това за своя свещена целъ, младотурцитѣ пузнаха въ ходъ всички простени и непростени срѣдства за нейното реализиране. Трѣбваше да поразчистятъ страната отъ ония елементи, които доскоро стоеха начело на революционното дѣло, опасявайки се да не грабнемъ наново оржжието и хванемъ гората. Ето защо, по нареждане отгоре зачестиха убийствата и опититѣ за убийства надъ наши хора. За Прилепъ, обаче, не ги задоволяваше 1—2 убийства, та замислиха по-широкъ планъ. Тѣ знаеха, че Прилепъ е единъ отъ първитѣ градове въ Македония, съ компактна българска маса (15000 българи и около 8000 мохамедани); знаеха, че и околията е чисто българска: отъ 136 села само 12 сж турско-албански; тѣ знаеха още, че Прилепъ брои най-голѣмъ контингентъ интеллигенция; а най-важното е, че презъ Султанъ Хамидовия режимъ Прилепъ не пострада остана запазенъ отъ

Извадки отъ „РЕВОЛЮЦИОННИ БОРБИ ВЪ АЗОТЪ (ВЕЛЕШКО) И ПОРЪЧИЕТО“ отъ Стефанъ Аврамовъ, издание на Македонския Наученъ институтъ — книга X., отъ „Материали за историята на македонското освободително движение.

АЗОТЪ

[Продължение отъ кн. 7 (27)]

Сръбската пропаганда, вдъхновявана отъ руската и австрийска дипломации, следъ нѣколко годишна „училищна“ и „черковна“ пропаганда, следъ увещаване населението отъ Велешко и Порѣчието да отива па гурбетъ въ Сърбия, се убеди, че по

„Саатотъ“ въ гр. Велесъ.

тоя „културно-просвѣтень“ пжтъ не ще пусне дълбокъ корень въ недрата на Бабуна-планина. Това не я отчая. Следъ Илинденското въстание, тя подири нова тактика и новъ методъ за засилването си. Следъ голѣми усилия и смѣла подготовка, тя намѣри пжтя, който много лесно ѝ отвори тежкитѣ капии на многострадална Македония и предъ идеолозитѣ ѝ се очерта много широка перспектива.

Презъ 1904 година, въ края на лѣтото, пропагандата по единъ хитъръ начинъ сполучи да прокара една своя чета. Последниятъ бѣше сформирана отъ македонци, бивши четници на ВМРО, еки,

каква годе афера. Имайки всичко това предвидъ, нашитѣ нови тираны решиха да си отмъстятъ сега наедно, като използваха военното положение и създадоха Тургутъ пашовата обезоржжителна акция. Правъ бѣше италианскиятъ жандармерийски офицеръ Луций, който на заминаване ми каза: „Хурриетъ е само единъ фалшивъ; вие сте горчиво измамени; по-късно ще се каеете за сторената грѣшка...“

Георги Трайчевъ.

пирана ужъ отъ нѣкакъвъ македонски благотворителенъ комитетъ въ Нишъ, съ „великата задача“ да отиде на помощ на брата-робъ. По недоразумение или кжсогледство, на тая чета, подъ войводството на фамозния Григоръ Соколовъ—Лямеувъ, се даде редовенъ каналъ съ необходимитѣ документи и се прекара презъ Вардара отъ Скопския войвода Боби Стойчевъ, безъ да се държи смѣтка за непоносимото зло и тежкитѣ страдания, които тая чета впоследствие нанесе на ВМРО и на мѣстното население. Ако Григоръ Соколовъ не бѣше снабденъ съ „канални писма, той може би редъ години ще се скиташе по Сърбия, дирейки каналъ за преминаване въ Македония. Но за голѣмо нещастие на македонския робъ, щастието се усмихна на сръбската пропаганда и, макаръ съ голѣмъ рискъ, нейниятъ нелегаленъ организаторъ можа подполно да се промъкне като организационенъ войвода и да започне ожесточена борба противъ изстрадалия македонски робъ и чрезъ огънь и мечъ да го прави „прави сърбинъ“.

Единъ день, преди Григоръ да мине Вардара, Стефанъ Димитровъ получава писмо, веднага взема четниците си Дачо Йотовъ и Спиро Тошевъ и отива въ Башино село. Отъ ржководителя на селото узнава, че заедно съ Скопския войвода Боби Стойчевъ се движи четата на Григоръ Соколова, търсейки бродъ да премине Вардара. Обаче, още сжщата нощъ Григоръ Соколовъ, придруженъ отъ Боби Стойчева, минава Вардара и пристига въ с. Лисиче — Велешко. Боби и Григоръ взематъ храна отъ селото и презъ деня пжтуватъ въ вжтрешността. Стефанъ Димитровъ, като се научава за преминаването на Боби съ Григоръ въ района му, веднага съ усиленъ маршрутъ пристига при четата си, за да може да осуети навлизането на Григора въ Азотъ, обаче, докато Димитровъ отиде въ Бистрица, Григоръ го изпреварва и влиза въ село Богомила. Следъ нѣколко дни Григоръ Соколовъ праща Боби Стойчева съ четата му презъ Порѣчието въ Скопско. (Отпосле Боби Стойчевъ се извиняваше, че той съпровождаль Григора презъ Велешко съ единствената целъ, да може да срещне Велешкитѣ чети, та заедно да нападнатъ и обезоржатъ Григора).

Навлизайки въ Азотъ, Григоръ Соколовъ за малко време последователно обикаля всички села, гдето имаше тукъ-тамъ сърбомани, съ изключение на Бистрица, Црешново, Круша и Папрадице.

Отъ с. Богомила Григоръ Соколовъ влиза въ кореспонденция съ Прилепското ржководно тѣло на ВМРО, съобщавайки, че той пристига като организационенъ войвода и моли да му се опредѣли районъ въ Прилепско. При все че той не се ползуваше съ довѣрие въ Организацията, Прилепското ржководно тѣло натоварва околийския войвода Петъръ Ацевъ да се срещне съ него и узнае поне отчасти памѣренията му. Първата среща става на мѣстността „Небрѣжката липа“, на върха „Мукосъ“, близо до с. Небрѣгово. Въ тая среща Ацевъ се придружава отъ другаритѣ си: Трайко Краляотъ, Гьоре Ленищанецъ и Кръсте Гермовъ-Шакиръ. Ацевъ прочита каналнитѣ писма на Григора и се увѣрва, че той е редовно упълномощенъ за войвода, като човѣкъ

на Организацията. Григоръ, отъ своя страна, тържествено заявява, че се е отърсилъ отъ всѣкакво партизанство и че иде въ родния си край да се бори за каузата на ВМРО. Редовнитѣ документи повлияватъ на Ацева да третира Григора на равна нога съ себе си, съгласно съ организационния уставъ. На тая среща Трайко Кралютъ и Гьоре Ленищанецъ настояватъ предъ Ацева за обезоръжаването на Григора, като Трайко му хваща пушката ужъ да я гледа, а Гьоре да го застреля, обаче, Ацевъ, несмѣйки да поеме отговорността и се изложи предъ Организацията, не позволява да се стори това, най-вече поради обстоятелството, че мнозина биха помислили, че Ацевъ върши това отъ лични амбиции и стари смѣтки.

Григоръ схваща броженето противъ него, премълчава и подканя Ацева да заминатъ по селата. Дветѣ чети нѣколко дни обикалятъ селата: Небрѣгово, Дрѣновци, Присадъ, Оревойцъ и други села, на които Ацевъ дава нареждане да се приема Григоръ като организационенъ войвода. Но мимо това свое нареждане, Ацевъ, нѣмайки абсолютно никакво довѣрие у Григора и подозирайки го за сръбски агентъ, започва да следи всѣка негова стѣпка и проява.

За да може да схване намѣренята на Григора, Пере Тошевъ се срѣща съ него въ село Присадъ. На тая среща Григоръ напълно сполучва да убеди Пере, че той иде като човѣкъ на Организацията, обаче, негови неприятели, поради лични амбиции, искатъ да го компрометиратъ. Следъ срещата Пере Тошевъ остава съ убеждението, че Григоръ не е никакъвъ агентъ на пропагандата, а че билъ само съ голѣми амбиции да стане голѣмъ войвода, понеже ималъ по това време и помощта и насърченията на групата върховисти въ Прилепъ.

Две-три седмици следъ срещата въ „Небрѣжката липа“, Григоръ Соколовъ отива въ с. Никодимъ, гдето почва явно да защищава хората на пропагандата и да се проявява като сръбоманинъ. Отъ тоя моментъ вече Ацевъ почва да следи всѣко негово действие, обаче, Григоръ отбѣгва каквато и да било среща съ Ацева.

Презъ месецъ октомврий 1904 година, следѣйки движението на сръбоманина Мицко, четитѣ на Георги Сугарева, Петъръ Ацева и Крушовския войвода Гюрчинъ Наумовъ пристигатъ въ село Слатино. Презъ деня пристигна и Даме Груевъ съ около 20 души дебрани, милиционери. Нощта минава спокойно. Рано сутринта, обаче, турската потеря заема всички изходни пунктове на селото. Георги Сугаревъ на разсъмване излиза да се разходи и забелязва, че селото е обсадено. Въ сжщото време се почва сражение между дветѣ четнишки застави и потерата. Сугаревъ, виждайки се въ невъзможност да отиде въ квартирата си, отива при една отъ заставитѣ съ четника си Йосковъ. Ацевъ, Груевъ и Гюрчинъ съ четницитѣ си, виждайки само една частъ отъ аскера, трѣгватъ да отстъпятъ, обаче, забелязватъ, че насреща имъ на височината има неприятелъ, поради което се прѣскаатъ въ вериги и почватъ да отстъпватъ къмъ заставата. Въ това време Гюрчинъ, изморенъ, седналъ да почива и забелязалъ на една поляна хора. Привидигналъ се и почналъ да се огледва, обаче, отъ единъ куршумъ пада мъртавъ. Неговото застрелване отъ турцитѣ виждатъ Сугаревъ и четницитѣ му. Сжщевременно и Петъръ Ацевъ следи движението на Гюрчина и го познава по бѣлитѣ бечви, поради което почва да му подвиква да

вземе друго направление, обаче, вижда какъ Гюрчинъ пада мъртавъ.

Всички четници се прибиратъ около войводитѣ Сугаревъ и Ацевъ. Следъ провѣрката се указва, че липсватъ Даме Груевъ, Гюрчинъ и Божинъ отъ село Селце-Жупа. Знаяйки, че Гюрчинъ е убитъ, Ацевъ и Сугаревъ почватъ да търсятъ Даме Груева!

Въ време на сражението при село Слатино, Даме Груевъ билъ тежко раненъ. Той, придруженъ отъ Божина, се отдѣля въ гората на почивка. Следъ оттеглянето на потерата Божинъ отвежда Груева обратно въ Слатино. Слатински сръбомани, обаче, обаждатъ на Мицко, когото намиратъ въ Порѣчкото село Горно-Круше, че Даме Груевъ е

На 26. юлий 1903 година, въ една Пловдивска кѣща, въ която били скрити организационни експлозиви, станала — по невнимание — експлозия, която отне нѣколко сѣжпи жертви. Една отъ тия жертви е и Миланъ попъ Михайловъ, родомъ отъ гр. Кавадарци.

раненъ и че се намира въ селото имъ. Шомъ чува това, Мицко веднага трѣгва на пѣтъ. Като пристигналъ въ село Слатино, той сардисва кѣщата, въ която е лежалъ Даме и заповѣдалъ на хазайна да каже на Даме да излѣзе. Хазайнътъ му обяснилъ, че Даме е тежко раненъ и че не може да стане отъ леглото. Мицко, обаче, настоявалъ на своето. Даме, слушайки думитѣ на Мицко, силно нервиранъ, става отъ леглото, излиза навънъ и извиква: „Еле овде, бре . . . , не те е срамъ да ме вдигашъ отъ леглото, това ли очаквахъ отъ тебе“. Едва тогава Мицко, следъ като вижда, въ какво положение е Даме, извиква четницитѣ си и влиза въ стаята. На другия денъ Мицко отвежда Даме заедно съ Божина въ Порѣчието.

Георги Сугаревъ и Петъръ Ацевъ се върщатъ въ с. Слатино и узнаватъ, че Мицко е отвелъ Даме и Божинъ въ Порѣчието. За да могатъ да намѣ-

рятъ Даме, тѣ трѣгватъ низъ Порѣчието, преминаватъ презъ селата Крапа, Локвица, Виръ и Црешново, обаче, никаква следа отъ Мицко и Даме. Върщайки се обратно въ Крапа, тѣ срѣщатъ Божина, който имъ съобщава следното: „Шомъ трѣгнахме съ Мицко, на другия день той заповѣда на четниците да ми взематъ пушката, на другия день пѣкъ револвера, защото имъ трѣбвали. Нѣмайки вѣра въ Мицко, Даме ми каза да избѣгамъ и да се срещна съ васъ. Благодарение на леката охрана, азъ избѣгахъ“. Сугаревъ и Ацевъ употрѣбаватъ всички усилия, обикалятъ по редъ селата въ Порѣчието, обаче, не намиратъ никаква диря.

д-ръ Георги Николовъ и му предава Даме Груева, който по организационенъ каналъ го препраща въ България.

Шомъ се научава за пленяването на Даме Груева, веднага Пере Тошевъ трѣгва на пѣтъ за Порѣчието. Въ село Степанци той се срѣща съ Петъръ Ацева и му съобщава решението. Ацевъ го убеждава да не ходи въ Порѣчието и самъ да влиза въ устата на вълка, обаче, при все това, Пере Тошевъ, имайки още вѣра у Григоръ Соколова, съобщава на Ацева, че ще замине. Пере напуска Ацева и заминава да търси Григора. Той намира четата на Григора въ село Богомила и заедно

Четитѣ: Мъгленска съ войвода Дяконъ Евстатий, Солунска съ войвода Георги Мончевъ, Кукушка съ войвода Гоце Междурѣчки, Воденска съ войвода Григоръ Джунджуфиловъ, Радовишка съ войвода Стаменъ Орѣховски и Костурска съ войвода Христо Цвѣтковъ на пѣтъ за Македония въ предвечерието на обявяването на Балканската война. Раздѣлата имъ е станала въ Струмишкото село Трѣбичино. Оттамъ всѣка чета е заминала за своя районъ.

Отвеждането на Даме Груева отъ Мицко въ Порѣчието веднага се съобщава на окръжния комитетъ въ Битоля. Последниятъ изпраща свои хора при сръбския консулъ и му съобщаватъ, че, ако косъмъ падне отъ главата на Даме, Организацията жестоко ще си отмъсти. Консултътъ обещава, че веднага ще направи необходимитѣ постѣпки предъ Мицко за освобождаването на Даме. Поради ултимативнитѣ постѣпки на окръжнитѣ тѣла въ Битоля и Скопие предъ сръбскитѣ консули и предъ страха отъ отмъщение срещу тѣхъ, тѣ даватъ нареждания за освобождаването на Даме. Мицко отвежда Даме Груева въ Скопие, предава го на главния инспекторъ на сръбскитѣ училища въ Македония, Йованъ Кирковичъ, т. е. на главния организаторъ на сръбската нелегална пропаганда, който, отъ своя страна, извиква организационния деецъ

заминаватъ за Порѣчието. Нѣколко дни подъ редъ скитатъ отъ село на село, безъ, обаче, Григоръ да даде възможностъ на Пере Тошева да се срещне и говори съ населението, като го заблуждавалъ, че самъ той ще върши работата по издирването. Една вечеръ Пере Тошевъ се приструвалъ на заспалъ и слушалъ четниците, че говорили нѣщо по неговъ адресъ. Вслушалъ се добре и схваналъ, че тѣ си подѣляли неговитѣ дрехи, обувката и часовника му. Пере схваналъ, че ще бѣде убитъ. Намирайки се въ задънена улица, той извиква Григора и Иванъ Дългача и имъ открива мръсната игра съ него, заявявайки имъ: „Йоване, ти знаешъ кой съмъ азъ и ако съ мене се случи нещастие, по мое нареждане Организацията взема мѣрки да задържи всички твои близки роднини и ги държи дотогава, докато се върна азъ.“ (Следва).

ИЛЮСТРАЦИЯ ИЛИНДЕНЪ

Редакторъ: ПЕТЪРЪ МЪРМЕВЪ

Редакция и Администрация: София, улица Алабинъ, 30. — Телефонъ 19-32.

ОТН... ЛИОТЕКА
„СВ. КЛИМЕНТ ОХРИДСКИ“

Герои, жертви и мъченици на Македонското освободително дѣло.

Скжпъ и милъ паметникъ отъ епохата на възраждането ни въ Солунъ

Въ тая малка черквица, издигната по инициативата на двама ревностни въ Солунъ българи: *Божилъ Райновъ*, първиятъ директоръ на Солунската българска гимназия „Св. Кирилъ и Св. Методий“, и *Иванъ Майсторовъ* отъ Дебъръ, извънредно почетенъ и родолюбивъ българинъ — сж се молили редъ поколѣния на полувѣковенъ животъ, между които има министри, генерали, революционери, търговци и разни други почтени граждани, каквито можат да даде само Солунската българска гимназия.

Тая скромна черквица се намира всрѣдъ Солунъ и е издигната възъ основитѣ на една стара малка кжщица. Купена е отъ българската черковно-училищна община за молитвенъ домъ (параклисъ) на пребиваващитѣ въ града македонски бъл-

хубава черквица, която обърна внимание и интересъ на всички, които следѣха българитѣ въ народнитѣ имъ работи. Осветяването ѝ стана тържествено и паметно, че и досега се споменава за него между македонцитѣ-дебряни. Най-необходимитѣ черковни одежди, книги, икони и други утвари се взеха отъ придверието на руския атонски манастиръ съ разрешението на руския генераленъ консулъ *Якобсонъ*, които—да забележилъ—отпосле не се повърнаха, като осквернени отъ схизматичитѣ-българи.

Заслужава да се отбележи още, че черквата е построена безъ предварително разрешение (ферманъ) и при всичкитѣ предпазителни мѣрки да не се узнае отъ властѣта строежът ѝ. Единъ полицейски агентъ поканва г. директора, *Божилъ Рай-*

Нѣкогашната българска черквица „Св. Кирилъ и Св. Методий“ въ гр. Солунъ.

гари търговци, зидари и други отъ разни еснафи работници. Кжщата се състоеше отъ две стаи и коридоръ, издигнати надъ една изба (мазе) и въ празниченъ день не можеше да побере богомолцитѣ, повечето отъ които стоеха изъ коридора, на двора и на улицата подъ стрѣхитѣ (зидоветѣ) на съседнитѣ кжщи.

Като се откри българската гимназия съ III и IV класове, не бѣ възможно да служи тя и за ученицитѣ-пансионери, макаръ и да се отрѣза подът ѝ ужъ за по-широко и прилично. Това не можеше да се търпи отъ училищната власт, която искаше да види въ родното мѣсто на двамата братя — славянски просвѣтители — издигнатъ храмъ божи, въ който да се служи на старо-български езикъ. Решава се постройката на една малка черквица, която да послужи за нѣколко години, докато българитѣ станатъ богати и могат да издигнатъ голѣма катедрала. И народитѣ живѣятъ съ надежда, когато ги притискатъ теглилата и неволитѣ.

„Безъ инженеръ и архитектъ, безъ планъ и пари“ — както се казва, започва се строежът на черквата съ радостъ и благословии. Щедри помощи въ материали и надници се сипятъ отъ зидаритѣ-македонци и за кжсо време изпъкна малка

новъ, да се яви въ общината (беледието), за да обясни коя кжща събаря и защо строи черква безъ позволение (ферманъ). Директорътъ тича право при валията *Галибъ паша*, добъръ защитникъ на българската кауза въ Солунския виляетъ, обяснява му, че сериозна постройка нѣма, освенъ една поправка на молитвено мѣсто (мереметъ едейорусъ ибадотъ ери) за нуждитѣ на богомолцитѣ българи и ученици отъ гимназията. На това пашата отговаря: „Бждете спокойни, г. директоре, училище безъ черква не може. Много ми е приятно, като виждамъ, че се трудите за поправка на свещенитѣ молитвени мѣста. Веднага ще дамъ наредба да не се спира строежътъ, а да се завърши въ цѣлостъта си.“ Така и биде.

Въ тая черквица незабравимиятъ *Трайко Китанчевъ* на чистъ македонски диалектъ всѣка недѣля и празникъ държеше поучителни проповѣди, тълкуваше евангелието и винаги заврѣшваше съ парола; „Братя, има край на теглото, на неволитѣ. Аминь!“

Настоящата снимка на тая черквица е направена презъ месецъ августъ т. г. отъ единъ кадетъ на Кралската военна морска академия въ Ливорно презъ време на учебното му плаване.

Съобщава: **Б. Райновъ**

Георги Треновъ.
Запасен полковникъ

ИЗЪ МОЯ ДНЕВНИКЪ

Сформиране на Воденската чета

Презъ месецъ юлий 1903 г., по нареждането на Македонския комитетъ, събрахъ въ Врачанско 50 карабини манлихерови съ по 200 патрони за Воденската чета, която трѣбваше да замине за Воденско подъ моя команда. Тогавъ бѣхъ капитанъ и служехъ въ 2. артилерийски полкъ — гр. Враца.

На 1. августъ с. г., Воденската чета е била събрана въ района на с. Бояна — Софийско. Славчо Нейчевъ, делегатъ на Комитета, дойде при мене въ Враца да вземе още 7 карабини, които не бѣхъ още изпратилъ въ Комитета и да ма покани да замине за София и да поема командата на четата. Сжщата вечеръ, обаче, бѣхъ арестуванъ отъ началника на дивизията, понеже бѣ узналъ, че съмъ задигналъ отъ военнитѣ складове пушки и патрони. Но при все това Славчо успѣ да замине съ седемтѣ карабини още сжщата вечеръ за София. Следъ 3 дена сполучихъ да избѣгамъ отъ затвора и на 5. августъ пристигнахъ при четата. Сжщия денъ бѣха дадени на всѣки четникъ приготвенитѣ отъ Комитета: куртка, панталони, шинелъ, каскетъ, цървули, навуца, матарка, патронташи (поясенъ и презрамененъ) — всичко еднообразно; дадено бѣ всѣкому карабина съ по 200 патрона, а на началника на четата и на двамата взводни командири — и револверъ (нагантъ), бинокълъ и електрическа лампа. Техническото отдѣление на четата бѣ снабдено още и съ електрическа машинка, вложена въ сандъче, електрическа батарея, тѣнъкъ тель (за подпалване на фугаситѣ), шнуръ, вжжета и др.

Отъ 6. до 10. августъ бѣхме въ мѣстността „Бѣлата вода“, гдето чакахъ нареждането на Комитета. Взводния командиръ, Вангелъ Георгиевъ, бѣхъ натоварилъ да се грижи съ прехраната на хората отъ четата, която длъжностъ той изпълняваше отлично.

11. августъ. Четата преденува въ района на селото Крапецъ. Презъ ноцта пристигнахме при чифлика „Муси-бей“; тукъ намѣрихъ Христо Чернопѣва съ около 250—300 четници.

Отъ 12. до 22. августъ, Воденската чета, заедно съ четниците, които бѣ събралъ Чернопѣвъ, прекараха на сжщото мѣсто — „Муси-бей.“ Презъ тѣзи дни имахме упражнениа съ пушките: хватки, стрелба отъ различни положения, копане фугаси и подпалването имъ отъ различни разстояния, подпалване и хвърляне на бомби. За прехраната на всички четници се грижеше Бобошевски, на когото принадлежеше и чифликътъ. Чернопѣвъ разпредѣли четниците на отдѣлни чети: Кочанска отъ 15—18 челоуѣка, подъ командата на Дѣлчо Коцева; Струмишка — най-голѣмата, подъ командата на Чернопѣва; Костурска, подъ командата на Пешо Самарджиева; Леринска, подъ командата на Никола Жекова или Байчева — непомня. Следъ разпредѣлението на хората по чети и повѣрването имъ на горепомнатитѣ войводи, двама отъ дългогодишнитѣ Чернопѣви другари се счехоха оскърбени, че не имъ повѣрилъ Чернопѣвъ чети. Вечерта, презъ време на вечерята, въ която взеха участие началницитѣ на четитѣ, и двамата, които се счехоха за оскърбени, поведоха споръ съ Чернопѣва, който изглеждаше, че ще завърши печално, тъй като Чернопѣвъ се готвѣше да дей-

ствува. Азъ разбрахъ какъвъ ще бѣде краятъ. Станахъ и предъ всички присѣтствуващи казахъ:

Четникътъ Григоръ Ракиджиевъ, родомъ отъ гр. Прилепъ

„Мили другари! Тръгнахъ не отъ желание да командувамъ хора, а да умра тамъ, кждето съмъ се родилъ — въ страната — Царица на земята. Затова отстъпвамъ моята чета и моля да бѣде раздѣлена между двамата недоволни. Азъ ще отида при който и да е войвода като редникъ.“ Следъ тѣзи мои думи и двамата едновременно станаха и се обърнаха къмъ мене: „Господинъ капитанъ! За вашата чета никой нѣма право да говори; вие ще я водите, а ние ще дждемъ помощници на оня войвода, който ще има нужда отъ насъ. Да живѣе свободна Македония!“

Чернопѣвъ остана като общъ ръководителъ на четата, докато бждемъ заедно. На всѣки четникъ се даде: по 2 бомби, по една кутия шведски кибритъ и по единъ динамитенъ патронъ. Докараха 9 коне съ самари, тритѣ отъ които впоследствие се натовариха съ бомби, а другитѣ съ патрони и динамитъ, освенъ онѣзи материали, които бѣха раздадени на четниците. Решихме по коя посока да вървимъ до опредѣленитѣ ни пунктове. За такава се опредѣли: Муси-бей — Козница — Кюстендилскитѣ градини — Богословъ — Цървена-

Ябълка — Сажданик — Саса — Китка — Мишино — Пресъка — Плачковица и т. н.

На 24. август вечерта тръгнахме откъм селото Богословъ по посока на Цървена-Ябълка. Чернопъевата чета вървеше напред; отъ сжщата чета бѣха и патраулитѣ. Воденската вървеше отзадъ. Когато се приближавахме къмъ Цървена-Ябълка, колоната спрѣ и четниците седнаха. Азъ излѣзнахъ напредъ и запитахъ Чернопъева какво има, а той ми отговори: „Часовитѣ отъ българската войска не пуцатъ да вървимъ по-нататъкъ; такава заловѣдъ имали; това били българи; азъ тѣхната...; ще ги избиемъ и пакъ ще продължимъ движе-

„Саатотъ“ въ гр. Прилепъ.

нието“. Помолихъ го да излѣза азъ напредъ, за да видя какво става, като същевременно го предупредихъ, че Воденската чета нѣма да даде нито единъ изстрелъ срещу българскитѣ войници. Съгласи се и азъ съ единъ четникъ отъ Воденската чета заминахъ напредъ. Четитѣ сж 200—300 метра задъ поста. Нощта е полутъмна. Когато се доближихъ на 20—30 метра до поста, последваха думитѣ: „Стой, кой е?“. Спрѣхъ и отговорихъ: „Мили войници! Азъ съмъ капитанъ Треновъ отъ 2. артилерийски полкъ. Отивамъ да умра тамъ, кждето съмъ се родилъ, кждето е майка ми и сестритѣ ми — Македония“. Отговориха ми: „Господинъ капитанъ! Чухме, не чухме; видѣхме, не видѣхме; добъръ ви пжтъ“. Върнахъ се при четитѣ и продължихме движението.

Отъ 25. до 30. августъ четитѣ прекараха въ района на селото Сажданик — вече близо до границата. Куриеритѣ постоянно сновѣха между насъ и с. Саса. Презъ това време всичко се до-

ткъми, което бѣше необходимо. Четитѣ се фотографираха поотдѣлно и общо въ походна колона.

На 30. августъ, въ 9 часа вечерта, потеглихме къмъ границата. Нощта е тъмна. Чернопъевата чета е напредъ, следъ него Пешо Самарджиевъ съ товарнитѣ коне, Воденската чета е трета, а следъ нея и другитѣ. На самата граница сме; гробна тишина царува. На самата гранична линия по посока на движението на четитѣ, отстрани, на около 50 крачки, заематъ позицията отъ дветѣ страни по 10 четници залегнали и съ грѣбъ къмъ движението на четитѣ. Тѣзи четници се вдигнаха отъ тази позиция, когато всичкитѣ чети преминаха границата.

Каналътъ за преминаване границата бѣше презъ района на селото Саса, Кочанско. Границата преминаха четитѣ, безъ да ни забележатъ както българскитѣ гранични войници, тѣй и турскитѣ. На 300—400 метра отъ граничната линия една случка стана, която разочарова много четниците, които я видѣха, и почнаха да говорятъ, че нашиятъ походъ нѣма да бжде сполучливъ. Случката бѣше такава: единъ конъ, натоваренъ съ патрони, при преминаването по една пжтека надъ една пропастъ, се подхлъзна и изчезна въ пропастта заедно съ четника, който го водѣше.

31. августъ. На разсъмване четитѣ се разположиха на почивка въ рѣкичката — дѣсенъ притокъ на р. Брѣгалница, на около 10 клм. източно отъ Султанъ-Тепе, а азъ съ Воденската чета бѣхъ въ наблюдение и охрана при „Червения Камъкъ“. Къмъ 11 часа преди пладне забелязахъ да се движи единъ батальонъ откъмъ Кочани на северъ. Допуснахъ случайността да се насочватъ къмъ разположенитѣ чети на почивка, за което предупредихъ Чернопъева. За предателство отъ тогавашнитѣ македонски българи не можеше и да се помисли, защото малко и голѣмо, мъжко и женско, старо и младо, бѣха увѣрени, че зарята за свободата на Македония сж четитѣ, а слънцето — българската армия. Батальонътъ, за който споменахъ по-горе, взема посока къмъ Султанъ-Тепе, кждето и отиде.

Шомъ се стъмни, слѣзнахъ съ четата при другитѣ и тръгнахме по посока къмъ Юрушкитѣ гробища. Мѣстността е стрѣмна, вървишъ нагоре, по посока на Султанъ-Тепе; куриеритѣ бѣха напредъ съ Чернопъева. Много момчета отъ преднитѣ чети почнаха да оставатъ. Воденската чета върви отзадъ. Докато се движехме презъ гората, всѣкой четникъ бѣше на мѣстото си, но шомъ се изкачихме високо, гората се свърши и движението продължавахме по голо. Почвата, бидейки покрита съ изсъхнала трева, момчетата почнаха да се плзгати и падатъ на всѣка крачка, много отъ тѣхъ нѣмаха „котки“, а нѣкои отъ тѣхъ почнаха да проклинатъ майкитѣ си, че сж ги родили въ робска земя.

Четниците отъ Воденската чета употребяваха последни сили, за да измъкнатъ своитѣ другари отъ другитѣ чети до върха (гребена) — при Юрушкитѣ гробища. Обстановката бѣше твърде неблагоприятна: мѣстността гола, прикритие никакво, Султанъ-Тепе близо и взето отъ три батальона аскеръ. Съ голѣми трудности преминахме опасното пространство между Султанъ-Тепе и Китка. На разсъмване се разположихме за денуване въ една гжста букова гора въ района на с. Мишино, 10 клм. южно отъ Султанъ-Тепе.

1. септемврий. Презъ деня нищо не се случи. Куриеритѣ ни съобщаваха за движението и разпо-

ложението на турските войски. Разпореждахме, куриерите да приготвяват храна на пунктовете, кждето ще пристигаме на разсъмване и гдето щѣхме да денуваме. Вечерта трѣгнаха четите на югъ и на разсъмване достигнахме въ района на с. Ново-Село, Кочанско, и се расположихме за денуване на единъ гребенъ, на който източниятъ склонъ бѣше обрасълъ съ гжста дребна гора. Храна приготвена добра и достатъчна, но куриери откъмъ посоката, по която ни предстоеше да се движимъ, не пристигнаха.

2. септември — Ново-Село. Презъ цѣлия денъ очаквахме куриери, но такива не се явиха. Стѣмни

како е разположението на турските войски части къмъ Радкова скала, с. Оризари, с. Цера, с. Саса, с. Виница, гр. Кочани и Султанъ-Тепе. Най-неприятното сведение бѣше, че турците повторно бѣха пунали водата въ оризищата. Четите бѣха заобиколени отвсѣкжде съ турски групови войски, а отпредъ, по посока на движението, съ пушката въ оризищата вода.

Нощта настѣпи, но куриери отникжде не пристигаха; причината бѣше, че турските войски навсѣкжде бѣха всичко заели. Чернопѣевъ реши, понеже нѣкои отъ момчетата и самиятъ той и по-

Конно отделение отъ Струмишката чета на войводата Кочо хаджи Мановъ подъ войводството на Александъръ Талевъ-Миндата. (Отдѣсно къмъ лѣво: Иванъ Райновъ отъ гр. Копривница, Александъръ Талевъ — Миндата, Стоянъ Дуковъ и Струмишкиятъ ржководителъ Джоле, родомъ отъ Струмишкото село Моноспитово).

се. Четите трѣгнаха на югъ, водени отъ единъ куриеръ. Презъ нощта стигнахме въ района на с. Пресѣка — Кочанско. Куриерътъ по-нататкъ не се решаваше да ни води, понеже не познавалъ мѣстността, поради което решихме да денуваме въ гората около това село.

3. септември — село Пресѣка. Вода и храна сутринта до 11 часа донасяха на четниците деца и жени. Мила картина представляваха децата, които едно по едно и по закрити посоки, съ бѣкли и стомни носѣха вода на четниците. Храната е рѣженъ и ечемиченъ хлѣбъ, извара (урда) и бито сирене. Положението на четите все по-тежко ставаше, но четниците още не го разбираха. Отъ нашите наблюдения и отъ сведенията, които ни даваха жените и децата (отъ Пресѣка нито единъ мъжъ не се яви при насъ презъ деня; вечерта само дойдоха нѣколко души мъже) ние знаехме

рано сж минавали оттукъ, да отидемъ до селото Витоша, което не отстоеше повече отъ 5 клм. отъ мѣстото на денуването ни. Не бѣше изгубена надеждата още, предполагайки, че тамъ ще намѣримъ куриеръ, който да ни преведе презъ Кочанската равнина, за да навлѣземъ въ Плачковица. Къмъ 10 часа вечерта трѣгнаха четите за селото Витоша, но куриеръ и тамъ не намѣрихме, поради което бѣхме принудени да останемъ въ това село до другата вечеръ. Патроните, бомбите и динамитътъ бѣха разтоварени на едно гумно и затрупани съ слама. Чернопѣевъ реши, четниците да се настанятъ по кжците и плѣвните. Припомнихъ му участъта на чети, които сж оставали за денуване въ населени пунктове: с. Карбинци, с. Баница (Гоце Дѣлчевъ) и пр., че четите сж били избивани, но той ми каза: „не допушамъ по това време турчинъ да дойде въ това село“. Селото е малко,

кжшитѣ тѣсни и на земята; плѣвни имаше нѣ-
колко. Две кучета, отѣ пристигането на четитѣ
въ селото, непрекжнато почнаха да лаятъ. Черно-
пѣвѣв изпрати едно момче отѣ неговата чета да ги
изтрови; това бѣше направено.

Воденската чета настанихъ за денуване въ
крайната плѣвня откъмъ северъ.

4. септемврий — село Витоша. На разсъмване
разставиха постове (засади) по пѣтя и пѣтекитѣ,
които водѣха за селото. Въ плѣвнята момчетата
отѣ Воденската чета бѣха се натрупали единъ до
другъ. Нѣмахме спокойствие отѣ голѣмата горе-
щина и отѣ въшки, които се бѣха развѣдили още
въ Муси-бей. Часътѣ бѣше 11 преди пладне, на-
всѣкѣжде бѣше спокойно. Азъ бѣхъ седналъ и бѣхъ
се опрѣлъ върху гърбоветѣ на нѣкои отѣ момче-
тата; раницитѣ бѣха свалени и поставени на земята,
а момчетата бѣха седнали върху тѣхъ, понеже не-
можехме да се смѣстимъ съ раницитѣ на гърбо-

Селянки отѣ Скопско на пазаръ въ гр. Скопје.

ветѣ. Всѣкой пушката си държеше въ рѣце и из-
правена нагоре. Нѣкои отѣ момчетата бѣха за-
спали; буднитѣ пазѣха пълна тишина. Азъ бѣхъ
задрѣмалъ и сънувахъ: Македония пламнала въ
огнь, горятъ ливади, гори, сѣрница и тревата;
много хора се трупатъ да гасятъ огня, но пла-
мѣкѣтъ ги закриваше и изчезваха. . . . Въ този
моментъ чухъ въ съна си 6—7 пушечни изстрели;
веднага скочихъ и извикахъ на момчетата: — следъ
мене! Първи излѣзнахъ отѣ плѣвнята и тичахъ
къмъ височината, която отстоеше на около 600 метра
отѣ плѣвнята на северъ и бѣше обраснала съ джбова
гора. Момчетата тичаха следъ мене единъ следъ
други. Никой отникѣжде не се виждаше; само
Чернопѣвѣв бѣше излѣзналъ на гумното, гдето
бѣха бомбитѣ, и ми викаше съ високъ гласъ: „Тре-
новъ! заеми позиция на височината и задѣржѣ
турцитѣ, докато заема позиция съ другитѣ чети
на височината, кѣдето бѣхме вчера.“ Следъ 15 ми-
нути Воденската чета бѣше заела позиция и едвамъ
тогава другитѣ чети почнаха да излизатъ отѣ се-
лото и да се насочватъ по посоката къмъ която
отиваше Чернопѣвѣв.

Изстрелитѣ отѣ кои бѣха дадени и защо, азъ
още не знаехъ. Следъ 3 часа (къмъ 2 следъ пладне),

когато се присѣдинихъ къмъ другитѣ чети, Чер-
нопѣвѣв ми каза, че изстрелитѣ били дадени отѣ
охраната по четирима таксилдари, които идѣли за
селото и които били избити и че охраната много
сгрѣшила — не направила добре.

Воденската чета стоя на заетата позиция до-
като излѣзе отѣ селото и се изпокрие въ горитѣ
населението. Когато забелезахъ да се вдига прахъ
откъмъ Оризаре, Виноца и Кочани, вдигнахъ мом-
четата отѣ позицията и се насочихме къмъ пози-
цията на Чернопѣва. Но движението на четата
бѣше трудно и бавно, защото по сѣщата посока
се движеха жени и деца. писѣцитѣ на които се
чуваха надалече. Следъ като заемахъ позиции още
на три мѣста, за всѣки случай, пристигнахъ при
другитѣ чети. Четитѣ заемаха позиция на една
отдѣлна височина, обраснала съ едри джбови дѣр-
вета — на западъ отѣ селото Пресѣка и на около
единъ клм. Четитѣ се бѣха окопали, на за мом-
четата отѣ Воденската чета
нѣмахме време да се око-
паятъ, а залегнахме задъ дѣр-
ветата, защото селото Ви-
тоша пламна, аскерътѣ бѣше
пристигналъ тамъ и откъмъ
селото-Цера настѣпваха тур-
скитѣ войски въ вериги и
право къмъ позицията, която
заемаха четитѣ и не бѣха
подалечъ отѣ насъ отъ 2 клм.
Но едно обстоятелство бѣше
причина да не почваме сра-
жение съ турцитѣ още сѣ-
щия день, а именно: бомби-
тѣ, патронитѣ и динамитътѣ,
притиснати между другитѣ
материали, бѣха оставени въ
сламата, а момчетата отѣ Во-
денската чета бѣха оставили
раницитѣ си съ бомбитѣ въ
плѣвнята. Щомъ аскерътѣ
запали селото (първитѣ вой-
ски бѣха пристигнали въ се-
лото откъмъ Оризари), огъ-

ньтъ се пренесе навсѣкѣжде: запалваха се сла-
митѣ една следъ друга и плѣвнитѣ, бомбитѣ
почнаха да експлодиратъ една следъ друга, патро-
нитѣ трѣскатъ, динамитътѣ избухва, пушекъ се
издигаше на 50—100 метра височина. Този грѣмъ
и трѣсъкъ отѣ по-отдалечъ правѣше впечатле-
ние, че около това село се води жестокъ бой
и всичкитѣ войскови части, които бѣха вдигнати
отѣ бивацитѣ имъ, се насочваха къмъ селото Ви-
тоша. Трѣсъкѣтъ отѣ бомбитѣ продължава до
стѣмване — отвреме навреме само експлодираше
нѣкоя бомба. Турскитѣ войски, кѣдето замрѣк-
наха, тамъ и останаха. Четитѣ вдигнахме отѣ по-
зицията, щомъ се стѣмни, и трѣгнахме обратно —
отстѣпателно. Къмъ 10 часа вечерътѣ достигна-
ме въ района на село Ново-сало, кѣдето бѣхме на
2. септемврий. Спрѣхме на почивка. Нощта е ясна, но
тъмна. Съ спирането момчетата веднага заспаха. Съб-
рахме се началницитѣ на съветъ. Чернопѣвѣв и азъ
настоявахме да продължимъ движението и заедемъ
позиция около „Червения Камъкъ“, при която пози-
ция щѣха да се дадатъ по-малко жертви, отколкото,
ако заегахме позиция тукъ — около Ново село. Азъ,
Чернопѣвѣв и Пешо Самарджиевъ употрѣбихме
всичко, за да вдигнемъ момчетата, но всѣки отѣ

Юлий Розенталъ

Илинденската епопея, проявила се въ масово и спонтанно революционно движение въ западна Македония, изненада цѣла Европа. ВМРО очуди свѣта съ своята бойкостъ и издръжливостъ, а особено съ геройскитѣ подвизи на нейнитѣ „терористи“, които направиха редица атентати въ Солунъ и другаде, заявявайки, че тя се бори за свободата на македонския робъ, гарантираща неговата националностъ, която свобода, ако миромъ не се даде, ще се вземе съ оржие въ рѣка.

Съ трепетъ на душата всѣки чакаше новини отъ Смилево, отъ Крушово и другитѣ бойни райони на въстаналия робъ. Пресата не се четѣше, а просто се поглѣщаше. Какви ли не новини се прѣскаха отъ противната страна, за да подбиятъ влиянието на това народно дѣло.

Въ интеллигенцията заговори обществената съвѣсть и нейниятъ гласъ озари лицата на младежта и я изправи предъ олтаря на саможертвата. Мнозина идеалисти, въ своята най-крехка възраст, напуснаха гимназии и университетите и навлѣзоха въ предѣлитѣ на Македония бойна, кждето съ пушка на рамо да отстояватъ каузата на въстаналия робъ, който бѣше грабналъ оржие да извоюва своята лелѣяна свобода.

Между мнозината смѣли и беззаветно предани на Родината родни чеда, съ блѣскавъ ореолъ ще остане записано името на ЮЛИЙ РОЗЕНТАЛЪ, студентъ — юристъ. Той е синъ на полския дворянинъ Д-ръ Августъ фонъ Розенталъ, който, вследствие на организираното въстание въ Малорусия противъ крепостничеството, билъ осъденъ на смъртъ, а отпосле помилванъ и изпратенъ на заточение въ Сибирь. Тамъ, на 14. юний 1872 г., въ гр. Иркутскъ се е родилъ Юлий. Презъ 1880 г. Д-ръ Августъ фонъ Розенталъ заедно съ цѣлото си семейство се преселва въ България, кждето Юлий Розенталъ заврѣшва срдното си образование и се записва въ юридическия факултетъ. Младиятъ Юлий напълно се чувствуваше българинъ. Още

тѣхъ, щомъ се вдигнѣше, веднага падаше заспалъ. Оставихме ги да спятъ 3 часа и да заемемъ позиция около Ново-село, кждето бѣхме.

(Следва)

на млади години той превежда отъ полски на български „СЪ ОГЪНЬ И МЕЧЪ“ — романъ отъ Хенрихъ Сенкеевичъ, а следъ смъртта му се напечатани неговата стихотворна сбирка „НЕДОПЪТИ ПЪСНИ“—1904 година.

Щомъ Илинденското въстание се подига, Юлий Розенталъ влиза въ състава на Велешката чета, подъ войводството на Николай Дечева, въ която, като смѣлъ и предприемчивъ младежъ съ нѣколцина още четници съставятъ техническото отдѣление — бомбохвъргачи.

На 12. септемврий 1930 г., пѣтувайки да премине Вардара, четата била оградена отъ многобройна турска потеря при село Луково, Краатовско.

Всрѣдъ вихъра на неравната борба съ турската потеря падатъ убити мнозина четници, между които самиятъ войвода Николай Дечева и Юлий Розенталъ.

Така завърши своя жизненъ край младиятъ и самоотвърженъ идеалистъ Юлий Розенталъ, който презъ цѣлия си животъ се бори и умрѣ като пламененъ революционеръ.

Чувствувайки се неразривно свързанъ съ второто си отечество, той се взира въ мѣкитѣ и неволитѣ на македонския робъ, като написва следното стихотворение, укорявайки българина и третирайки себе си за такъвъ — помѣстено въ „Недопѣти пѣсни“:

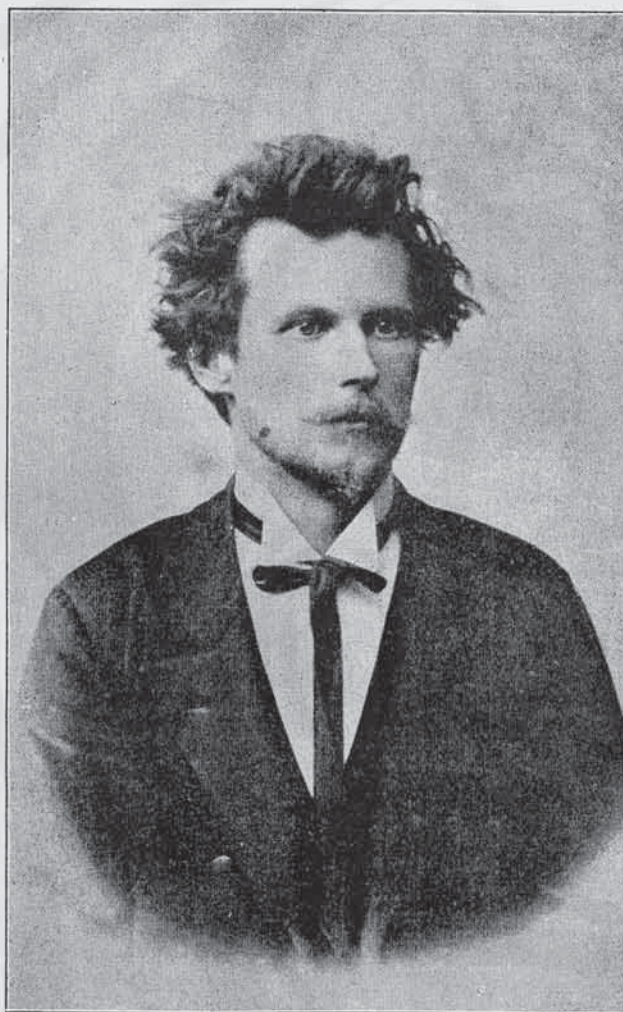
Омръзнаха ми твоитѣ въздишки безконечни,
Дотегнаха ми твоитѣ съзли и стонове,
Ти съ тѣхъ възбуждашъ само ирония ядовита,
Презрение и смѣхъ у твоитѣ врагове.

Касапинтъ не вижда на агнето сълзитѣ,
Соколытъ не чуй молбитѣ на малкитѣ врабци,
Вълкътъ не гледа, боли ли кротката овчица —
Не, съ съзли се не взематъ победни вѣнци!

Борци, борци ни трѣбватъ, а не деца страхливи,
Що съзли само лѣятъ, въздишатъ и мълчатъ,
Борци ни трѣбватъ горди, що смѣло въ бой отиватъ,
Що храбро се сражаватъ и мжжествено мратъ!

Името на Юлий Розенталъ блещи като бисерно зърно на Македонското бранно поле, осѣяно съ именни и безименни герои, сложили своитѣ свещени кости върху кладата на революцията.

Стефанъ Аврамовъ.

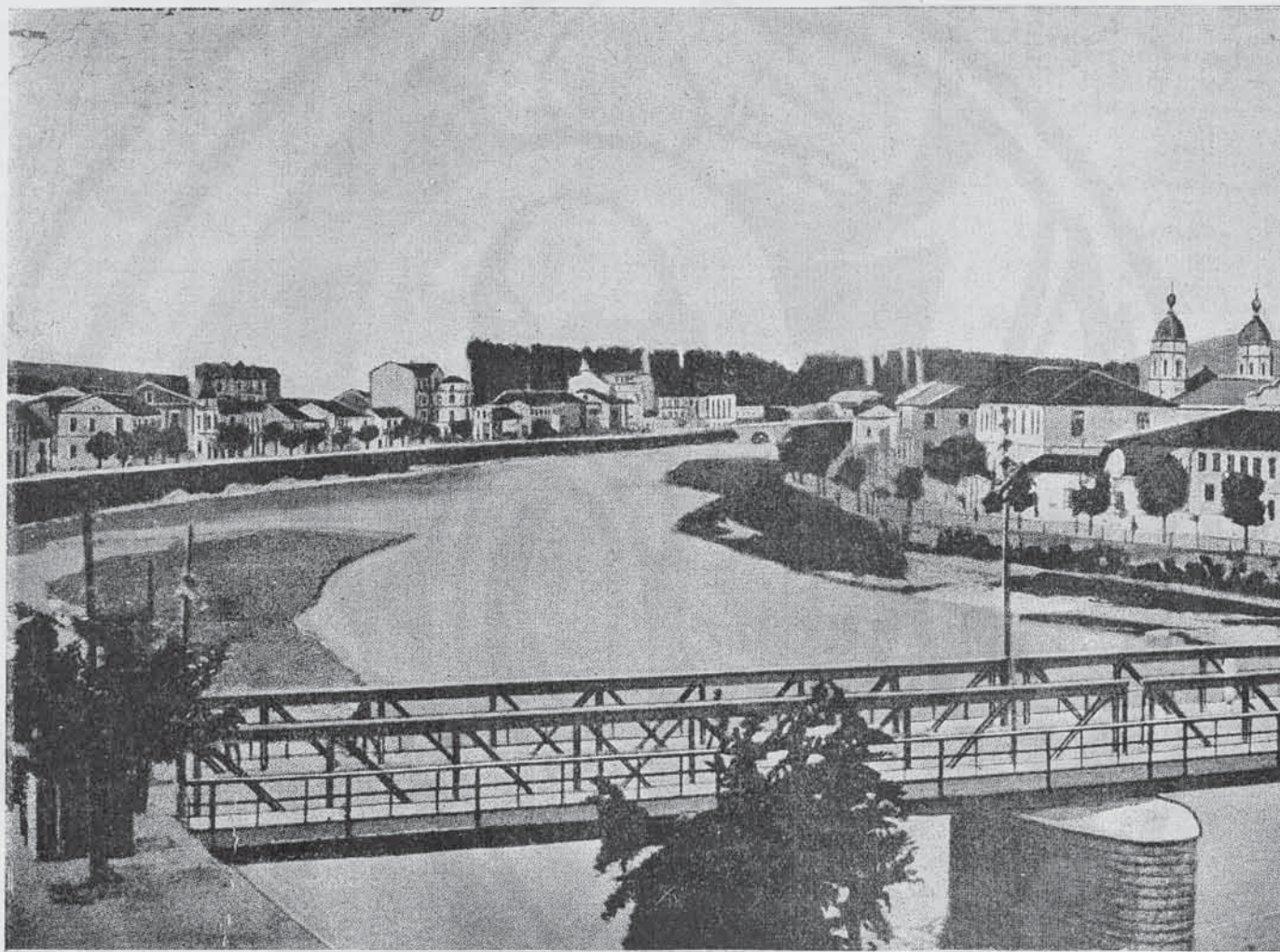

Г. Ив. Бълевъ

До Солунъ, Битоля и Охридъ презъ 1904 година

Следъ блѣскавото Илинденско въстание презъ 1903 година, въ Македония бѣха въведени така нареченитѣ „Мюрцегски реформи“. Споредъ тия реформи, Македония бѣ раздѣлена на 5 сектора: Скопски — австрийски, Битолски — италиански, Солунски — руски, Сърски — французки и Драмски английски. Въ тия сектори бѣха се настанили офи-

ство, бѣ достатъченъ да обезсърдчи всѣки българинъ. Ето защо, въ редъ конгреси вжтре въ Македония и въ редъ събрания въ София, като се взе предвидъ горното и главно неугасналиятъ борчески духъ у българитѣ въ Македония, готовността имъ да дадатъ нови жертви за свободата на Македония, взеха се решения: борбата да продължи до-

Изгледъ на часть отъ гр. Скопје

цери отъ съответнитѣ държави като инструктори на новата македонска жандармерия и като контролори въ управлението на страната. Прилагането на реформитѣ бѣ повѣрено на една 3-членна комисия: единъ турчинъ, единъ австриецъ и единъ русинъ.

Но тия реформи не отговаряха на жертвитѣ, дадени презъ въстанието; тѣ не задоволяваха желанията и очакванията на българитѣ въ Македония; не задоволяваха исканията на дветѣ Македоно-Одрински организации: Вжтрешната и Външната. Отъ старъ опитъ се знаеше, че Турция обещава всичко, подписва всичко, докато е на тѣсно; но, мине ли опасността, тя, оставена въ Македония съ свои войски и турци управници, ще пусне въ ходъ всички интриги и ще осуети всичко, което не е по угодата ѝ. Пъкъ и самиятъ фактъ, че начело на реформаторската мисия бѣ поставенъ Хилми-паша, познатъ по своето лукавство, византийщина и българояд-

край — до извоюването пълна автономия за Македония и Одринско.

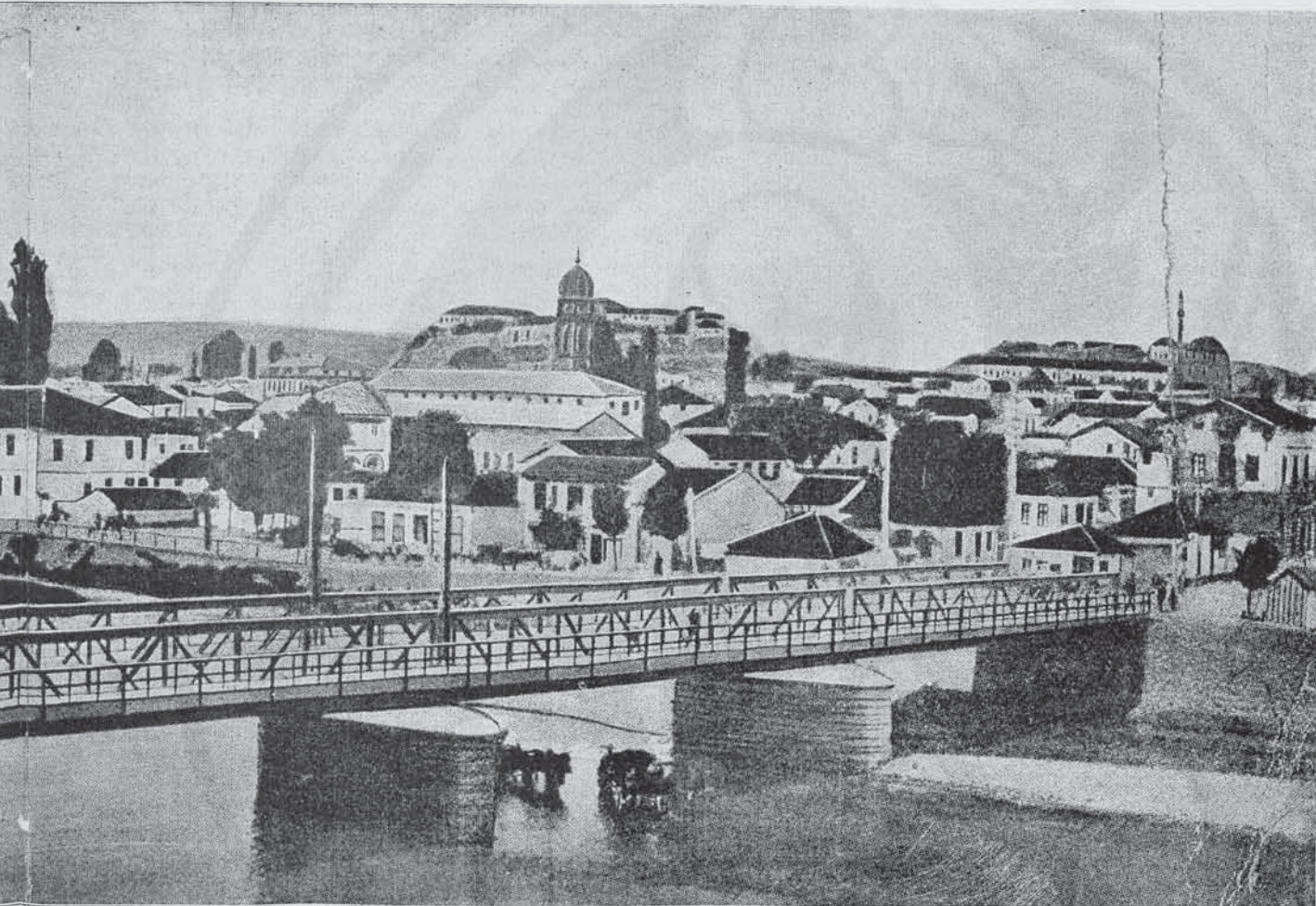
За постигането на тая целъ трѣбваше една умѣла и усилена дейность на дветѣ македоно-одрински организации, нужно бѣ едно разбирателство, едно съгласие, една обща координирана дейность на тия две организации. А тази общность въ работата и взаимното довѣрие на македонскитѣ дейци липсваше и сега, както и по-рано. Наистина, по време на въстанието въ 1903 година враждитѣ, взаимнитѣ ежби и гоненения бѣха престанали и всички дейци бѣха си подали братска ржка срещу общия врагъ, но следъ въстанието ежбитѣ се подновиха: Сандански и Чернопѣевъ стреляха и тежко нараниха войводата — капитанъ Юрданъ Стояновъ въ Дупница; генералъ Иванъ Цончевъ и други видни македонски дейци — върховисти бѣха осъдени на смъртъ. Всички тия тжжни и пакостни за

македонското дѣло нѣща ставаха въ България отъ името и за смѣтка на ВМРО; а, споредъ положителни наши сведения, Централниятъ комитетъ на ВМРО е билъ съвсемъ чуждъ и непричастенъ въ тия престѣпни деяния на нѣкои македонски дейци — лѣвичари, които чрезъ интриги и заплашвания, съ силата на оржието, искаха да се наложатъ тукъ — въ България и тамъ — въ Македония.

Знаейки това, Върховниятъ комитетъ реши да делегира въ Солунъ едно свое довѣрено лице,

Иванъ Манолевъ бѣ се задължилъ, въ случай че бжда арестуванъ отъ турцитѣ, да извести това както на Върховния комитетъ въ София, тъй и на мѣстната революционна организация.

Съ Манолева пѣтувахме до турската граница необезпокоявани отъ никого. Но тукъ, въ турска вече територия, на първата турска гара Зибевче, при върщането на паспортитѣ стана единъ инцидентъ, който ме накара да изтрѣпна отъ страхъ, че не ще успѣя да изпълня възложената ми мисия.

жѣлѣзопѣтния мостъ надъ рѣка Вардаръ.

което да се срещне тамъ съ ръководителитѣ на ВМРО, да имъ обясни всичко, което се върши въ България и край границата въ Македония отъ тѣхно име и за тѣхна смѣтка, следъ което да влѣзе въ преговори и разбирателство за обща, координирана дейность на дветѣ организации до извоюване пълна автономия за Македония и Одринско.

За такова лице другаритѣ избраха мене, членъ на Върховния македоно-одрински комитетъ и неговъ касиеръ.

Макаръ и много рисковано, азъ приехъ възложена ми мисия и на 16. май 1904 година, съ турски паспортъ заминахъ съ трена презъ Нишъ за Солунъ.

По цѣлия пѣтъ до Солунъ бѣхъ придруженъ отъ Иванъ Манолева, кукушанинъ, познатъ на мене и на Комитета. Тогавъ той бѣ учителъ въ Солунското католишко училище при „Зейтинлика“.

Турскиятъ полицаи въ Зибевче, отъ прозореца на канцеларията си, викаше по име всѣкого отъ пѣтниците и върщаше паспортитѣ на притежателитѣ имъ, събрани въ малката градинка, източно отъ канцеларията. Вика и върща той паспортитѣ на много пѣтници; най-сетне извика и моето име: Георги Йованче кимъ дѣръ? (Георги Ивановъ кой е?).

— Азъ — се обадихъ.

— Гелъ ичери! (Ела вѣтре!) — каза той и спрѣ раздаването на паспортитѣ.

При тая заповѣдъ, за моментъ, азъ се смутихъ, уплашихъ се и се подвоумихъ: дали да влѣзна въ канцеларията и тамъ да изчезна, или пѣкъ да избѣгамъ обратно въ Сърбия. Но веднага се свързахъ и решихъ: да влѣзна при полицаия, пѣкъ каквото ще да става съ мене.

Иванъ Манолевъ ме пита:

— Какво ще правиш?

— Нищо, ще влѣзна; ти ще чакаш резултата и ще направиш потрѣбното, ако стане нужда.

Съ бавни крачки, тихо и спокойно, влѣзнах въ канцеларията. Полицията, единъ сухъ и авьсенъ човѣкъ, ме изгледа отъ главата до петитѣ; пона-мѣсти очилата на орловия си носъ и почна да ме разпитва: за името, фамилията, занятието ми и проче.

Следъ разпита, каза ми да излѣза вѣнъ, безъ да ми повърне паспорта, следъ което продължи вършането на останалитѣ паспорти.

Азъ излѣзнахъ вѣнъ въ недоумение и неиз-вестностъ за моята сѣдба. Заставахъ отвѣнъ до вратата на полицейското помещение и, опрѣнъ съ гърбъ ѝ зида, вдахохъ се въ мисли върху новото ми положение. А мисли разни ми идваха на умъ и ужасно ме измѣчваха. Спомнихъ си за домъ и семейство, за жена и дете, за стара майка, за близки другари, за хубава, свободна България.

Часътъ бѣ 7 сутринята. Слънцето бѣ се из-дигнало гордо и величаво по безоблачното небе;

На кѣпане въ Охридското езеро.

утринна прохлада, майско, хубаво, прелестно утро и то въ родната земя, въ хубавата Македония, за която бѣхъ посветилъ младина, живота си! Ехъ! Всичко това сега никакъ не ме радваше. А какъ мечтаехъ, какъ искахъ по-рано да се радвамъ, да се любувамъ на тая страна и да дишамъ съ наслада и въ захласъ нейния въздухъ!...

И полицията продължаваше да вика имена, да върща паспорти; а азъ, умисленъ, вдълбилъ съмъ погледъ въ простора и отвреме навреме, при най-малкия шумъ, се сепвахъ и озѣртахъ плахо наоколо си, чакайки момента да бѣда грабнатъ отъ турската стража и да бѣда отвлѣченъ кой знае кѣде.

Иванъ Манолевъ и познатитѣ менъ пѣтници ме поглеждаха отдалече; никой не се доближава, не идва при мене, а и азъ не отивахъ при тѣхъ, не ги заговаряхъ, страхувайки се да не ги компро-метирамъ и изложамъ на неприятности.

Предъ мене, машина нѣкаква, ту бавно, ту бърже маневрира; тя бухти, пищн, влачи вагони и стѣкмява тренъ за Скопие—Солунъ.

Тренътъ е готовъ. Паспортитѣ върнати на всички пѣтници, освенъ на мене. По заповѣдъ, всички пѣтници навлѣзоха и заеха мѣста въ ваго-

нитѣ, само азъ стоя още при входа на полицей-ското здание въ недоумение и колебание какво да правя. Гледамъ влѣво, тамъ на близко, отатѣтъ моста — сръбски войници, сръбски постъ, сръб-ска територия; наоколо и близко до мене никои нѣмаше; хрумна ми да хукна къмъ тия хора къмъ „брачата“ сърби и да поискамъ тѣхната за-крила, но се уплашихъ отъ тая моя мисль, зна-ейки, че въ сръбски рѣце повече ще патя и щ-тегля. Мислихъ много, па си казахъ: да става как-вото ще!—взехъ куфарчето си, влѣзнахъ въ пѣт-нишкия вагонъ, дето бѣха Иванъ Манолевъ и моитѣ познати — дебърчани, настанихъ се настрани от-тѣхъ въ единъ жгълъ до прозореца и пуснахъ по-гледа ми да блуждае презъ отворения прозорецъ безъ да продумамъ дума съ нѣкого.

Тренътъ трѣгна и ни понесе къмъ Куманово—Скопие. Азъ упорито мълчахъ, владенъ въ моитѣ мисли. При приближаването на гара Куманово, въ една гориста мѣстностъ, полица единъ и двама въоръжени войника влѣзнаха въ купето. Поли-

цията внимателно изглед-всички пѣтници и запита

— Георги Йованче кимъ дѣръ?(Георги Ивановъ кой?)

При вида на полица двамата въоръжени войни-ка, при питането: „Кой Георги Ивановъ“ и при та-обстановка — всрѣдъ гората азъ изтрѣпнахъ. Въ момен-та, като мълния мина презъ-ума ми мисльта, че ей сег-тренътъ ще спре, ще бѣд-грабнатъ и отвлѣченъ въ го-рата и че съ мене е веч-всичко свършено. За момен-тъ, свѣтъ ми се зави, но вед-нага се съвзехъ и решителн-отговорихъ:

— Азъ съмъ!

И за голѣмо мое очудване-вмѣсто да бѣда грабнатъ-отвлѣченъ въ гората, какъ-

очаквахъ, полицията извади отъ пазвата си моя пас-портъ и любезно почна да ми задава сѣщитѣ въпроси-каквито ми задаваше полицията въ Зибевче. След-свършване на разпита, полицията ми врѣчи пас-порта съ предупреждение — да не престоявамъ въ-Солунъ, а веднага да замина за Битоля—Охридъ-прегледа паспортитѣ и на другитѣ пѣтници въ ку-пето и си излѣзе. Сега волно си отдѣхнахъ. Иван-Манолевъ дойде при мене, разгледахме паспортъ-за да видимъ кое бѣ дало поводъ на полицитѣ за-моето разследване и констатирахме, че въ паспортъ-ми графата за моето занятие не е била попълнен-отъ турското комисарство въ София и въ нея с-моливъ бѣ написано отъ полиция въ Зибевче „да-каль“.

Отъ границата Зибевче до Солунъ въ нашето-купе се качваха и слизаха отъ разни гари много-пѣтници българи и турци. Отъ това що ставаш-съ пѣтницитѣ и полиция въ трена, отъ държанието-и разговоритѣ на пѣтницитѣ, ясно стана за мене-че реформи и свобода нѣкаква нѣма въ Македония-Турцитѣ се държеха все тѣй враждебно, предизви-кателно спрѣмо пѣтницитѣ българи както и по-рано-тѣ негодуваха и псуваха „гявуритѣ“ и особен-

новодошлитѣ европейци-реформатори. Всички българи, съ които ме запозна Манолевъ въ трена и на гаритѣ, заявяваха, че българитѣ не сж доволни отъ реформитѣ и че турцитѣ открито заявявали, какво скоро ще изгонятъ чужденцитѣ-реформатори.

На гарата въ Велесъ се запознахъ съ хора отъ мѣстната революционна организация. Отъ тѣхъ научихъ, че въ града се нахождахъ, като нелегаленъ, Гьорче Петровъ и уреждахъ мѣстния комитетъ. Изпратихъ му моя братски приветъ и моитѣ благопожелания.

Късно вечерята пристигнахъ въ Солунъ и се настанихъ въ хотелъ „Вардаръ“. Съдържателътъ на хотела, Василъ Мончевъ, бѣ ми препоръчанъ отъ София като човѣкъ на Организацията, комуто мога да довъря всичко. Ето защо, още сжщата вечеръ повикахъ въ стаята си бай Васила, разкрихъ му целта на моето идване и го замолихъ да ми устрои среща съ членоветѣ на Централния комитетъ още сжщата вечеръ, макаръ и късно да бжде, тѣй като на другия день рано, по нареждане на полицията, трѣбва да замина за Битоля—Охридъ.

— Среща не мога да ти устроя тая вечеръ; това ще стане утре. Ти ще останешъ тукъ повечко дни — ми каза Мончевъ.— Тукъ сега сж цивилнитѣ агенти Мюлеръ и Гирсъ, както и Хилми-паша; полицията не смѣ да произволничи и да те насилва.

Работата, за която бѣхъ дошелъ въ Солунъ, бѣ сериозна и много важна; само съ една среща и така набързо едвали можеше да се свърши всичко и азъ се съгласихъ да остана въ Солунъ повече време.

На другия день посетихъ българската мжжка гимназия. Тамъ се срещнахъ съ председателя на Централния комитетъ на ВМРО, Димитъръ Мирчевъ, гимназиаленъ учителъ и мой съученикъ отъ гимназията и университета, комуто обадохъ за целта на моето идване въ Солунъ. Г-нъ Мирчевъ ми назначи среща вечерята въ неговия домъ, гдето щѣлъ да покани и другитѣ членове на Комитета. Въ сжщия день беседвахъ въ гимназията върху новото положение въ Македония съ директора на гимназията Ченгелевъ и съ учителитѣ Петъръ попъ Арсовъ и Никола Филипчевъ. Ходихъ и въ българската митрополия, гдето беседвахъ съ управляващия тогава митрополията архимандритъ Неофитъ, мой съгражданинъ.

Общо бѣ убеждението у всички, че Турция гледа да компрометира реформената акция и пакъ да си възвърне старото положение. За да се закрепи и разшири реформената акция, необходимо е, казваха всички, сжществуването и засилването на македонскитѣ организации.

Въ сжщия день, късно вечерята, стана срещата въ дома на Димитъръ Мирчева. Отъ страна на Централния комитетъ присѣтствуваха Димитъръ Мирчевъ и Христо попъ Коцовъ. При тая среща, отъ името на Върховния македоно-одрински комитетъ направихъ предложение за спогодба и координирана дейность между дветѣ организации, върху следнитѣ начала: дветѣ организации — Вътрешната и Външната — сж автономни, независими една отъ друга въ своето вътрешно уреждане. Границата на България и Турция е граница на дветѣ организации. Всѣки работникъ въ Македония е вътрешенъ и се подчинява на Вътрешната организация, а всѣки македонски ратникъ въ България е външенъ и се подчинява на Върховния македоно-одрински комитетъ. (Следва).

Несторъ Данаиловъ - Дебреньски

Презъ м. ноемврий 1874 г., Несторъ Данаиловъ Дебреньски отъ с. Тресанчѣ бѣше пуснатъ отъ Пловдивския затворъ съ 2 свидетели турци—бегове, наидени отъ влиятелния Хаджи Василко отъ с. Галичникъ, че не е комита. Той замина за Скопие. Тамъ полицията го е турила пакъ въ затвора. Ходатайствували сж за пускането му братята Хаджи Църнови отъ с. Маврово, които го завели при българския владика Кириль. Препоръчанъ бѣше за учителъ въ гр. Тетово. Първенцитѣ на града, начело съ Алекси Хаджи Димовъ, приели го да учи възрастнитѣ имъ синове на българска и турска книги въ училището при църковния дворъ. Малкитѣ момчета учеше даскалъ Михаилъ отъ Гиляни, Децата на малцината гъркомани се учеха отъ учителъ въ малката стая на сжщото училище. По единичката стълба за салона ставаха сбивания между ученицитѣ гъркоманчета и българчета.

(Фотографиранъ като учителъ въ гр. Севлиево презъ 1880 г.)

Въ долния етажъ черкуваха се временно българитѣ. Хаджи Гавро, най-интелигентниятъ между първенцитѣ, ходѣше въ Цариградъ да издействува позволение за съграждане на изгорѣлата църква. Между училището и основитѣ на черквата се намираше водоскокъ отъ мермеръ, дето българското духовенство осветяваше вода на Богоявление. Особенъ уредъ за тоя день дигаеше водата високо, която на ситни капки оросяваше богомолцитѣ.

Българитѣ-патриаршисти (гъркоманитѣ) често клеветѣха Нестора предъ властѣта и полицията много пжти го е закарвала въ конака. Каймакаминътъ, албански бегъ, кипва единъ день и повиква първенцитѣ, поповетѣ и даскалитѣ отъ дветѣ страни, заповѣдва имъ да престанатъ да се клеветятъ и ги предупреждава, че въ противенъ случай ще накаже виновнитѣ и отъ дветѣ страни.

Презъ размирнитѣ години 1876—1877 г., дебърски башибозукъ отъ 2000 души се опита да оплякоса християнитѣ въ града, но Тетовскитѣ бегове отъ албанска народность имъ попрѣчиха.

Несторъ напусна Тетово презъ есенята на 1876 г. и замина за Скопие, дето жнвотътъ бѣше по-сигуренъ. Съ прекъсване той бѣше учителъ и въ Скопие до лѣтото на 1878 година заедно съ Димитрий В. Македонски. Презъ м. юлий с. г. двамата избѣгаха отъ Скопие въ освободена България.

Несторъ умрѣ като учителъ въ Бургазъ на 5. януарий 1882 година. Съобщава: Рафаилъ, братъ на Нестора

Ичко Димитровъ — Гюпчевъ

(Изъ революционитѣ борби въ Паякъ планина)

(Продължение отъ книга 8 (28), год. 3).

На 19. септември 1912 г. (ст. ст.) Ичко Димитровъ съ своята чета и гая на стария Вьндьо влиза въ с. Крива по организационна работа, а сѣщо и да узнае каквото може за действията на неговитѣ съселяни-баровци, кждето санданиститѣ бѣха доста силни и си служеха съ хората и срдѣствата на младотурския комитетъ.

Селото Крива е разположено па единъ голѣмъ Паячки хълмъ подъ билото на „Погледъ“ —

и обадилъ на отдавна заселилия се тукъ Танасъ Кармезовъ, сега гъркомански кметъ, който отъ своя страна еѡобщилъ това на команданта на войсковото отдѣление въ града. Още въ тъмни зори квартируващата турска войска, състоеща се отъ пехота и кавалерия, се отзовала въ Крива и обкржила селото, а едно отдѣление пехотинци се втурнало въ селото да търси кжщата, въ която квартирувала четата. На селския мегданъ войницитѣ срещнали единъ селя-

Четата на войводата Грозданъ Башчаушъ.

вториятъ мощенъ клонъ на Паякъ планина. Оттукъ се виждатъ другитѣ Паячки хълмове, по които сж разположени селата Църна-рѣка, Баровица и много други села, кацнали по политѣ на „Погледъ“ и по равното Солунско поле; оттукъ се вижда и гр. Солунъ и неговиятъ голѣмъ и защитенъ заливъ. Подъ селото, на разстояние 2 часа пжтъ, е гр. Гумендже—центъръ на Боймијата, а надъ селото и по странитѣ му се разилитъ вѣковни гжсти кестеневни гори, надъ които е буковиятъ поясъ, по горния край на който личи като зелена лента билната тревиста ивица на високопланински тлѣсти ливади.

Следъ пристигането си четитѣ се настанили въ две кжщи въ горната часть на селото. Будното око, обаче, на продажницитѣ забелязали пристигането на четитѣ и още сжщата вечеръ гъркоманичтъ Манчо Карпуцовъ заминалъ за Гумендже

нинъ, когото заставили да върви предъ тѣхъ, за да имъ посочи кжщата, дето се намиралъ „Ичко капетанъ“. Селянинчтъ тръгналъ предъ тѣхъ и следъ като изменилъ стотина крачки, ударилъ да бѣга по една пресѣчна крива и тѣсна улица, въ която се изгубилъ. Войницитѣ намѣрили за благоразумно да не стрелятъ по него и да не го гонятъ, та продължили пжтя по главната селска улица, която ги отвеждала въ горната махала, дето е била Ичквата чета. Обаче, избѣгалиятъ селянинъ успѣлъ да обади на четата, че въ селото сж пристигнали войници и че едно отдѣление отъ тѣхъ върви по направление къмъ горната махала — къмъ кжщата на Гоно Мелевъ. Ичко дава нареждане на четата си да се приготви за бой и пжтъ, а отдѣлението на стария Вьндьо заедно съ самия него успѣло да излѣзне отъ селото и се окопало на една височинка надъ него, доминирайки

надъ цѣлата горна махала. Понеже четата на Ичко не успѣла да се оттегли отъ селото, та се завързало сражение съ пристигналитѣ до кжщата войници. Селянитѣ се изпоплашили: едни се скрили по зимницитѣ си, а други се разбѣгали въ кестеневитѣ гори. Селскиятъ пѣкъ свещеникъ Димо Цивковъ заедно съ дъщеря си сжщо успѣлъ да излѣзе отъ селото и покрай яза поискалъ да се скрие въ града, но тукъ той билъ заловенъ, разпитанъ отъ мюдуръ въ града и повърнатъ обратно въ селото, като му е било дадено едно турско знаме да носи въ рѣка и, следъ пристигането си въ селото, да се представи на команданта на войскитѣ. Когато дѣдо попъ пристигналъ въ селото, сражението се водило още слабо: селото се обстрелвало отъ войскитѣ отъ всички страни, а четата, прѣсната на нѣколко мѣста, водила е бой непосредствено съ намиращитѣ се въ селото войници, които, изглеждало, по нареждане се държели на почетно разстояние. Щабътъ на турската войска се намиралъ въ двора на селската черква, кждето били донесени отъ града десетина тенекии, пълни съ газъ. Когато дѣдо попъ се явилъ при команданта, последниятъ, следъ като го нахокалъ и изругалъ, казалъ му да обиколи селото съ знамето въ рѣка и да вика високо: „Селяни, мже и жени, стари и млади, излѣзте отъ кжщитѣ и се приберете въ черковния дворъ, защото селото ще бже подпалено отъ всички страни и изгорено до основи“. Бедниятъ свещеникъ подъ градъ куршуми трѣбвало е да изпълни едно правителствено нареждане и единъ християнски дългъ, за да се спасятъ отъ предстоящия пожаръ невинни жертви.

Между свитата на команданта билъ и Трайо Курлевъ и други ренегати. Тѣ сжщо сж ругаяли свещеника и му се заканвали, че ще му отрѣжатъ главата като на яре . . .

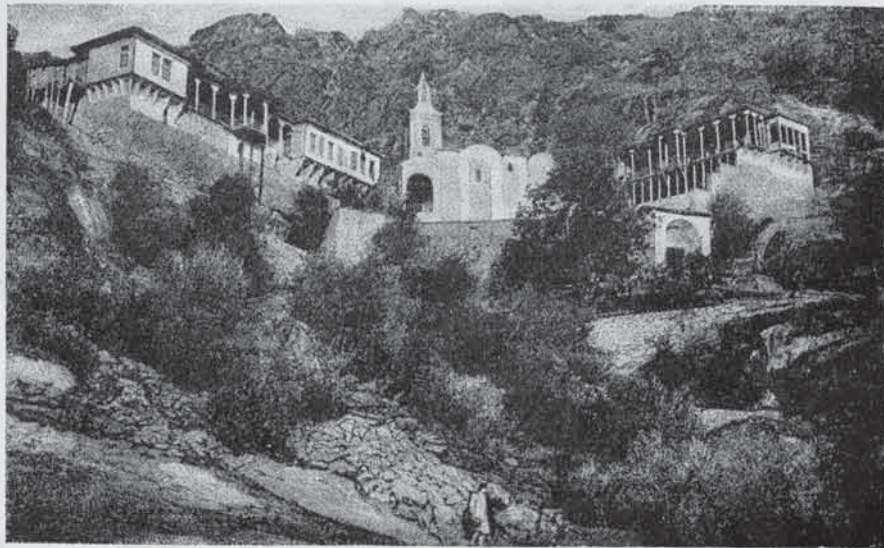
Следъ обѣдъ сражението се усилило, защото пристигнала войска, която била спрѣна на Гумендженската станция отъ тая, която заминавала за Скопје и сръбската граница; доведена била и артилерия, която била нагласена по ридищата на Гумендженскитѣ лозя и насочена срещу Крива.

Следъ обѣдъ, на 20. септемврий, поради пристигането на допълнителнитѣ войски, сражението е било ожесточено: четницитѣ трѣбвало да мѣняватъ позициитѣ си често, за да се избавятъ отъ съсрѣдоточената срещу тѣхъ пушечна стрелба на многобройната вече турска войска, както и поради подпалването на селото. Привечеръ се почнало и бомбардирането на селото съ полска и горска артилерия и въ него сж били изстреляни 160 гранати. Въпрѣки това, късно вечеръта, четата успѣла да напусне селото заедно съ мнозина селяни, безъ да даде жертви и се прибрала въ Корнишорската планина. Отъ селянитѣ паднали убити 18 души и 7 души били ранени, между които и деца. Бомбардировката на селото продължила и на другия денъ, когато селото бѣ обѣрнато на развалина. Не засегнати отъ бомбардировката останали само черквата и намиращето се въ черковния дворъ учи-

лице, поради обстоятелството, че тукъ се помещавалъ щабътъ на турската войска. Бомбардирането и разрушението на голѣмото българско село Крива е първата жертва въ навечерието на гърко-българския съюзъ противъ Турция, въ което разрушение голѣмо участие взе грѣцката пропаганда съ нейнитѣ орждия, които винаги сж били на страната на турцитѣ.

Пострадалото и обездомено население бѣ настанено по свободнитѣ квартири въ Гумендже, а една часть отъ мжжкото население, годно да носи оржие, се присъединило къмъ четата на Ичко Димитрова, който наредилъ по селата часъ по-скоро всичко да бже въоръжено, като отъ всѣко село се събератъ по нѣколко пушки, каквито и да сж тѣ. А за обмандировката имъ той порѣчалъ на Ливадския рѣководителъ, който за нѣколко само дни успѣлъ да приготви нужното количество горни дрехи.

Митре Робковъ, който съ другаритѣ си билъ въ обиколка по организационна работа въ пол-

Прилепскиятъ манастир „Свети Архангелъ“.

скитѣ села на Боймѣя, като видѣлъ това, което ставало въ Крива, и, знаейки, че въ селото е четата на Ичко, упжтиль се на помощъ. На 22.с. м. той срещналъ Ичко въ Корнишорската планина, кждето се уговарило да се приложи отмъщението за убийството на Апостолъ Петкова. За тази цель Ичко изпратилъ Данго въ с. Педгъсъ да се разправи съ Ичко Ичковъ и Никола Ичковъ, а той съ Вѣндьо и другаритѣ му заминава за с. Крушаре, за да накаже убийцитѣ на Апостола. Четата пристигнала въ селото незабелязана. Една часть останала извѣнъ село и охранявала главнитѣ изходни мѣста, а другата, начело съ Вѣндьо, влиза въ селото и злавя Дино Тжповъ, брата му и зетя му, които предъ насѣбралитѣ се на селския мегданъ селяни признали вината си, какво тѣ сж виновницитѣ за убийството на Апостола и неговитѣ двама другари. Преди да имъ се наложи наказанието запитани били женитѣ и децата имъ, дали сж виновни и дали заслужаватъ да бждатъ наказани, на което отговорили: „Що направиха, това да намѣрятъ.“

Тукъ и тримата публично били езекутирани, следъ което четата се прибрала въ Корнишорската планина при оставенитѣ тамъ четници и забѣгнали селяни.

(Следва).
Христо Шалдевъ.

Една мжчителна нощ

(Изъ моитѣ спомени)

Ние съ Едипъ-бей заехме вече своитѣ мѣста въ втора класа на конвенционалният влакъ. Въ купето бѣхме само двамата. Едипъ-бей ми каза:

— Навънъ забелязвамъ нѣкакво движение. Нашата полиция пакъ претарашува влака, пакъ търси нѣкого...

Азъ мълчахъ.

Погледнахъ презъ прозореца и видѣхъ въ мрачината едно оживление отъ полицаи, войници и компански чиновници.

Влакътъ шумѣше подъ пара, но никој не му даваше сигналъ да тръгне.

Едипъ-бей рече:

— Има закъснение повече отъ часъ и то закъснение неоправдано. Търсятъ нѣкого. Но това по тази линия е нѣщо обикновено. Можемъ да бждемъ спокойни. Нашитѣ власти по нѣкога въ

въ дупка!... Това не е майтапъ... Ние компански амплоета сме длъжни...

— Какво има, какво има? — намѣси се нервно, много нервно, Едипъ-бей, на турски езикъ.

Грациано се изправи като войникъ предъ внушителната и елегантна фигура на Едипъ-бея и заговори почти като на докладъ:

— Бей, отъ нѣколко дни влакътъ за Цариградъ почти редовно закѣснява, търсятъ го, а той—тука...

— Кой ви дава правото да мислите, че това е „той“?! Вие какъвъ сте?!... Вие не сте полиция. Вие ще мълчите, защото...—и той измъкна отъ пояса си и посочи единъ грамаденъ черногорски револверъ, дръжката на който бѣше обкована съ тежко сребро...

Грациано потрепера.

Мене ме нѣмаше никакъвъ...

Азъ бѣхъ пѣхналъ дѣсницата си въ джоба, здраво бѣхъ пипналъ малкото „лебелче“, съ готовностъ да туря край на живота си...

Бей ефенди — казахъ азъ, тукъ е и началникътъ на гара Хебибчево, синьоръ Делберо.

И той нервно смъкна прозореца и колкото му гласъ държеше извика:

— Делберо! Делберо!

— J'arrive!...

И за мигъ влѣзе въ купето моятъ добъръ приятелъ Делберо, но знамъ ли какво можеше да направи съ мене!...

Той страшно се смути, като ме видѣ... Той изгледа Едипъ-бея, гледаше и мене, устата му сякашъ бѣше пресъхнала и не знаеше какво да каже...

Едипъ-бей стана правъ и високо заговори на чистъ френски езикъ:

— Вие познавате ли това момче?

— Да., добро момче...

— Е добре, дайте сигналъ да тръгне влака, а момчето ще оставите подъ мой надзоръ до Цариградъ. Ако е опасенъ човѣкъ, азъ знамъ какъ да се разправя съ него...

Делберо се повдигна на прѣститѣ, хвана главата на Едипъ-бея и му пришепна нѣщо дълго...

— Добре, добре... Дайте сигналъ да тръгне влака... Но нищо да не съобщавате на полицията!.. Двамата компански чиновници се поклониха низко и излѣзоха отъ купето.

Чу се гласъ:

— Фертикъ!

Влакътъ изсвири и тръгна...

Едипъ-бей се обърна къмъ мене:

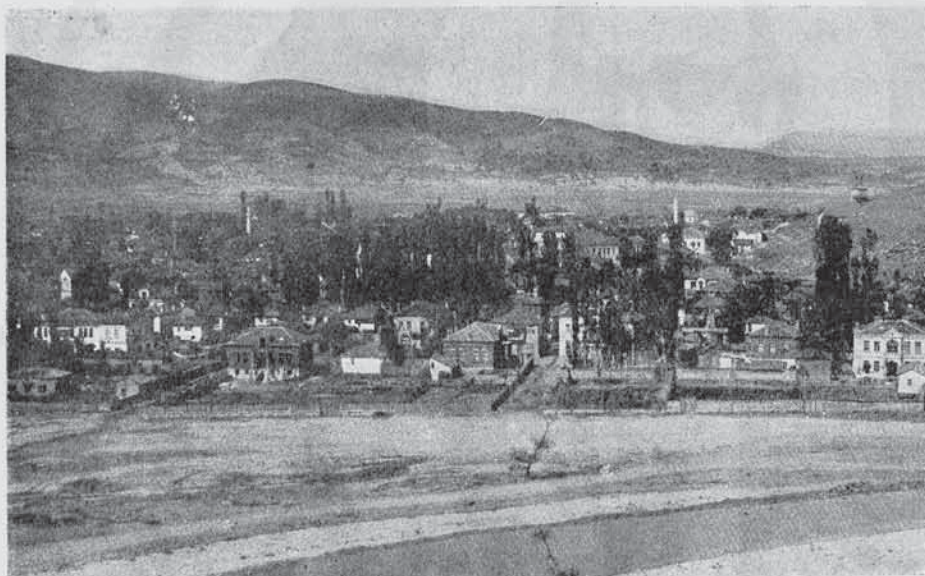
— Сега можешъ да бждешъ спокоенъ. До Цариградъ си подъ моята закрила. Спи спокойно. Азъ не ще позволя никој да те безпокои.

Но при това положение, при това неспокойство, кой може да заспи, Боже мой?!...

Кой бѣше този Едипъ-бей?!...

Страшна мжчителна нощъ...

Александъръ Кипровъ.

Градъ Кичево.

старанието си отиватъ дотамъ, че муха не позволяватъ да мине презъ паяжина, а не виждатъ глутницата отъ вълци, кога напада кошарата. Гнила държава, пропаднала държава...

Азъ мълчахъ.

Влакътъ все така шумѣше, изпѣлвайки гарата на Кулели-Бургазъ съ бѣли кълба отъ пара и никој не виждаше да тръгне този проклетъ влакъ и да ни отнесе нѣкжде, па кждето ще...

Вратата на купето ни се отвори.

Влѣзе снаженъ мжжъ — компански чиновникъ.

Цѣлъ изтрѣпнахъ...

Познахъ шефа на влака — Грациано, съ когото не веднажъ съмъ беседвалъ и съмъ си пилъ виното въ България...

Той втрепенено се изправи предъ мене и изумително извика на обикновения неговъ разваленъ български езикъ:

— А вие тука, господинъ Кипровъ?!... Тебе тражатъ подъ земя во Одринъ, во хапсана взеха отъ пампоро во Едирне много души — все Кипрови, а вие тука?!...

— Грациано, моля ти се мълчи!...

— Море, какъ да мълчиме?!... Все ще ойдеме

Какъ биде унищожена първата чета въ Битолското поле

Следъ като Организацията презъ есенята на 98 год. съ едно окръжно предписа да се формиратъ околийски чети, въ Битолско първа такава нелегална група започна да води Стоянъ Донски. Това бѣ първата чета, която отпочна организирането въ тоя край. Наскоро начело на чета застана и Георги Сугаревъ, които съ умение и тактъ продължаваше да шири мрежата отъ съзаклятници. Презъ една такава организационна обиколка Сугаревъ се разболѣлъ и се прибралъ въ Битоля на лѣчение, като за свой замѣстникъ оставилъ Тодора отъ с. Лажецъ — Битолско. И така, вече подъ негово рѣководство четата е продължила да посещава селата, презъ нѣкои отъ които по-рано бѣше миналъ и самиятъ Сугаревъ. Посетени сж били селата: Трапъ, Радоборъ, Чарлия, Ношпалъ и др. Презъ единъ сжботенъ день четата се отбила за втори пѣтъ въ с. Чарлия. Тукъ тя се е настанила въ две кѣщи, като една отъ групитѣ е била на квартира при Кулаковци. Изведнажъ започнало да се чука силно на дворната порта. Четницитѣ скочили и се приготвили за бой. На портата чукали турци, които търсили кмета на селото, за да започнатъ обиски. Кметъ на селото тогава е билъ Кулакъ. Той излѣзълъ и повелъ турцитѣ къмъ една отъ махалитѣ, въ която нѣмало четници, обаче, гдето при по-раншното си пребиваване е била разположена четата. Аскерътъ започналъ да прави обиски изъ

селото. Въ кѣщата на Кулаковци по това време е билъ и тѣхниятъ овчаръ, който билъ скаранъ съ четника Ристе, съ когото сж били по-рано добри приятели. Овчарътъ използвалъ случая и поискалъ да си отмъсти. Не минало много време откакъ турцитѣ сж започнали да обискиратъ и той се втурналъ въ стаята и съобщилъ, че аскерътъ билъ наблизко и че следъ малко щѣли да дойдатъ и тукъ. Четницитѣ решаватъ да излѣзнатъ, обаче намиращиятъ се наблизко аскеръ ги подбира съ пушеченъ огънь и въ полето между селата Чарлия и Добрушоо всички четници, начело съ войводата Тодоръ, загинватъ, като успѣли да се спаси само Петре Тасевъ отъ с. Могила — Битолско, който е бѣгалъ въ друга посока и успѣлъ да се скрие при Могилското благо.

Въ това сражение загинаха заедно съ войводата Тодоръ отъ с. Лажецъ и следнитѣ четници: Ристе отъ с. Будаково (Битолско); Лeko отъ с. Бачъ (Леринско) и неговиятъ синъ Димитъръ; Боже отъ с. Трапъ (Битолско); Темелко отъ с. Лера; Мице и Цвѣтанъ отъ Кичевско и единъ папуджия отъ Битоля.

Това сж жертвитѣ на първата унищожена чета въ Битолско, върху коститѣ на които по-сетне израстна силната Организация въ тоя край.

Боянъ Мирчевъ

Извадки отъ „РЕВОЛЮЦИОННИ БОРБИ ВЪ АЗОТЪ (ВЕЛЕШКО) И ПОРЪЧИЕТО“ отъ Стефанъ Аврамовъ, издание на Македонския Наученъ институтъ — книга X., отъ „Материали за историята на македонското освободително движение.

А з о т ъ

[Продължение отъ кн. 8 (28)]

Пере добави: „Така сжщо ще постѣпи и съ близкитѣ на Григора. Мисля, че достатъчно се разбрахме. Сега правете що искате“. Уплашени отъ думитѣ на Пере, Григоръ Соколовъ и Йованъ Дългача освобождаватъ Пере Тошева, който намира Арсо и Йонъ Локвички и, придруженъ отъ тѣхъ, се върща въ Прилепско. Чакъ тогава Пере Тошевъ схвана, защо още съ пристигането на Григора въ Прилепско, Ацевъ гледа съ недовѣрие къмъ него и постоянно го следи.

Въ началото на м. декемврий, Григоръ Соколовъ предлага на Стефанъ Димитрова среща въ с. Богомила за обяснения и разбирателство. Заедно съ четата си Димитровъ влиза въ селото и отива въ кѣщата на мѣстния български учител Андрей попъ Арсовъ, който бѣ единъ отъ непокаренитѣ дейци на Организацията. Следъ дълги разговори и обяснения отъ дветѣ страни, Димитровъ заявява на Григоръ Соколова, че сж излишни повече обяснения, защото не иска да се разправя съ агенти на сръбската пропаганда. Димитровъ и Соколовъ се раздѣлятъ като врагове и отъ тоя моментъ почва кървавата борба между българии и сръбомани въ Велешко.

Залавянето въ пленъ отъ сръбоманина Мицко въ македонския апостолъ Даме Груевъ стрѣсва ВМРО и последната почва да съсрѣдоточава вниманието си около Велешко и Порѣчието, въ които райони пропагандата почва да се проявява съ особени методи на действие и взема страшни размѣри. Организацията схвана, че тия два района, съ своитѣ

буини недостѣпни гори и балкани, съ своитѣ пещери и потайни кѣтове, ако се заемѣха отъ агентитѣ на пропагандата и последната се затвърди въ тѣхъ, значително ще пострадатъ интереситѣ на Организацията. Последната почва да преорганизира своитѣ сили и заработи по-интензивно като дава нареждания на околийския войвода Стефанъ Димитровъ да заработи енергично поне за поддржане духа всрѣдъ населението, докато се взематъ по-енергични мѣрки. Но мимо нейната борба не може да се измѣсти пропагандата, защото въ Велешко имаше голѣми недоразумения, които се изродиха въ партизански борби, а отъ друга страна липсваше и най-мощното срѣдство за борба — паритѣ; въ парично отношение Организацията бѣше слаба, почти безъ всѣкакви срѣдства и черпѣше своитѣ доходи само отъ оскѣднитѣ срѣдства на оголѣлия и изгладнѣлъ народъ. Но при всичкитѣ преживѣлици, Организацията бѣше на своя постъ и не губѣше надеждата, че въ скоро време ще се справи съ скжпо платената сръбска пропаганда. Последната прѣскаше злато въ изобилие и се силаеше да подкупи свещеницитѣ, учителитѣ и по-издигнатитѣ селяни въ Азотъ. Мнозина отъ азовци, предъ страха да не бждатъ избити, станаха за очи сръбомани, съ твърдата вѣра, че Организацията въ скоро време ще прогони тия неканени гости.

За да се тури край на тази аномалия въ Велешкии районъ, отъ Организацията се взематъ ефикасни мѣрки и се даватъ наставления въ сѣсденитѣ райони да бждатъ по-внимателни и на всѣка

цена да се локализираат действията на пропагандата въ Порѣчието и Азотъ, додето се направи необходимото, за да се осуетятъ действията ѝ.

Въ края на месецъ декемврий 1904 година, за да може да се справи съ пропагандата и направи преминаването на Алябака въ Велешко невъзможно, Стефанъ Димитровъ съ двама четници напушта района си, за да се срещне съ ръководнитѣ фактори на Организацията. Преминавайки Вардара, той се срѣща съ районния войвода, който действуваше на лѣвия брѣгъ на Вардара. По това време Димитровъ залавя сръбския войвода Наце отъ Скопие, заедно съ двамата му четници, от карва

бака да влѣзе въ Велешко. При раздѣлата си Мартулковъ заявява на Мише Развигорова и Стефанъ Димитрова, че, въпрѣки тѣхното несъгласие, Алябака ще замине за Велешко за борба съ сръбската пропаганда. Следъ нѣколко дни Алябака трѣгва на пѣть.

За да може да изпревари Алябака, Стефанъ Димитровъ съ усиленъ маршрутъ трѣгва за своя районъ. По това време четитѣ на Алябака и Боби Стойчева водятъ сражение въ с. Павлишенци, поради което много войски бѣха прѣснати низъ Щипско и Овчеполието, та Димитровъ закѣснява да премине Вардара.

Пристигайки въ Велешко, на лѣвия брѣгъ на

Кратовската чета на войводата Юрданъ Спасовъ.

го въ Щипско, гдето революционниятъ съдъ го осжда за предателство на смъртъ.

При завърщането си отъ Велешко, Стефанъ Димитровъ сварва въ Кюстендилъ формираната чета на Иванъ Алябака, готова да замине за Велешко. Стефанъ Димитровъ заявява на Алябака, че нѣма да го допусне да остане въ Велешко. Става среща за спогодба между Стефанъ Димитрова и Иванъ Алябака въ присѣтствието на Мише Развигорова и Александъръ Мартулкова. Алябака предлага да остане помощникъ на Димитрова, като му се даде районъ въ Азотъ, за да води борба противъ Григоръ Соколова. Обаче, следъ станалата конференция между Стефанъ Димитрова и Мише Развигорова, тѣ заявяватъ на Мартулкова, че Стефанъ Димитровъ не може да направи такава отстъпка и че той не е съгласенъ, Иванъ Наумовъ Аля-

Вардара, Стефанъ Димитровъ се срѣща съ районния войвода Лазаръ Плавевъ и, подозирайки го за човѣкъ на Сарафова, обезоръжава го и го отвежда съ себе си.

Сжция день, когато Алябака влиза въ с. Ораовецъ, пристига и Стефанъ Димитровъ заедно съ обезоръжения отъ него Лазаръ Плавевъ въ с. Ораовецъ, като миналъ Вардара при с. Уланци. Димитровъ предлага на Иванъ Алябака да напусне веднага района му. Поради отказа на последния, Димитровъ завежда престрелка съ четата на Алябака. Виждайки, че ще се дадатъ жертви, Алябака съобщава на Димитрова, че ще напусне селото, като му предаде и заловенитѣ отъ него четници въ време на престрелката. Алябака устоява на думата си и освобождава заловенитѣ четници на Стефанъ Димитрова и се оттегля отъ селото. (Следва).

ИЛЮСТРАЦИЯ ИЛИНДЕНЪ

Редакторъ: ПЕТЪРЪ МЪРМЕВЪ

Редакция: ИЛЮСТРАЦИЯ: София, улица Алабинъ, 30. — Телефонъ 19-32.

Изъ споменитѣ ми по революционното движение въ Охридско

Презъ годинитѣ 1878, 1879 и 1880 бѣхъ ученикъ въ главното училище „Свети Климентъ“ въ родния ми градъ Охридъ.

Сѣбитията до 1879 година по Черковния въпросъ, възраждането на града Охридъ, руско-турската война, Санъ-Стефанския договоръ и Берлинския конгресъ оставиха дълбоки следи въ душата ми.

Българскиятъ народъ, макаръ и робъ, се чувствуваше обединенъ подъ турското владичество. Гласътъ отъ Тулча се слушаше въ Охридъ чрезъ общия културенъ центъръ Цариградъ. Охридъ очакваше освободителнитѣ руски войски по Санъ-Стефанския договоръ. Берлинскиятъ договоръ направи да възпѣваме по брѣговетѣ на Охридското езеро пѣсенята: „Проклета и триклета да бѣдешъ ти, Европо, блуднице Вавилонска“. Книжката „Санъ-Стефанскиятъ договоръ“ тайно се поднасяше отъ ржка на ржка, четѣше се съ жаръ и плачъ. Несбжднати мечти!... Охридската младежъ копнѣеше да отиде да види свободното си отечество — княжество България, тамъ да се учи и после да се върне въ родината си. Баща ми бѣше състоятеленъ обушаръ и търговецъ на обушарски стоки. Две години го молѣхъ да ме изпрати да уча въ България. Най-сетне, въ 1881 год., 2. августъ, заминахъ за България съ учителя си Андроникъ Йосифчевъ. Презъ 1881—1882 година свършихъ II. класъ при Софийската мъжка гимназия; следващата 1882—1883 г. свършихъ сръдния общи класъ при Софийското Военно училище, а презъ 1886—1887 год. довършихъ гимназиалния курсъ въ Солунската мъжка гимназия (II. випускъ). Презъ четиригодишното (1883—1887 год.) ми следване въ Солунската мъжка гимназия между възрастнитѣ ученици имаше желанне за образуване ученически

дружества и недѣлни училища, както при гимназията, така и въ роднитѣ мѣста на ученицитѣ.

Въ 1885 год. Иванъ Хр. Лимончевъ и азъ, съученици въ Солунската мъжка гимназия; Левъ Огненовъ, ученикъ въ Робертъ колежъ въ Цариградъ; учителитѣ: Никола С. Пасховъ, Якимъ Деребановъ, Дуле и Анастасъ Маджарови, Никола Чудовъ и гражданитѣ: Климентъ В. Заровъ и Климентъ Шукаровъ основахме въ Охридъ ученическо дружество „Свети Климентъ“.

По поводъ Рифадъ-пашовитѣ реформи („Законътъ за Фаритѣ“), следващата 1886 год., презъ ваканцията, основахме тайно революционно огнище при самото ученическо дружество „Свети Климентъ“. Въ дома на Климентъ Зарова се клѣхме и цѣлунахме кръстъ и сабля следнитѣ лица: Климентъ В. Заровъ, Никола Чудовъ, Никола С. Пасховъ, Якимъ Деребановъ, Дуле и Анастасъ Маджарови, Иванъ Лимончевъ, Левъ Огненовъ и азъ.

Цельта на това огнище при дружеството бѣ: да организираме терористически групи срещу разни поляци и разбойници въ Охридско.

Презъ учителствуването ми въ Охридъ (1887—1889 г.) ученическото д-во „Свети Климентъ“ продължаваше дейността си: официално съ сказки, четива и учебни занятия на неграмотни и полуграмотни хора и помощи съ учебни пособия и учебници за ученицитѣ, а тайно — агитация изъ селата отъ група членове за образуване терористически групи противъ разбойници и поляци.

За усилване дейността на това дружество изпратихме Климентъ В. Зарова въ София, гдето той образува Охридско благотворително дружество (1887 год.), и състави и издаде карта „Охридъ и околията“, която се продаваше за въ полза на Ох-

Антонъ Евтимовъ-Кецкаровъ, като учителъ

ридското ученическо дружество „Свети Климент“.

Следъ 1889 год., осем години наредъ бѣхъ учителъ въ Битолскитѣ мъшко и девическо четирекласни училища. Въ 1891 год., учителското тѣло въ Битоля, по желанието на неграмотни и полуграмотни граждани, основа недѣлно училище, въ което бѣхъ учителъ презъ всичкитѣ недѣлни дни до 1898 год.

Влѣзохъ въ редоветѣ на Вжтрешната македонска революционна организация още при основаването ѝ (1893—1894) въ Битоля и продължа-

Хилядогодишниятъ чинаръ въ гр. Охридъ.

вахъ да обучавамъ младежта въ Недѣлното училище, отъ което скоро излѣзоха най-добритѣ работници на Организацията ни.

Презъ 1901—1903 год., като директоръ на Охридското трикласно училище, бѣхъ членъ въ Охридското революционно началство заедно съ Христо Д. Узуновъ, Наумъ Анастасовъ (Цвѣтиновъ), Наумъ Чакъровъ (Лондра), Левъ Огненовъ и Наумъ Златаревъ. Следъ арестуването на Христо Узунова (1902 год.) приехме за членъ въ Началството Иванъ Нелчиновъ. Подъ ръководството на Охридското революционно началство и въ разстояние на три години районътъ се организираваше въ боево, сѣдебно, финансово и стопанско отношение. Съ боевитѣ сили, състоещи се отъ 105 явни четници и около 3000 тайни селски и градски четници, районътъ ни бѣ въ пълната смисълъ на думата държава въ държава. Сѣдебниятъ институтъ при революционното началство извършваше всички сѣдебни процеси и съ това анулираваше напълно официалнитѣ турски сѣдилища.

Организираха се въ всѣко село селски началства — тайни общински управления. Селата заси- лиха производството и въведоха икономии въ носии, служене день, сватби, годявки и пр. Селата се освободиха отъ непоносими данѣци: гошавки, „дишъ параси“ на разни турски и арнаутски професионални разбойници и поляци.

Охридското началство, придържайки се къмъ основнитѣ принципи на Организацията — Автономията на Македония, безъ разлика на вѣра и народност, направляваше дейността си да приеме въ Организацията и арнаути, и власи, и турци. Въ тази насока Охридското началство имаше успѣхъ. Предани арнаути и турци съдействуваха въ доставяне на пушки, патрони, гилзи и барутъ. Градецътъ Поградецъ и селата му по край Охридското езеро бѣха главнитѣ доставчици на оржжия.

Презъ тъмнитѣ нощи, по Охридското езеро кръстосваха безстрашнитѣ Охридски чунари, съ своитѣ незабравими десетари: учителътъ Анастасъ Каневчевъ, чунарътъ Климентъ Рилковъ и Янко отъ Елена. Отъ югозападното прибрѣжие на езерото донасяха оржжия въ североизточното прибрѣжие. Лазурното езеро, осѣнчено отъ Галичица и Мокренскитѣ планини, пазѣше нашитѣ гребци. Селскитѣ чети, предизвестени, чакаха Охридскитѣ „лебеди“ на североизточния брѣгъ, при мѣстността „Пандзиръ“, взимаха оржжието и съ чудна скоростъ го разнасяха по селата въ Езерския районъ, Горна и Долна Дебърца, Малесия и Дримъ-колъ. Настѣпи ли день, учителътъ е между ученицитѣ, рибарътъ въ рибарницата, чунарътъ пренася пѣтници до Струга, до Поградецъ и обратно.

Освежени, ободрени отъ своитѣ ношни успѣхи, тѣ по-усилено работѣха за своето препитание. Облагги и заплати за ношния трудъ бѣха немислими — това бѣше въ реда на нѣщата; това бѣше за светото дѣло. Дойдатъ ли болни четници въ града, тѣ сж подъ грижитѣ на градскитѣ групи. Медицинската помощъ и прислуга бѣха предоставени на специални групи. Дойдатъ ли въ града селяни, селянки и кираджии, всѣки си знае станцията и връзката, за да предаде тайната поща или да вземе за четитѣ онова, което е потрѣбно.

Смирено, невинно тѣ се върщатъ или пеша, или съ магаре или конь; какво, обаче, има въ тѣхъ или въ самаритѣ, това „не знамъ“.

Нѣкои отъ началницитѣ пѣкъ виждашъ облѣчени въ селски дрехи, съ овжглени лица, каратъ коне съ празни навжглени човали, минаватъ презъ чаршията и се озоваватъ въ горитѣ при четитѣ. Върщатъ се после като овчари да каратъ овце за проданъ на пазара въ Охридъ.

Кои сж началницитѣ? Всѣки казва: „не знамъ“. Началникътъ, като десетникъ, се появява въ групата си и дава разпорежданията отъ Началството. Цѣлото градско или селско население бѣше посветено въ Дѣлото и влизаше въ групи, мъжки или женски, изпѣлняваше възложената му работа и винаги бѣше „очи и уши“ за всѣко движение на аскера и за всѣко действие противъ Организацията.

До появяването на наши чети въ Охридско селата бѣха обирани, облагани съ голѣми данѣци отъ разни арнаутски и турски професионални разбойници. Подобни данѣци достигаха на село отъ 100 до 200 хиляди гроша. Много селяни и граждани биваха немилостиво убивани по улицитѣ, въ чаршията, въ селата. Пѣтътъ Охридъ — Ресенъ, планината Петрино и шосето презъ Буково за Ре-

сенъ бѣха оросени съ много невинна крѣвь. Разбойниците: Шайнче, Тайръ Толо, Билялъ Баланса, Карабаджакъ и много други бѣха страшилища за цѣлото население.

Съ появяването на нашитѣ чети въ Охридско много разбойници, поляци и тѣхнитѣ ятаци бѣха избити, а други доброволно се прибраха въ своитѣ селища.

Турскитѣ чифлигари се държаха въ респектъ отъ нашитѣ чети, прекъсна се ангарията и робуването на раята. Въ 1902 и 1903 години доходме до положението, турскитѣ чифлигари въ селата да бждатъ подъ покровителството на нашитѣ чети, за което чифлигаритѣ ги подпомагаха съ храна. Мирното турско население се покровителствуваше отъ четитѣ; нито единъ турчинъ не бѣ убитъ безъ присѣда.

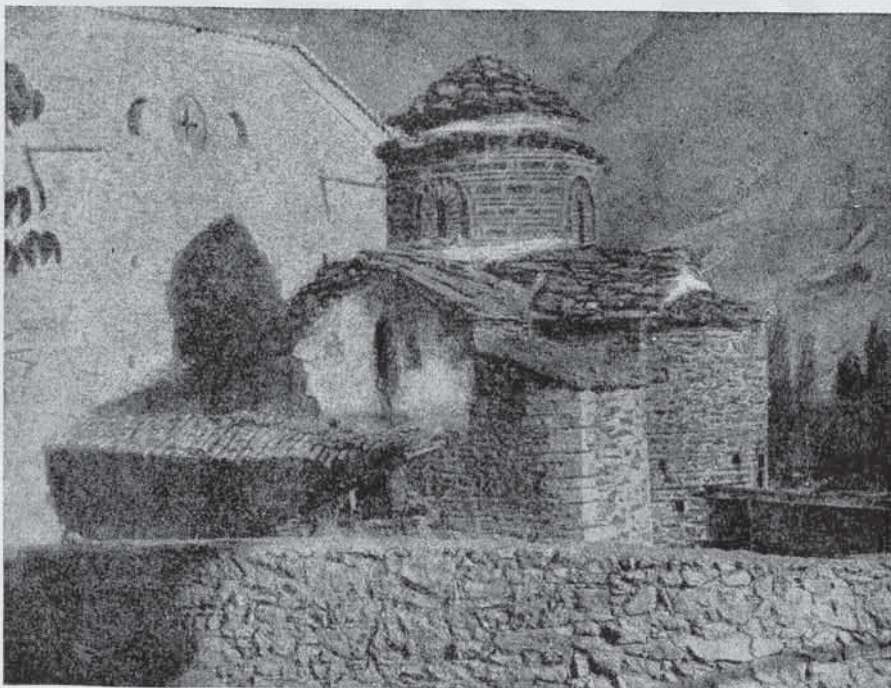
За всѣко убийство и злоупотребление върху българинъ четитѣ отмѣщаваха, а мирното население правѣше оплаквания до валията и до консулитѣ въ Битоля.

Въ 1903 год., 18. февруарий, бѣ убитъ гражданинътъ ни Наумъ Фортомаровъ. Въ знакъ на протестъ гражданитѣ държаха затворена чаршията една седмица; изпратиха протестъ до Султана, до Хилми паша, до валията въ Битоля; направиха демонстрация предъ Беледието (Общинското управление) и Хукюмата. Отвори се чаршията, следъ като се залови и арестува убиецътъ Далипъ и се уволни почти цѣлото хукюматско дайре (цѣлиятъ персоналъ на управлението).

Тактиката на Охридското революционно началство бѣ: да кали населението въ самоотбрана и безстрашие, да го въоръжава и обучава, да бойкотира сждилищата турски и, доколкото бѣ възможно, да не плаща даже и законния данѣкъ на турската власть. Думата „въстание“ бѣ плашило за турската власть.

На 29. декемврий 1902 год., Охридското революционно началство получи шифровано писмо отъ окръжното революционно началство въ Битоля за конгресъ въ Солунъ, дето щѣло да се решава, дали да обявимъ въстание. Охридското революционно началство взе решение да се дигне въстание, ако противъ Турция се объяви война отъ нѣкоя държава, или, най-малко, ако всичкитѣ райони въ Македония и Одринско въстанатъ, ако Върховиститѣ нахлуятъ отъ България въ Македония съ редовни и обучени чети и ако България направи поне една демонстрация на границата. Реши се, Охридското революционно началство въ тоя конгресъ да се представява отъ мене. Азъ съ рискъ на живота си едва можахъ да пристигна въ Битоля на 3. януарий 1903 год. Когато бѣхъ готовъ да замина за Солунъ, Анастасъ Лозанчевъ пристигна въ Битоля отъ Солунъ съ решение: въстанието да стане презъ тази, 1903 година. Азъ не бѣхъ доволенъ отъ това решение. Въ присѣтствието на Анастасъ Лозанчева и учителя Параскевъ Цвѣтковъ,

въ дома на Зографова изтѣкнахъ много доводи, че съ въстанието ще изгубимъ опорнитѣ точки — селата и горитѣ, че на Турция вече това е добре дошло, че чети недостатъчно обучени и слабо вържжени не ще могатъ да издържатъ срещу редовно обучена и многобройна турска армия. Препорѣчвахъ да се видоизмѣни въстанието, като се организиратъ горски началства отъ хора интелигентни и боево обучени. Нека горитѣ и селата пазимъ за наши обиталища, нека по-осезателно се почувствуваме държава въ държава, па после времето и политическото положение ще ни подсказатъ какво да правимъ. Нашата задача нека бжде да друсаме турската империя, докле се убѣда, че вече не може, както досега, да се владѣе Македония и Тракия,

Старинната черква „Св. Германъ“ въ с. Германъ (Долна-Прѣспа), построена въ времето на Царъ Самуила.

или пѣкъ докле не я тикнемъ въ война съ нѣкоя друга държава. Параскевъ Цвѣтковъ и Анастасъ Лозанчевъ изтѣкнаха, че конгресътъ ималъ всичко това предвидъ, че за насъ решението на конгреса е свето. Колкото се отнася до Охридския районъ, ще се предвиди да се изпратятъ офицери и четници, защото се признава, че тоя районъ се намира въ по-голѣма опасностъ. На излизане отъ този домъ, на Параскевъ Цвѣткова се доложи, че турската полиция го търси, за да го арестува. Той взе мѣрки, избѣга отъ Битоля, замина въ селата и се причисли къмъ четитѣ, а азъ следъ единъ день напуснахъ Битоля и съ пощенска кола, пазена отъ 10 суварии (конници), пристигнахъ въ Охридъ. Докладвахъ на другаритѣ си решението на Солунския конгресъ. Нито единъ не намѣри умѣстно това решение. При всичко това, върни на дисциплината, Охридското началство усилено започна да се приготвява за въстанието. Даваше на четитѣ наставления за едно пълно затишие, за да запазимъ добритѣ сили за въстанието. Тогава, по желание на Охридското началство, дойде офицерътъ Тома Давидовъ да ржководи четитѣ ни. Отъ идването на

Давидова цѣлото Охридско бѣ въ възторгъ. За нещастие, обаче, на 13. мартъ 1930 год., случи се Жрбинската афера, въ която Тома Давидовъ бѣ смъртоносно пронизанъ отъ турски куршумъ.

„Давидовиятъ гробъ“ подъ селото Слатино и „Давидовата ливада“ при селото Куратица сж паметници на тоя незабравимъ прѣвъ офицеръ, стжпилъ въ Охридския районъ.

Тази афера причини голѣми загуби. Освенъ загубата на Тома Давидова, още 140 души най-

добри легални работници на Дѣлото бѣха заловени и изпратени на заточение, мнозина отъ които тамъ оставиха костигѣ си.

Скоро следъ „Пждарскитѣ реформи“, презъ м. мартъ 1903 год., Христо Узуновъ бѣ освободенъ отъ Битолския затворъ, следъ като прелѣжа 14 месеци. Той замѣсти Тома Давидова и въдвори пълно затишие въ района — нощѣта за него бѣ

день.

(Следва).

Антонъ Кецкаровъ.

К ѳ р в а в о п о л е

(Македонска легенда)

Подъ клонестъ джбъ въ поле широко
Умисленъ старецъ самъ седи,
И гледа внучката си мила,
Какъ кичи своитѣ гърди
И руситѣ коси разплѣни
Съ божуритѣ червени.

Подъ клонестъ джбъ седи и мисли
Бѣлъ грохналъ старецъ : Боже милъ,
Кога създаде ти небето
И този свѣтъ си сътворишь,
Нима създаде ти цвѣтата
За радостъ само на душата?

За радостъ само на душата,
Що грижи, мжки ошѣ не знай?
За радостъ само на детето,
Безгрижно тука що играй
И не знай, че съ кръвь сж напоени
Божуритѣ червени?!

— Ей дѣдо! — внучката извика —
Преминахме днесъ толкозъ пѣтъ,
Но само тукъ видѣхме, дѣдо,
Божури вредомъ да цвѣтятъ...
Я вижъ полето, дѣдо старъ,
Обсипано като съсъ жарь...

— Ти мѣничка си, душке мила —
Отвърна съ разтреперанъ гласъ
Добритѣ старецъ. — Азъ съмъ слушалъ,
Ахъ, време има оттогазъ,
Отъ старци съ сълзи на очитѣ
Чудесни приказки нечути.

Кога било, кои години,
Не помни никой... Въ туй поле,
Ехъ, много, много, дѣше мила,
Човѣшка кръвь се тукъ пролѣ;
Царе тукъ двама знаменити
Изпотрошиха си войскитѣ!...

Години тежки и усилни!
Какви сж били черни дни!...
Рѣки отъ кърви сж течали
По тѣзъ широки равнини...
О, туй поле, днесъ тѣй засмѣно,
Е било съ гжста кръвь облѣно.

И Богъ спокойно дълго гледалъ,
Какъ е бѣсняла тукъ смъртъта:
Съсъ огнена коса въ ржцетѣ
Безмилостно трошѣ свѣта,
Какъ силила се е въвъ мигъ
Да не остане живъ войникъ!

Така невъзмутимъ Богъ още
Би дълго гледалъ страшния бой,
Ако оттукъ въ страни далечни
Не чулъ риданията той
На мѣнички деца злочести,
На стари майки и невѣсти.

Ахъ, какъ е тжно тука, дѣше,
Когато пролѣтъ пролѣти,
Най-първо въ туй поле широко
Божуръ червенъ се разцѣвти,
Божуръ въ околни пушинаци —
КРѢВЪТА НА ПАДНАЛИ ЮНАЦИ!

Разбитъ, печаленъ, Богъ на трона
Въвъ небесата самъ саминъ
Тревожно седналъ и послушалъ,
Какъ майката за своя синъ
Нарежда жално тамъ далечъ,
А тука — кърви, пламъ и сѣчь...

И видѣлъ той море отъ сълзи
Въ онѣзъ земи... Цвѣтата тамъ
Посърнали сж... И горитѣ
Преклюмвали, като че пламъ
Е миналъ бърже по листата!...
Въвъ скрѣбъ е била тамъ земята!...

— О, стига вече! — викналъ Господъ —
О, стига вече кръвь и сѣчь!...
О, стига, смъртъ, откакъ върлувашъ,
Седмица време става вечъ
Тѣй разфучана, ядовита! —
На жертви нѣмашъ ли насита?!

И въ мигъ на майкитѣ сълзитѣ
Въвъ черенъ облакъ ги събралъ
И съ тѣхъ затулилъ е лжчитѣ
На слънцето. Лжчъ не далъ
Да свѣтне тука чакъ дордето
Крѣвѣта личала низъ полето...

Години дълги сж летѣли
И по туй кърваво поле
Тревица вече не растѣла!...
Синчець, кокиче и лале,
И теменуги, мензухари
Крѣвѣта човѣшка ги попари!...

Полето цѣло черно било,
Владѣялъ тука черенъ мракъ.
Че майчинъ облакъ е затулялъ
Лжчитѣ... И човѣшки кракъ
По туй поле, по тѣзъ долини
Не стжпналъ дълго — съсъ години.

Заселили се пакъ човѣци
Следъ вѣкове, но страшенъ смутъ
Обхванало ги катъ видѣли,
Че напрасно тукъ пилѣятъ трудъ,
Че капка, капка отъ небето
Дѣждець не падналъ на полето...

Проклѣтието било черно!
И вкупомъ всякитѣ тогазъ
Сѣбрали се — съ ржце на горе
Къмъ Бога викнали есъ гласъ
Една молитва: „Боже, вишни,
Смили се надъ чада си грѣшни“!...

И Богъ смилѣлъ се: Майчинъ облакъ,
Що толкозъ време горе билъ,
Раздралъ го. Съ майчинитѣ сълзи
Полето жадно напоилъ —
За радостъ на орача беденъ
И на овчаря съ кавала меденъ...

Александъръ Кипровъ.

Георги Тренов
Зипасенъ подковникъ

ИЗЪ МОЯ ДНЕВНИКЪ

Сформиране на Воденската чета

(Продължение отъ книга 9 (29) и край)

5. септември — въ района на селото Новосело, Кочанско. Къмъ 2 часа презъ нощта вдигнахме момчетата. Воденската чета и 15 четници отъ Струмишката тръгнахме на северъ, за да заемемъ позиция на една височина, отстояща 2 км. отъ онази, която щѣше да земе Чернопѣвѣ; до тази

въроятност, сж били много изморени, поради което тѣ почнаха да настѣпватъ късно.

Къмъ 8 часа преди пладне, войскитѣ, групирани около селото Витоша предния день, тръгнаха (ние ги наблюдавахме) по сжщата посока (пжтека), по която ние бѣхме отстѣпили. Въ 10 часа преди

Тиквешката чета на войводата Пешо Самарджиевѣ.

височинка ни заведе куриерътъ (человѣкъ на 45—50 години, роденъ въ тѣзи мѣста), който постоянно и неотлжно стоеше около Чернопѣва. Щомъ стигнахме на мѣстото, куриерътъ се върна при Чернопѣва. Веднага изиратихъ въ селото 8 момчета да взематъ колкото намѣратъ тѣрнокопи и лопати; следъ единъ часъ тѣ се върнаха и донесоха нѣколко. Съ донасянето на инструментитѣ момчетата почнаха да копаатъ стрелкови окопи по линиитѣ, които имъ се начертаваха. Техническото отдѣление на 200—300 метра предъ окопитѣ приготви фугаси, отъ които най-силниятъ бѣше приготвенъ на въроятното мѣсто, откъдето турцитѣ щѣха да се хвърлятъ върху насъ на ножъ.

Къмъ 5 часа сутринта всичко бѣше готово. Нощта премина спокойно; никакъвъ гласъ отъ какво живо сжщество не се чу. Войсковитѣ турски части отъ многото имъ разкарване предния день по различни посоки, за да ни търсятъ, по всѣка

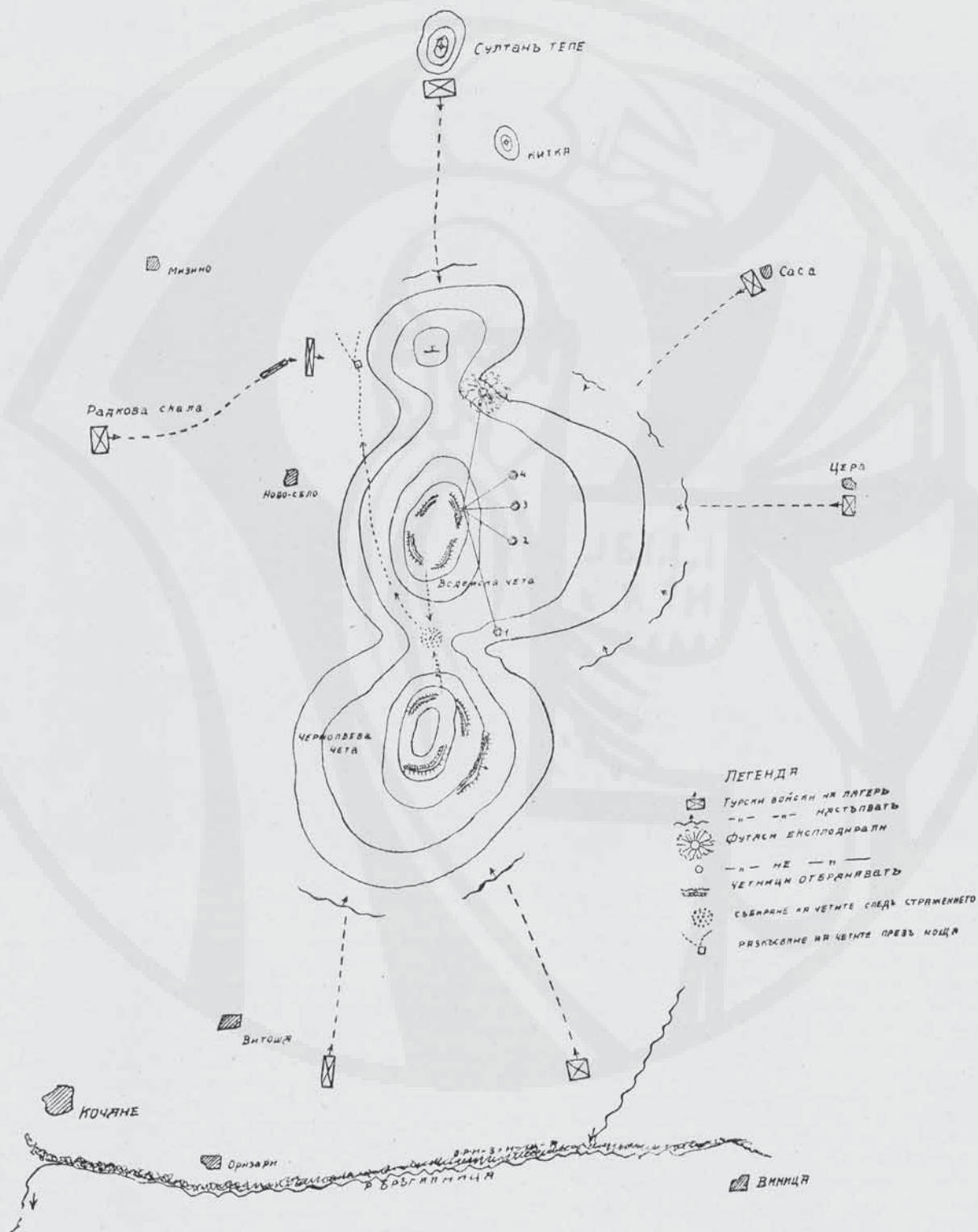
пладне, турскитѣ патраули се доближиха до позицията на Чернопѣва и боятъ се почна. Турцитѣ залегнаха и откриха огънь, както по позицията на Чернопѣва, тѣй и по тази на Воденската чета, но отъ далечно разстояние, и отъ тази линия презъ цѣлия день нито крачка не напреднаха.

Къмъ 10½ часа преди пладне, турски войски настѣпиха и откъмъ селото Цера по три посоки — източна, североизточна и югоизточна, право къмъ Воденската чета, и когато се приближиха на около 800 метра до позицията, откриха стрелба, като се бѣха прѣснали въ верига; тѣ виждаха окопитѣ ни. Когато се приближиха на 600 метра, и ние открихме огънь едновременно, следъ което турцитѣ почнаха да стрелятъ често и безспирно, а нѣкои взводове и залпова стрелба. Къмъ 12 ч. (пладне) стрелбата отъ страна на турцитѣ се толкова усили, щото изстрели не се чуваха, а само свистенето на куршумитѣ и каточели и въздухътъ надъ окопитѣ стана

КРОКИ (БЕЗ МАСШТАБ)

ЗА РАЗПОЛОЖЕНИЕТО НА ВОДЕНСКАТА И ЧЕРНОПЪВЪТА ЧЕТИ 5 СЕПТЕМВРИ 1903 Г.

Крива-Паланка

много горещъ и почнахме тежко да дишаме. Дъхътъ на смъртта се усѣщаше — миризъ на земя (който го е изпитвалъ, само той ще разбере казаното). Въ тази минута мислено се пренесохъ въ

безпредѣлнитѣ висини и се почувствувахъ гордъ, че умирамъ за свободата на Македония, а четниците ми се виждаха като ангели небесни. Турците приближаваха на 400 метра и вече ясно св виждаха

убитиѣ и ранениѣ; приближиха на 300 метра и изглеждаше, че ще се хвърлят въ атака (нашиѣ карабини ножове нѣмаха); чуваше се команда: „Илери! Илери! Коркма!“ Въпрѣки адското свистене отъ куршумитѣ на маузеровитѣ пушки и тресѣка отъ нашиѣ манлихерови карабини, пакъ се долавятъ гласове откъмъ турцитѣ по адресъ на четниците — нецензурни думи, но и четниците имъ отплащаха съ по-обидни думи.

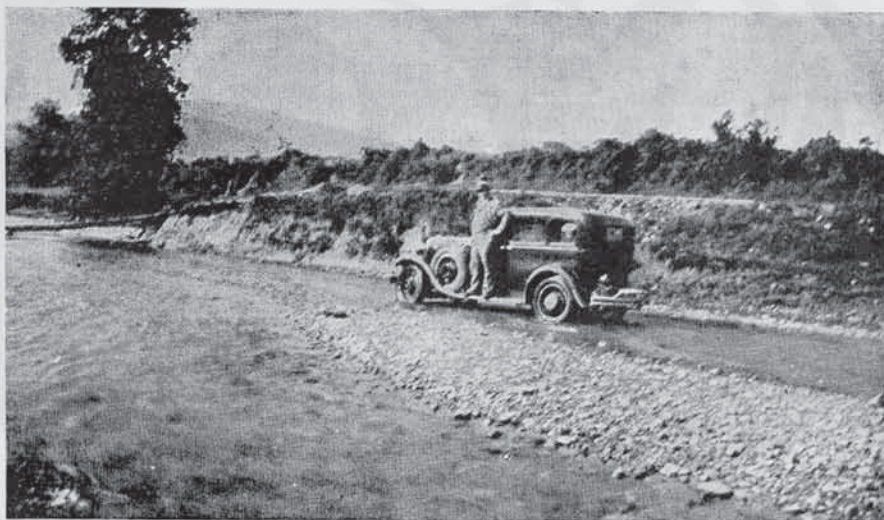
Предъ окопитѣ се вдигна прахъ — куршумитѣ разровиха земята. Близкитѣ до мене момчета викаха ми: „Господинѣ капитанѣ! Свалете си калпака, всички въ нашия окопъ стрелятъ, видѣли сѣ ви“. Свалихъ артилерийския си калпакъ. Забелязваше се, че е приближилъ последниятъ моментъ да се вдигнатъ въ атака. Викамъ съ високъ гласъ: Фугасъ № 1. — Отговарятъ ми: Телѣтъ скжсанѣ. № 2 — скжшо, № 3 — скжшо. Най-после № 5, отъ чието експлодиране такъвъ трѣсъкъ се чу и такова разрушение се причини, щото азъ самъ не допущахъ това. Това се дължеше на момчетата отъ техническото отдѣление. Видѣхъ високо да летятъ дървета, камъни и прѣстъ, отъ което всички войници, каточели несъзнателно, побѣгнаха назадъ и то прави. Въ такъвъ единъ случай, въ който момчетата трѣбваше често да стрелятъ и въпрѣки командата ми: „Стреляй бързо!“, тѣ се изправиха прави въ окопитѣ и почнаха да викатъ високо: „Ура! Ура!... Да живѣе свободна Македония!“ Аскерѣтъ отстѣпи на около 700 метра и оттамъ продължи стрелбата по насъ до стѣмване.

Часѣтъ е три следъ пладне, наблюдателитѣ ми съобщиха, че около единъ баталионѣ аскерѣ се спуща отъ Султанѣ-Тепе, който щѣще да ни загради и откъмъ северъ. Височината, северно отъ нашата позиция, е на 300 метра и, ако се заемеше отъ турцитѣ, докато е видѣло, нѣмаше да можемъ да се мръднемъ отъ окопитѣ. Извикахъ 10 души отъ срѣдния окопъ да отидатъ и заематъ височината и задържатъ турцитѣ и щомъ се стѣмни да се върнатъ, но нито единъ не мръдна отъ окопа. Извикахъ високо на взводния командиръ: „Вангелѣ Георгиевѣ! Остани тукъ на моето мѣсто, азъ ще отида!“ Следъ тѣзи ми думи момчетата извикаха; „Ще отидемъ, господинѣ капитанѣ, ти стой тукъ“.

Момчетата водиха престрелка отъ тази височина 2 часа и щомъ се стѣмни, върнаха се. Турцитѣ веднага я завзеха и откриха залпова стрелба по насъ, но безъ никакви поражения. Ние имъ отговорихме съ три залпа. Последната ми команда бѣше: „Прекрати! Приготи бомбитѣ!“ Произнесена бѣ тя високо, за да чуятъ турцитѣ. Следъ това настѣпи гробна тишина. Войскитѣ отъ западната страна презъ цѣлия день не взеха участие, а останаха въ наблюдателно положение. Часѣтъ е 9 вечерѣта; почна да вали тихъ дѣждъ. Нощѣта е тъмна, момчетата заспаха въ окопитѣ. Подиръ малко време — около 9½ часа, пристигна Чернопѣвиятъ куриерѣ и ми предаде, че четитѣ на Чернопѣва сѣ се вдигнали отъ позицията и чакатъ

Воденската чета да отиде при тѣхъ. Вдигнахъ четата и отидохме при другитѣ; тѣ бѣха на седловината между дветѣ позиции. Щомъ пристигнахме, Чернопѣвѣ ме посрещна, ржкувахме се и ми каза: „Нѣколко години сѣмъ ходилъ изъ Македония, много сражения сѣмъ ималъ съ аскерѣ и башибозуци, но такова сразяване, каквото имъ дадохме днесъ, не ми се е случвало; браво на Воденската чета; да живѣе свободна Македония!“

Решихме да отстѣпимъ на северъ, къмъ границата, като Воденската чета върви въ опаската на колоната. Движението ще се извърши въ една линия — четниците единъ задъ другъ, и понеже нощѣта е много тъмна — на една крачка нищо се не вижда, то хората да се държатъ съ ржце, т. е., като се почне отъ куриера, който върви най-напредъ, за него се държи първиятъ, а за него вто-

Край изомруднитѣ води на рѣка Бистрица.

риятъ и т. н. до последния четникѣ отъ колоната. Куриерѣтъ трѣгна напредъ и следъ него Чернопѣвѣ. Едно ми правѣше впечатление: защо войводитѣ на другитѣ чети не застанаха опредѣлъ на своитѣ чети, а се нередиха непосредствено следъ Чернопѣва и трѣгнаха. Ако бѣха останали войводитѣ всѣкой предъ своята чета, може би, нѣмаше да се случи това, което стана. Не бѣхме изменили нито единъ клм., момчетата, които вървѣха предъ Воденската чета, спрѣха и ми се предаде: „Попѣ Стойо и още нѣколко души се откъснали отъ преднитѣ редици и не се знае накѣде сѣ заминали“. Нощѣта тъмна — нищо се не вижда; трѣбва да се пази тишина; всичкитѣ момчета се струпана около мене и всѣкой искаше да бѣде до мене. Никога не сѣмъ изпитвалъ такова душевно терзание, както презъ тѣзи минути — да спасявамъ живота на толкова ценни българи, при обстановка отъ най-лошитѣ. Ако бѣше само Воденската чета, може би, щѣхме да се измъкнемъ отъ огнения обржчъ безъ загуби, защото щѣхъ да се уповавамъ на себе си и щѣхъ да взема още отначало съответни мѣрки, а нѣмаше да се надѣвамъ, че имамъ отпредъ куриерѣ. Наредихъ момчетата въ една редица — единъ задъ другъ, и имъ казахъ да пазятъ пълна тишина. Не бѣхме изменили още 200—300 крачки по взетата отъ мене посока, почнаха да викатъ: „Кѣде е капитанѣтъ?“ Азъ трѣбваше да имъ се обаждамъ. Но не стигаше само това, а всѣкой

желаеше да се държи за куртката ми. Непосредствено зад мене се движеха: Стефанъ Мандаловъ, отличенъ българинъ (отъ Шипъ или Прилепъ, негома да си припомня), Московъ — старши подофицеръ — и двамата отъ Чернопъевата чета, Вангелъ Георгиевъ (и днесъ живъ) отъ Воденската чета. Веригитъ отъ охранението на турскитъ войски минахме, заставитъ сжщо, но попаднахме всрѣдъ бивацитъ имъ. Наближили бѣхме източно отъ с. Мишино и когато излѣзнахъ отъ гората на края на една поляна, свѣтна цигара предъ мене. Дадохъ знакъ да седнатъ момчетата съ подръпване дрехата къмъ земята на този, който се държеше за мене и този знакъ се предаваше до последния. Изпратихъ Стефанъ Мандалова и Московова на 50—60 крачки напредъ, за да разузнаятъ,

турцитъ не мръднаха отъ мѣстата си въ тъмнината. Наближаваше скоро да се съмне, трѣбваше да се търси изходъ.

Поведохъ момчетата по посока на „Китка“, следъ като прекратиха турцитъ стрелбата, презъ букова гора, но не бѣхме изменили още нито единъ клм., азъ почувствувахъ такова изтощение и такава дрѣмка ме обхвана, щото не бѣхъ въ състояние да направя нито една крачка напредъ. Спрѣхъ, казахъ на момчетата да седнатъ, легнахъ върху колѣнетъ на Вангелъ Георгиева, дъждъ продължаваше да вали и веднага съмъ заспахъ. Следъ 4—5 минути, обаче, се изсипаха стотици куршуми по посока на насъ и отъ много близко разстояние, повтори се сжщото и се потрети — затрупани бѣхме отъ шума и клончета отъ дърветата. Насочвали

Партизанскиятъ отрядъ на войводата Борисъ Илчевъ — Берковчанина, който презъ време на Балканската война действуваше въ тила на турцитъ. (Снимката е направена въ гр. Солунъ, следъ превземането му отъ българскитъ войски).

но не бѣха се изменили и 5 минути, турцитъ откриха стрелба отвсѣкжде. Московъ падна убитъ намѣсто, а Мандаловъ, раненъ тежко, едва достигна до мене и другитъ момчета и почна да ни моли да го застреляме. Последнитъ думи на Мандалова бѣха: *„Кажете на Македония, че азъ си изпълнихъ дълга; да живее свободна Македонија!“* Последната дума не можѣ да изкаже. Богъ да го прости! Той падна на една полянка югоизточно отъ с. Мишино, Турцитъ стрелбата продължаваха усилено, но безразборно. Момчетата почнаха да викатъ високо: *„Кжде е капитантъ?“* Турцитъ отговаряха: *„Утепахме го!“* Тукъ падна убитъ Славчо — младо момче отъ Воденско и войникъ отъ 8. пехотенъ полкъ, който се държеше за мене. Събраха се около 50—60 момчета при мене и бѣхме всрѣдъ адския трѣсъкъ отъ маузеровитъ пушки, но въ тъмнината, и бѣхме седнали (ние не стреляхме), та други жертви не дадохме. Много отъ момчетата се заблудиха и се изгубиха по различни посоки. Всрѣдъ бивачното разположение бѣхме на турцитъ; повече отъ единъ часъ стояхме на сжщото мѣсто;

сме се право на една група аскеръ, разположена на бивакъ на една поляна. Ако не бѣше ме съборила дрѣмката, щѣхме да излѣзнемъ на поляната, кждето до единъ щѣхме да бждемъ избити. Огънятъ (стрелбата) турцитъ сж насочвали само по шума, който сж чували, като сме вървѣли презъ гората, но като сме спрѣли, какво сж помислили, незная — пакъ откриха огънь! Следъ стрелбата веднага скочихъ и извикахъ: *„Следъ мене момчета!“* Това ми бѣше последното виждане съ тия скъпи и мили мои другари. Продължаваше да вали дъждъ. Нощта бѣше къмъ края си, следъ часъ, часъ и половина ще се съмне. Когато излѣзнахъ отъ гората, на голото, изпрѣчи се предъ мене сипей, отстрани папрадъ, а отгоре канара въ видъ на гребенъ. Следъ мене на 40—50 крачки следваха нѣколко души отъ момчетата.

Зазорило се бѣше вече. Вмигъ свѣтна огнено платно отъ канарата — залпъ. Азъ случайно съмъ билъ попадналъ въ мъртвото пространство и куршумитъ не ме закачиха. Залегнахъ въ камънитъ, като несъзнателно съмъ се обърналъ назадъ — кржгомъ.

Видѣхъ, че четирима отъ момчетата паднаха убити, а нѣколко души избѣгаха назадъ въ гората, по които турцитѣ продължаваха да стрелятъ съ залпове 2—3 минути. Отъ тази минута останахъ самъ вече. Предполагахъ да заема сжщата канара, която турцитѣ, по всѣка вѣроятностъ, сж я заели още отъ вечерята.

6. септемврий. На югъ и въ ската на върха „Китка“ съмъ, съмнало се бѣше. Както бѣхъ залегналъ, можехъ да стрелямъ напредъ и встрани; задъ мене канаритѣ — недостъпни. Турцитѣ водѣха вече безразборна стрелба отъ канаритѣ и въ гората. Отвреме навреме чувахъ псуване, проклинане и охкане (стенене). Борбата се водѣше по групи и по единично безъ команда, както отъ страна на турцитѣ, така и отъ страна на четниците. Отникжде не се чувахъ изстрели отъ четниците, които се откъснаха съ *куриера* и *Чернопѣва*. Курьерътъ ги бѣше превелъ и не бѣха дали никакви жертви. Куршумитѣ, които плѣскаха около мене въ камънитѣ, престанаха. Турските войници бѣха се прѣснали изъ гората, за да търсятъ паднали четници и ги обиратъ, и азъ прекратихъ да стрелямъ.

Къмъ пладне бѣше, единъ турски войникъ, нейде отъ върха на „Китка“, пѣше пѣсенята: *„Снощи ми е Янка на чардак излъзнала, въ малка градинка погледнала и на ранъ бѣлъ босилекъ думала“*. Презъ всичкото време, докато се намирахъ въ съседство съ турските войници на 4., 5., 6. и 7. септемврий 1903 година, не чухъ разговоръ, викане, псуване и проклинане на друго наречие, освенъ на чисто български езикъ. Мобилизиранитѣ турски войски бѣха отъ Битолско, Скопско, Прилепско и Шипско. Стъмнило се бѣше, пушечни изстрели отникжде не се чувахъ. На 200—300 метра отъ западната ми страна, на една полянка, чувахъ разпореждане да се разположатъ на почивка единъ батальонъ войници и се заповѣдваше да се събиратъ дърва за огньове, но следъ малко последва друга заповѣдъ: да се не палятъ огньове, защото имало още живи комити въ гората. Постове поставиха навсѣкжде, за да охраняватъ почиващия аскеръ. Войницитѣ, които отиваха за вода — това разбирахъ по дрънкането на манеркитѣ, щомъ като достигаха до постоветѣ, биваха спирани съ високъ гласъ: „Кой иде?“ Отговоръ — „Аскеръ!“ По това разбрахъ, че пропуската е „аскеръ“. Нощта е тъмна; решихъ да ставамъ, но стояхъ на сжщото мѣсто повече отъ 20 минути, понеже краката ми бѣха изтрѣпнали. Презъ това време чувахъ нейде да лае овчарско куче, но следъ малко пропукаха пушки. По това разбрахъ, че лаенето не е на истинско куче, а нѣкой войникъ отъ арнаутскитѣ батальони е имитиралъ гласа на куче и нѣкой отъ четниците се е насочвалъ къмъ тази посока. Тръгнахъ право назадъ откъдето сутринята бѣхъ излъзналъ отъ гората, преминахъ постоветѣ и влѣзнахъ въ гората.

На 7. септемврий презъ деня прекарахъ на северъ отъ селото Цера въ гората, вечерята дѣждъ и снѣгъ завалѣ.

8. септемврий. Отникжде не се чувахъ пушечни изстрели сутринята, освенъ около пладне се почна честа стрелба на около 1 км. далечъ отъ мене на югъ, която не продължи повече отъ единъ часъ. Отпосле се научихъ, че една група четници (10 души) били открити и избити. Приближавамъ гребена, който дѣли районитѣ на селата Цера и Саса. Движехъ се презъ букова дребна гора по една тѣсна пътека; вмигъ предъ мене се появиа четниците отъ Воденската чета — весели и засмѣни съ сжщото въоръжение, съ каквото бѣха въоръжени. Едни отъ тѣхъ ми даваха хлѣбъ, други сирене, трети цигари; вземахъ цигара, турихъ я до устата си, но, когато се сепнахъ, предъ мене нѣмаше нищо; по-

Въ Скопска Черногория.

втори се и се потрети сжщото — *илюзия*. Това нѣщо ме подѣсти, че не съмъ ялъ нищо на 4., 5., 6., 7. и презъ този денъ 8. септемврий. Почнахъ да късамъ букова шума, макаръ че бѣше вече твърда, но три хапки хапнахъ. По една случайностъ предъ менъ изпъкна едно момче на около 20 години, което, като ме видѣ, остана на мѣстото си като заковано. Запитахъ го отъ кое село е и кжде отива; отговори ми, че е отъ Цера и че отива да спи въ една колиба, защото немогло да влѣзе въ селото — имало аскеръ. Момчето задържахъ при мене и щомъ се стъмни, заведе ме до една кошара — при дѣдо Вълко, който ме снабди съ храна и до сутринята ме предаде на други и, докато ме преведоха презъ границата, петъ души се смѣняваха, безъ да обръщатъ внимание, че излагатъ на смъртна опасност не само себе си, но и семействата си. Запитвахъ водачитѣ: като ме виждатъ децата, нѣма ли да кажатъ на турцитѣ, че комити сж дохождали на кошаритѣ? Отговориха ми: *„Нашитѣ деца могатъ ди ги свкатъ на парчета турцитѣ, пакъ нѣма да кажатъ, че комити сж минавали оттукъ. Тѣ (децата) знаятъ, че комити идватъ по нашитѣ мѣста, за да се освободнѣтъ отъ турцитѣ“*.

На 10. септемврий, сутринята, преминахъ гра-

ницата и презъ деня стигнахъ въ селото Сажда-
никъ, Кюстендилско; тамъ намърихъ много момчета
отъ Чернопфевата чета, които ме посрещнаха като
истински братя. „Нашиятъ капитанъ е живъ!“ —
извикаха тѣ.

Загуби отъ едната и другата страна имаше:
четници убити 75 души въ сраженията на 5., 6. и
7. септемврий. Убити турски войници, по събра-
нитѣ сведения, 380 души. Толкова жертви дадохме,
благодарение на нещастната случка съ попъ Стойо,

който бѣше неволна причина да се откъснатъ тол-
кова четници отъ общата колона и куриера.

Четитѣ не можаха да постигнатъ целта, за
която бѣха изпратени, по следнитѣ причини: 1) къс-
ното имъ тръгване за Македония, когато Крушов-
ското въстание бѣше почти потушено; 2) многото
турски войски, струпани по посока на движе-
нието на четитѣ и 3) невявяването на куриери, безъ
който бѣше трудно и даже невъзможно движението
на четитѣ, понеже навсѣкжде бѣше заето съ войски.

Ичко Димитровъ — Гюпчевъ

(Изъ революционнитѣ борби въ Паякъ планина)

[Продължение отъ книга 9 (29)].

Следъ кратко престояване въ Корнишорската
планина, Ичко узнава, че въ с. Радомиръ пребива-
ватъ шестима ренегати — другари на Трайо Курлевъ,
който сж били дошли тукъ да пиршествуватъ на

формено сражение. Молбитѣ на селянитѣ сватбари
само склонили бега да предаде пушката и револ-
вера си, следъ което Ичко му повърналъ револ-
вера. Тукъ, предъ сватбаритѣ и бега, шестимата ре-
негати били вързани съ вжжета и изведени изъ къщата и село-
то, а на селския бегъ Ичко далъ едно писмо да го предаде на
Ениджевардарския каймака-
минъ, въ което му съобщавалъ,
че лично той обезоржилъ
шестимата негови стражари, ко-
ито отвежда съ себе си въ пла-
нината, за да му дадатъ отчетъ
за поведението си при изгаря-
нето на с. Крива. Съ себе си
Ичко взелъ свирачитѣ и тѣпа-
наритѣ, която по пжтя отъ
с. Радомиръ до Корнишорската
планина ги накаралъ да свирятъ
предъ четата. Следъ това Ичко
заповѣдалъ на свирачитѣ да се
върнатъ обратно въ селото, до
което трѣбвало по пжтя пакъ
да свирятъ, а ренегатитѣ завелъ
въ планината, дето четиримата
екзекутиралъ, а двамата пус-

Кжтъ отъ градъ Гумендже

една селска сватба. Ичко гори отъ желание да имъ
отмъсти за държането имъ и поведението имъ при
изгарянето на с. Крива и съ едно отдѣление от-
брани свои другари въ сжбота вечерята срещу не-
дѣля се озовалъ въ селото.

Тукъ той узнава, че заедно съ шестимата ре-
негати въ къщата на момковата сватба е и селски-
ятъ бегъ съ двама още свои спахии. Тогава Ичко
оставилъ часть отъ момчетата си внѣ отъ селото,
като имъ заповѣдалъ да пазятъ изходнитѣ пжтища,
а той съ голѣмата часть отъ дружината си обкрж-
жилъ къщата, въ която се веселели сватбаритѣ за-
едно съ ренегатитѣ и селския бегъ. Обкржжаването
на къщата и навлизането въ нея при сватбаритѣ
станало така бързо и внушително, че правителстве-
ната стража — ренегатитѣ, бегътъ и спахийтѣ —
останали вкаменени. Сватбаритѣ селяни сжщо сж
останали смаяни и не знаели какво да правятъ. Една
отъ първата работа на четата е била да обезоржи
ренегатитѣ; това тя извършила много леко: още
съ влизането четникътъ Ичко Траяновъ съ друга-
ритѣ си турилъ ржка на оставенитѣ на страна б
маузерови пушки. Следъ това били обезоржжени и
двамата сеймени, безъ да се съпротивляватъ. Сел-
скиятъ бегъ, обаче, не рачилъ да предаде оржжи-
ето си, вследствие на което едва не се дошло до

налъ на свобода. На отиване къмъ селата Ливада
и Купа четата на Ичко се натъкнала на движещи
се по билото на планината войсковы части, съ които
тя е влѣзла въ престрелка при в. Байрацитѣ. Вой-
ската не се ангажирала въ дълго сражение, а зами-
нала къмъ Ениджевардаръ, къмъ кждето тя оти-
вала, навѣрно, по нареждане, а четата продължила
пжтя си на изтокъ — къмъ Гевгелий.

До 25. септемврий Ичко още не знае, че въ
България, Сърбия, Гърция и Черна-Гора е обявена
мобилизация и че последната, най-малката съюзница
отъ балканския съюзъ — Черна Гора — е вече въ
война съ Турция. Но отъ Данго, неговъ десетаръ,
той вече знаелъ, че между България и Гърция има
съюзъ противъ Турция. Данговиятъ братъ, който,
като бившъ андартинъ, живѣелъ въ Атина, билъ
съобщилъ това на брата си, а този последниятъ—на
своя шефъ Ичко. Освенъ това при неговата чета
прииждали постоянно селяни, които не искали да оти-
датъ въ редовитѣ на турската армия, която, поради
усложнитѣ се политически обстоятелства, бѣ пови-
кана подъ знамената. Поради това Ичко намърилъ за
благоразумно да се оттегли въ Кожухъ планина, за да
въоржжи и облѣче новитѣ си четници, както и да се
пригответи за нови акции, които му предстоятъ да
извърши по желѣзопжтната линия Солунъ—Скопие.

Както е известно, на 5. октомври 1912 год., балканската война бѣ обявена. Четитѣ авангарди на българската и съюзитѣ армии, а именно тия на Дяконѣ Евстатий, Григорѣ Джунджуфиловѣ, Христо Цвѣтовѣ, Георги попѣ Христовѣ, Павелѣ Христовѣ, Марко Ивановѣ, Алеко Джорлевѣ, Алексо Стефановѣ, Василѣ Чекаларовѣ, Славчо Пирчевѣ, Христо Силяновѣ и Константинѣ Дзековѣ — въ сѣщия день се намирали въ планината Плачковица, а следъ 2 дня, следъ като минали Вардара северно отъ Гевгелий, около Удово и Градецѣ, се озовали въ Сирменинската планина, дето се намиралъ и

Гевгелий, Нжде, Ливада, Ениджевардарѣ и Гумендже.

Отъ друга страна Ичко съ своята многобройна, но зле обмандирана и въоръжена чета, следъ като събралъ складираниѣ при идването си експлозивни, се упжилъ къмъ Удово съ задача да разруши голѣмия мостъ на Вардара при Удово. Когато, обаче, на 18 с. м. той пристигналъ въ Удово, тукъ вече заварилъ авангардѣ отъ сръбска кавалерия, началникѣтъ на който разрешилъ на Ичко да облѣче и въоръжи четата си отъ изоставенитѣ отъ турцитѣ муниции и дрехи. Веднага

Четата на войводата Шеро.

Ичко. Сега — и тукъ именно — Ичко узнава за балканския съюзъ и предстоящата война. Отъ пристигналиѣ тукъ войводи Ичко получилъ инструкции, какъ да действува, за да бѣде полезенъ на освободителнитѣ войски. Това, което той узналъ отъ пристигналиѣ войводи, вече виждалъ го на дѣло: качацитѣ се умножавали, телеграфнитѣ съобщения отсамъ и отатѣкъ Вардара вече се кжсали и дочувалъ се вече и далечниятъ кѣнтежъ на артилерийска стрелба на североизтокъ и югозападъ. На 16. октомври вече грѣцкитѣ войски сж въ Дурла планина и, подпомогнати отъ четата на Христо Аргировѣ-Чауша, нападнали гр. Берѣ, а после Негушѣ, отдето турскитѣ войски се оттеглили въ Ениджевардарѣ. Въ сѣщото време четата на Константинѣ Дзекова, която се бѣше отдѣлила отъ Ичквата, обикаляше билото на Паякъ планина и бѣше скжсала телеграфнитѣ съобщения между

следъ това Ичко заминалъ на югъ къмъ Гевгелий, съ цель да го завземе. Когато, обаче, той пристигналъ — това е било на 19. октомври — градѣтъ билъ опразненъ отъ официалнитѣ турски лица и войската и предаденъ на временна комисија отъ граждани, която трѣбвало да се грижи за реда и безопасността на гражданитѣ и града. Комисијата не допуснала четата на Ичко да влѣзне въ града, но той, предрешенъ, влѣзналъ въ града, разузналъ положението и на другия день заелъ градската казарма, въ която се настанилъ съ четата си. И тѣй, градѣтъ Гевгелий билъ опразненъ отъ турцитѣ, а управлението му бидо оставено въ ржцетѣ на временна комисија отъ мѣстни граждани, която се грижела за реда и тишината въ града и която следъ нѣколко дни го предала на началника на пристигналия тукъ сръбски кавалерийски авангарденъ отрядъ.

На 19. октомври гръцките войски вече бяха съсредоточени срещу Ениджевардарь и, подпомогнати от четите на Христо Аргиров-Чауша и стария Вьндьо, влѣзоха въ сражение съ турците, следъ което на другия денъ, 20. октомври, градътъ бѣ опразненъ отъ турците, които въ безпорядкъ отстъпиха къмъ Солунъ, а следъ тѣхъ стѣпка по стѣпка вървѣха гърците, безъ да заематъ Боймията, заемаща пространството между р. Вардарь и двата Паячки клона Погледь и Гьндачь съ главното селище Гумендже.

Презъ сѣщия денъ — 19. октомври — чиновниците и войсковите отдѣления въ Гумендже получили нареждане да напуснатъ града и да заминатъ за Солунъ. Презъ ноцта срещу 20. октомври, всички, безъ де бждатъ усѣтени отъ населението, напуснали града и следъ като минали

македонска подобласть Боймия, въ която действуваше четата на Митре Робкова, единъ отъ главните помощници на Ичко Димитрова. Когато на 20. октомври гражданите отъ Гумендже осъзнали, видѣли, че градътъ е опразненъ отъ турците, а комшиите боязливо се събирали и коментирали новото положение. Рано сутринта още тѣ забелязали да се движатъ по главната улица („Баклицата“) трима ренегати, които се спрѣли предъ кѣщата на тюфекчията Христо Гологановъ. Тукъ тѣ сѣ дошли да си прибератъ дадената по-рано за поправка повредена тѣхна пушка, която, обаче, тюфекчията, по съвета на брата си Гоно, не искалъ да имъ я предаде. Тогава тѣ почнали да стрелятъ въ кѣщата, отъ която братътъ на тюфекчията, Гоно Гологановъ, почналъ сѣщо да стреля и наранилъ тежко Манчо Карауцова. Въ сѣщото

време почналъ да стреля по ренегатите и сѣседътъ Иванъ Марчоновъ, та ренегатите ударили на бѣгъ и се изпокрили по бахчитѣ и гъркоманските кѣщи. Тази престрелка дала поводъ да се разрази народната яростъ противъ ренегатите. Къмъ мѣстото на стрелбата се затекли група граждани и бѣжанци отъ с. Крива и, въоръжени кои съ сѣкири, кои съ голѣми касапски ножове, почнали да гонятъ ренегатите. Ранениятъ Мицо Карпуцовъ билъ хванатъ отъ тѣлпата за краката и, влаченъ по главната улица, билъ изведенъ вьнъ отъ града на „Попъ Стоянови порти“, дето мртвото му тѣло било изложено на голѣма клада. Оттукъ тѣлпата се упѣтила къмъ кѣщата на ренегата-стражарь Мицо Джутевъ и разграбила покѣщината му, която се състояла

Старата българска черква въ Гумендже, въ която презъ 1866 година почнало да се служи на славяно-български езикъ.

р. Вардарь между Боймица и Карасуле, разрушили съ динамитъ нѣколко ракли на голѣмия жельзопѣтенъ мостъ при станция Гумендже и направили недостѣпна за редовни войскови движения цѣлата

отъ откраднати вещи отъ изгорѣлото село Крива. Възбудената тѣлпа буйствувала до вечерта, когато въ града пристигнала четата на Митре Робковъ, посрещната тържествено отъ цѣлото гражданство.

(Следва).

Пѣйо Радевъ-Гарваловъ

1876—1907 г.

Пѣйо Радевъ-Гарваловъ е роденъ презъ 1876 година въ гр. Чирпанъ. Той бѣше отъ близките приятели на Пѣйо К. Яворова, съ когото бѣха съврѣстници и другари още отъ ученичката скамейка. Той бѣше мургавъ, строенъ и внушителенъ младежъ. Скромность и благодушие витаеше въ неговата душа, но при все това той бѣше упоритъ, характеренъ и волеви човѣкъ. Отъ неговия орловъ погледъ и прямолинейность и другари, и противници свеждаха очи. Като дете на бедно семейство, той съ много лишения завърши Загребския университетъ съ титлата магистъръ по фармацията. Като жельзопѣтенъ аптекаръ при гара София, Лжжене и другаде, той се ползуваше съ добро име и бѣ обичанъ отъ гражданството.

Илинденската епопея, провила се въ масово и спонтанно революционно движение, изненада цѣла

Европа. ВМРО очуди свѣта съ своята бойкостъ и издрѣжливостъ. Въ интелгенцията заговори обществената съвѣсть и нейниятъ гласъ озари лицата на младежта и я изправи предъ олтаря на саможертвата. Между мнозината идеалисти, които въ своята най-крехка възраст напуснаха гимназии и университети и влѣзоха въ предѣлитѣ на Македония бойна, кждето съ пушка на рамо да отстояватъ каузата на въстаналия робъ, който бѣ грабналь оржие да извоюва своята делѣна свобода, се нареди и Пѣйо Гарваловъ.

Така Гарваловъ напусна своето поприще, което му обещавахе състояние и разкошенъ животъ. Нито молбите на неговите близки, които виждаха неговото блестяще бждеще, нито пъкъ сълзите на неговата стара майка бѣха въ състояние да го отклонятъ отъ предначертания пътъ. Той се прости

съ своята стара майка, презрѣ всички облаги и се понесе съ своята стихия къмъ Долината на Сълзитѣ, където, въ борба съ народнитѣ потисници, да подаде своята дѣсница на брата — робѣ. Той бѣше отъ оная фаланга идеалисти, въ очитѣ на които ВМРО стоеше надъ всичко. Тя бѣше за тѣхъ всесилна и вездесѣща, на която тѣ служеха съ своята беззаветна преданостъ.

Въ широката и необятна душа на бунтовника Гарваловъ се бѣ приютило по нѣщичко отъ твърдата вѣра на Гоце въ Дѣлото, отъ убедителното слово на Даме, отъ организаторскитѣ способности на Михалъ Попето, отъ безумната храбростъ на Чернопѣва, отъ хладнокървието на Орцето и отъ демоничния вихренъ полетъ на Кръстю Асенова.

Въ Сѣрския революционеръ окръгъ бързо го оцениха и отъ четникъ той скоро стана членъ на окръжния комитетъ, съ обектъ Драмско. Този районъ бѣше въ рѣцетѣ на грѣцката пропаганда, която разполагаше съ грамадни парични срѣдства, поддържана открито отъ турската официална властъ, която прилагаше девиза: „раздѣляй и владѣй“, но това не го отчая. Той бѣше решилъ да се бори съ пропагандата съ всички срѣдства и методи на революционния обсегъ.

Революционната дейностъ на Пѣйо Гарвалова е единъ дълъгъ низъ отъ смѣли вихрени набѣги противъ грѣцката пропаганда и турската войска, съ които дѣла той внесе униние и загриженостъ всрѣдъ противника и укрепилъ вѣрата за по-добри бѣждини всрѣдъ народнитѣ маси и революционнитѣ кадри на организацията въ Драмско. Дѣлата на Пѣйо винаги бѣха изпълнени съ широкъ замахъ и съ най-голъма вѣра за нанасяне силенъ ударъ всрѣдъ редоветѣ на противника.

За неговата смѣла терористична дейностъ черпя сведения отъ едно писмо изъ Македония, печатано въ списание „Нашъ Животъ“, година I, книжка VII, отъ априлъ 1907 г., което следъ редъ усилия намѣрихъ въ Народната библиотека и отъ което правя следнитѣ извадки:

... Следъ нѣколко изстѣпления на грѣцитѣ: убиството на Караманова, Георги Коджабашията и други нѣкои изстѣпления на Драмския грѣцки владика, става нужда да се яви на снената районната чета. Тя се състоеше отъ 18 души и се движеше въ района раздробена. Срещу Петровденъ 1906 г., тя се събра въ Х., водена отъ Михаилъ Даневъ, Пѣйо Радевъ-Гарваловъ и др. Обмислюва се цѣла нощъ какво да се приеме. Войводитѣ се спрѣха на следното кърваво решение: трима да се явятъ въ 1 часа надвечеръ въ Драма и да нападатъ Казиното, където се събиратъ грѣцкитѣ първенци. Други трима въ сѣщия день и часъ да се явятъ въ село Плѣвня, другъ грѣцки центъръ съ класно грѣцко училище, и сѣщо да нападатъ грѣцкото кафене, а останалитѣ да направятъ въ сѣщия день и въ сѣщия часъ четнишко нападение на с. Горенци—

седалище на грѣцкия владишки замѣстникъ. Решението бѣ дръзко. Изискваше жертви, но важното бѣ да се успѣе, т. е. да се предвидятъ всички случайности, за да не се осуети плана. И това се постигна. Войводитѣ и четничитѣ бѣха нѣколко годишни, значи, опитни нелегални работници — на това единичко се дължеше успѣхътъ. Ето по редъ акциитѣ:

Въ Драма: Акцията се повѣри на Пѣйо Радева-Гарвалова, отъ гр. Чирпанъ, свършилъ по аптекарството въ Загребъ. Негови сподвижници бѣха Димитъръ Каракузовъ отъ с. Калапотъ, Драмско, и Димо попъ Игнатовъ отъ Битолско. Тѣ се облѣкоха въ хубави европейски дрехи, туриха си чисти аленни фесове и слѣзоха въ Драма като пѣтници. Носѣха само револвери и по една бомба. Планътъ имъ бѣше: надвечеръ ще тръгнатъ на разходка заедно съ всички драмчани и на мръкване, точно въ 1 часа по турски, ще нападатъ Казиното. Трудността бѣ, че въ Драма организацията нѣмаше своя стрѣха, при туй градътъ е всрѣдъ поле; до стѣпенъ е само за легална нога. Трѣбвало би да се слѣзе на ханъ. Ето разказа на единичкия оцѣлъ отъ тримата наши терористи — Пѣйо Радевъ-Гарваловъ:

„За пръвъ пѣтъ слизахъ въ Драма, бѣхъ твърде угриженъ за успѣха на предприятието, не мислѣхъ да оцѣля и не запомнихъ отъ коя страна влѣзохме. Туй бѣше много важно. После ми причини неописуеми мъки. Каруцарѣтъ ни остави въ едно кафене съ градина вѣнъ отъ града. Ние, прилично облѣчени, изпихме бавно кафетата и когато плѣзна цѣлятъ градъ на вечерни разходки, слѣхме се съ шарения вѣтъ отъ турци, гърци и евреи; млѣчахме, отминавахме предпазливо тия, които ни заглеждаха по-подозрително и най-после се озовахме въ всрѣдъ града, като си въртѣхме тѣнкитѣ бастунчета. Димитъръ Каракузовъ, като тукашень, ни изведе еднажъ край Казиното, огледахме го хубаво, погледнахме си часовничитѣ и отминахме. Не бѣше още часътъ тѣкмо единъ. Казиното бѣ като кафене „Македония“ въ София, на жгълъ, съ два реда голѣми прозорци и врати твърде голѣми и широко разтворени. То бѣше пълно съ отборъ отъ грѣцки свѣтъ въ града и бѣше твърде открито, напълно пригодно за бомбитѣ ни. Това ни зарадва, а и развълнува. Почувствувахме, че планътъ ни ще успѣе по-блѣскаво отколкото предполагаме, ко-

гато го вземахме въ горитѣ. Другаритѣ ми обвзе нетърпение, искаха веднага да се върнемъ и да свършимъ, но у мене се намѣри коравина да ги въздръжа, за да изпълня плана буквално. Ние заобиколихме нѣколко улици и пунктомъ въ 1 часа бѣхме предъ Казиното. То бѣ както преди препълнено съ свѣтъ. Разпредѣлили си бѣхме мѣста: Каракузовъ ще действува отъ входа, азъ презъ отворенитѣ прозорци отъ едната страна, а Димо попъ Игнатовъ отъ другата — сѣщо презъ прозорцитѣ. Каракузовъ бѣше снаженъ, внушителенъ. Той щѣше да отбие съ фигурата си бѣгачитѣ къмъ прозорцитѣ отъ двѣтѣ страни и щѣше да ги изложи на нашитѣ бомби и револвери. Предъ кафенето е имало трима запти, но ние не ги забелязахме. Не можеше да ги забележимъ, защото не мислѣхме да оцѣляваме. Задачата ни бѣ не да отмѣстяваме, а да стъркушимъ грѣцкия тероръ съ беззаветността на самопожертвувани членове на всесилната и вездесѣща организация. Така разбирахме, а и такава бѣше задачата, която изпълнявахме. Застанали бѣхме въ жгѣла по на нѣколко метра единъ отъ другъ, все още съ бастунчета въ рѣцетѣ си. Пръвъ изгърва бастуня си Каракузовъ, съ цигара въ уста, която ужъ ще пали. Наведе се да вземе бастуня и съ всичка сила метна бомбата въ кафенето. Гърмътъ бѣше ужасенъ. За моментъ всичко се вдърви, притъмня и после хукнаха къмъ прозорцитѣ. Последваха нашитѣ бомби. А задъ насъ вече гърмѣха револвери. Това бѣха заптиитѣ, които ние тѣлърва видѣхме. Мигъ бѣше туй. Изгубихъ другаритѣ си. Азъ стреляхъ и бѣгахъ по улицата. Тя опустя предъ мене, после опустя и задъ мене. Не знамъ какъ се озовахъ всрѣдъ турскитѣ гробища, и се спотаихъ задъ голѣмъ камѣкъ. На това

мѣсто стoяхъ две денонощия. Първата нощъ не посмѣхъ да излѣза, защото биха ме хванали; вѣрвахъ да е обсаденъ градътъ. Втората нощъ вече съзнахъ, че не знамъ на къде да вървя, нито знаехъ града, нито пъкъ помнѣхъ откъде влѣзохме. Мжчеше ме жажда, а повече сънъ, но устояхъ. Ако усѣтѣхъ, че ще ме обори сънътъ, щѣхъ да се застрелямъ. На третата нощъ изпѣляхъ и се измѣкнахъ на посоки изъ града. Щастieto ме изведе въ селото, въ което бѣхме преспали при идването*.

Това бѣ въ Драма. Тамъ паднаха 11 гърци убити, повечето отъ револверитѣ на тримата ни терористи. Бомбитѣ излѣзоха несполучливи. Тѣ съ силна взривна материя се разбивали въ прахъ и убивали само тия, при които непосредствено сж падали. И по-добре. Ефектътъ бѣ желанъ. Смъртъта на двамата ни другари всрѣдъ Драма бѣ блѣскава. При това между падналитѣ гърци бѣ и председателятъ на комитета имъ — директорътъ на „Балтото“. Много богатъ, фанатикъ и неоспорваемъ отъ никого глава на гърцизма въ окръга. Щастливъ случай за нашия атентатъ. Той изкупуваше материално дветѣ ни жертви. Успѣхътъ на предприятието бѣше пълненъ: настрѣхна окръжieto съ двата града Драма и Кавала. За нѣколко дни и дветѣ страни се затаиха. Помежду бѣ загадката. Атентатътъ въ Драма бѣ извършенъ отъ трима, а се намѣриха само два трупа. Смѣли куриери слѣзоха въ Драма и донесоха новината, че между убититѣ не е Пѣйо Радевъ-Гарваловъ. Гърцитѣ и турцитѣ сжщо мѣлвѣха, че сж видѣли и трети: лично момче, което ще трѣбвало да е войводата, но което изчезнало. Туй бѣше невѣроятно. Въ Драма нѣмаше българи, а за турци и гърци излизаше, че и тамъ има организация. Кой инѣкъ би укривъ терориста. Ние два дена чакахме съ замрѣло сърдце изчезналия, но отъ него нѣмаше ни поменъ; оплакахме го. Тре-

тата нощъ на съмнуване ни събудиха две моми сестри, отърчали и не могатъ да говорятъ, плачатъ и се смѣятъ: Пѣйо Радевъ-Гарваловъ се вмѣкналь у тѣхъ, позналь имъ дома, обадиль имъ се и се изгубиль.

Така беззаветно Пѣйо броди Драмско, докато на 6. априль 1907 година заедно съ студента Филевъ влиза въ с. Баница — Сѣрско, по организационна работа. Тамъ бива откритъ отъ аскера и, за да не попадне въ ржцетѣ на турската войска, той изважда своя револверъ и отправя единъ ударъ въ сърдцето си.

Следъ минута и Филевъ се разстрелва.

Следъ тия два револверни изстрела, аскерътъ влиза, обаче, намира само труповетѣ на Гарвалова и Филева.

Смъртъта на Пѣйо Гарвалова бѣ посрещната и отъ легалнитѣ и отъ нелегалнитѣ дейци въ Сѣрския революционенъ окръгъ съ голѣма скръбъ, тѣй като презъ които села бѣ преминаль, той бѣ оставиль диря.

Драмчани и Сѣрчани никога не ще забравятъ богатата усмивка на Пѣйо, който и въ най-страшнитѣ минути срѣщаше опасността съ усмивка на уста.

Пѣйо е живъ въ душитѣ и сърдцата на останалитѣ живи.

Стефанъ Аврамовъ.

Ненадейни гости

Изъ революционния животъ въ Костурско презъ 1904 година

Жителитѣ на с. Черешница, следъ службата на второто Възкресение, насѣдаха по поляната, която ограждаше черквата. Едни заиграха на карти, а други съ тжга гледаха развалинитѣ на своитѣ кѣщи. Въ тѣхнитѣ глави се нижеха споменитѣ отъ близкото минало. Тѣ всички мѣлчача.

— Лани и олимнани добре поминаме Великдено — обади се нѣкой. — Имаше ора, веселби и четници. А вая година всички сме като попарени отъ слана.

— Дека сж четницитѣ? — обади се другъ. — Отъ 7—8 месеци нищо не се чува за тѣ. Всичкитѣ се прибраа въ Бугария. Комитето е разтуренъ. Нашъ бѣше таксирато, да останеме безъ куйки и безъ имайне.

Когато между селянитѣ се водѣше този разговоръ, отъ Церо (гора надъ селото) излѣзе човѣкъ, който бързо прекоси ливадитѣ и се озова предъ тѣхъ.

Изненадата бѣше голѣма. Тѣ всички вторачиха погледи въ него и неможаха да си обяснятъ видѣнието.

Едва когато непознатиятъ каза: „Христосъ възкресе“ и почна редомъ да се ржкува, селянитѣ се опомниха и видѣха, че предъ тѣхъ стои четникъ отъ тѣзи, за които току що говорѣха.

Младъ, строенъ, облѣченъ въ типична Костурска четнишка форма и добре въоръженъ, четникътъ изкара грижливо сгъната записчица и съ погледъ пита къмъ кого да се обърни. Сжщо съ погледъ селянитѣ му посочиха лицето, къмъ което трѣбваше да се обърни.

При предаване записката момѣкътъ се именува: Трайко Дандаловъ отъ с. Горенци.

Семейството Дандаловъ бѣше известно и въ лицето на младия комита селянитѣ познаха сина на родолюбивия и неустрашимъ борець — Горенкиятъ чорбаджия Кузо Дандаловъ.

Шифрованата съ шифъръ отпреди вѣста-

нието записчица гласѣше: „Тукъ сме отъ два дни и сме безъ хлѣбъ. Ела да се видимъ.“

М. Панджаровъ**).

Селянитѣ, следъ като разбраха съдържанието на писмото и се осведомиха за числото на четницитѣ, приготвиха храна и една група се упѣти къмъ бивака. Тѣ настояха да се помоли войводата вечерята да имъ доде на гости.

Митре бѣше единъ отъ рѣдкитѣ вѣстаници въ Костурско. Овчаръ по професия, неграмотенъ, той бѣше единъ отъ първитѣ четници. Надаренъ съ природенъ умъ, той, покрай четнишкитѣ неспогоди, можа да се научи да чете и пише и на край, по разбиранията на целитѣ и задачитѣ на Организацията, той бѣше далечъ надминаль своитѣ грамотни другари — войводи.

Колкото бѣше страшенъ на видъ, толкова бѣше добъръ и съ благъ характеръ човѣкъ. За моралнитѣ му качества нѣма що да се говори. Той бѣше олицетворение на всички добродетели.

На 4. августъ 1903 год., въ време на голѣмото сражение на Бигла, неустрашимиятъ Митре получи много рани. Даже пушката му бѣ разрушена, като дървената ѝ частъ бѣ обърната на трески.

Туй обстоятелство издигна Митре въ очитѣ на населението между първитѣ юнаци и то положи голѣми грижи, както за неговото продължително лѣкуване, тѣй и за неговото запазване.

Митре не се съблазни отъ спокойния животъ въ България и не напусна Костурско. Той презъ цѣлия си четнишки животъ нито единъ день не се отдѣли отъ него.

Следъ вѣстанието, сега, за първи пѣтъ, Митре излизаше да обиколи Пополоколския районъ, кждето разрушенията бѣха най-страшни и затова той настѣпваше много предпазливо и се излагаше на лишения.

*) Подъ това име се криеше войводата Митре Влацето.

Г. Ив. Бѣлевъ

До Солунъ, Битоля и Охридъ презъ 1904 година.

[Продължение отъ книга 9 (29)]

Последниятъ, по взаимно споразумение съ първия, подпомага съ пари и материали Вътрешната организация. Управителнитѣ тѣла на дветѣ организации се сношаватъ направо безъ посредници и представителство. Тѣзи тѣла, или редовно упълномощени тѣхни делегати, се събиратъ всѣка година на съвѣщание по общи въпроси въ време и мѣсто, опредѣлени отъ Централния комитетъ на ВМРО. Временно да се спрѣ всѣка активна революционна дейность, за да се даде пълна свобода на Великитѣ сили да одѣлотворятъ своитѣ обещания за Македония.

Следъ като изложихъ устно и предадохъ писмено горнитѣ условия, изтъкнахъ голѣмото значение на такова едно наше споразумение. Казахъ, че, ако се осъществи това споразумение, въ България ще настѣпи едно отрезвление и сплотеностъ около Върховния комитетъ, а въ Македония ще има небивалъ подемъ и въодушевление срѣдъ населението, а европейскитѣ жандармерийски офицери и цивилни агенти нагледно ще видятъ сплотеността, силата и дисциплината на Организацията, ще видятъ основната порочность на турското управление и неефикасностьта на изработенитѣ реформи. Съ единъ такъвъ резултатъ пъкъ нашето дѣло ще бѣде напълно изяснено предъ Европа и разположената къмъ насъ дипломация ще има най-силния нравственъ мотивъ да подкрепи нашитѣ искания — пълна автономия за Македония и Одринско.

Следъ това размѣнихме мисли върху всѣка една точка отъ моитѣ предложения и се раздѣлихме при уговорка: на другия денъ, въ сжщото време и на сжщото мѣсто да стане втора среща, за да получа отговора на Централния комитетъ, който до това време щѣлъ да проучи направенитѣ му предложения. Въ сжщото заседание ми се заяви, че всички инциденти въ България и край границата въ Македония, автори на които сж Сан-

Появяването на селянитѣ въ бивака му толкова много го развълнува и трогна, щото той не можа да задържи сълзитѣ си.

Митре си оставаше фанатикъ вѣруващъ въ крайния успѣхъ на Дѣлото, както и преди въстанието.

Робътъ не е забравилъ и не ще забрави тоя юначенъ, честенъ и безкористенъ свой синъ. А Костурско вѣчно ще му пѣе пѣсенъта:

Ми те завъртиє, Митре, три иляди турци,
Три иляди турци, все арнаути.

Ти ми бѣше, Митре, со дванайсе души,
Со дванайсе души, се со манлиери...

А. Дамяновъ

дански и Чернопѣевъ, сж били вършени безъ знанието и мимо волята на Централния комитетъ.

При втората среща двамата членове на Централния комитетъ ми заявиха, какво Централниятъ комитетъ по принципъ приема предложението на Върховния македоно-одринския комитетъ, но безъ съгласието на окржжитѣ ръководители на Организацията, т. е. безъ едно допитване до тѣхъ, безъ единъ референдумъ, Централниятъ комитетъ не смѣлъ самъ да ангажира ВМРО въ такава една

Селото Нивци при брѣга на Прѣспанското езеро.

спогодба.—Решихме—ми се каза, да изпратимъ по тоя случай едно окржжно до ръководителитѣ и когато се получатъ отговоритѣ, тогава ще ви дадемъ своя отговоръ.

Да чакамъ въ Солунъ изпращането на окржжното и отговоритѣ на ръководителитѣ бѣ много рисковано за мене; затуй казахъ на Мирчева и Коцова, че заминавамъ за Битоля—Охридъ и тамъ да ми се съобщи деня, въ който ще мога да получа отговора.

На третия денъ заминахъ за Битоля.

Съ сжщия тренъ пътувахъ за роднитѣ си мѣста и около 208 души амнистирани заточеници, пристигнали въ Солунъ отъ Диаръ-Бекиръ (Мала-Азия)—всички македонски българи и дейци революционери: свещеници, учители, търговци, земледѣлци, четници и войводи, граждани и селяни. Отъ 310 души, заточеници преди въстанието, сега, следъ въстанието, следъ дадената обща амнистия, се върщаха по домоветѣ си само 208 души; другитѣ 102 сж били измрѣли: едни отъ болести, други сж били избити отъ турцитѣ при пътуването имъ и въ затворитѣ. Биеше само на очи, че всички заточеници бѣха бодри и весели. Тѣ разправяха ужасии за своитѣ тѣгла и патила и се радвахъ, че тѣхното дѣло, за което толкова много страдаха, се увѣнча най-сетне съ успѣхъ: намѣсата на европей-

скитѣ вѣлки сили въ управлението на Македония и въведенитѣ реформи, при изгледи да бждатѣ тѣ разширени до пълна автономия. Тренѣтѣ ехтѣше отѣ тѣхнитѣ революционни пѣсни. Съ повечето отѣ тѣх бѣхѣ се запозналѣ въ хотелѣ „Вардарѣ“, гдето последната вечерѣ се веселихме до късна доба, та почти всички заточеници знаеха, че съмѣ членѣ на Върховния македоно-одрински комитетѣ и че съмѣ взелѣ активно участие въ Илинденското въстание. Тѣ знаеха още, че въ моето първокласно купе пжтуваха и двама кореспонденти—французи,

бележки за всичко и високо заявяваха, че народѣ, като българския, който знае да цени, да почита и така да посрѣща своитѣ народни труженици, такѣвъ народѣ не умира, не загива; че българитѣ-македонци заслужаватѣ почитѣ и уважение; че тѣ сж достойни за свободата, за която се борятѣ.

При пристигането ни въ Битоля бѣ се стекло тоже грамадно множество хора посрѣщачи и любопитни. И тукѣ бѣха сжжитѣ сцени, сжщата смѣсица отѣ веселие, пѣсни, плачѣ, псувни, закани и проклетия по адресѣ на тиранитѣ—турци.

Въ недрата на Пиринѣ планина презѣ време на Илинденското въстание въ 1903 година. Генералѣ Иванѣ Цончевѣ сѣ часть отѣ началницитѣ на революционнитѣ отряди. (Въ предния редѣ отдѣсно къмѣ лѣво: Генералѣ Иванѣ Цончевѣ и Поручикѣ Асенѣ Партениевѣ; въ втория редѣ отлѣво къмѣ дѣсно: Петърѣ Подуяковѣ, Капитанѣ Йорданѣ Стояновѣ, Подпоручикѣ Борисѣ Стрезовѣ, Фелдфебелѣтѣ Трайко Ризовѣ, Поручикѣ Димитрий Атанасовѣ—Думбалаковѣ, Поручикѣ Петърѣ Дървинговѣ и двама четници.

та при всѣки случай, при всѣка гара, шумно манифестираха своитѣ български родолюбиви чувства.

До Битоля, на всѣка гара, слизаха и се радѣляха отѣ другаритѣ си по сждба групички заточеници, посрѣщани отѣ свои близки. Чудни, трогателни сцени се разиграваха на всѣка гара и особено на Леринската гара, гдето слѣзна най-голѣмата група заточеници. Посрѣдѣ шумнитѣ, радостнитѣ възклициания, приветствия, прегърщания и цѣлувки, посрѣдѣ пѣснитѣ и шумнитѣ веселия на посрѣщачи и заточеници, често се чуваха писъци, плачѣ и проклетия отѣ ония, които не дочакваха, не виждаха между заточеницитѣ своитѣ близки и сега чакѣ научаваха за тѣхната зла орисия, че сж оставили кости по турски зандани и далечни пушинаци.

Двамата кореспонденти—французи си държаха

Въ Битоля престояхѣ около 20 дена. Квартувахѣ въ хотелѣ „Солунѣ“, необезпокояванѣ отѣ никого. Тукѣ имахѣ ежедневни срещи и съвещания съ членовитѣ на окржния революционенѣ комитетѣ: Павелѣ Христовѣ, братята Аце и Панче Дореви, Никола Гърковѣ, Христо Вълкановѣ и др. Срѣщахѣ се и размѣняхѣ мисли по освободителното дѣло и съ много битолчани: учители, еснафи, работници, които посещавахѣ въ домоветѣ, магазинитѣ, работилницитѣ и вършехѣ безшумно агитация за една дружна дейность на дветѣ македоно-одрински организации—вжтрешната и вѣншната. Посещавахѣ почти всѣки денѣ и нашето българско търговско консулство, гдето беседвахѣ по общитѣ злбодневни въпроси съ тогавашния нашѣ търговски консулѣ г. Андрей Тошевѣ, мой по-рано учителѣ въ Солунската мжжка гимназия. (Следва).

